

Research Paper

Sociology of urban development with an emphasis on the conflict of competition and cooperation (Field study of Sari city)

Shahram Mollania Jelodar*: assistant professor in the Department of Social Sciences, Payam Noor University, Tehran, Iran.

Maryam Malmir: instructor of sociology department, faculty member of Payam Noor University, Tehran, Iran.

Fezzeh Nopour Houlari: instructor of sociology department, faculty member of Payam Noor University, Tehran, Iran.

Seyed Hassan Rasouli: Ph.D. Department of Geography and Urban Planning, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Received: 2024/10/08 PP 1-20 Accepted: 2024/12/19

Abstract

The pattern of urban development plans in Iran has been influenced by models from Western countries for about half a century. In Iran, these plans face significant limitations due to inadequate economic and social infrastructure, high population growth, a massive influx of rural residents into cities, a lack of appropriate regulations for land use, weak civil institutions and public oversight, instability of settlements, weaknesses in professional planning institutions, and deficiencies in the protection of natural and cultural resources. As a result, there are limited opportunities for urban development and improvement initiatives. The purpose of this research is to study the sociological relationship between urban development and two social variables of competition and cooperation (citizens of Sari city) in 1402. The current research is applied in terms of purpose, descriptive and correlational in terms of method and in terms of the method of collecting information, it is a field. The statistical population of this research includes all the citizens of Sari, that a simple random cluster sampling method was used to select a statistical sample and complete the questionnaire from 420 people over 18 years old. The data was analyzed with SPSS software and Pearson's correlation coefficient, multivariate regression and path analysis were used to analyze the hypotheses. The findings of this research show that 4 independent variables (trust of Sari citizens in Sari municipality, feeling of satisfaction with municipal services, feeling of security and competition among senior municipal employees) are considered more important in the regression method, and with the variable of urban development in Sari, a direct correlation was seen without the influence of other factors, and they were able to analyze and explain 59% of the variance of the dependent variable of the research.

Keywords: urban development, conflict, competition, cooperation

Citation: Mollania Jelodar, S., Malmir, M., Nopour Houlari, F., & Rasouli, S.H. (2025). **Sociology of urban development with an emphasis on the conflict of competition and cooperation (Field study of Sari city).** *Journal of Society and Politics*, Vol 2, No 8, Shiraz, PP 1-20.

*. **Corresponding author:** Shahram Mollania Jelodar, **Email:** smollania@pnu.ac.ir, **Tel:** +989112469025

Extended Abstract

Introduction

Urban development has now become a significant part of ongoing discussions about development. The pattern of urban development plans in Iran has been influenced by models from Western countries for about half a century. The implementation of these plans has yielded a range of positive and negative results based on the conditions and needs of their time. In Iran, these plans face limitations due to inadequate economic and social infrastructure, high population growth, a massive influx of rural residents into cities, a lack of appropriate regulations for urban land use, weak civil institutions and public oversight, instability of settlements, weaknesses in professional planning institutions, and deficiencies in the protection of natural and cultural resources. Given the various factors and conditions affecting the formation and execution of urban development plans in Iran on one hand, and the assessment of their outcomes on the other, it can be said that these plans have largely failed to achieve their intended goals in practice. The debate surrounding urban development and its scholarly understanding is related to contemporary concerns that link new insights in the knowledge of development with diverse social living practices to establish better planning rules and models. Competition and certain social conflicts within the social sphere lead to outcomes that may be considered either developmental or anti-developmental. Considering that each society has its own unique assets and resources, and that social transformations will unfold based on these assets, having a normative perspective on issues such as urban development can be misleading. This research aims to explore the complex nature of urban society while avoiding a one-sided view, focusing on the dual process of competition and cooperation and its relationship with the development of Sari.

Methodology

The method of this research is documentary and survey-based, falling under descriptive and explanatory types. Using the documentary method, the conceptual and theoretical dimensions of the subject have been examined. Before developing the data collection tools (interviews and questionnaires), the researcher utilized participatory observation for a year and a half. The survey research also examines the prevalence, distribution, and interrelationships of individual and social

variables by selecting and studying samples from the overall population. In this study, urban development is considered from two dimensions: the subjective dimension, which includes qualitative aspects of urban development such as quality of life, welfare, happiness, vitality, and liveliness of Sari; and the objective dimension, which includes infrastructural and welfare facilities such as the construction of roads, boulevards, squares, underpasses, and overpasses. The subjective dimension was measured using the survey method with a questionnaire, while the objective dimension was assessed through established indicators in Sari, along with surveys of Sari citizens regarding this objective aspect of development.

Results and discussion

The interpretation of the final ranking is as follows: the variable of competition among senior municipal employees, which showed the highest beta or impact in the multivariate regression, was reduced to second place in terms of influence in the advanced path analysis test. The variable of citizens' trust in Sari municipality showed the greatest influence. Additionally, the feeling of security ranked third with a total impact of 0.38, while the variable of satisfaction with urban services came fourth with a total impact of 0.34. The variable of citizen participation in urban affairs ranked last with a total impact of 0.04. Furthermore, despite the fact that participation is often seen as an influential variable in many social areas, this research empirically demonstrated that the effects of other variables (whether positive or negative) neutralized the impact of citizen participation in urban affairs, reducing it to a very low level (0.04). This indicates that in the social and cultural context of Sari, attention should be given to other important variables such as gaining citizens' trust, increasing their satisfaction with urban affairs, enhancing their sense of security, and reducing internal competition within the municipality to improve citizen participation in urban matters. Therefore, it seems necessary to enhance citizen participation in Sari by focusing on the four aforementioned variables, which requires special attention from city officials in a scientific manner.

Conclusion

One of the important findings of the present study was that "competitiveness" can lead to "urban development." This means that competitiveness has a direct impact on urban

development and can create social conflicts. However, if competition is directed towards companies, organizations, and social institutions (i.e., inter-group competition) with the goal of providing services and benefiting these organizations, it can result in the benefits and urban development that Simmel has discussed. On the other hand, if this competition arises among organizational

elements (intra-group competition), such as within Sari municipality, where personal interests take precedence over collective and urban interests, it not only fails to promote urban development but also acts as a barrier to the erosion of social capital within the city, particularly the trust of Sari citizens. This distrust can then spread to other urban sectors.

References

1. Ahadnejad Roshani, M., Yarigholi, V & Ojaghlo, R. (2014), "The Role of Social Capital in Local Sustainable Development", *Journal of Urban Sociological Studies*, No. 12: 25-50. [In Persian]
2. Azad Aamaki, T & Kamali, A. (2004), Trust, Society and Sex (Comparative study of mutual trust between the two sexes). *Journal of Sociology*, fifth volume, number 2, publisher: Iranian Sociological Association. [In Persian]
3. Brandts, J., Riedl, A., & Van Winden, F. (2005), Competition and well-being. (No.033), *the Economist*.
4. Christenson, J.A., & Robinson, J.W. (1989), "From the Ground up. Grassroots Theatre in Historical and Contemporary Perspective-Community Based Arts Project, Cornell University.
5. Ejumudo, K. B. O. (2012), Rural and community development in Nigeria: An integrated, synergistic and participatory approach, *Raziskave in Razprave*, 5(2), 3.
6. Eskandari Sani, M & Sajjadi, Zh. (2014), "Collective action, development of local communities and their role in reducing urban poverty", *Geography and Urban-Regional Studies*, No. 11, 31-38. [In Persian]
7. Eskandari Sani, M., Sajjadi, Zh & Sarafi, M. (2014), "The development capacity of local communities in reducing urban poverty and factors affecting its development, case study: Nemat-Abad, Tehran", *Geographical Studies of Dry Areas*, No. 15, 21 -1. [In Persian]
8. Garousi, S., Mirzaei J & Shahrokhi E. (2007), investigating the relationship between social trust and feeling of security, *Danesh Zamizi Quarterly*, Year 9, Number 2. [In Persian]
9. Gunnthorsdottir, A., & Rapoport, A. (2006), Embedding social dilemmas in intergroup competition reduces free-riding. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 101(2), 184-199.
10. Gyan, C., & Ampomah, A. O. (2016), Effects of Stakeholder Conflicts on community Development Projects in Kenyase, *SAGE Open*, 6(1), 2158244016635254.
11. Hasanzadeh, D. (2008), "A community-oriented approach to the quality of life of local communities", *Urban Management Quarterly*, No. 20:22-7. [In Persian]
12. Imani Jajarmi, H. & Navaei, A. (2013), "Investigation of the ways of rural assistance to achieve sustainable incomes based on the capacity of the local community", *bi-quarterly journal of local development (rural and urban)*, number 2: 254-233. [In Persian]
13. Kazemian, G; Ghorbanizadeh, V & Shafia, S. (2012), "Achieving sustainable local development through the social capacity of residents and economic activists of the informal neighborhood, a case study: Shemiran-No neighborhood", *Urban Studies Quarterly*, No. 4, 1-10. [In Persian]
14. Liu, G., Lin, C., & Xin, Z. (2014), the effects of within- and between- group competition on trust and trustworthiness among acquaintances, *PloS ONE*, 9(7), 1-5, <http://doi.org/10.1371/journal.pone.0103074>.
15. Lotfi, S. et al. (2014), Investigating the feeling of security in public spaces (a case study of Shiraz metropolis), *Journal of Urban Research and Planning*, 5th year, 19th issue, pp. 39-56. [In Persian]
16. Matoof, S & Rahimi, Z. (2008), "Development of property-based effective approach in solving residential problems in urban areas", *Shahrnagar Magazine*, No. 47, 42-49.

17. Ministry of Housing and Urban Development. (2008) Publications of the Ministry of Housing and Urban Development, first edition. [In Persian]
18. Mohamad, M., Silong, A. D. (2010), Leadership Roles in Community Development in Malaysia, *Journal of Global Business Management*, 6(2), 1.
19. Mohammadifar, Y. et al (2010), trust in government organizations and the level of citizens' satisfaction (a case study of Kermanshah province's executive bodies), *Cultural Research Quarterly*, third volume, number 3, autumn 2010, pp.103-127. [In Persian]
20. Moore, A. B. (2009), Community Development Practice: Theory in Action, *Journal of the Community Development Society*, 33(1), 20-33. <http://doi.org/10.1080/15575330209490140>
21. Nejad HajAli Irani, F. (2007), Client Satisfaction Management in Government Organizations, *Tadbir Monthly*, No. 197, p. 23. [In Persian]
22. Okoji, O. O. (2013), Influence of Community Development Programs of Women in Niger *Journal of Environmental Studies and Management*, 6(6), 581-588.
23. Oveisi, D. (2014), "The missing link of the community-oriented approach in less developed areas; Criticism of Robert Chambers' view of participatory development", abstract of papers of the National Conference of Iran's Social Issues and Community-Oriented Approach: 13. [In Persian]
24. Phillips, R., & Pittman, R. (2009), A framework for community and economic development, *An Introduction to Community Development*, Routledge.
25. Puurtinen, M., & Mappes, T. (2009), Between-group competition and human cooperation, *proceedings of the Royal Society of London B: Biological Sciences*, 276(1655), 355-360.
26. Rahimi, K. (2015), "Community-oriented planning for the local development of Soltanieh", Supervisor: Hossein Imani Jajarmi, Master's thesis, Faculty of Social Sciences, University of Tehran. [In Persian]
27. Rahn timer, M.R & Ebrahimi, L. (2018). A comparative study of urban development strategy (CDS) indicators in Iranian cities from the point of view of urban groups. *Zagros Landscape Geography and Urban Planning Quarterly*, Volume 10, Number 38, pp. 93-120. [In Persian]
28. Rebers, S., & Koopmans, R. (2012), Altruistic punishment and between-group competition, *Human Nature*, 23(2), 173-190.
29. Rezazadeh, R; Mohammadi Aidghemish, F & Rafieiyan, M. (2013), "The role of asset-based approach in local sustainable development (case study: Hassan Imamzadeh neighborhood of Tehran)", *Bagh Nazar Journal*, Volume-10, Number-39: 39-48. [In Persian]
30. Sanoff, H. 2000. "Community Participation Methods in Design and Planning". New York: John Wiley & Sons.
31. Schwierer, C., & Weichselbaumer, D. (2010), does competition enhance performance or cheating? A laboratory experiment, *Journal of Economic Psychology*, 31(3), 241-253.
32. Sihlongonyane, M. F. (2009), "Community development" as a buzzword, *Development in Practice*, 19(2), 136-147.
33. Tan, J. H. & Bolle, F. (2007), Immigrant Women and Community Development in the Canadian Maritimes: Outsiders within? Author(s): Evangelia Tastsoglou and Baukje Miedema Source: *The Canadian Journal of Sociology/ Cahiers Canadiens de sociologie*, Vol.28, No.2 Published by: 28(2), 203-234.
34. Vargas, C. M. (2000), Community development and micro-enterprises: Fostering sustainable development, *Sustainable Development*, 8(1), 11-26.
35. Zahed Zahedani, S.A & Zohri Bidgoli, S.M. (2012), Urban Management and Explaining the Social Participation of Citizens in the Municipality, *Urban Sociological Studies Quarterly*, 2nd year, 5th issue. [In Persian]

مقاله پژوهشی

جامعه شناختی توسعه شهری با تأکید بر تعارض رقابت و همکاری (بررسی میدانی شهر ساری)

شهرام ملانیا جلودار^۱: استادیار گروه علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

مریم مالمیر: مربی گروه جامعه شناسی، عضو هیات علمی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

فضه نوپور هولاری: مربی گروه جامعه شناسی، عضو هیات علمی دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

سید حسن رسولی: دکتری گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

دریافت: ۱۴۰۳/۰۷/۱۷ صص ۱-۲۰ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۹/۲۹

چکیده

الگوی طرح های توسعه شهری در ایران، از حدود نیم قرن پیش، با تأثیر پذیری از الگوهای کشورهای غربی، در کشور رواج پیدا کرده است. در ایران این طرح ها به دلیل عدم زیرساخت های مناسب اقتصادی-اجتماعی، رشد بالای جمعیت و هجوم وسیع روستاییان به شهرها، کمبود قوانین مناسب در بهره گیری از اراضی شهری، ضعف نهادهای مدنی و نظارت عمومی، بی ثباتی سکونت گاه ها، ضعف نهادهای حرفه ای برنامه ریزی، ضعف نهادهای حفاظت از منابع طبیعی و فرهنگی و مانند اینها امکانات محدودی برای موقعیت طرح های توسعه و عمران شهری وجود دارد. هدف از تحقیق حاضر مطالعه جامعه شناختی رابطه بین توسعه شهری با دو متغیر اجتماعی رقابت و همکاری (شهروندان شهر ساری) در سال ۱۴۰۲ می باشد. پژوهش حاضر از لحاظ هدف، از نوع کاربردی، از لحاظ نوع روش، توصیفی و همبستگی می باشد و از لحاظ روش گردآوری اطلاعات، میدانی می باشد. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه شهروندان ساری می باشد. که از شیوه نمونه گیری خوشه ای و تصادفی ساده جهت انتخاب نمونه آماری و تکمیل پرسش نامه از ۴۲۰ نفر بالای ۱۸ سال استفاده شد، داده ها با نرم افزار SPSS تحلیل شد و برای تحلیل فرضیات از ضریب همبستگی پیرسون، رگرسیون چندمتغیره و تحلیل مسیر استفاده شد. یافته های این پژوهش نشان می دهد که ۴ متغیر مستقل (اعتماد شهروندان ساری به شهرداری ساری، احساس رضایت از خدمات شهری، احساس امنیت و رقابت مابین کارکنان ارشد شهرداری) در روش رگرسیون مهمتر تلقی شده و با متغیر توسعه شهری در ساری همبستگی مستقیم و بدون تأثیر دیگر عوامل دیده شدند، و توانستند که ۵۹ درصد از واریانس متغیر وابسته تحقیق را تحلیل و تبیین نمایند.

واژه های کلیدی: توسعه شهری، تعارض، رقابت، همکاری

استناد: ملانیا، شهرام؛ مالمیر، مریم؛ نوپور هولاری، فضه؛ رسولی، سید حسن. (۱۴۰۳). جامعه شناختی توسعه شهری با تأکید بر تعارض رقابت و همکاری (بررسی میدانی شهر ساری). فصلنامه جامعه و سیاست، سال ۲، شماره ۸، شیراز، صص ۱-۲۰.

^۱. نویسنده مسئول: شهرام ملانیا جلودار، پست الکترونیکی: smollania@pnu.ac.ir، تلفن: ۰۹۱۱۳۴۶۹۰۲۵

مقدمه

توسعه شهری هم اکنون بخش مهمی از مباحث جاری درباره توسعه را به خود اختصاص داده است. بحرانی شدن فرا روایت توسعه و تردید در ادامه ی آن روایت ها حتی در سطح نظری و تئوریک، منجر به تکرار دانش و معرفت جاری در آن شد و بتدریج ادبیات توسعه را به انبساطی کشاند که توسعه شهری نیز بخش مهمی از تولید نظری آن باشد. بدون اینکه حتی به تحلیل تبارشناسانه ی این تحولات مفهومی و نظری همت گماشته شود، تأمل و بررسی محتوایی و تجربی توسعه شهری در فصل توسعه گریز ناپذیر گشته است. استراتژی توسعه شهری عبارت است از یک برنامه عملی برای توسعه متعادل در شهرها، توسعه و پایداری که از طریق مشارکت، برای بهبود کیفیت زندگی برای همه شهروندان حاصل می‌شود و بر چهار رکن قابلیت زندگی، بانک‌پذیری، رقابت‌پذیری و حکمرانی خوب شهری استوار است (رهنا و ابراهیمی، ۱۳۹۷).

الگوی طرح های توسعه شهری در ایران، از حدود نیم قرن پیش، با تاثیر پذیری از الگوهای کشورهای غربی، در کشور رواج پیدا کرده است. اجرای این طرح ها با توجه به شرایط و نیازهای زمانی خود، با مجموعه‌ای از نتایج مثبت و منفی همراه بوده است. در ایران این طرح‌ها به دلیل عدم زیرساخت‌های مناسب اقتصادی-اجتماعی، رشد بالای جمعیت و هجوم وسیع روستاییان به شهرها، کمبود قوانین مناسب در بهره‌گیری از اراضی شهری، ضعف نهادهای مدنی و نظارت عمومی، بی‌ثباتی سکونت‌گاه‌ها، ضعف نهادهای حرفه‌ای برنامه‌ریزی، ضعف نهادهای حفاظت از منابع طبیعی و فرهنگی و مانند اینها امکانات محدودی برای موقعیت طرح‌های توسعه و عمران شهری وجود دارد. با توجه به مجموعه عوامل و شرایط موثر در شکل‌گیری و اجرای طرح‌های توسعه شهری در ایران از یک طرف و با توجه به بررسی و ارزیابی نتایج حاصله از آنها، از طرف دیگر، می‌توان گفت که در مجموع این طرح‌ها نتوانسته‌اند در عمل به تحقق اهداف مورد نظر خود دست پیدا کنند (وزارت مسکن و شهرسازی، ۱۳۸۷: ۸۴).

به نظر می‌رسد تحولات فرهنگی و اجتماعی که موجد برآمدن صداهای متفاوت و الگوهای مختلف زیست اجتماعی شده است، بکارگیری ادبیات جدید در سطوح تحلیل اجتماعی را برای همه ما اجتناب ناپذیر کرده باشد. نه تنها تحلیل، بلکه تمسک و استفاده از راهبردی که دانش جدید را به واقعیت های اجتماعی منظم و ارتباط دوسویه ای بین آنها برقرار کند، خود می‌تواند سهم تعیین کننده ای در بهبود وضعیت جامعه داشته باشد.

توسعه شهری و مناقشه بر سر چیستی آن و فهم عالمانه اش برای بهبود وضعیت اجتماعی، به همین دغدغه های متأخر مربوط می‌شود. دغدغه هایی که فهم جدید در دانش و معرفت توسعه را با شیوه های متنوع زیست اجتماعی پیوند داده است، تا قواعد و الگوهای برای برنامه ریزی بهتر بنا کند. رقابت و برخی کشمکش ها و ستیزهای اجتماعی در فضای اجتماعی منجر به پیامدهایی می‌شود که ممکن است توسعه ای و یا ضدتوسعه ای قلمداد شود. با توجه به اینکه هر اجتماعی، دارایی ها و سرمایه های خاص خود را دارد و جریان تحولات اجتماعی بر اساس همین داشته ها رقم خواهد خورد، بنابراین داشتن تصور هنجارین نسبت به بحثی چون توسعه شهری می‌تواند گمراه کننده باشد. اینکه با شناسایی برخی ظرفیت ها و با مشارکت برخی مردم شهری می‌توان توسعه شهری را رقم زد. یکی از همان تصورات هنجارین و ارزش گذار است که ظرفیت و پتانسیل مخرب این رویکرد نظری و سیاست های ناظر بر آن را آشکار می‌کند. اما اگر پیش فرض ما این باشد که فضای اجتماعی، فضایی است که در آن انواع مختلف هنجارهای اجتماعی و جریان ها و نیروهای متعارض آن مانند: انواع ستیزها، رقابت (مصالحه جویانه یا تخصم آمیز)، تعارض و تضاد، همکاری، اعتماد و مشارکت، مشارکت گریزی و ... که آنها را باید تنها بخشی از عوامل برساننده ی هر نظام اجتماعی دانست، در کنار هم، شکلی از زیست اجتماعی را بوجود می‌آورد، آنگاه ما با وضعیتی روبرو خواهیم بود که تنها دانش نظری از پیش موجود قادر به تحلیل این پیچیدگی نخواهد بود، بلکه واقعیت اجتماعی در جریان تعین پذیری اش چنان پیچیدگی را در خود بازتاب خواهد داد که تنها جرح و تعدیل همان دانش تئوریک با موارد تجربی یک بینش و نگرش واقع بینانه ای را به دست می‌دهد.

توانایی یک اجتماع محلی برای عمل دسته جمعی و افزایش توانایی آنها برای انجام کارها، توسعه محلی را به مثابه یک فرایند رقم خواهد زد. همچنین در جهتی دیگر توسعه محلی را می‌توان پیامد پیشرفت فیزیکی، اجتماعی و اقتصادی اجتماع محلی دانست (فیلیپس و پیتمن^۱، ۲۰۰۹: ۶). توسعه شهری، حال به هر عنوانی فهمیده شود از تعامل تا توانمندسازی (کریستنسون و روبینسون^۲، ۱۹۸۹: ۳)، از کمک-های دولتی تا تلاش آگاهانه در جهت حل مشکلات جمعی (اکوجی^۳، ۲۰۱۳: ۲) از فرایند سازماندهی اجتماع تا توزیع و مدیریت منابع، روندی است کاملاً "اجتماع زدایی شده" که در جریان تحقق، شکل محلی به خود می‌گیرد. یعنی نیروهای شکل دهنده به آن به هیچ وجه در

¹- Phillips & Pittman

²- Christenson & Robinso

³- Okoji

بستر کاملاً" صلح جویانه و تلطیف شده ای به اجماع نمی رسند، بلکه رقابت، همکاری ها و پرهیز از آن، اعتماد و عدم آن، و یادگیری های واکنشی، بازتابانه و مشحون از حسادت، به توسعه شهری شکل داده و مؤلفه های فرهنگی آن را سامان می دهد.

تحقیق حاضر درصدد است که براساس همین پیچیدگی اجتماع شهری و پرهیز از نگاه یکسویه به تبیین فرایند دوگانه رقابت- همکاری و ارتباط آن با توسعه شهر ساری بپردازد. در این پژوهش توسعه شهری از دو بعد مورد نظر است: بعد ذهنی که شامل ابعاد کیفی توسعه شهری شامل: کیفیت زندگی، رفاه، شادی، نشاط و سرزندگی شهروندان ساری و دیگری بعد عینی شامل: امکانات زیربنایی، زیرساختاری و رفاهی همچون احداث جاده، بلوار، میدان، پل زیرگذر و پل روگذر می باشد.

در مجموع این پژوهش درصدد پاسخگویی به سؤالات زیر می باشد:

۱. آیا سرمایه اجتماعی بر توسعه شهری اثرگذار است؟ ۲. رقابت گرایی مردمی بر روی توسعه شهری چه تأثیری دارد؟ ۳. انسجام بر روی توسعه شهری چه تأثیری دارد؟ ۴. اعتماد بر روی توسعه شهری چه تأثیری دارد؟ ۵. مشارکت بر روی توسعه شهری چه تأثیری دارد؟

پیشینه و مبانی نظری تحقیق

اندیشمندانی و محققانی که در مورد تعارض همکاری و رقابت در توسعه اجتماعی - شهری در حوزه تحقیقی شان به عوامل، اشکال و برآمد کلی رسیده اند، در ادامه مورد توجه و بررسی قرار می گیرند.

احدنژاد روشنی و همکاران (۱۳۹۳) تحقیقی تحت عنوان "نقش سرمایه در توسعه پایدار محلی (مورد مطالعه: محله نارمک تهران)" را انجام دادند. این تحقیق با استفاده از مطالعات اسنادی، میدانی و پیمایشی با ابزار پرسشنامه انجام شده است و ۳۸۳ نفر از ساکنان محله نارمک با استفاده از نمونه گیری تصادفی به پرسش های طرح شده پاسخ گفتند. فرضیه تحقیق براین امر استوار بود که بین سرمایه اجتماعی موجود در اجتماع محلی و توسعه پایدار ارتباط معناداری وجود دارد که برای تست آن از آزمون پیرسون استفاده شد. نتیجه تحقیق یک رابطه مستقیم و معنادار بسیار قوی بین مؤلفه های سرمایه اجتماعی و توسعه پایدار محلی را نشان می دهد. رضازاده و همکاران در سال ۱۳۹۲ در محله امام-زاده حسن تهران تحقیقی تحت عنوان "نقش رویکرد مبنا در توسعه پایدار محلی" انجام شده است. نتایج آزمون رگرسیون چند متغیره و تحلیل مسیر شاخص های توسعه پایدار محلی و سرمایه های اجتماعی و کالبدی در این مطالعه نشان می دهد سرمایه اجتماعی در دستیابی به توسعه پایدار محلی، عاملی است که به طور مستقیم بر تمایل به مشارکت سازمان یافته ی ساکنان (با ضریب ۰,۴۷۷) و کیفیت محیط کالبدی (با ضریب ۰,۳۶۹) تأثیرگذار است، در حالیکه سرمایه کالبدی به واسطه سرمایه اجتماعی با ضریب ۰,۴۴۸، بر این دو عامل تأثیر دارد. حاجی-پور در تحقیق "برنامه ریزی محله مبنا رهیافتی کارآمد در ایجاد مدیریت شهری پایدار" به سال ۱۳۸۵ با بررسی نظریات، دیدگاه ها، مشخصات و مفهوم برنامه ریزی محله مبنا نشان داد که رویکرد مذکور در جستجوی تعامل اجتماعی بوده، مشارکت بازیگران محلی را در دستور کار قرار داده است و تسهیل کننده بوده است. همچنین کمتر به مداخلات کالبدی فضائی پرداخته و با نگاه فرایندگرا به پایداری تصمیمات در سطوح مختلف انجامید. حسن زاده (۱۳۸۷) با تحقیقی تحت عنوان "رویکرد اجتماع محور به کیفیت زندگی اجتماعات محلی" به بررسی کیفیت زندگی اجتماعات محلی به صورت تحلیل ثانویه و با روش طولی-مقایسه ای در فاصله سال های ۶۵ تا ۸۵ پرداخته و بدین نتیجه رسیده است که برنامه های توسعه با رویکرد اجتماع محور به دلیل برخورداری از ظرفیت سازمانی بالاتر قادر هستند در حوزه های مختلف برنامه ریزی از جمله برای ارتقای کیفیت زندگی به کار گرفته شوند. محقق خاطر نشان می سازد که پیچیدگی و تنوع مسایل اجتماعات محلی ایجاب می کند که برنامه ریزی توسعه همراه با مشارکت فعال ساکنین محلی صورت گیرد. مطوف و رحیمی (۱۳۸۷) در پژوهش شان با عنوان "توسعه دارایی مبنا رهیافتی موثر در حل معضلات سکونتی محلات شهری" به این نتیجه رسیدند که استفاده از دارایی های محلی و توجه ویژه به امکانات موجود در کنار شناسایی کمبود و نیازها، پیشبرد اهداف طرح های توسعه شهری را با موفقیت بیشتری همراه خواهد کرد. اسکندری ثانی و سجادی تحقیقی در نعمت آباد تهران تحت عنوان "کنش جمعی، توسعه ی محلی و نقش آن ها در کاهش فقر شهری" به سال ۱۳۹۳ انجام دادند. در این پژوهش فعالیت های توسعه اجتماعات محلی فرایند، در سه حوزه رفاه اجتماعی محله، اداره و مدیریت محله و مسائل اقتصادی و محیطی محلی دو محله میانه ای ها و دولتخواه های نعمت آباد (که از آن به عنوان منطقه فقیرنشین تهران یاد می شود) مورد سنجش قرار گرفته است. نتایج تحقیق نشان می دهند که خانوارهای با وضعیت اقتصادی و تحصیلات متوسط، بعد خانوار وسیع تر، نرخ اشتغال بیش تر، سرپرستان با سن بالاتر، وابسته به اکثریت قومی و دارای اقوام و آشنایان بیش تر در محله، بیشترین مشارکت و کمک را در بعد زمان و منابع مالی در توسعه اجتماعات محلی داشتند.

"دستیابی به توسعه پایدار محلی از طریق ظرفیت اجتماعی ساکنین و فعالان اقتصادی محله غیررسمی مطالعه موردی: محله شمیران نو" عنوان مقاله کاظمیان و همکارانش (۱۳۹۱) است. محققین به این نتیجه رسیدند که ظرفیت اجتماعی، سازهای ذهنی است که از انگیزه های اصلی کنشگران برای حضور در محله اثر می پذیرد. میان ظرفیت اجتماعی گروه های تحقیق با توسعه پایدار محلی ارتباط معنی دار برقرار

است، که در صورت بهره‌برداری هوشمندانه، دستیابی به پایداری محلی دور از انتظار نیست. در گروه ساکنین، اعتماد به نهادهای رسمی و در گروه فعالان اقتصادی، میزان اهمیت‌دادن به محله، مؤلفه‌های مهمی است که با بیش‌تر مؤلفه‌های ظرفیت اجتماعی همبستگی معنی‌داری دارند. ایمانی‌اجرمی و نوایی (۱۳۹۳) در پژوهش‌شان با عنوان "بررسی راه‌های دستیابی دهیاری به درآمدهای پایدار بر اساس ظرفیت محلی" در روستای سلیم‌آباد از توابع شهرستان فراهان در استان مرکزی، به این نتیجه رسیدند که درآمدهای کنونی دهیاری فاقد شرایط پایداری و در مواردی مانع تحقق پایداری و توسعه روستایی است، زیرا توانمندی‌های لازم برای استمرارشان در روستا وجود ندارد و همچنین ضمانتی برای مشارکت و فعال‌سازی عنصر اعتماد فراهم نمی‌کند. اویسی (۱۳۹۳) در تحقیق خود "حلقه مفقوده روش اجتماع‌محور در مناطق کمتر توسعه‌یافته؛ نقد دیدگاه توسعه مشارکتی رابرت چمبرز" استدلال می‌کند که در توسعه روستایی ایران نقش زیادی داشته است. شواهد سوگیری‌های مورد تأکید چمبرز را نشان می‌دهد و از سوی دیگر نشانه‌های حلقه‌ی گمشده‌ای در رویکرد اجتماع‌محور در مناطق توسعه-نیافته و پیرامونی را آشکار می‌کند که منجر به شکل‌گیری سازمان‌های غیررسمی و انحراف پروژه از اهداف خود می‌شود. رحیمی (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان "برنامه‌ریزی اجتماع‌محور برای توسعه محلی سلطانیه" به این نتیجه دست یافت که تدوین برنامه توسعه بر اساس شیوه اجتماع محور علاوه بر اینکه موجب بالا رفتن مشارکت اجتماعی همراه با توانمندسازی اجتماع محلی می‌شود، به دلیل مقیاس محلی و نگاه غیرکالبدی به توسعه، مکمل مناسبی برای برنامه‌های توسعه در سطح ملی و طرح‌های جامع توسعه و عمران شهری و هادی روستایی است. اوکوچی (۲۰۱۳) در تحقیقی تحت عنوان "تاثیر برنامه‌های توسعه محلی شرکت‌های چندملیتی نفت بر توانمندسازی اقتصادی-اجتماعی زنان در نیجریه" بر روی ۱۱۲۶ نمونه‌های تحقیق از بین ۱۲ اجتماعی محلی به این نتیجه دست یافت که شرکت‌های چندملیتی نفت، اصول توسعه محلی را به دلیل دخالت ندادن اجتماعات محلی میزبان در امر شناسایی، برنامه‌ریزی و اجرای پروژه‌ها در برنامه‌های مداخله‌ای خود رعایت نمی‌کنند. که به نظر محققین موفقیت این شرکت‌ها در مشارکت‌دادن کارکنان در مراحل مختلف کاری شرکت می‌باشد. برایان اجومودو (۲۰۱۳) در تحقیقی تحت عنوان "روستا و توسعه محلی در نیجریه: یک رویکرد یکپارچه و مشارکتی" نتیجه می‌گیرد که برنامه‌های توسعه محلی روستایی در نیجریه از فقدان یکپارچگی در سیاست‌گذاری و تکه‌تکه بودن و عدم هماهنگی، سوءمدیریت و فساد، سطح پایین تعهد کارکنان و عدم فرهنگ ارزیابی رنج می‌برد. این مطالعه به بررسی ضرورت و لزوم یک رویکرد یکپارچه و مشارکتی در نیجریه بر اساس تجزیه و تحلیل عمیق داده‌های با ارزش ثانویه می‌پردازد. محقق ادعا می‌کند که اثربخشی برنامه‌های توسعه محلی روستایی در نیجریه نیازمند یک رویکرد مشارکتی چندسطحی عملگرایانه می‌باشد که به مسیر توسعه پایدار نیجریه متصل شده باشد. "نقش رهبری در توسعه محلی در مالزی" عنوان پژوهش محمد و سیلونگ (۲۰۱۰) هست که محققین به این نتیجه رسیدند که رهبران تمایل و اشتیاق زیادی برای خدمت به اجتماع محلی دارند. آنها این خدمت را از طریق به وجود آوردن شرایطی برای تغییر وضع موجود و حل مشکلات اجتماع محلی به نمایش می‌گذارند. همچنین آنها با اجرای نقش‌های مختلف رهبری همچون عمل کردن به عنوان مدیر، مذاکره‌کننده و میانجی نقش بسزایی را در توسعه محلی ایفاء می‌کنند. آلن‌بی‌مور (۲۰۰۹) در مطالعه خودش بر روی ۳۳ کارگزار از ۵ کشور مختلف که یک مطالعه کیفی بر اساس نظریه مبنایی کارگزاران به این باور و ارزش قوی رسیده‌اند که مشارکت مردم در فرایند تغییر اجتماع محلی الزامی است. لیئو و همکاران (۲۰۱۴) در تحقیق‌شان نتیجه گرفتند که رقابت‌های بین‌گروهی، همکاری‌های درون‌گروهی را افزایش می‌دهد. گیان و آمپوما (۲۰۱۶) در تحقیقی با عنوان "اثرات تضاد و تعارض ذی‌نفعان بر پروژه‌های توسعه محلی در کنیا" با استفاده از روش کیفی نشان می‌دهند که سرمایه‌گذاری‌های فنی و مالی بدون سرمایه اجتماعی کافی، موجب کنده‌شدن روند پروژه‌های توسعه محلی می‌شود. بر اساس نتایج بدست آمده، محققان توصیه می‌کنند که مدیران پروژه‌ها، توجه بیشتری به روابط ذی‌نفعان در طراحی، شروع و اجرای پروژه داشته باشند. شوپرون و ویسلبرمر (۲۰۱۰) در تحقیق‌شان با عنوان "آیا رقابت باعث بهبود عملکرد می‌شود یا موجب تقلب؟" بیان می‌کنند تصور رایج این است که با افزایش رقابت، تلاش برای موفق شدن هم بیشتر می‌شود. نتایج این مطالعه نشان داد که افزایش فشار رقابت بر رفتار کاری افراد تأثیر می‌گذارد و افراد را به جای رقابت بیشتر، به سمت تقلب سوق می‌دهد. یعنی اینکه افراد دارای عملکرد ضعیف به این دلیل در یک سیستم دچار تقلب می‌شوند که به آنها هیچ فرصت مشروعی برای موفقیت داده نشده یا آنها برای آبروداری و شرم‌نشدن در قبال عملکرد ضعیف‌شان دست به این کارها می‌زنند. برنت و همکاران (۲۰۰۵) در مقاله‌ای تحت عنوان "رقابت و رفاه" به این نتیجه می‌رسند که وجود رقابت در مقایسه با نبود رقابت، تأثیری در افزایش بهره‌وری یا درآمد و عایدات ناشی از رابطه مبادله‌ای نداشته است. علاوه بر این رقابت به وضوح تأثیر منفی بر رفاه افراد داشته و نابرابری‌هایی را نیز موجب شده است. سیلونگونیا (۲۰۰۹) در "توسعه محلی به مثابه شعار" بیان می‌کند که توسعه محلی در دهه ۱۹۶۰ به عنوان یک شعار مطرح شد. در دهه ۱۹۷۰ معنای خودکمکی و قدرت مردمی، در ۱۹۸۰ مشارکت اجتماع‌محور و در نهایت توسعه اقتصادی محلی را در ۱۹۹۰ گرفت. در نتیجه وی استدلال می‌کند که زبان توسعه محلی با اشکال مختلف اجتماعی تکامل یافته است. رابرز و کوپمان (۲۰۱۲)، پورتین و مپس (۲۰۰۹)، تان و بولی (۲۰۰۷) و گانتوروتیر و راپاپورت (۲۰۰۶) اثبات کردند که رقابت‌های برون‌گروهی، همکاری‌های درون‌گروهی را افزایش می‌دهد.

با توجه به مطالعات داخلی و خارجی انجام شده می‌توان اینگونه جمع‌بندی نمود که تعدادی از محققین رقابت‌های درون گروهی و تعدادی دیگر رقابت‌های برون گروهی را توسعه‌آفرین تشخیص دادند و به عبارتی تأثیرات متفاوت رقابت در بهبود عملکرد و توسعه یک منطقه را بررسی نمودند. اما آنچه که حائز اهمیت است اینست که رقابت‌های بین گروهی و همکاری‌های درون گروهی، رابطه مستقیمی با توسعه و پیشرفت اجتماعات انسانی دارد. که این نتیجه آخر بر روی تأثیر بالای همکاری درون گروهی تأکید دارد.

رویکرد هفت دغدغه

این رویکرد حاصل پژوهش فیلیپس و پیتمان (۲۰۰۹) می‌باشد که با استفاده از نظریات کلان جامعه‌شناختی به مبحث توسعه محلی پرداخته‌اند. بنابراین در این پژوهش برای بررسی موضوع تحقیق از این نظریه به عنوان چارچوب نظری تحقیق استفاده می‌شود، که هشت موضوع مورد توجه این نظریه برگرفته از این منبع بصورت کاربردی بیان می‌گردد.

جدول ۱: موضوع نظریه‌های اجتماعی

موضوع	نظریه مرتبط
۱. روابط	نظریه سرمایه اجتماعی
۲. ساختار	ساختارگرایی
۳. معنای مشترک	کنش متقابل نمادین
۴. ارتباطات برای تغییر	کنش ارتباطی
۵. انگیزه برای تصمیم‌گیری	نظریه انتخاب عقلانی
۶. یکپارچگی موضوعات مختلف	ساختاربندی گیدنز
۷. قدرت	نظریه کشمکش
۸. رقابت	نظریه ویلن و زیمل در مورد رقابت

منبع: (Phillips & Pittman, 2009: 22)

۱. نظریه سرمایه اجتماعی: چگونه نظریه سرمایه اجتماعی می‌تواند برای عمل توسعه محلی کاربردی باشد؟ توسعه‌دهندگان محلی می‌توانند نظریه اجتماعی را در یکپارچگی طرح‌های خود به کار گیرند. در بیشتر موارد، آنها می‌توانند اجتماعات محلی که دارای سطح نسبتاً پایینی از سرمایه اجتماعی است را پیدا کنند. در چنین مواردی آنها ممکن است با تسهیم مواد غذایی و نوشیدنی، جشن، داستان سرایی، رقص و یا هنر عمومی اقدام به ایجاد «سرمایه اجتماعی بین گروهی» کنند. آنها ناگزیر از ایجاد فرصت‌هایی برای مردم شناخت بیشتر از یکدیگر و ایجاد سطح تازه‌ای از اعتماد از طریق اشتراک منافع که شامل موسیقی، باشگاه‌های کتاب و با دیگر کارها هستند. در دیگر موارد اجتماعات محلی ممکن است پیوندهای قوی سرمایه اجتماعی داشته باشند اما نیاز به سرمایه اجتماعی برون گروهی دارند، اگر خواهان رونق و افزایش کیفیت زندگی‌شان می‌باشند.

۲. ساختار (کارکردگرایی): ساختار در اصل مرتبط است به مفهوم گیدنز از عاملیت و ظرفیت‌سازی، مفهوم نظری مرتبط با ساختار، به عنوان کارکردگرایی ساختاری شناخته می‌شود. همچنین نظریه سیستمی، نظریه تعادل و یا فقط کارکردگرایی نامیده می‌شود. با توجه به این چارچوب نظری، جوامع دارای ساختارهای مستقل معینی که هر کدام کارکردهای خاص خود را برای حفظ جامعه انجام می‌دهند. ساختارها اشاره به سازمان‌ها و نهادهایی همچون مراقبت بهداشتی، نهادهای آموزشی، کسب و کار و سازمان‌های غیرانتفاعی، و یا گروه‌های غیررسمی دارند. کارکردها اشاره به اهداف، مأموریت‌های خود و آنچه که آنها باید در جامعه انجام دهند، اشاره دارد. تالکوت پارسونز و رابرت کی مرتون، از متخصصان اغلب آنچه مربوط به این نظریه می‌باشد هستند. طبق نظر مرتون (۱۹۶۸)، سیستم‌های اجتماعی، کارکردهای آشکار و پنهانی دارند. کارکردهای پنهان ممکن است به صورت ناخواسته و ناشناخته باشند. به عنوان مثال ممکن است گفته شود که کارکرد آشکار برنامه‌ریزی شهری برای اطمینان از سازماندهی بهتر و کارایی مؤثر شهرها است در حالیکه کارکرد پنهان این کار تخصیص مزایا و منافع معینی برای آنهایی که در کار املاک و مستغلات هستند، می‌باشد. کارکردگرایی چون پارسونز ادعا می‌کند که ساختارها اغلب باعث حفظ و نگهداشت خود می‌شوند. آنها تضاد و ثبات را دو روی یک سکه می‌دانند. اگر کارگزاران توسعه محلی خواهان ایجاد ظرفیت اجتماع محور هستند، آنها باید توجه کافی به ظرفیت سازمانی برای برانگیختن یا مهار تغییر را داشته باشند.

۳. معانی مشترک (نظریه کنش متقابل نمادین): نظریه کنش متقابل نمادین چگونه می‌تواند راهنمایی برای عمل توسعه محلی باشد؟ کنش متقابل نمادین برای توسعه محلی ضروری است چرا که این نظریه امکان فراهم کردن بینشی برای ایجاد معنی مشترک که عنصری اساسی برای همبستگی می‌باشد را فراهم می‌کند. چشم‌انداز متعلق به اجتماع محلی از طریق تعامل مردم و با ابزارهای تصویری، کلامی و یا نمادهای موسیقی به وجود می‌آید. کنش متقابل نمادین می‌تواند شور و شوقی برای گردآوردن افراد به منظور توسعه فهم مشترک ایجاد کند.

۴. ارتباطات برای تغییر (نظریه کنش ارتباطی): نظریه کنش ارتباطی چگونه می‌تواند راهنمایی برای عمل توسعه محلی باشد؟ بنا به ماهیت خود، توسعه محلی شامل مشارکت شبکه‌ها، گروه‌ها و افرادی که صدای‌شان بخشی از جهان زیستی است، می‌باشد. درحالی‌که این جهان زیست در چارچوب فنی، سیاسی و واقعیت‌های بازار عمل می‌کند، باید توجه داشت که اصول توسعه محلی، مشارکت شهروندان در تعریف مشکلات و رویاهای خود را به دنبال دارد. اگر منافع سیاسی، تکنسین‌ها و شرکت‌ها بر بحث‌ها تسلط پیدا کند، مشارکت و درگیری شهروندان کاهش پیدا می‌کند. اگر دانش فنی دور ریخته می‌شود و یا به حداقل برسد، تلاش‌های توسعه محلی ممکن است موفق نشود.

۵. تصمیم‌گیری (نظریه انتخاب عقلانی): نظریه انتخاب عقلانی چگونه می‌تواند راهنمایی برای عمل توسعه محلی باشد؟ توسعه-دهندگان محلی می‌دانند مردم درحالی‌که دغدغه‌های نوع دوستانه دارند اما آنها نیز تصمیم‌گیری‌ها و نیازهای خودشان درباره چگونگی سرمایه‌گذاری زمانی را دارند. وقتی انتخاب عقلانی را در مورد توسعه محلی به کار می‌بریم، این نظریه به دنبال پیدا کردن پاداش‌های مناسب و به حداقل رساندن خطرات برای افرادی که درگیر در طرح‌های اجتماع محلی می‌باشند، است. این پاداش‌ها ممکن است انتخاب-های مردم برای سرمایه‌گذاری زمانی و پولی‌شان در تلاش برای توسعه محلی را تسهیل کند.

۶. ادغام پارادایم‌های متفاوت (نظریه ساختاربندی گیدنز): نظریه ساختاربندی گیدنز چگونه می‌تواند راهنمایی برای عمل توسعه محلی باشد؟ نظریه ساختاربندی بینش‌های نظری زیادی را برای آنهایی که درگیر در توسعه محلی هستند فراهم می‌کند چرا که این نظریه پیوندی را بین نظریات کلان مختلف درباره ساختار و تضاد با نظریات خرد درباره افراد و رفتارهای گروهی همچون سرمایه اجتماعی، انتخاب عقلانی و کنش متقابل نمادین برقرار می‌کند.

۷. قدرت (نظریه تضاد): نظریه تضاد چگونه می‌تواند راهنمایی برای عمل توسعه محلی باشد؟ سازمان‌دهندگان اجتماع محلی تمایل زیادی برای بکارگیری نظریه تضاد به عنوان یک جزء اساسی کار خود دارند. با این حال بحث‌هایی در مورد اینکه آیا توسعه‌دهندگان اجتماع محلی اگر هدفشان ظرفیت‌سازی است، نیازی به نظریه تضاد دارند. تفاوت‌های قدرت از واقعیت‌های زندگی اجتماع محلی است که باید به عنوان یک رخداد توسعه در نظر گرفته شود.

نظریه کشمکش می‌تواند به درک نوع و میزان منافع حاصل از رقابت در بین گروه‌ها کمک کند. این نظریه می‌تواند چگونگی توزیع قدرت، اینکه در دست عده خاصی توزیع شده یا به صورت گسترده توضیح دهد. اجتماعات محلی از این نظریه می‌توانند برای برهم زدن وضع موجود، چه از طریق اعتراضات، تحریم‌های اقتصادی، مقاومت مسالمت‌آمیز و یا از دیگر امکانات ممکن استفاده کنند. به خصوص اینکه اگر گروه‌ها و نهادهای رقیب از مذاکره و تغییر وضع موجود خودداری کنند (Phillips & Pittman, 2009: 20-38).

۸. رقابت گرایی: در یک فرهنگ رقابتی که انسان‌ها ارزش‌شان در مقایسه با ارزش دیگران می‌سنجند، هر کس پیوسته در تکاپوی آن است که از همسایگانش پیشی گیرد و تب و تاب چشم و هم‌چشمی همگان را فرا می‌گیرد. به نظر وبلن مصرف‌چشمگیر، تن‌آسانی چشمگیر و نمایش چشمگیر نمادهای بلندپایگی وسایلی هستند که انسان‌ها با آنها می‌کوشند تا در چشم همسایگانشان برتر جلوه کنند و در ضمن برای خودشان نیز ارزش بیشتری قابل شوند. به عقیده وبلن، مفاهیم ساده‌انگارانه انگیزش بشری که اقتصاد کلاسیک بر پایه آنها استوار است، نمی‌تواند سرچشمه‌های کنش انسانی را در تمدن پولی نوین تبیین کند. آنچه که انسان امروزی را به جنبش و می‌دارد، اگر خواسته باشیم که در چارچوب نهادی رفتار اقتصادی جدید را دریابیم، باید که تلاش رقابت‌آمیز انسان‌ها برای دستیابی به پایگاه والا تر را به عنوان داده بنیادی بررسی‌مان در نظر بگیریم (کوزر، ۱۳۸۱: ۳۶۱).

روش تحقیق

روش این تحقیق اسنادی و پیمایشی و از نوع توصیفی و تبیینی است. با استفاده از روش اسنادی ابعاد مفهومی و نظری موضوع مورد بررسی قرار گرفته است. محقق قبل از تنظیم ابزار جمع آوری اطلاعات (مصاحبه - پرسشنامه) از مشاهده مشارکت آمیز به مدت یکسال و نیم بهره برده است.

تحقیق پیمایشی نیز با انتخاب و مطالعه نمونه های منتخب از جامعه کلی به بررسی میزان شیوع، توزیع و روابط متقابل متغیرهای فردی و اجتماعی می پردازد (کرلینجر، ۱۳۹۳: ۶۵). پیمایش به معنی تکنیک خاصی در گردآوری اطلاعات نیست. هر چند در آن عمدتاً از پرسشنامه استفاده می شود، اما فنون دیگری از قبیل مصاحبه عمیق و ساختمان، تحلیل محتوا، مطالعات طولی و جز اینها بکار می روند. ویژگی بارز پیمایش عبارتند از شیوه گردآوری داده ها و روش تحلیل آنها (دواس، ۱۳۹۴: ۱۳). تحقیق حاضر درصدد است که براساس همین پیچیدگی اجتماع شهری و پرهیز از نگاه یکسویه به تبیین فرایند دوگانه رقابت- همکاری و ارتباط آن با توسعه شهر ساری بپردازد. در این پژوهش توسعه شهری از دو بعد مورد نظر است: بعد ذهنی که شامل ابعاد کیفی توسعه شهری شامل: کیفیت زندگی، رفاه، شادی، نشاط و سرزندگی شهروندان ساری و دیگری بعد عینی شامل: امکانات زیربنایی، زیرساختاری و رفاهی همچون احداث جاده، بلوار، میدان، پل زیرگذر و پل روگذر می باشد. بعد ذهنی را با استفاده از روش پیمایش و با ابزار پرسشنامه مورد سنجش قرار گرفت و بعد عینی را با استفاده از شاخص های ایجاد شده در شهر ساری و بعلاوه نظر سنجی شهروندان ساروی در خصوص این بعد عینی توسعه جمع آوری اطلاعات شد.

جامعه و نمونه آماری تحقیق:

جامعه آماری این تحقیق را شهروندان بالای ۱۸ سال شهرستان ساری تشکیل می دهند. از این رو، بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰، تعداد شهروندان شهرستان ساری، ۲۲۳،۱۵۳ نفر شهری می باشند. محدوده زمانی آن سال ۱۴۰۲ می باشد. از این رو، با احتساب ارقام مطالعه حاضر و با توجه به فرمول، حجم نمونه برابر با ۳۸۴ نفر می باشد که برای بالا بردن ضریب اطمینان ۴۲۰ نفر جمع-آوری اطلاعات شدند. در مورد شیوه نمونه گیری نیز، باید اذعان داشت که در این مطالعه، از شیوه نمونه گیری خوشه ای و تصادفی ساده جهت انتخاب نمونه آماری و تکمیل پرسش نامه در میان آن ها استفاده شد. برای انتخاب افراد آماری نیز، ابتدا ساری را به سه منطقه شمال، جنوب و مرکز تقسیم کرده و در مرحله بعد از هریک از مناطق شمال، جنوب و مرکز، یک منطقه برحسب تقسیم بندی مناطق بخش ساری انتخاب گردیده است. مرحله آخر انتخاب شهروندان بالای ۱۸ سال برای تکمیل پرسش نامه می باشد که بر اساس نمونه گیری تصادفی ساده از میان سه پارک ملل، آفتاب و شمس انتخاب و جمع آوری اطلاعات شدند.

متغیر وابسته: توسعه شهری

توسعه محلی، کمک به مردم عادی است در راستای برآورده کردن نیازهای روزمره شان و رسیدن به سطحی از رفاه و آسایش انسانی می باشد (Vargas, 2000: 3). در این پژوهش توسعه شهری از دو بعد مورد نظر است: بعد ذهنی که شامل ابعاد کیفی توسعه شهری شامل: سلامت محیط شهر ساری و دیگری بعد عینی شامل: امکانات زیربنایی، زیرساختاری و رفاهی همچون احداث جاده، بلوار، میدان، پل زیرگذر و پل روگذر می باشد. بعد ذهنی را با استفاده از روش پیمایش و با ابزار پرسشنامه مورد سنجش قرار گرفت و بعد عینی را با استفاده از شاخص های ایجاد شده در شهر ساری و بعلاوه نظر سنجی شهروندان ساروی در خصوص این بعد عینی توسعه جمع آوری اطلاعات شد. در نهایت متغیر وابسته تحقیق با ۸ گویه در قالب طیف لیکرت (شاخص های: پیگیری شهرداری برای احداث پل زیرگذر و روگذر، احداث جاده، احداث بلوار، احداث میدان، نوسازی برای پیاده روها، برای زیبایی و پاکیزگی و برای امور رفاهی در شهر ساری) اندازه گیری شد.

متغیرهای مستقل:

الف) اعتماد شهروندان ساری به شهرداری ساری: اعتماد عنصری حیاتی و مایه ی قوام جامعه است. ارتباط ناب منوط به اعتماد متقابل است و اعتماد متقابل نیز به نوبه ی خود رابطه ای نزدیک با صمیمیت دارد. برای ایجاد اعتماد، شخص باید هم به دیگری اعتماد کند و هم خودش دست کم در محدوده ی رابطه ی مورد نظر قابل اعتماد باشد (آزاد ارمکی، ۱۳۸۳: ۱۱۲). برای سنجش این متغیر، و دربرگرفتن مفهوم اعتماد شهروندان ساری به شهرداری ساری ۸ پرسش (آیتم) بر اساس مقیاس لیکرت (شاخص های: اعتماد به عملکرد شهرداری ساری، برنامه های آینده شهرداری ساری، اطمینان به تعهدات شهرداری ساری، باور به صلاحیت، شایستگی و توانایی مدیران شهرداری، میزان تدبیر و دوراندیشی مسئولین شهرداری ساری برای حل مشکلات شهر، میزان عمل به تعهدات شهرداری، میزان صداقت

در باور و رفتار کارکنان و مسئولین شهرداری، اعتماد به مهارت، توانایی فنی و علمی کارگزاران شهرداری ساری آماده و از پاسخگویان سوال و جمع‌آوری اطلاعات شد.

ب) احساس رضایت از خدمات شهری: در فرهنگ لغت رضایتمندی را برآورده کردن یا مایه خشنودی و ارضاء شدن معنا کرده‌اند. ایجاد حالت شادمانی، خشنودی و مطلوبیتی که در نتیجه تأمین نیازها و برآورده کردن تقاضاها و احتیاجات مراجعه‌کننده توسط ارایه‌کننده‌ی خدمت درمراجعه‌کنندگان ایجاد می‌گردد، رضایتمندی گفته می‌شود (نژادحاجلی ایرانی، ۱۳۸۷: ۲۳). در سازمان‌های دولتی رضایتمندی یکی از معیارهای مهم سنجش عملکرد سازمانی است و آن را ادراک مراجعان از عملکرد سازمان (خدمات دریافت‌شده) یا احساسی می‌دانند که از برآورده‌شدن خواسته‌ها و انتظاراتشان ایجاد می‌شود (محمدی‌فر و دیگران، ۱۳۸۹: ۱۰۵). این متغیر با ۵ گویه در قالب طیف لیکرت (شاخص‌های: میزان رضایت از احداث و توسعه مجموعه‌های تفریحی، ورزشی، پارک‌ها و فضای سبز توسط شهرداری ساری، میزان رضایت از کیفیت خدمات‌رسانی شهرداری ساری در رابطه با جمع‌آوری زباله، میزان رضایت از شرایط و کیفیت پیاده‌روهای شهر ساری و میزان رضایت از تماشای فضای شهری) اندازه‌گیری شد.

ج) مشارکت شهروندان در امور شهری: مشارکت یعنی مردم مستقیماً در فرآیند تهیه طرح حضور دارند و علاوه بر تأثیرگذاری بر فرآیند می‌توانند، آن را کنترل کنند (Sanoff, 2000: 8). می‌توان گفت مشارکت فرایندی است مبتنی بر پذیرش اصل برابری مردم که هدف از آن همفکری، همکاری و تشریک مساعی افراد در جهت بهبود کمیت و کیفیت زندگی در تمام زمینه‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی است (زاهدزاهدانی و زهری‌بیگدلی، ۱۳۹۱: ۹۶).

برای سنجش این متغیر، و دربرگرفتن مفهوم مشارکت شهروندان در امور شهری ۵ پرسش (آیتم) بر اساس مقیاس لیکرت (شاخص‌های: میزان تمایل به شرکت در جلسات پرسش و پاسخ با مسئولین شهرداری، میزان مشارکت در آسفالت محله خود، میزان مشارکت در زمینه توسعه‌ی امکانات محله خود، میزان اهمیت‌دادن شهرداری به مشارکت مردم و میزان علاقمندی مردم به مشارکت در برنامه تفریحی- ورزشی برای خانواده‌ها) همایش خانوادگی توسط شهرداری ساری آماده و از پاسخگویان سوال و جمع‌آوری اطلاعات شد.

چ) احساس امنیت: احساس امنیت در یک جامعه به احساس روانی شهروندان از میزان وجود یا عدم وجود امنیت در آن جامعه ناشی می‌شود و هر چه قدر میزان فراوانی جرم بالاتر باشد، احساس امنیت در آن جامعه پایین‌تر است (گروسی و همکاران، ۱۳۸۶: ۳۰). احساس امنیت حالتی است که در آن ارضای احتیاجات و خواسته‌های فردی و اجتماعی افراد انجام و شخص در آن احساس ارزش، اطمینان خاطر و اعتماد به نفس نماید (لطفی و همکاران، ۱۳۹۳: ۴۵). برای سنجش این مفهوم از ۴ گویه در قالب طیف لیکرت (شاخص‌های: میزان احساس امنیت از پیاده‌روی در شب به جهت روشنایی مناسب و خوب، میزان استفاده از پارک محله‌ی خود برای تفریح و قدم‌زدن به‌تنهایی، میزان مشاهده فضاهای تاریک و رها شده یا متروک در شهر ساری و میزان احساس خطر هنگام رفت و آمد در پیاده‌روها و خیابان‌های شهر از جانب ساختمان‌های در حال ساخت) استفاده شد.

ح) رقابت مابین کارکنان ارشد شهرداری: برای سنجش این متغیر، و دربرگرفتن مفهوم رقابت مابین کارکنان ارشد شهرداری ۵ پرسش (آیتم) بر اساس مقیاس لیکرت (شاخص‌های: میزان اولویت دادن به سود شخصی مابین کارکنان شهرداری، میزان کارشکنی و دور-زدن قانون برای بدست آوردن نفع شخصی در بین مدیران شهرداری، میزان ناهماهنگی در اجرای دستورات و اهداف شهردار و سازمان شهرداری، میزان رانت‌خواری و فساد اداری در شهرداری و میزان حرف نشنیدن از اهداف شهردار در بین مسئولین و مدیران شهرداری) آماده و از پاسخگویان سوال و جمع‌آوری اطلاعات شد.

فرضیات تحقیق:

۱. بین اعتماد شهروندان با توسعه شهر ساری رابطه معناداری وجود دارد.
۲. بین مشارکت شهروندان در امور شهری با توسعه شهر ساری رابطه معناداری وجود دارد.
۳. بین احساس رضایت شهروندان از خدمات شهری با توسعه شهر ساری رابطه معناداری وجود دارد.
۴. بین رقابت مابین کارکنان ارشد شهرداری با توسعه شهر ساری رابطه معناداری وجود دارد.

بحث و ارائه یافته‌ها

یافته‌های تحقیق:

ویژگی‌های جمعیت نمونه:

جدول ۲: توزیع یک بعدی فراوانی و درصد فراوانی جنسیت، گروه سنی و میزان تحصیلات پاسخگویان

متغیرها	متغیر میزان تحصیلات پاسخگویان			متغیر گروه سنی پاسخگویان			جنسیت پاسخگویان	
	فوق لیسانس و بالاتر	لیسانس	زیر دیپلم	بالا (۶۲-۸۱)	متوسط (۴۰-۶۱)	پایین (۱۸-۳۹)	مرد	زن
فراوانی و درصد	۵۳ ٪ ۱۲	۲۰۳ ٪ ۴۶	۱۸۵ ٪ ۴۲	۲۷ ٪ ۶٫۱	۱۶۴ ٪ ۳۷٫۳	۲۴۹ ٪ ۵۶٫۶	۲۴۲ ٪ ۵۵	۱۹۸ ٪ ۴۵

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۲

جدول ۱ توزیع یک بعدی فراوانی و درصد فراوانی جنسیت، گروه سنی و متغیر میزان تحصیلات پاسخگویان است. نتایج حاصل از داده‌های پژوهش حاضر نشان دهنده‌ی آنست که از کل پاسخگویان که ۴۴۰ نفر بودند بر حسب جنسیت آنها: ۲۴۲ نفرشان (۵۵ درصد) مرد و ۱۹۸ نفرشان (۴۵ درصد) زن بودند، در گروه سنی پاسخگویان ۲۴۹ نفرشان (۵۶٫۶ درصد) در گروه سنی ۱۸-۳۹ ساله، ۱۶۴ نفرشان (۳۷٫۳ درصد) در گروه سنی ۴۰-۶۱ ساله و ۲۷ نفرشان (۶٫۱ درصد) در گروه سنی ۶۲ سال و بیشتر بودند. بر حسب میزان تحصیلات پاسخگویان ۱۸۵ نفرشان (۴۲ درصد) زیر دیپلم، ۲۰۳ نفرشان (۴۶ درصد) لیسانس و ۵۳ نفرشان (۱۲ درصد) فوق لیسانس و بالاتر بودند. که نشان دهنده‌ی بالاتر بودن نمای تعداد بیشتر نمونه پاسخگویان مرد، گروه سنی (۱۸-۳۹ ساله) و افراد لیسانس در بین پاسخگویان تحقیق بودند.

یافته‌های استنباطی

فرضیه‌های مورد نظر با استفاده از آزمون پیرسون و رگرسیون چند متغیره سنجیده شدند و نتایج زیر به دست آمد. جداول ۲ رابطه‌ی هر کدام از متغیرهای مستقل را با متغیر وابسته نشان می‌دهد، با توجه به اینکه سطح سنجش متغیر وابسته (توسعه شهری) و متغیرهای مستقل (اعتماد شهروندان ساری به شهرداری ساری، احساس رضایت از خدمات شهری، مشارکت شهروندان در امور شهری، احساس امنیت و رقابت مابین کارکنان ارشد شهرداری) فاصله‌ای است از آزمون پارامتریک پیرسون و همچنین در ادامه رگرسیون چند متغیره و تحلیل مسیر برای بررسی ۴ فرضیه تحقیق اقدام شده است.

جدول ۳: نتایج آزمون همبستگی پیرسون بین متغیرهای مستقل وابسته تحقیق

متغیرهای مستقل	میزان همبستگی	معناداری
اعتماد شهروندان ساری به شهرداری ساری	۰/۵۲**	۰/۰۰۰
احساس رضایت از خدمات شهری	۰/۴۳**	۰/۰۰۰
مشارکت شهروندان در امور شهری	۰/۲۳**	۰/۰۰۰
احساس امنیت	۰/۴۵**	۰/۰۰۰
رقابت مابین کارکنان ارشد شهرداری	-۰/۵۷**	۰/۰۰۲

**همبستگی در سطح ۰٫۰۱ (۲ دنباله) معنی‌دار است

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۲

طبق نتایج جدول ۳ و با توجه به اینکه سطح معنی‌داری خطای آزمون در سطح اطمینان ۰/۹۵ کمتر از ۰/۰۵ است، بنابراین می‌توان گفت که ۴ فرضیه تحقیق تایید می‌شود. بین متغیر اعتماد شهروندان ساری به شهرداری ساری با متغیر وابسته (توسعه شهری) رابطه مستقیم معنادار و قوی وجود دارد و ضریب همبستگی دو متغیر برابر ۰/۵۲ است. به عبارتی با اعتماد شهروندان ساری به شهرداری ساری، توسعه شهری ساری نیز تغییر رو به افزایشی را خواهد داشت. از آنجائیکه این آزمون یک رابطه همبستگی را می‌سنجد می‌توان اینطور نیز برداشت نمود که توسعه شهری ساری می‌تواند موجب بالا بردن اعتماد شهروندان شهر ساری به شهرداری ساری نیز باشد. رابطه دو متغیر احساس رضایت از خدمات شهری و متغیر احساس امنیت همچنین یک رابطه مستقیم و مثبتی با توسعه شهری در حد متوسط داشته‌اند. متغیر مشارکت شهروندان در امور شهری نیز رابطه مستقیمی در حد ضعیف با متغیر توسعه شهری داشته است ولی متغیر رقابت مابین کارکنان

ارشد شهرداری رابطه قوی و معکوسی با متغیر وابسته (توسعه شهری) نشان دادند که به این معناست که هر چقدر رقابت مابین کارکنان ارشد شهرداری ساری افزایش پیدا نماید تاثیر منفی و معکوسی بر متغیر وابسته تحقیق داشته و باعث کاهش توسعه شهری ساری می‌شود (جدول ۳).

جدول ۴: ضریب رگرسیون چند متغیره برای متغیرهای مستقل وارد شده در مدل رگرسیون

متغیرها	ضرایب غیر استاندارد		ضریب Beta	ضریب t	سطح معنی‌داری
	Std. Error	b			
(عدد ثابت)	۱۹/۰۰۲	۱/۱۴۰		۱۶/۶۶۴	۰/۰۰۰
۱ رقابت مابین کارکنان ارشد شهرداری	-۰,۴۵۷	۰,۰۳۶	-۰,۴۱	-۱۲/۶۳۴	۰/۰۰۰
۲ اعتماد شهروندان ساری به شهرداری ساری	۰,۲۹۰	۰,۰۳۱	۰,۳۱	۹/۲۷۳	۰/۰۰۰
۳ احساس امنیت	۰,۳۳۴	۰,۰۵۰	۰,۲۳	۶/۷۲۹	۰/۰۰۰
۴ احساس رضایت از خدمات شهری	۰,۳۰۱	۰,۰۴۵	۰,۲۲	۶/۶۵۳	۰/۰۰۱

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۲

جدول شماره ۴ نتایج تحلیل رگرسیون چندمتغیره به روش (گام به گام)^۱ را برای متغیر وابسته "توسعه شهری" نشان می‌دهد. متغیرهای مستقلی که رابطه معنی‌داری با متغیر وابسته داشتند وارد معادله شده که از ۵ متغیر مستقل مربوطه پژوهش ۴ متغیر شرایط ورود به معادله را لحاظ کردند. این ۴ متغیر مستقل توانستند ۰,۵۹ درصد از واریانس متغیر وابسته (توسعه شهری) را تبیین نمایند. برای ترسیم نمودار تحلیل مسیر، در ابتدا یک آزمون رگرسیون چندمتغیره با مؤلفه‌های چهارگانه متغیر مستقل (اعتماد شهروندان ساری به شهرداری ساری، احساس رضایت از خدمات شهری، احساس امنیت و رقابت مابین کارکنان ارشد شهرداری) با متغیر وابسته (توسعه شهری) اجرا می‌شود. نتایج نشان دادند که از پنج مؤلفه متغیر مستقل، فقط چهار مؤلفه با متغیر وابسته همبستگی مستقیم و بی‌واسطه داشتند:

۱- رقابت مابین کارکنان ارشد شهرداری (با ضریب -۰,۴۱)

۲- اعتماد شهروندان ساری به شهرداری ساری (با ضریب ۰,۳۱)

۳- احساس امنیت (با ضریب ۰,۲۳)

۴- احساس رضایت از خدمات شهری (با ضریب ۰,۲۲)

در ۵ مؤلفه متغیر مستقل تحقیق، چهار مؤلفه فوق در روش رگرسیون مهمتر تلقی شده و با متغیر توسعه شهری همبستگی مستقیم و بدون تاثیر دیگر عوامل دیده شدند. برای دست یافتن به مدل تحلیل مسیر هر بار یکی از چهار مؤلفه (اعتماد شهروندان ساری به شهرداری ساری، احساس رضایت از خدمات شهری، احساس امنیت و رقابت مابین کارکنان ارشد شهرداری) را جای متغیر وابسته در آزمون رگرسیون چندمتغیره قرار داده و تاثیر دیگر عوامل روی آنها سنجیده می‌شود، بدین صورت تاثیرات غیرمستقیم بعد از سنجش تاثیرات مستقیم بدست آمده و بوسیله پیکان‌هایی نشان داده می‌شود که به سمت متغیر وابسته جهت دارند، و ضرایب Beta (ضریب تاثیر استاندارد) مربوطه هر کدام از متغیرها روی پیکان خودش نوشته می‌شود. این مورد روی نمودار ۱ نمایش داده شد.

جدول ۵: آماره‌های اجرای ۴ بار آزمون رگرسیون چندگانه که نمودار ۱ بر اساس آن آماده و طراحی شد

متغیر وابسته	مؤلفه‌های مستقل سه گانه تحقیق	R	R ²	اشتباه استاندارد SEE	R2 Adjusted	مقدار آزمون F (p-value)
توسعه شهری	۱. رقابت مابین کارکنان ارشد شهرداری ۲. اعتماد شهروندان ساری به شهرداری ساری ۳. احساس امنیت ۴. احساس رضایت از خدمات شهری	۰,۷۷	۰,۵۹	۳,۲۲۰	۰,۵۸	۱۵۵,۳۲۵ (۰,۰۰۰)

^۱. Stepwise

۱۷,۲۵۱ (۰,۰۰۰)	۰,۱۰	۴,۲۴۴	۰,۱۱	۰,۳۳	۱. اعتماد شهروندان ساری به شهرداری ساری ۲. احساس امنیت ۳. مشارکت شهروندان در امور شهری	رقابت مابین کارکنان ارشد شهرداری
۲۶,۸۲۳ (۰,۹۳۶)	۰,۱۵	۳,۱۱۱	۰,۱۶	۰,۴۰	۱. مشارکت شهروندان در امور شهری ۲. احساس رضایت از خدمات شهری ۳. رقابت مابین کارکنان ارشد شهرداری	اعتماد شهروندان ساری به شهرداری ساری
۳۱,۷۶۵ (۰,۰۰۰)	۰,۱۷	۴,۷۸۰	۰,۱۸	۰,۴۲	۱. احساس رضایت از خدمات شهری ۲. رقابت مابین کارکنان ارشد شهرداری ۳. اعتماد شهروندان ساری به شهرداری ساری	احساس امنیت
۲۷,۲۷۵ (۰,۰۰۰)	۰,۱۵	۳,۳۹۳	۰,۱۶	۰,۴۰	۱. احساس امنیت ۲. اعتماد شهروندان ساری به شهرداری ساری ۳. مشارکت شهروندان در امور شهری	احساس رضایت از خدمات شهری

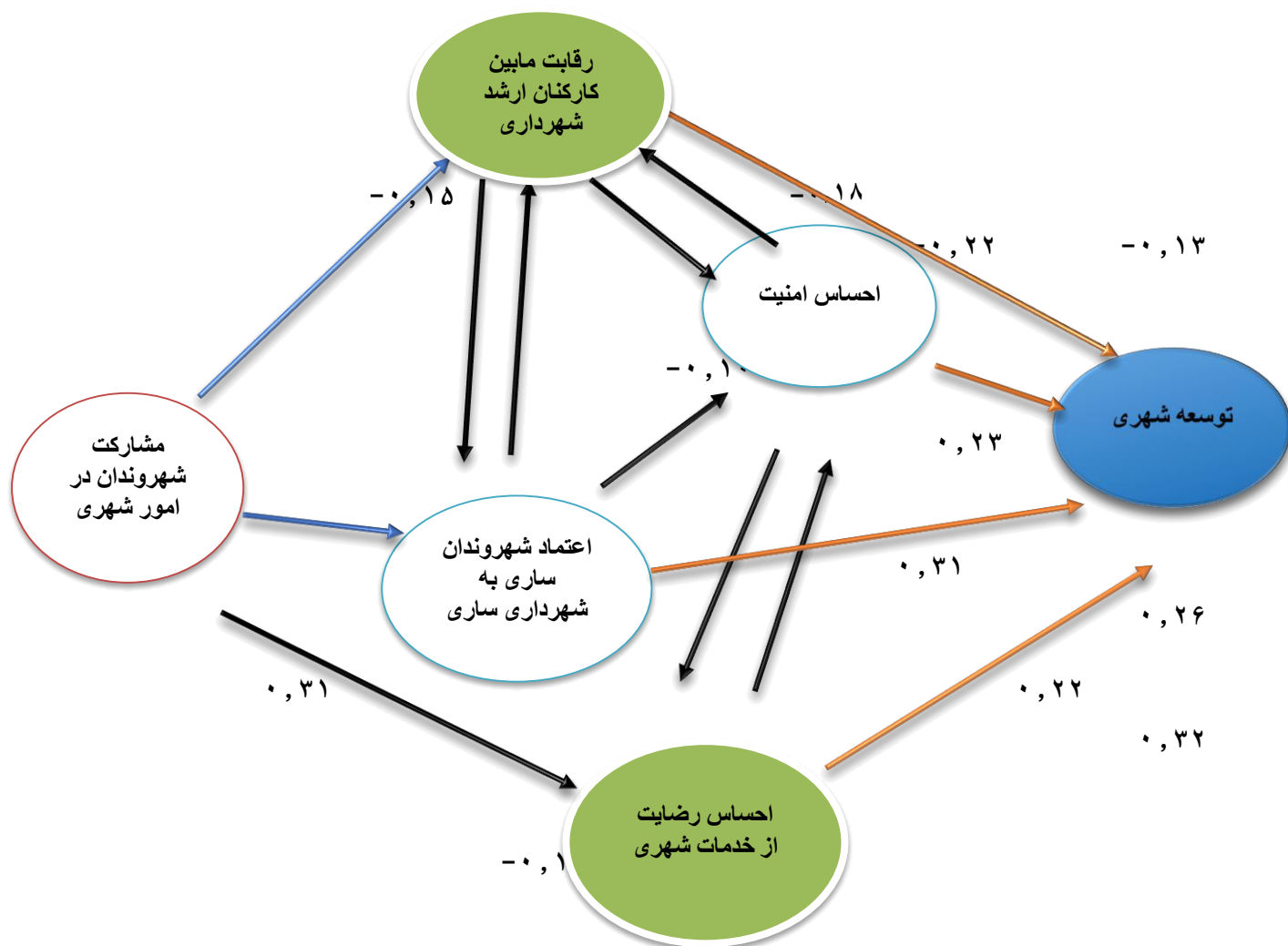
منبع: یافته های پژوهش، ۱۴۰۲

ضریب همبستگی (R) رگرسیون چند متغیره میان مؤلفه های متغیر مستقل (۱-رقابت مابین کارکنان ارشد شهرداری ۲-اعتماد شهروندان ساری به شهرداری ساری ۳-احساس امنیت ۴-احساس رضایت از خدمات شهری) با متغیر وابسته (توسعه شهری) ۰,۷۷ بدست آمد. اگر این ضریب بدست آمده را به توان دو برسانیم $R^2 = 0.59$ بدست می آید. و اینطور تحلیل می شود که ۵۹ درصد از تغییرات متغیر وابسته تحقیق بوسیله چهار مؤلفه فوق تحلیل و تبیین می شود. به عبارت دیگر ۴۱ درصد ($1 - 0.59 = 0.41$) از تغییرات توسعه شهری بوسیله عواملی دیگر تعیین می شوند که جای تحقیق و بررسی دارد. و تبیین ۵۹ درصدی توسط این چهار مؤلفه یعنی بیش از نیمی از واریانس متغیر وابسته تحقیق (توسعه شهری ساری) تبیینی معقول و مناسب به نظر می رسد.

جدول ۶: تاثیر کل (مستقیم و غیرمستقیم) پنج مؤلفه مستقل بر متغیر وابسته تحقیق

مؤلفه ها	تاثیر مستقیم (بدون واسطه)	تاثیر غیرمستقیم (با واسطه)	تاثیر کل مؤلفه ها
رقابت مابین کارکنان ارشد شهرداری	-۰,۴۱	$-0.13 * 0.23 = -0.03$ $-0.13 * 0.32 * 0.21 = -0.01$ $-0.20 * 0.19 * 0.22 = -0.01$ $\Rightarrow -0.05$	-۰,۴۶
اعتماد شهروندان ساری به شهرداری ساری	۰,۳۱	$-0.22 * -0.41 = 0.09$ $0.10 * 0.23 = 0.02$ $0.19 * 0.31 * 0.23 = 0.01$ $0.19 * 0.31 * 0.23 = 0.01$ $0.19 * 0.22 = 0.04$ $\Rightarrow 0.17$	۰,۴۸
احساس امنیت	۰,۲۳	$-0.15 * -0.41 = 0.06$ $0.32 * 0.22 = 0.07$ $0.32 * 0.21 * 0.31 = 0.02$ $\Rightarrow 0.15$	۰,۳۸
احساس رضایت از خدمات شهری	۰,۲۲	$0.21 * 0.31 = 0.07$ $0.31 * 0.22 = 0.07$ $0.31 * -0.15 * 0.41 = -0.02$ $\Rightarrow 0.12$	۰,۳۴
مشارکت شهروندان در امور شهری	-----	$0.10 * -0.46 = -0.05$ $0.26 * 0.48 = 0.12$ $-0.10 * 0.34 = -0.03$ $\Rightarrow 0.04$	۰,۰۴

جدول ۵ تاثیرات مستقیم و غیرمستقیم و همچنین تاثیر کل متغیرهای مستقل تحقیق را نشان می دهد. چگونگی محاسبه تاثیر کل بدین صورت هست که؛ میزان تاثیر مستقیم، همان Beta (بتای) ضریب استاندارد تاثیر متغیر مستقل بر متغیر وابسته نوشته می شود. میزان تاثیر غیرمستقیم نیز از حاصل ضرب مقادیر ضریب بردارهای مسیر از طرف متغیر مستقل تا متغیر وابسته بدست نوشته می شود. به عنوان مثال: تاثیر متغیر رقابت مابین کارکنان ارشد شهرداری همچنین از ضرب تاثیر مستقیمش بر جمع ضریب کل متغیر اعتماد شهروندان ساری به شهرداری ساری و متغیر احساس امنیت بدست می آید. و تاثیر کل هر پنج مؤلفه با جمع تاثیر مستقیم و تاثیر غیرمستقیم محاسبه می شود.

نمودار ۱: عوامل مؤثر بر توسعه شهری (به همراه ضرایب مسیر)

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۲

نمودار ۱ روابط مستقیم (چهار متغیر) و روابط غیرمستقیم (متغیر مشارکت شهروندان در امور شهری) را با متغیر وابسته تحقیق نشان می‌دهد. همان‌طوری که در روابط فوق مشاهده می‌شود چهار متغیر (اعتماد شهروندان ساری به شهرداری ساری، احساس رضایت از خدمات شهری، احساس امنیت و رقابت مابین کارکنان ارشد شهرداری) علاوه بر داشتن رابطه مستقیم، رابطه غیرمستقیمی نیز با متغیر وابسته دارند. ولی متغیر مشارکت شهروندان در امور شهری فقط تأثیر غیرمستقیمی بر متغیر وابسته دارد. که مشخص می‌شود متغیر مشارکت شهروندان در امور شهری به واسطه سه متغیر رقابت مابین کارکنان ارشد شهرداری، اعتماد شهروندان ساری به شهرداری ساری و احساس رضایت از خدمات شهری بر توسعه شهری در ساری تأثیر دارد که نمودار ۱ مشهود است.

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

برای تحلیل تبیین ذهنی و بدست آوردن آگاهی نظری، نتایج تجربی بدست آمده از این تحقیق به مقایسه و تبادل با نتایج دیگر تحقیقاتی که در قسمت دوم این پژوهش آمده پرداخته می‌شود. در غالب تحقیقات پیشین این نتیجه مشترک بدست آمد که اعتماد شهروندان به

شهرداری ساری، احساس رضایت از خدمات شهری، احساس امنیت، مشارکت شهروندان در امور شهری تاثیر معناداری با متغیر وابسته تحقیق (توسعه شهری) داشته است.

در بسیاری از پژوهش‌ها رحیمی (۱۳۹۴)، حاجی‌پور (۱۳۸۵)، حسن‌زاده (۱۳۸۷)، برایان اجومودو (۲۰۱۳)، آلن بی مور (۲۰۰۹) و اوکوچی (۲۰۱۳) بر تاثیر مشارکت شهروندان در توسعه شهری و موفقیت‌های کار گروهی تاکید داشتند این تحقیق نیز به همین نتیجه دست یافت که مشارکت شهروندان در امور شهری رابطه مستقیمی با توسعه شهری شهر ساری داشته است و با نتایج این تحقیقات همسو و هم جهت می‌باشد. درخصوص متغیر اعتماد در موفقیت‌های طرح توسعه شهری تحقیق کاظمیان و همکاران (۱۳۹۱)، ایمانی‌جارجمی و نوایی (۱۳۹۳)، محمد و سیلونگ (۲۰۱۰)، گیان و آمپوما (۲۰۱۶) بر نقش بسزای متغیر اعتماد به عنوان یکی از مهمترین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در توسعه شهری تاکید داشتند. یافته تجربی این تحقیق نیز رابطه مثبت و مستقیمی را بر توسعه شهری ساری تایید می‌نماید و با نتایج تحقیقات ذکر شده همسو می‌باشد. درباره رقابت و تاثیرش بر توسعه شهری برداشت کاملاً متفاوتی بیان شد به طوری که در تحقیق لیثو و همکاران (۲۰۱۴) نتیجه گرفتند که رقابت، اعتماد را افزایش می‌دهد، در حالیکه برنت و همکاران (۲۰۰۵) شویرن و وسیلیومر (۲۰۱۰) بر نقش و تاثیر منفی رقابت بر توسعه تاکید داشتند. شویرن و وسیلیومر به این نتیجه رسیدند که افزایش رقابت موجب می‌شود افراد به دلیل عملکرد ضعیف به جای رقابت بیشتر به سمت تقلب سوق پیدا کنند. و برنت و همکاران نتیجه گرفتند که رقابت به وضوح تاثیر منفی بر رفاه افراد داشته و نابرابری‌هایی را نیز موجب شده است. البته می‌توان دریافت که هر کدام از این تحقیقات بنا به شرایط خاص خودشان تاثیر متغیر رقابت را بر توسعه شهری و محلی در نظر داشتند، در هر صورت نتیجه این تحقیق همسو با تحقیقاتی هست که تاثیر متغیر رقابت درون سازمان شهرداری را توسط شهروندان ساری منفی ارزیابی نموده که می‌تواند باعث فساد در درون سازمان شهرداری شده و مانع توسعه شهری در ساری شود. در تحقیقات رابرز و کوپمان (۲۰۱۲)، پورتینن و مپس (۲۰۰۹)، تان و بولی (۲۰۰۷) و گانتورتیر و راپاپورت (۲۰۰۶) اثبات کردند که رقابت‌های برون‌گروهی، همکاری‌های درون‌گروهی را افزایش می‌دهد.

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که ۴ متغیر مستقل (اعتماد شهروندان ساری به شهرداری ساری، احساس رضایت از خدمات شهری، احساس امنیت و رقابت مابین کارکنان ارشد شهرداری) در روش رگرسیون مهمتر تلقی شده و با متغیر توسعه شهری در ساری همبستگی مستقیم و بدون تاثیر دیگر عوامل دیده شدند. ضریب همبستگی (R) رگرسیون چند متغیره میان ۴ متغیر مستقل فوق با متغیر وابسته (توسعه شهری) ۰,۷۷ بدست آمد. اگر این ضریب بدست آمده را به توان دو برسانیم $R^2=0,59$ بدست می‌آید. و اینگونه تحلیل می‌شود که ۵۹ درصد از تغییرات متغیر وابسته تحقیق بوسیله چهار مؤلفه فوق تحلیل و تبیین می‌شود. به عبارت دیگر ۴۱ درصد ($1-0,59=0,41$) از تغییرات توسعه شهری ساری بوسیله عواملی دیگر تعیین می‌شوند که جای تحقیق و بررسی دارد. و تبیین ۵۹ درصدی توسط این دو مؤلفه تبیینی معقول و مناسب به نظر می‌رسد.

نکته قابل توجه، نو و بدیع این تحقیق در اینست که با اجرای رگرسیون چندمتغیره دیده می‌شود که ضرایب تاثیر استاندارد یا همان Beta نشان از اثرگذاری ترتیبی چهار متغیر مستقل است که به این ترتیب می‌باشد. ۱. رقابت مابین کارکنان ارشد شهرداری ($-0,41$)، ۲. اعتماد شهروندان ساری به شهرداری ساری ($0,31$)، ۳. احساس امنیت ($0,23$)، ۴. احساس رضایت از خدمات شهری ($0,22$). بسیار مشخص هست که تاثیرات با توجه به ضرایب بتای آنها رتبه‌بندی می‌شود و به نظر درست هم می‌باشد. و علی‌الخصوص متغیر رقابت مابین کارکنان ارشد شهرداری یک رابطه معکوسی را با متغیر وابسته تحقیق نشان می‌دهد یعنی رقابت مابین کارکنان ارشد شهرداری رابطه منفی و معکوسی با توسعه شهری ساری دارد. و بعلاوه اینکه متغیر مشارکت شهروندان در امور شهری رابطه مستقیم و معناداری را با متغیر وابسته تحقیق نشان نداده است و در رگرسیون چند متغیره در تاثیرگذاری متغیرهای مستقل خارج شده است. لازم به ذکر است که گفته شود که هر پنج متغیر مستقل در آزمون پیرسون رابطه معناداری را با متغیر وابسته تحقیق داشته‌اند که در جدول ۳ دیده می‌شود. بنابراین هر ۴ فرضیه تحقیق تایید شده‌اند هر ۵ متغیر مستقل تحقیق، همه رابطه‌شان با متغیر وابسته تحقیق تایید شدند. ولی در رگرسیون چند متغیره با توجه به اهمیت اثرگذاری متغیرها بر روی متغیر وابسته متغیر مشارکت شهروندان در امور شهری رابطه مستقیمی را با متغیر وابسته احراز ننموده است.

اما با اجرای آزمون تحلیل مسیر دیده می‌شود که نتایج بالا تغییر بسیار جالب توجهی نموده است که به تحلیل این مورد مهم پرداخته می‌شود. با اجرای تحلیل مسیر و بدست آمدن تاثیر مستقیم و غیرمستقیم ۵ متغیر مستقل دیده شد که ترتیب اثرگذاری تغییر قابل توجهی نمود. در آزمون تحلیل مسیر ترتیب اثرگذاری به اینصورت تغییر کرد: ۱- متغیر اعتماد شهروندان ساری به شهرداری ساری با تاثیر کل $0,48$ ، ۲- متغیر رقابت مابین کارکنان ارشد شهرداری با تاثیر کل $0,46$ ، ۳- متغیر احساس امنیت با تاثیر کل $0,38$ ، ۴- احساس رضایت از خدمات شهری با تاثیر کل $0,34$ ، ۵- متغیر مشارکت شهروندان در امور شهری با تاثیر کل $0,04$ (جدول ۶)

تفسیر رتبه‌بندی نهایی به این صورت هست که متغیر رقابت مابین کارکنان ارشد شهرداری که در رگرسیون چندمتغیره بیشترین بتا یا اثرگذاری را نشان می‌داد در آزمون پیشرفته تحلیل مسیر به رتبه دوم اثرگذاری تقلیل کرد و متغیر اعتماد شهروندان ساری به شهرداری

ساری بیشترین اثرگذاری را نشان می‌دهد. و احساس امنیت با تاثیر کل ۰,۳۸ در رتبه سوم اثرگذاری جای گرفت و متغیر احساس رضایت از خدمات شهری با تاثیر کل ۰,۳۴ در رتبه چهارم و متغیر مشارکت شهروندان در امور شهری با تاثیر کل ۰,۰۴ در رتبه آخر قرار گرفت. همچنین در کنار این یافته‌ها، با اینکه متغیر مشارکت در بسیاری از حوزه‌های اجتماعی به عنوان یک متغیر اثرگذار دیده می‌شود در این تحقیق به طور تجربی دیده شد که متغیرها به دلیل خنثی نمودن اثرات (حال چه اثر مثبت و چه اثر منفی) تاثیر متغیر مشارکت شهروندان در امور شهری را پایین آورده و در حد بسیار پایین (۰,۰۴) کشانده است. که این موضوع نشان می‌دهد در شرایط و جو اجتماعی-فرهنگی شهر ساری باید به دیگر متغیرهای مهم مثل جلب اعتماد شهروندان، بالا بردن رضایت‌مندی‌شان در امور شهری، بالا بردن احساس امنیت و بعلاوه با پایین آمدن رقابت‌های درون سازمان شهرداری بر میزان مشارکت شهروندان در امور شهری افزود. پس به نظر می‌رسد لازمه بالا بردن متغیر مشارکت شهروندان ساری در گروه بالا بردن چهار متغیر اشاره شده فوق می‌باشد. و توجه خاص مسئولین شهری را به شکل علمی می‌طلبد.

برای تبیین بیشتر یافته‌های تحقیق باید به چارچوب نظری ارائه شده در تحقیق اشاره کرد. فضای فرهنگی-اجتماعی شهر ساری درگیر مناسب خودویژه‌ای است که نسبتی با واقعیت‌ها و منافع اجتماعی-فرهنگی و اقتصادی دارد. تحت شرایط خاص رقابت می‌تواند موتور محرکه و سازنده پویایی در کارهای شهری گردد. این پژوهش به این دلیل انجام گرفت که بررسی گردد این نکته به چه صورت است و در صورت اینکه رقابت می‌تواند در شهر ساری به عنوان مرکز استانی موجبات تحرک و سازندگی شود تحت چه عوامل، شرایط و زمینه‌های پویایی آن، این برآیند مثبت اتفاق می‌افتد. بنا به نظر زیمل وقتی رقابت و کشمکش به عنوان مبارزه غیرمستقیم و متمدنانه باشد به نوعی شیوه‌ای برای اجتماعی شدن افراد عمل نموده که می‌تواند برای بقا و استمرار هر اجتماعی ضروری و اجتناب‌پذیر باشد.

اگر در درک محتوای کنش جمعی فقط به ساده‌سازی صورت این کنش‌ها اقدام گردد تحلیلی متناسب و واقع‌گرایانه‌ای از پیچیدگی‌های واقعیت‌های اجتماعی انجام نگرفته و توان فهم الگوهای پیچیده رفتار زندگی امروزی را نخواهد داشت. پس باید علاوه بر صورت کنش‌های اجتماعی به عمق و محتوای این کنش‌ها متمرکز شده و تاثیر و تأثر کل مجموعه‌ها با هم دریافت و درک نمود.

یکی از نتایج مهم تحقیق حاضر این بود که "رقابت‌گرایی" می‌تواند باعث "توسعه شهری" گردد. یعنی رقابت‌گرایی بر توسعه شهری تأثیری مستقیم داشته است و موجبات ستیزه‌های اجتماعی می‌گردد، در صورتی که رقابت به سمت شرکت‌ها، سازمان‌ها و نهادهای اجتماعی (یعنی رقابت برون‌گروهی) با هدف خدمات‌رسانی و البته ذی‌نفعی این سازمان‌ها سوق داده شود، می‌تواند آنچه را که زیمل مطرح نموده است باعث منافع و توسعه شهری شود. ولی اگر این رقابت مابین عناصر سازمانی (رقابت درون‌گروهی) مثلاً شهرداری ساری ایجاد گردد که منافع شخصی بر منافع جمعی و شهری اولویت داده شود نه تنها توسعه شهری را موجب نمی‌شود بلکه به عنوان یک مانع باعث از بین رفتن سرمایه اجتماعی درون شهر بخصوص اعتماد شهروندان ساری می‌شود و این بی‌اعتمادی به دیگر بخش‌های شهری سرایت پیدا می‌نماید.

منابع

۱. آزاد ارمکی، تقی و کمالی، افسانه (۱۳۸۳)، اعتماد، اجتماع و جنسیت (بررسی تطبیقی اعتماد متقابل در بین دو جنس). مجله‌ی جامعه‌شناسی، دوره‌ی پنجم، شماره‌ی ۲، ناشر: انجمن جامعه‌شناسی ایران.
۲. احد نژاد روشنی، محسن، یاری‌قلی، وحید، اجاقلو، روح‌الله (۱۳۹۳)، "نقش سرمایه اجتماعی در توسعه پایدار محلی"، مجله مطالعات جامعه‌شناختی شهری، شماره ۱۲: ۵۰-۲۵.
۳. اسکندری‌ثانی، محمد و سجادی، ژیل. (۱۳۹۳)، "کنش جمعی، توسعه‌ی اجتماعات محلی و نقش آن‌ها در کاهش فقر شهری"، جغرافیا و آمایش شهری-منطقه‌ای، شماره ۱۱، ۳۸-۳۱.
۴. اسکندری‌ثانی، محمد، سجادی ژیل و صرافی، مظفر. (۱۳۹۳)، "ظرفیت توسعه اجتماعات محلی در کاهش فقر شهری و عوامل موثر بر توسعه آن، موردشناسی: نعمت‌آباد تهران"، مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، شماره ۱۵، ۲۱-۱.
۵. اویسی، داود. (۱۳۹۳)، "حلقه مفقوده روش اجتماع‌محور در مناطق کم‌تر توسعه‌یافته؛ نقد دیدگاه توسعه مشارکتی رابرت چمبرز"،

- چکیده مقالات همایش ملی مسائل اجتماعی ایران و رویکرد اجتماع-محور: ۱۳.
۶. ایمانی‌جگرمی، حسین و نوایی، آیدا. (۱۳۹۳)، "بررسی راه‌های دستیابی دهیاری به درآمدهای پایدار بر اساس ظرفیت اجتماع محلی"، دوفصلنامه توسعه محلی (روستایی و شهری)، شماره ۲: ۲۵۴-۲۳۳.
۷. بیکر، ترز ال. (۱۳۹۴)، "نحوه انجام تحقیقات اجتماعی"، ترجمه هوشنگ نایبی، تهران، نشر نی.
۸. حسن‌زاده، داود. (۱۳۸۷)، "رویکرد اجتماع‌محور به کیفیت زندگی اجتماعات محلی"، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۲۲: ۷-۲۰.
۹. دواس، دی. ای. (۱۳۹۴)، پیمایش در تحقیقات اجتماعی، ترجمه هوشنگ نایبی، تهران، نشر نی.
۱۰. رحیمی، کاظم. (۱۳۹۴)، "برنامه‌ریزی اجتماع محور برای توسعه محلی سلطانیه"، استاد راهنما: حسین ایمانی‌جگرمی، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران.
۱۱. رضا‌زاده، راضیه؛ محمدی آیدغمیش، فاطمه و رفیعیان، مجتبی. (۱۳۹۲)، "نقش رویکرد دارایی‌مبنا در توسعه پایدار محلی (مطالعه موردی: محله امام‌زاده حسن تهران)"، نشریه باغ نظر، دوره ۱۰، شماره ۳۹: ۳۹-۴۸.
۱۲. رهنما، محمدرحیم، ابراهیمی، لیلی. (۱۳۹۷). مطالعه تطبیقی شاخص‌های استراتژی توسعه شهری (CDS) در شهرهای ایران از نگاه گروه‌های شهری. فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری چشم انداز زاگرس، دوره ۱۰، شماره ۳۸، صص ۹۳-۱۲۰.
۱۳. کاظمیان، غلامرضا؛ قربانی‌زاده، وجه الله و شفیعا، سعید. (۱۳۹۱)، "دستیابی به توسعه پایدار محلی از طریق ظرفیت اجتماعی ساکنین و فعالان اقتصادی محله غیررسمی مطالعه موردی: محله شمیران‌نو"، فصلنامه مطالعات شهری، شماره ۴، ۱-۱۰.
۱۴. کرلینجر، فرد. ان. (۱۳۹۳)، "مبانی پژوهش در علوم رفتاری"، جلد اول، ترجمه حسن پاشاشریفی و جعفر نجفی‌زند، تهران، آوای نور.
۱۵. کوزر، لوئیس آلفرد. (۱۳۹۳)، "زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی"، ترجمه محسن ثلاثی، تهران، نشر علمی، چاپ هفدهم.
۱۶. مطوف، شریف و رحیمی، زهره. (۱۳۸۷)، "توسعه دارایی‌مبنا رهیافتی موثر در حل معضلات سکونتی محلات شهری"، مجله شهرنگار، شماره ۴۷، ۴۹-۴۲.
۱۷. نژاد حاجعلی ایرانی، فرهاد. (۱۳۸۷)، مدیریت رضایتمندی مراجعان در سازمان‌های دولتی، ماهنامه تدبیر، شماره ۱۹۷، ص ۲۳.
۱۸. وزارت مسکن و شهرسازی. (۱۳۸۷) انتشارات وزارت مسکن و شهرسازی، چاپ اول.
۱۹. زاهد زاهدانی، سید عید و زهری‌بیدگلی، سیدمحسن (۱۳۹۱)، مدیریت شهری و تبیین مشارکت اجتماعی شهروندان در شهرداری، فصلنامه مطالعات جامعه‌شناختی شهری، سال دوم، شماره پنجم.
۲۰. گروسی، سعیده، میرزایی، جلال و شاه‌رخ، احسان (۱۳۸۶)، بررسی رابطه اعتماد اجتماعی و احساس امنیت، فصلنامه دانش انتظامی، سال نهم، شماره ۲.

۲۱. لطفی، صدیقه و همکاران. (۱۳۹۳)، بررسی احساس امنیت در فضاهای عمومی (مطالعه موردی کلانشهر شیراز)، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال پنجم، شماره نوزدهم، صص ۳۹-۵۶.
۲۲. محمدی‌فر، یوسف و همکاران. (۱۳۸۹)، اعتماد به سازمان‌های دولتی و سطح رضایتمندی شهروندان (مطالعه موردی دستگاه‌های اجرایی استان کرمانشاه)، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، دوره سوم، شماره ۳، پاییز ۱۳۸۹، صص ۱۰۳-۱۲۷.
23. Brandts, J., Riedl, A., & Van Winden, F. (2005), Competition and well-being. (No.033), the Economist.
24. Christenson, J.A., & Robinson, J.W. (1989), "From the Ground up. Grassroots Theatre in Historical and Contemporary Perspective-Community Based Arts Project, Cornell University.
25. Ejumudo, K. B. O. (2012), Rural and community development in Nigeria: An integrated, synergistic and participatory approach, Raziskave in Razprave, 5(2), 3.
26. Gunnthorsdottir, A., & Rapoport, A. (2006), Embedding social dilemmas in intergroup competition reduces free-riding. Organizational Behavior and Human Decision Processes, 101(2), 184-199.
27. Gyan, C., & Ampomah, A. O. (2016), Effects of Stakeholder Conflicts on community Development Projects in Kenyase, SAGE Open, 6(1), 2158244016635254.
28. Liu, G., Lin, C., & Xin, Z. (2014), the effects of within- and between- group competition on trust and trustworthiness among acquaintances, PloS ONE, 9(7), 1-5, <http://doi.org/10.1371/journal.pone.0103074>.
29. Mohamad, M., Silong, A. D. (2010), Leadership Roles in Community Development in Malaysia, Journal of Global Business Management, 6(2), 1.
30. Moore, A. B. (2009), Community Development Practice: Theory in Action, Journal of the Community Development Society, 33(1), 20-33. <http://doi.org/10.1080/15575330209490140>
31. Okoji, O. O. (2013), Influence of Community Development Programs of Women in Niger Journal of Environmental Studies and Management, 6(6), 581-588.
32. Phillips, R., & Pittman, R. (2009), A framework for community and economic development, An Introduction to Community Development, Routledge.
33. Puurtinen, M., & Mappes, T. (2009), Between-group competition and human cooperation, proceedings of the Royal Society of London B: Biological Sciences, 276(1655), 355-360.
34. Rebers, S., & Koopmans, R. (2012), Altruistic punishment and between-group competition, Human Nature, 23(2), 173-190.
35. Sanoff, H. 2000. "Community Participation Methods in Design and Planning". New York: John Wiley & Sons.
36. Schwieren, C., & Weichselbaumer, D. (2010), does competition enhance performance or cheating? A laboratory experiment, Journal of Economic Psychology, 31(3), 241-253.
37. Sihlongonyane, M. F. (2009), "Community development" as a buzz-word, Development in Practice, 19(2), 136-147.
38. Tan, J. H. & Bolle, F. (2007), Immigrant Women and Community Development in the Candian Maritimes: Outsiders within? Author(s): Evangelia Tastsoglou and Baukje Miedema Source: The Canadian Journal of Sociology/ Cahiers Canadiens de sociologie, Vol.28, No.2 Published by: 28(2), 203-234.
39. Vargas, C. M. (2000), Community development and micro-enterprises: Fostering sustainable development, Sustainable Development, 8(1), 11-26.

Research Paper

position of justice and optimal governance in Saadi's works

Mandana Rajae dastghaib: Ph.D. student, Department of Political Science, Shiraz Branch, Islamic Azad University, Shiraz, Iran.

Mohammad Kazem Kaveh Pishghadam *: Associate Professor, Political Science Department, Shiraz Branch, Islamic Azad University, Shiraz, Iran

Maryam Ziabainajad: Assistant Professor, Department of Persian literature, Shiraz Branch, Islamic Azad University, Shiraz, Iran

Received: 2024/09/01 PP 21-36 Accepted: 2025/01/19

Abstract

Justice has been identified as a foundational concept in the history of thought, social theory, and political theory. Saadi posits that a just society is one that does not privilege a particular group over others, but rather, is attentive to the needs of all segments and classes within that society. In such an era, Saadi serves as the exemplar of a doctrine that espouses peace, justice, order, benevolence, and sincerity of servitude on the one hand, and hatred, animosity, injustice, disorder, and evasion of human rules on the other. He posits that justice serves as the intermediary between the government and the people, viewing the behavior of rulers as the axis of justice. He delineates the characteristics of a just ruler as the principal foundation of an ideal society based on justice. Saadi places significant emphasis on both worldly and religious matters, with the aim of establishing a superior model of lawful governance. This is achieved through the adoption of a paradigm of exemplary behaviour, and reliance on religious teachings. He identifies the characteristics of a just ruler as the primary indicators of the desired concept of justice, viewing justice as a relationship between the people and the government. In order to establish an ideal society in "Golestan," he dedicates a chapter to the character of kings, and in "Bustan," he discusses the issues of justice, governance, and counsel as some of the most important political theories. This article examines the role of justice and desirable governance in Saadi's works. The research method employed in this article is descriptive-analytical, and its sources and documentation are based on library research.

Keywords: Governance, justice, politics, Saadi

Citation: Rajae dastghaib, M., kava pishadam, M., & , M. Zaibai najad.(2025). **position of justice and optimal governance in Saadi's works.** *Journal of Society and Politics*, Vol 2, No 8, Shiraz, PP 21-36.

*. **Corresponding author:** Mohammad Kazam, Pishghadam **Email:** Pishghadam 2008@gmail.com, **Tel:** +989713092256

Extended Abstract

Introduction

Saadi's works as literary-political texts are mixed with moral concepts, the dominant content of which is political, which has been influential in the behavior of the rulers and the political culture of Iran. Saadi's attitude has paid special attention to political issues and Islamic verses and traditions, and he has benefited from these sources in explaining his thoughts. Saadi has extensive and comprehensive knowledge in country management and civil politics, he fully understands autocratic rule and in his two valuable works (*Bostan* and *Golestan*) which deal with the issue of justice, wisdom, dignity and human dignity.

The science of politics, ethics and planning of the home seeks in a utopia that is full of faith in God, goodness and purity, truth, clarity and truth. In his works, the topics of social relations, which include friendship and companionship, enjoining good and forbidding evil, patience and the need to pay attention to the disadvantaged in society, are mentioned.

Saadi believes that the progress of the government depends on the connection with the people. The books of *Golestan* and *Bostan* have raised the following issues in the religion of statehood and they conclude that: three things cannot be stable without three things: wealth without trade, science without discussion, and property without politics.

Saadi considers country management to be religion and intelligence, and property management requires culture and intelligence; Therefore, the negligent king does not deserve to rule, because he is the guardian of the subjects and responsible for protecting people's lives and property. Therefore, sleeping and neglecting the king during guarding is not a condition of statehood. *Shij Ajal* talks more with the ruler about the government and has set a model for the ruler of the time by criticizing the previous governments. This research is looking for the question, what was the position of governance, justice and politics in Saadi's works? And it comes to the conclusion that Saadi's justice and politics have been raised in response to problems such as injustice, the unwiseness of rulers and the

rule of incompetent rulers, and in contrast to that, management, prosperity, security, peace-seeking, justice and justice, virtue, wisdom And courage is the most important issue in the politics of rulers and rulers.

Methodology

In this article, in a descriptive-analytical way and using library documentary sources, the basic question is answered, what are the characteristics of examining the position of justice and good governance in Saadi's works.

Results and discussion

Saadi considers justice to be the middle ground and the link between the government and the people and the axis of justice. He puts the king at the head of power and considers the principle of government to be justice. Under the teachings of Islam, Saadi bases his words on verses and traditions.

Conclusion

Saadi has dealt with the principles of justice and statecraft in his works. In the book *Golestan*, he considers the success of rulers in the affairs of civil politics and statecraft to be due to their attention to religion, belief, and closeness to God, and adherence to religious beliefs. Saadi has paid special attention to Islamic verses and narrations in political matters. He considers justice to be the most important concept in politics and the intermediary and link between the government and the people.

In his opinion, the ruler and the king should make contentment their profession. Saadi believes that the appointment and selection of individuals in the government depends on the degree of intelligence and insight of individuals, and the king should not employ individuals based on their social class, wealth, and appearance. Any failure to recognize the agents will pave the way for an opportunistic group or will lead to an inappropriate judgment that will result in nothing but dissatisfaction among the people and chaos in society. Saadi addresses all times and all people of the world. His thoughts never become outdated. He considers justice to be a matter of human dignity and in the first place.

References

1. AhamadyGiavy, H. (1997). Golestan Saadi introduction, description and notes), Tehran: Publications of the Ministry of Culture and Islamic Guidance. [In Persian]
2. Agahvaan kazami, B. (۱۹۹۷). Justice in Islamic political system, Tehran: Cultural Institute of Contemporary Knowledge and Thought. [In Persian]
3. Azghandy, A. (2005). "Admonitions of Ancestors, Biography of Kings in Saadi's Political Opinions", International Studies Quarterly, Year 11, Number 4, Tehran: Bahar Publications, pp. 95-113. [In Persian]
4. Aslami, R. (2012). Saadi Policy, Tehran: Tisa Publications [In Persian]
5. Aslami nadoshan, M. (1992) Four speakers of the Iranian conscience, Tehran: Qatreh Publications. [In Persian]
6. Aghbal ashtiyani, A. (1989) Mughal History, Tehran: Aghah Publications. [In Persian]
7. Anzabinejad, R. (2000) Bostan, first edition, Tehran: Aydin Publications, 43. [In Persian]
8. Ansari, A. (1998) Sheikh Saadi in his vision of an ideal society, Zikr Jamil Saadi, Volume 3, Tehran: UNESCO National Commission and Ministry of Islamic Guidance, 157-194.
9. Anuri. H. (1995), Shourideh Beir (about Saadi and his works). Tehran: Drop Publications. [In Persian]
10. Emami, M. (2004) Three Steps to Dawn, Isfahan: Isfahan Publications.. [In Persian]
11. Gafarizadeh, B. (1998) Saadi from the perspective of thought and thought, Andisheh Kareem magazine.. [In Persian]
12. Chaman, A. (1998) Saadi's idealism in the realm of government, Shiraz: Navid Publications. [In Persian]
13. Hosseinzadeh Bahraini M. (1994). A comparative study of the theory of good governance with the teachings and life of the comparative study of the theory of good government of Imam Ali (peace be upon him), Bureau of Economic Studies.. [In Persian]
14. Delshad Tehrani, M. (1989). overnment of Hekmat, Tehran: Darya Publications. [In Persian]
15. Rostam Vand. T. (1989). Az and Dad: Pathology of Shahriari in Ferdowsi's Shahnameh, Journal of Theoretical Policy Research, No. 5, pp. 1-31. [In Persian]
16. Rajai, F. (1987). The Battle of Worldviews in Political Wisdom and Identity of Us Iranians, Tehran: Ahya Kitab Publications. [In Persia]
17. Ripka, Y. (1969). The History of Iranian Literature, translated by Ki Khosro, Tehran: Gothenburg and Javidan Khord Publications. [In Persian]
18. Zarinkob, A. (1992). About Saadi's life and thought, Tehran: Sokhon Publications.
19. Saadi, M. (1980). Ghazliat Saadi, Khalil Khatib Rahbar, Tehran: Mehtab Publications. [In Persian]
20. Saadi, M. (1981). Bostan, edited by holamhossein Yousefi, 4th edition, Tehran: Kharazmi Publications. [In Persian]
21. Saadi, M. (1989) Kaliat Saadi, proofreader: Mohammad Ali Foroughi, Tehran: Hestan Publishing House.
22. Saadi, M. (1990). Golestan Saadi. Based on the corrected version of Mohammad Ali Foroughi, Tehran, Qoghnos Publications. [In Persian]
23. Sharifzadeh, F. & Qalipur. R. (1993). Good governance and the role of the government, management culture number 4. [In Persian]
24. Shirpur. N. & Zarei, T. (2023). Examining examples of social justice in the Qur'an and its role in the foundation of Islamic civilization from the perspective of the Supreme Leader, Tehran: Asim ublications.
25. Kamali Sarostani, Korosh. (2021). Saadi Shirazi, Shiraz: Kalamedeh Publications. [In Persian]
26. Mahalati, S. (1967). Erfan Saadi School, Shiraz: Shiraz University Press, pp. 71, 72. [In Persian]
27. Mohammadi. M & Shahla. A. (2004). "Countrymanship from Saadi's perspective, Journal of Iranian Studies", year 13, number 26, autumn and winter, pp. 143-163.. [In Persian]
28. Mabody, Z. (1996). Sociology in Saadi's works, Tehran: Tirgan Publications. [In Persian]
29. Mozafarian, M. (1996). Administration according to Saadi, mention of Jamil Saadi, Volume 3, Directorate General of Publications of the Ministry of Islamic Guidance. [In Persian]
30. Midari, Ahmad, Jafar Khair-e-Pechan. (1994). Development-based good overnance,

- Economic Research Office, Islamic Council Research Center. [In Persian]
31. Naderi Qomi, M. (2011). Good governance, brief introduction and critique, Islam and Management Research, Volume 1, pp. 69-93. [In Persian]
32. Niazkar, F. (2017). Barkhan Saadi, Shiraz: Fars Encyclopedia Publications. [In Persian]
33. Heywood, A. (1998). Key Concepts in Political Science, translated by Hassan Saeed Kolahdi and Abbas Kardan, Scientific and Cultural Publications. [In Persian]
34. Khaddouri, M. (1984). The Islamic Conception of Justice, Baltimore and London: The John Hopkins university press. [In Persian]
35. UN ESCAP. (2009). What is Good Governance, On line at <http://www.unescap.org/resources/what-good-governance>. [In Persian]

مقاله پژوهشی

جایگاه عدالت و حکمرانی مطلوب در آثار سعدی

ماندانا رجایی دستغیب: دانشجوی دکتری علوم سیاسی، گروه علوم سیاسی، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران
محمد کاظم کاوه پیشقدم: دانشیار گروه علوم سیاسی، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران
مریم زیبایی نژاد: استادیار گروه ادبیات فارسی، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران

دریافت: ۱۳۶۰/۶/۱۱-اصص ۲۱-۴۶ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۱/۱۰

چکیده

عدالت به عنوان یک مفهوم اساسی در تاریخ اندیشه نظریه اجتماعی و نظریه سیاسی شناخته شده است. سعدی با این باور است که جامعه عادلانه را جامعه‌ای است که هر دو ویژگی را داشته باشد: بلایا و عدالت. این دو ویژگی را با هم می‌آمیزد و به این نتیجه می‌رسد که عدالت بدون بلایا، عدالت ناقص است و بلایا بدون عدالت، بلایا بی‌هدف است. سعدی با این دیدگاه، عدالت را به عنوان یک مفهوم جامع‌الاشیاء تعریف می‌کند که شامل همه چیزها می‌شود. او معتقد است که عدالت تنها زمانی برقرار می‌گردد که هر یک از اجزای جامعه، از جمله حاکمان، رعایا، و حتی حیوانات، به حقوق خود و به حقوق دیگران احترام بگذارند. او با استفاده از این مفهوم، به نقد وضعیت اجتماعی و سیاسی زمانه خود می‌پردازد و راهکارهایی برای اصلاح آن ارائه می‌دهد. در این مقاله، به بررسی نقش عدالت در حکمرانی مطلوب و به تحلیل آثار سعدی در این زمینه پرداخته می‌شود.

لا

واژه‌های کلیدی: حکمرانی، عدالت، سیاست، سعدی

استاد: رجایی دستغیب ماندانا کاوه پیشقدم محمد کاظم زیبایی نژاد مریم (۱۴۰۳) جایگاه عدالت و حکمرانی مطلوب در آثار سعدی.

فصلنامه جامعه و سیاست سال ۱۴۰۳

مقدمه

آثار سعیدی بلا عنوان متونی ادبی-سیاسی بلا مفاهیم اخلاقی آمیخته شده است کلا محتوای غالب آن سیاسی است کلا در رفتار و آلا حاکمان و فرهنگ سیاسی ایران تاثیر گذار بود است لا نگرش سعیدی بلا مسایل سیاسی آلا و آیات و روایات اسلامی لا توجه ویز لا داشته است و لا در تبیین لا اندیشه های لا خویش لا آلا این لا منابع سولا جست لا سعیدی لا در مدیریت لا کشور و لا سیاست مدن لا دارای لا اطلاعات وسیع و لا جامعی لا است لا حکومت استبدادی لا کلا متوجلا است و لا در آلا اثر از شمنلا خولا (بوستان و لا گلستان لا کلا مسئله عدالت گستر لا خردورزی لا کرامت و لا منزلت انسانی لا علم سیاست لا اخلاق و لا تدبیر لا منزل لا در لا مدینلا فاضلا ای لا ملی جویدا کلا آکنده آلا ایمان لا بلا خدا نیکی لا و صفا راستی لا روشنی لا و حقیقت است لا در آثارش لا مباحث روابط اجتماعی لا کلا شامل دوستی لا هم نشینی لا امر لا بلا معروف لا نهی لا از منکر لا صبر لا و شکیبایی لا و ضرورت توجلا بلا محرومان لا جامعه اشار لا شده است لا

سعیدی لا پیشرفت حکومت لا متکی لا بولا پیونلا بلا مردم لا ملی دانده کتاب های لا گلستان و لا بوستان و لا آیین لا کشور داری لا موضوعات زیر مطرح شده است و لا بلا این لا نتیجه لا رسانند که لا سلا چیز لا پاید آلا نماند لا مال لا بی تجارت لا علم لا بحث لا ملکا لا سیاست لا سعیدی لا کشور داری لا بلا دین لا و هوش لا و داریت لا ملی دانده و لا ملکا داری لا بلا فرهنگ و لا هوش لا نیاز منلا ملی خوانند لا پس لا پادشاه غافل لا لیاقت حکمرانی لا در انداز زیر لا و پاسبان لا رعیت لا مسئول لا حفظ جان لا و مال لا مردم است لا بنابر این لا خفتن لا و غفلت لا پادشاه بلا هنگام حراست شرط کشور داری لا نیست لا شیخ آجل لا در بار لا حکومت لا بیش لا تر لا حاکم سخن لا ملی گویدا و لا نقل خوبلا و لا بلا حکومت های لا پیشین لا برای لا حاکم و قضا الکوسازی لا کرد است لا این لا پژوهش لا بلا دنبال این لا سوال است که لا جایگاه حکمرانی لا و عدالت و لا سیاست در آثار سعیدی بلا چلا شکل لا بود است لا فرضیه لا پژوهش لا دارای چلا معیار هایی لا است لا مولف های لا حکمرانی لا و شاخص های لا عدالت در لا سیاست سعیدی بلا مشکلاتی لا از قبیل لا نابخر دی لا حاکمان لا حکومت لا حاکمان لا نالایق لا مطرح شده است و لا مقابل آن لا شایسته سالاری لا امنیت لا و عدالت مهم ترین لا مسایل لا در لا سیاست حاکمان لا صاحبان لا حکومت لا می باشد لا مقاله بلا برر سی لا جایگاه عدالت و لا حکمرانی لا مطلوب لا در آثار سعیدی لا پرداخته است و لا در تبیین لا و اهداف لا و وظایف لا حاکمان لا برای لا اداره لا جامعه آلا حکایات و اشعار سعیدی بلا کلا گرفته شده است لا سعیدی لا عدالت و لا رفاه عمومی لا آلا لوازم برقراری نظم و تأمین امنیت بر شمرده است لا در سیر لا حکمرانی لا کسانی لا را ملی ستایلا کلا بلا زیر دستان لا ملی اندیشند لا و آلا فر ماندهی لا داد گویالا ملی کند. لا

پیشینه و مبانی نظری تحقیق

عبدالحسین زرین کوبلا (۱۳۸۱) لا در کتاب لا حدیث لا خوش لا سعیدی لا کلا در بار لا زندگی و لا اندیشه سعیدی لا نوشته است لا در این لا کتاب لا در بار لا مردم شیر آلا در روز گال سعیدی لا تحصیل لا در بغداد و لا باز گشت بلا شیر آلا و لا کتاب از ز شمنلا بوستان و لا گلستان لا نگاشته است لا لا زهر لا معبودی لا (۱۳۸۵) لا جامعه شناسی لا در آثار سعیدی لا کتابی لا است کلا بلا رشت لا تحریر لا در آمده لا معبودی لا در لا فصل لا دوم لا کتاب لا تحت عنوان لا کشور داری لا و لا سیاست و وضعی لا حکومت و لا سیاست ز مانلا سعیدی لا یعنی لا قرن لا هفتم لا بلا بحث ملی گذار لا هلم چنین لا در این لا فصل لا بلا مباحثی لا چون لا نهادهای لا سیاسی لا رفتار لا حاکمان لا و عامان لا جنگلا و صلح لا بخشش لا و مجازات لا پر داخته شده است لا لا بهرام اخوان لا کاظمی لا (۱۳۸۶) لا در کتاب لا عدالت و لا اندیشه های لا سیاسی اسلام مسئله عدالت لا در قرآن و لا سنت نبوی لا و اندیشه امام علی (ع) و لا عدالت بلا حق لا را بالاترین لا برترین لا مصلحت لا منظور امام علی (ع) بیان لا شده است لا در بخش لا دیگر مسئله تعریف لا عدالت آلا دیلا سعیدی لا عصیا و لا زندگی لا سیاسی لا عدالت در لا اندیشه سیاسی لا را مور لا برر سی لا قرار داده است لا ظلم لا را مایلا ویرانی لا نظام سیاسی لا ملی دانده و لا عدالت شال مایلا سعادت محسوب لا می شولا (اخوان لا کاظمی ۱۳۸۶: ۲۷۶). لا عبدالرسول لا چمن لا خوالا (۱۳۸۹) لا در کتاب لا آرمان لا خواهی لا سعیدی لا در لا قلمر و لا حکومت لا در زمینلا عدالت و لا خصوصیات لا کار گزاران لا و وزیران لا حکومت و لا مردم سالاری لا رعایت حقوق لا مردم لا مور لا برر سی لا قرآلا داده است (چمن لا خوالا ۱۳۸۹). لا کشور داری لا آلا دیلا سعیدی لا عنوان لا مقاله ای لا است کلا توسط محمدی لا و آموز گال (۱۳۹۳) لا تدوین لا شده لا نتایج پژوهش لا نشان لا ملی دهلا کلا سعیدی لا ضمن لا برر سی لا جامعه لا شیو لا را برای لا کشور داری لا پیشنهاد ملی کنلا کلا دین لا پیشه لا عدالت خواه لا تشنج لا دالا فسالاز دالا دلسو لا تهیدستان لا برای لا عامل مردم باشد لا

علیرضا از غندی لا (۱۳۹۴) لا نیولا در پژوهشی لا عنوان لا پنلانیان لا سیرت پادشاهان لا در آرای لا سیاسی سعیدی بلا برر سی لا دید گالا سعیدی لا در باب این لا کلا پادشاهان لا چلا وظایف لا رسالتی لا دارند لا چگونلا بایلا حکومت کننلا و رفتار لا کردار شان لا نسبت بلا زیر دستان لا چگونلا باشد لا ملی پر دازد.

فرخ‌نیاز کال (۱۳۹۶) کتاب‌لا بر خوان‌لا سعدی‌لا رلا مور‌لا بررسی‌لا قرا‌لا دادلا است‌لا دلا این‌لا کتاب‌لا بلا تحلیل‌لا آئالا سعدی‌لا پرداختلا است‌لا سبکی‌لا کلا سعدی‌لا بنیان‌لا کردلا بر اساس‌لا واقعیت‌لا اجتماعی‌لا سنت‌لا فرهنگی‌لا است‌لا مفاهیم‌لا مختلف‌لا چون‌لا عدالت‌لا خواهی‌لا صداقت‌لا راست‌لا اندیشی‌لا و اصول‌لا انسان‌لا دوستی‌لا پرداختلا است. ^۷

روح‌الله اسلامی (۱۳۹۷) کتاب‌لا سیاست‌لا نام‌لا سعدی‌لا رلا مور‌لا بررسی‌لا کردلا است‌لا دلا این‌لا کتاب‌لا سنت‌لا اندرز‌لا نام‌لا نویسی‌لا یا سیاست‌لا نام‌لا نویسی‌لا بلا رویکردی‌لا واقع‌گرا‌لا پدیداری‌لا بلا ساختار‌لا رلا بلا مکانیزم‌لا‌های‌لا پیچیده‌لا‌ی‌لا راه‌حل‌لا‌های‌لا استراتژیک‌لا عرض‌لا شدلا است‌لا سعدی‌لا دلا گلستان‌لا خویش‌لا سیاست‌لا رلا بلا مثالی‌لا تدبیر‌لا ساختار‌لا‌های‌لا روزمر‌لا مور‌لا تحلیل‌لا قرا‌لا دادلا است‌لا چهل‌لا ساختار‌لا زندگی‌لا روزمر‌لا یعنی‌لا ساختار‌لا دولت‌لا و حکومت‌لا ساختار‌لا ثروت‌لا و معیشت‌لا ساختار‌لا لذت‌لا و غریز‌لا و ساختار‌لا شریعت‌لا و مذهب‌لا رلا دلا سلا سطح‌لا چیستی‌لا و هستی‌لا آسیب‌شناسی‌لا و ارائه‌لا راه‌کار‌لا مور‌لا واکاوی‌لا قرا‌لا گرفتلا اندلا این‌لا کتاب‌لا تفسیر‌لا ساختار‌لا گرایان‌لا و انتقاد‌لا‌ی‌لا‌ی‌لا سیاست‌لا نام‌لا دلا سنت‌لا اندیش‌لا سیاسی‌لا ایران‌لا است.

کوروش‌لا کمالی‌لا سروستانی (۱۴۰۰)، کتاب‌لا سعدی‌لا شیرازی‌لا رلا کلا زندگی‌لا و زمان‌لا سعدی‌لا و سفر‌لا‌ها‌لا آئالا و اخلاق‌لا سیاست‌لا رلا بررسی‌لا کردلا است‌لا فضای‌لا سیاسی‌لا حاکم‌لا برلا بوستان‌لا و گلستان‌لا برپای‌لا عدالت‌لا و قدر‌لا پیوند‌لا داشتلا است‌لا مشروعیت‌لا حاکمان‌لا رلا برلا میزان‌لا عدل‌لا آنان‌لا می‌سنجلا و قدر‌لا رلا بلا اعمال‌لا عادل‌لا حاکمان‌لا دلا حق‌لا مردم‌لا می‌داند.

ناهیل‌لا شیرپور‌لا طیب‌لا زارعی‌لا (۱۴۰۲) کتاب‌لا بررسی‌لا مصادیق‌لا عدالت‌لا اجتماعی‌لا دلا قرآن‌لا و نقش‌لا آن‌لا دلا پای‌لا ریز‌لا تمدن‌لا اسلامی‌لا‌ی‌لا منظر‌لا مقال‌لا معظم‌لا رهبری‌لا نوشتلا شدلا است‌لا دلا این‌لا کتاب‌لا قانون‌لا عدالت‌لا یک‌لا قانون‌لا کلی‌لا و عمومی‌لا است‌لا و هرنوع‌لا داور‌لا و حکومت‌لا رلا دلا امور‌لا بزرگ‌لا و کوچک‌لا شامل‌لا می‌شودلا کمال‌لا سعادت‌لا دلا چارچوب‌لا آموزه‌لا‌های‌لا قرآنی‌لا می‌باشدلا مقال‌لا معظم‌لا رهبری‌لا عدالت‌لا اجتماعی‌لا رلا‌ی‌لا ملزومات‌لا اسلامی‌لا دین‌لا و تمدن‌لا دانستلا است. ^۸

روش تحقیق

درا این‌لا مقاله‌لا بلا روش‌لا توصیفی‌لا تحلیلی‌لا و بلا استفاده‌لا از منابع اسنادی‌لا کتابخانه‌ای‌لا است و بلا این‌لا سؤال‌لا اساسی‌لا پاسخ‌لا دادلا می‌شودلا کلا بررسی‌لا جایگاه‌لا عدالت‌لا حکمرانی‌لا مطلوب‌لا دلا آثار سعدی‌لا چلا و پژوهش‌لا‌های‌لا داردلا

بحث و ارائه یافته‌ها

تعریف عدالت (Justice):

کلمه‌لا عدل‌لا عبارت‌لا ازلا راستی‌لا درستی‌لا دادلا موزون‌لا بودن‌لا رعایت‌لا تساوی‌لا و نفعی‌لا هرگون‌لا تبعیض‌لا قرار دادن‌لا و نهادن‌لا هرچی‌لا دلا جای‌لا خویش‌لا و دادن‌لا حق‌لا بلا حق‌لا دلا می‌باشدلا عدالت‌لا دلا لغت‌لا معادل‌لا نظم‌لا است‌لا دلا معادل‌لا عدل‌لا و دادمندی‌لا یا دادگری‌لا معادل‌لا عدالت‌لا است‌لا دادگرا‌لا نیل‌لا معادل‌لا عادل‌لا می‌باشدلا مفهومی‌لا است‌لا کلا بشیر‌لا‌ی‌لا آغا‌لا تمدن‌لا خولا می‌شناختلا و آن‌لا رلا آرمان‌لا مطلوب‌لا خولا می‌دانستلا و برای‌لا استقرار‌لا آن‌لا کوشیدلا است‌لا دادگری‌لا صرقلأ اصلی‌لا اخلاقی‌لا نیست‌لا بلکه‌لا بنیادلا حکومت‌لا و امری‌لا کاملاً سیاسی‌لا است‌لا دلا ضامن‌لا پایداری‌لا حکومت‌لا و بیدارلا عامل‌لا فروپاشی‌لا قدر‌لا است‌لا (رستمی و ندی، ۱۳۸۷: ۱۷). ^۹

عدالت‌لا دلا طول‌لا تاریخی‌لا تمدن‌لا بشری‌لا قوام‌لا یافتلا است‌لا بدون‌لا قانون‌لا فرهنگ‌لا و جامعه‌لا انسانی‌لا معتلا پیدلا نمی‌کندلا مفاهیم‌لا موازنه‌لا میان‌لا روی‌لا و اعتدال‌لا دلا لغات‌لا تعدیل‌لا قصلا و وسطا گنجاندا شدلا اشدلا اندلا اولی‌لا بلا معنای‌لا اصلا و لا میزان‌لا کردن‌لا است‌لا و مفهوم‌لا توازن‌لا رلا بیان‌لا می‌کندلا و این‌لا نظریه‌لا لغوی‌لا بلا معنای‌لا میان‌لا یا حلا و سطلا بین‌لا دلا طرف‌لا هستندلا متضمن‌لا میان‌لا روی‌لا و اعتدال‌لا است‌لا (Khadouri, op.cit, p.6, 7, 1984). ^{۱۰}

عالی‌ترین‌لا شکل‌لا عدالت‌لا درلا نظر‌لا حکمرانی‌لا خوب‌لا زمانی‌لا رخ‌لا می‌دهدلا کلا دوستی‌لا بلا متقابل‌لا دگرخواهی‌لا اجتماعی‌لا تعریف‌لا شودلا برخی‌لا و جولا حکمرانی‌لا خوب‌لا رلا‌ی‌لا متون‌لا سنتی‌لا ایرانی‌لا دانستلا اندلا سعدی‌لا‌ی‌لا جمله‌لا سر‌لا املا کسانی‌لا است‌لا کلا دلا اندیشه‌لا ورزی‌لا ایرانیان‌لا دگرخواهی‌لا مدنی‌لا رلا پیش‌لا ازلا عدالت‌لا اجتماعی‌لا مبنای‌لا حکمران‌لا خوب‌لا قرار‌لا دادلا است‌لا معرفت‌لا شناسی‌لا سعدی‌لا «صلح‌طلبی»‌لا مبنای‌لا دگرخواهی‌لا تعریف‌لا می‌کندلا و دلا عرصه‌لا روش‌لا حکمران‌لا رلا بلا «تحکیم‌لا روابط‌لا اجتماعی‌لا»‌لا اندر‌لا می‌دهدلا عدالت‌لا یکی‌لا ازلا مهم‌ترین‌لا پایه‌لا‌های‌لا نظریه‌لا حکمرانی‌لا خوب‌لا است‌لا املا دلا نسبت‌لا میان‌لا دوستی‌لا و عدالت‌لا درلا ترسیم‌لا مختصات‌لا حکمرانی‌لا خوب‌لا دوستی‌لا ار حقیقت‌لا داردلا عدالت‌لا رلا می‌توان‌لا محور‌لا مباحث‌لا حکمرانی‌لا تلقی‌لا کردلا حکمرانی‌لا عادل‌لا برای‌لا تحقق‌لا جامعه‌لا سالم‌لا جامعه‌لا‌ی‌لا فارغ‌لا ازلا فقر‌لا و فسادلا جهل‌لا و عقبلا ماندگی‌لا و تزویلا و فریب‌لا جامعه‌لا‌ی‌لا پاکیزلا‌ی‌لا تبعیض‌لا و نابرابری‌لا است. ^{۱۱}

تعریف حکومت مطلوب (good government):

حکومت‌لا مطلوب‌لا ازلا دلا و ازلا حکومت‌لا و مطلوب‌لا تشکیل‌لا شدلا است‌لا کلا حکومت‌لا بلا معنای‌لا فرمان‌لا دادن‌لا امر‌لا کردن‌لا و دلا داور‌لا و قضا‌لا است‌لا دلا اصطلاح‌لا علوم‌لا سیاسی‌لا حکومت‌لا بلا معنای‌لا حکم‌لا رانی‌لا فرمان‌لا روایی‌لا و ادارلا امور‌لا عمومی‌لا یا رهبری‌لا و مدیریت‌لا جامعه‌لا است. ^{۱۲}

مطلوبه بلا معنای طلبا کردلا شدلا خواستلا شدلا استلا حکومتلا مطوبلا دارایلا ویزگی هلا ولا شاخصه‌هایی لا کلا همچون لا عدالت لا رعایتلا مصالحلا عام لا خیولا وسعتلا استلا اولحاظلا تاریخی لا مفهوما حکمرانی لا بلا اندازلا تمدنلا بشری لا قدمتلا دارلا حکمرانی لا بلا واژلا یونانی لا بلا معنای لا هدایتلا بلا ادارلا کردنلا برمی‌گرددلا کلا توسطلا افلاطونلا دلا ارتباطلا بنحو لا طراحی لا نظاملا حکومتی لا مورلا استفادلا قراول گرفته‌استلا

حکومتلا مطلوبلا نیزلا عرصلا شایسته‌سالاریلا استلا کلا دلا آنلا هملا افرا لا جامعلا بایلا موقعیتلا مشارکتلا حکومتلا را داشتلا باشنلا حکومتلا بلا ارادلا ولا حصوللا آنانلا متکیلا استلا ویزگی‌هایلا حکمرانیلا دلا قرآنلا روایتلا ولا سیرلا پیامبرانلا و امامانلا بلا قراریرلا قسطلا ولا عدالتلا اولا مهملا ترینلا شاخصه‌ها محسوبلا می‌شودلا عدالتلا یکیلا اولار کانلا حکمرانیلا ولا اصلیلا ترینلا مباحثلا دلا میانلا مردملا معرفتلا شدلا استلا

لا

تعریف حکمرانی (Ruling):

واژلا حکمرانیلا اولدول بخشلا لا حکملا لا اولاراندنلا تشکیللا شدلا استلا حکمرانیلا ادارلا ولا تنظیملا امورلا استلا ولا بلا رابطلا ایلا میانلا شهروندانلا حکومتلا کنندگانلا اطلاقیلا می‌شودلا حکمرانیلا خوبلا عبارتستلا اولا مدیریتلا امورلا عمومیلا برلا اساسلا حاکمیتلا قانونلا دستگاکلا قضاییلا کارلا آملالا عادلانلا ولا مشارکتلا گسترده‌ترلا مردملا فرآیندلا حکومتلا داریرلا ولا عبارتلا دیگرلا هلا اندازلا حاکمیتلا قانونلا پیش‌تلا ولا دستگاه قضاییلا کارآمدتلا ولا عادلانلا تلا ولا میزانلا مشارکتلا دلا یکلا کشورلا پیش‌تلا باشدلا حکمرانیلا دلا آنلا کشورلا خوبلا تلا استلا اولا میدری، ۱۳۸۳: ۲۵۸/۲

حکمرانیلا بلا عدللا خواستلا بسیاریلا اولا مردملا اولا جوامعلا بشریلا استلا جوامعلا حکمرانیلا کلا بلامیللا بلا تأمینلا امنیتلا رفاهلا ولا زمینلا رشتلا خودلا امورلا خویشلا رلا بلا رهبرانلا اقواملا قبیله‌ها قوام‌هلا ولا بتدریجلا بلا دولتهلا ولا حکومتلا هلا سپردلاندا.

تعریفلا حکمرانیلا فرایندهلا قاعده‌گذاریلا اجرایلا قواعدلا بررسیلا نظارتلا ولا کاربستلا بازخوردلا بلا اعماللا قدرتلا مشروعلا ولا بلا منظورلا دستیابیلا بلا هدفلا مشترکیلا برایلا هملا کنشلا گرانلا ولا ذینفعانلا دلا چارچوبلا ارزشکلا هلا ولا هنجارها دلا محیطلا یکلا سازمانلا یکلا کشورلا است.

هیوودلا حکمرانیلا رلا واژلا ایلا کلیلا ترلا اولا حکومتلا ولا بیانگرلا راههایلا گوناگونیلا استلا کلا اولا طریقلا اولا هلا حیاتلا اجتماعیلا نظملا پیدلا می‌لا کنلا (هیوود، ۱۳۸۷: ۲۲).

لا

حکمرانیلا عبارتنلا اولا پاسخگویلا اجماعلا محوریلا مشارکتلا قانونلا محوریلا کاراییلا و اثربخشیلا عدالتلا برابریلا مسؤولیتلا پذیریرلا و شفافیتلا صورتهلا دستیابیلا بلا آنلا حکمرانیلا خوبلا دلا جامعلا محققلا می‌شولا (UN ESCAP, 2009).

مفهوما حکمرانیلا بیانگرلا حرکتلا اولا پارادیملا حکومت (Government) یعنیلا قانونلا گذاریلا اولا بالابلا پایینلا سوسیالرویکردیلا استلا کلا می‌کوشلا پارامترهایلا سیستملا رلا بلا شکلیلا تنظیملا کنلا کلا افرا اولا نهادها دلا درونلا آنلا عمللا کردلا ولا تعبیریلا جایگزینیلا اعماللا قدرتلا برلا بلا «واگذاریلا قدرتلا به» گدا اولا مزبوللا حکومتلا بلا حکمرانیلا براساسلا فرایندهلا پارادیملا حکمرانیلا بلا نهادهایلا مشابهلا واگذاریلا می‌شودلا.

ارکانلا حکمرانیلا شامللا دولتهلا جامعهلا استلا اولا اهدافلا حکمرانیلا مطلوبلا همانلا اهدافلا حکومتلا مطلوبلا کلا برلا اساسلا راهبردهایلا عدالتلا محوولا استلا

لا

مؤلفه‌های حکمرانی مطلوب

- حقلا انتخابلا ولا اظهارلا نظرا برایلا مردملا ولا پاسخگویلا حکومتلا (حصوللا مشارکتلا مردم)
- ثباتلا سیاسیلا بلا بلا کاولا گرفتنلا ارادلا ولا خواستلا جمعی
- کارآمدیلا دولتهلا دلا اجرایلا وظایفلا ولا مأموریتها
- حاکمیتلا قانونلا بلا جایلا ارادلا افراد
- اولینلا بردنلا فسادلا دلا جامعلا ولا دولت
-

شاخصه‌های حکمرانی خوب

(۱) ثبات و عدم خشونت:

توسعه‌متناسبلا بلا حکمرانیلا خوبلا اولا مسیولا غیر خشونتلا آمیولا می‌گذردلا دلا محیطه‌هاییلا کلا بی‌ثباتیلا ولا نزاعلا و جنگ‌هایلا قبیله‌ایلا ولا مذهبیلا رایجلا استلا حکمرانیلا خوبلا امکانلا پذیریرلا نیستلا ولا توسعه‌نیلا ممکنلا نمی‌باشلا (حسین‌زادلا بحرینی، ۱۳۸۳: ۲۵).

(۲) حاکمیت قانون:

ارزشلا حاکمیتلا قانونلا بلا اینلا استلا کلا شهرونلا رلا بلا یکلا سواللا کنندهلا مواخذلا کنندلا اولا دولتهلا ارتقا دلا دلا دلا قانونلا می‌بایستلا فراگیرلا بلا صورتلا کلا مساواتلا برابریلا هملا دلا برابرا آنلا مراعاتلا شودلا اجراگر دلا (شریفلا زادلا قلی‌پور، ۱۳۸۲: ۱۲۰).

(۳) مشارکت عمومی:

اصلا حاشا دلا حکمرانی لا خوبلا مبتنی لا برلا مشار کتلا عمومی لا استلا رونلا توسعلا بدون لا ایجالا زمینلا مشار کتلا مردملا نمی لا توانلا دلا چار چوبلا توسعلا ای لا کلا دلا مفهوما حکمرانی لا خوبلا مطرح شدلا طی لا گر دلا لا نادری لا قمی: ۱۳۹۰: ۶۶). لا

ویژگی حکمرانی خوب

- اما لا رهیلادارد.
- شهروندان لا برای لا اقاملا عدلا هدایلا میلا کند.
- زو لا نهادینلا نمی لا سازد.
- بلا طوللا عمومی لا مورلا اشتیاق لا علاقللا مردملا است.

شناخت سعدی و آثارش

لالا شیخ مصلح الدین لا سعدی لا درلا اوایل لا سدلا هفتلا دلا شیرازلا دیدلا بلا جهان لا کثودلا هرلا چنلا تاریخلا ولادلا ایلا بلا درستی لا مشخص لا نیست لا استلا اقبال لا دلا مقاللا ای لا گزارش لا میلا دهلا کلا سعدی لا در حدود سال ۶۰۶ ه.ق در شهر شیرازلا در میان خاندانی که به قول خودش «از عالمان دین بودند» تولد یافتلا پدرش لا دلا دستگالا حکومتی لا اتابکان لا ایلا مقامی لا بر جستلا بر خور دلا بولا لا (اقبال، ۱۳۷۸: ۴۷۱).

سعدی لا بلا شدتلا تحتلا تأثیرلا آرا تربیتی لا اما لا غزالی لا کلا آرا لا بلا اما لا مرشلا یا لا میلا کندلا قرار لا میلا گیر دلا شخص لا دیگری لا کلا تأثیرلا زیادی لا بلا روحیان لا ویلا گذاشتلا استلا شیخ اشراق لا سهروردی لا مشهورلا بلا عوار فلا المعار فلا استلا لا سعدی لا ایلا بلا ناظم مرشلا یا لا میلا کندلا (جعفریه، ۱۳۸۷: ۲۷). دلا مدرسلا مستنصر یلا بغدادلا در محضلا استلا بزرگلا جمال لا الدین لا عبدالرحمن لا ابوالفرح لا آموزش لا میلا بیندلا اندیشه‌های لا این لا فیلسوفان لا دلا تفکلا لا آرا لا ایلا نقش لا اساسی لا داشتلا استلا ایلا جای لا کلا شیخ روحیلا سفلا لا جهانگردی لا داشتلا پس لا ایلا تحصیلاتلا دلا روزگاری لا کلا خولا آن لا بلا موی لا زنگی لا دلا هملا آشفتللا تعبیرلا میلا کندلا سفرش لا بلا اقصلا عالملا آغا لا بلا نوشتللا احمدی لا کیوی لا بلا سرزمینلا های لا ایلا جمللا صنعلا بصره لا کوفه لا حلب لا حجاز لا شام لا روم لا کاشغرلا تر کستان لا و سومناستلا هندلا مصرلا حبشه لا ارمنستان لا و چین لا سفرلا میلا کندلا (احمدی لا کیوی، ۱۳۸۶: ۸۰) لا سعدی لا پس لا ایلا سفرهای لا طولانی لا سرانجاملا درلا اواسطلا دهلا هفتلا بلا شیرازلا بازلا میلا گردلا دلا سال ۶۵۵ هجری لا کتابلا معروفلا بوستان لا بلا نظرلا درلا آور دلا دلا سال لا بعلا یعنی ۶۵۶ هجری لا گلستان لا تصنیفلا میلا کندلا (امامی، ۱۳۹۳: ۸۱) لا

بوستان لا این لا شاهکارلا شاهوازلا درلا نسخ قدیملا بیلا ناظم بودلا یا «سعدی لا نامه لا خواندلا شدلا دلا نسخه‌های لا متاخولا لا جدیدلا شایلا بلا قرینلا گلستان لا بوستان لا نامیدلا شدلا استلا (کمالی لا سروستانی، ۱۴۰۰: ۴۲) لا بوستان لا ناملا عرفان لا عارفلا ناملا استلا کلا سعدی لا دلا بابلا اول لا آن لا هوش لا و تدبیرلا رأی لا سخن لا گفتلا و آیین لا کشورداری لا و یثقه‌ای لا پیشنهادلا میلا کندلا (محلاتی، ۱۳۴۶: ۸۱) لا

سعدی لا ایلا تربیتلا فرلا بلا سوی لا تدبیرلا منزل لا یعنی لا کاربردی لا ساختن لا این لا نکاتلا اخلاقی لا دلا خانوادلا لا ایلا پس لا بلا سیاستلا مدن لا یعنی لا کاربردی لا ساختن لا این لا مفاهیملا دلا اجتماع لا بلا حضورلا فرلا دلا جامعه لا نگرش لا و تأمل لا پیرامون لا زبان لا سعدی لا استلا (نیازکار، ۱۳۹۶: ۱۲). لا سعدی در ابواب ده گانه لا بوستان لا سیمای یک انسان نمونه آرمانی را ترسیملا میلا کندلا و انسانلا هلا بلا روی لا صلحلا هدایتلا کردلا و بلا تربیتلا فضایل لا اخلاقی لا و اجتماعی لا میلا پردازلا (ریپکا، ۱۳۷۰: ۶۷). لا

نخستین باب از ابواب ده گانه بوستان را کلا طولانی ترین ابوابلا میلا باشد باب عدل نامیده و خود نیز بدان اشاره نموده:

~~~~~یکی باب عدل است و تدبیر و رأی   نگهداری خلق و ترس خدای (سعدی لا ۱۳۷۸: ۱۹۳).

لا

سعدی لا بلا شیوه‌های لا مختلفلا بلا برقراری لا عدالتلا درلا جامعلا اشارلا میلا کندلا درلا بوستان لا لا بیش لا آرا ۹۰۰ بیتلا بلا موضوعلا عدالتلا اختصاص لا دادلا استلا تشنه‌لا عدالتلا و بیلا زاری لا آرا ظلملا و لا سرشارلا آرا محبتلا نسبتلا بلا فرودستان لا و دستگیری لا آرا نیازمندان لا استلا بلا طور لا کلا این لا گونه‌لا احساساتلا تالا و پوللا بافتلا آثالا و لا تشکیل لا میلا دهلا دلا هملا جلا عواطفلا عدالتلا خواهانلا اش لا بلا گوش لا میلا رسدلا.

بوستان لا درلا واقع لا آرمان لا شهروندی لا مدینلا فاضلا ایلا استلا کلا سعدی لا نظاملا اجتماعی لا مور لا پسندلا و خواستلا نوع انسانی لا را دلا آن لا بلا نمایش لا گذاشتلا استلا این لا کتابلا درلا دلا بابلا تنظیملا شدلا استلا و هلا بابلا آن لا دربارلا موضوعی لا استلا و هلا یکلا ایلا هلا داستانی هلا و حکایاتی لا را دلا بابلا موضوع اصلی لا ذکرلا کردلا استلا کلا درلا نهایت لا آرا این لا داستانی هلا برای لا بهیوللا شرایطلا و اوضاعلا انسان لا و جامعه‌لا انسانی لا استفادلا میلا کندلا و بلا نوعی لا بلا مخاطبلا میلا آموزلا کلا چگونلا ایلا این لا داستانی هلا عبرتلا پنلا و درسلا بگیرلا و زندگیلا بهتری لا برای لا خولا و دیگران لا فراهملا آورلا و روح عدالتلا خواهی لا سعدی لا درلا همان لا حکایتلا اول لا بوستان لا جلولا گرا استلا کسری لا انوشیروان لا درلا هنگاملا نزاعلا بلا فرزندش لا هر مژدلا دربارلا روش لا مملکتلا پنلا و اندرلا میلا دهدلا.

۲. **رازداری** لا سعدی لا توصیلا ملی کنلا کلا دلا مسایل لا جنگلا لا حکومتلا بایلا، رالا دالا بولا لا اسرار النظامی لا رلا منتشرلا نساخه لا دلا نهان لا بلا چارلا کالا پرداخلا وتدار کانلا جنگی لا رالا همگان لا پوشیدلا داشت لا سعدی ملی گویدلا مسایل لا جنگلا لا حکومتلا بایلا، رالا دالا بولا لا اسرار النظامی لا رلا منتشرلا نساخه لا دلا نهان لا بلا چارلا کالا پرداخلا وتدار کانلا جنگی لا رالا همگان لا پوشیدلا باشدلا یکی لا اتوصیلهایی لا کلا سعدی بلا پادشاهلا رازهایلا امورلا مملکتلا رلاباد دیگران لا دلا میان لا نگذار، بیلا تلافاش لا نشودلا هرلارازی لا به اقتضای موقعیتش باید پنهان و پوشیدلا بماندلا حاکمانی لا موفقلا خواهنلا بولا کلا رالا حکومتلا را حفظ کنندلا دل است ای خردمند زندان رالا جو گفتی نیابلا بلا ننجیلا بالا (انزابه لا نژاد، ۱۳۸۶: ۳۰).

عبدنشاہ بالا بیدا الا کشت ~~لا کلاما ملا سلطان~~ لا بناھنلا لا بشت (سعدی لا ۱۳۷۲: ۱۵)۔

ویژگی‌های دیگر حاکمان و کارگران را مشورتی بلا افرای صلیح در امور کشور و کلا سعدی لا می گوید لا زمامداران بایلا عادتلا کننلا «هرلا چلا درلا مصالح مملکتلا درلا خاطرش لا آیدلا بلا عمللا درلا نیاورلا نخستلا اندیشلا کننلا پس مشورتلا انجامل دهیلا (سعدی، ۱۳۹۶: ۶۴۷) لا. الا آنلا جایلا کلا حاکملا بلامتنهایی لا نمی‌توانلا مملکتلا را ادارلا کننلا لئلا حاکملا بایلا برای ادارلا امولا کشورلا کارگران لا یقلا درستکارلا وظیفلا شناسلا کلا دارا لا تقولا و فضیلا هستنلا انتخابلا کننلا بلا امولا مردم رسیدگیلا کننلا نیازهای آنان لا بر طرفلا سازندلا. الا ویژگی‌های دیگر لا کلا سعدی لا برای حاکمان لا و پادشاهان لا بیانلا می‌کننلا عبارتتنلا از رازداری لا درلا مسایل لا سیاسی لا نظارتلا برلا امورلا کشورلا برقراری لا امنیتلا سپردنلا پادشاهی لا بلا جانشین لا رعایتلا احتیاطلا درلا بر خورلا دشمنان لا داشتنلا روحیلا ازلا خودگذشتگی لا و سادهلا زیستی لا و بذللا و بخششلا و ایجالا رفالا عمومی لا برای مردم استلا.

➤ رفالا عمومی لا و وظایفلا حاکملا تقسیملا عادلانلا بیستلا ماللا و رفالا بخشیدنلا بلا زندگیلا مردم است.

➤ علملا و آگاهیلا حاکمانلا مسئولیتلا پذیرلا بلا تعلیملا و تربیتلا و پرورشلا مردم هستندلا.

سعدی لا برای تشخیصلا اینلا کلا عدالتلا برقرارلا استلا یا خیرلا یکلا معیال غاییلا را درلا رضایتلا مردملا و اوضاعلا ارائهلا می‌داندلا. رضایتمندی لا بلا عدللا ایلا معدولا محدودلا نمی‌شودلا هملا مردملا بایلا ازلا حاکملا راضیلا باشندلا و درلا صلحلا زندگیلا کننلا و نقطلا مقابللا اینلا وضعیتلا ناراضایتیلا کلا ظلملا استلا درلا ایلام عدللا تولا ایلا شهریلا و اندازلا شکایتلا کسلا و روزگار

لا

مسئولیت مردم نسبت به حاکم (حکومت)

(۱) وفاداری: مهم‌ترین مسئولیتلا کلا مردملا درلا قباللا حکومتلا بر عهدلا دارندلا وفاداریلا نسبتلا بلا حکومتلا است.

(۲) نصیحت: مردملا نسبتلا بلا حاکملا ناصحلا و خیرخواهلا هستندلا زیرا حاکملا جهتلا تأمینلا حقوقلا آنان لا و ایجالا زمیلهایلا رشتلا تعالیلا جسمیلا و روحیلا مردملا مسئولیتلا دارند

(۳) اطاعت: انسانلا مسئوللا پذیرلا هموارلا مطیعلا فرمانهایلا حاکملا استلا هرگالا الا و لا فرلا بخوانلا الا را اطاعتلا می‌کندلا.

(۴) امنیت پایدار: تأمینلا امنیتلا مردملا و کشورلا الا اهدافلا حاکمانلا و شهریارانلا بودلا استلا سعدی پادشاهان را پاسبانلا می‌خواندلا حدودلا وظایفلا آنانلا خولا بلا خولا بلا ذهنلا متبادرلا می‌شودلا وظیفلا پاسبانلا تأمینلا امنیتلا استلا اگرلا پادشاهلا امنیتلا را بلا مردملا هدیهلا کننلا مانندلا پاسبانلا خفتلا ایلا استلا کلا بولا و نبودشلا فرقیلا ندارلا اینلا پندلا تلخلا را بلا شربتیلا الا کلاملا شیرینلا بلا پادشاهلا می‌نوشاندلا.

پادشاهان پاسباناننلا می‌درویشلا را پندلا پیرانلا تلخلا باشدلا بشنولا بلا خولا مباحلا

چونلا کمنا انداختلا درلا و رخسلا مسکینیلا ببرلا پاسبانلا خفتلا خواهیلا باشلا و خواهیلا گولا مباحلا (سعدی، ۱۳۹۶: ۸۵۷).

برقراریلا امنیتلا حاکملا بلا راحتیلا درلا دسترسلا مردملا و رعیتلا باشدلا و آنانلا را بدونلا موانعلا بلا حاکملا سخنلا بگویندلا

(۵) انتخاب صحیح کارگران: انتخابلا صحیحلا کارگرانلا دواطل حاکمیتلا را تضمینلا می‌کننلا تصدیلا مسئولیتلاهایلا مهملا درلا دینلا داریلا و پرهیزگاریلا و لا خردلا و رزیلا توصیفلا شدهلا استلا سعدی درلا جهانلا ایده‌لآللا خودلا سیرلا حکمرانیلا کسانیلا را لا می‌ستایلا کلا همهلا بلا زبردستانلا می‌اندیشنلا و رعیتلا جانبلا آنانلا چنانلا کلا ازلا فرماندهیلا دادگرا یا لا می‌کننلا کلا همیشه قبا یا سادهلا داشتلا و بیشلا ازلا هرلا چیزلا بلا فکرلا آسایشلا دیگرانلا بود.

شنیدم کلا فرماندهیلا دادگرو قبالا داشتیلا هولا درلا آسترلا

یکیلا گفتشلا ایلا خسرویلا نیکلا رو و لا دیبایلا چینیلا قبایلا بدولا

بگفتلا اینلا قدلا ستولا آسایشلا استلا و لا اینلا بگذریلا زیبلا و آرایشلا استلا (سعدی ۱۳۷۲: ۲۲۱) لا.

لا

شاخص‌های عدالت از نظر سعدی عبارتند از:

(۱) توجه برقراری عدالت در جامعه:

سعدی لا تشنلا عدالتلا و بی‌لا زالا ظلملا و لا سرشارلا ازلا محبتلا نسبتلا بلا فرودستانلا و لا دستگیریلا ازلا نیازمندانلا و لا دردمندانلا استلا عدالتلا پشتوانلا و اصللا حکومتلا استلا چرا کلا اگرلا رعایلا کلا همانلا اجرایلا حکومتلا ازلا بی‌لا عدالتیلا رنجلا برنلا پشتلا حکومتلا را خالیلا می‌کننلا و بنیالا حکومتلا سستلا می‌شودلا عدالتلا توسطلا پادشاهلا بایلا بسیالا دقیقلا اجرالا گرددلا

سعدیلا اساسلا جامعلا را بلا پایلا عدللا دانستلا و اگرلا حاکملا الا عدالتلا عدوللا کننلا مردملا الا دیالو بلا ملکلا دیگریلا می‌روندلا الا اینلا درلا نخستینلا بابلا الا زبانلا کسریلا انوشیروانلا هنگاملا مرگلا بلا فرزندشلا هرمللا دربارلا روشلا ملکداریلا اندرزهاییلا می‌دهلا کلا همگیلا حاکملا الا نگهداریلا خاطلا درویشلا و لا توجهلا بلا احواللا زبردستانلا استلا.

برلا پاسلا درویشلا محتاجلا دالا کلا شالا الا رعیتلا بولا تاجدالا (سعدی، ۱۳۶۹: ۴۲) لا.

دلا سر تاسلا این اشعلا «روح انسان دوستی سعادی لآن شاعلا بزرگلا اجتماع لآن کسلا کلا عدالتلا راساسلا کشورانی لاتجلی ملی کند». لا

(۲) وجود حاکمان دادگر و عدالت پیشه:

حاکملا رکنلا حکومتلا استلا هلا گونلا کردالا کفتالا اولی توانلا تأنیلا مستقیلا دلا رونلا اجرای عدالتلا دار دلا گرایش سعادی و جولا حاکملا عادل کلا الا اساسی ترین نیازهای یکلا مدینلا فاضلا استلا حاکملا بایلا دلا صلا چارلا جویی لا اصلاح امورلا مردملا باشلا الا عدالتلا عدول لاتنمودلا تلا مردملا روبروی الا قرالا نگیرنلا و مرقبلا باشند کلا فوا یلا عدل لا آسانی لا بلا مردملا برسدلا بلا ویزلا طبقاتلا فقیلا و ناتوانلا کلا هیچلا گونلا دسترسی لا بلا درگالا حاکملا ندار دلا گرچلا الا اساسی ترینلا مظاهرا عدالتلا حاکملا پذیرشلا نقشلا مردملا دلا کزینشلا و انتخابلا رهبرانلا و حاکمانلا جامعلا استلا عدالتلا الا نظلا سعادی مجموعلا صفاتلا یکلا حاکملا خوبلا استلا و ظلملا دلا نقطلا مقابل لآن قرالا دار دلا لا

(۳) رفتار حاکمان نسبت به زیردستان:

صحبلا الا سیرنلا پادشاهلا و تدبیرلا و رضای لآن نسبلا بلا عواملا استلا بعلا الا منافعلا زیردستانلا بلا حاکمانلا و زیردستانلا هشدالا ملی دهلا کلا نسبلا بلا محرومانلا جفلا و ستملا نکندلا

کامل درویشانلا و مسکینانلا بدلا همللا کارنلا برآرلا کردگارلا
بلا غریبانلا لطفلا بی لاندازلا کنلا و نامستلا بلانیکلا دلا دیارلا
سعادی لاقشلا دینلا بلا طوللا عمدلا دلا هدایلا فرمانروایانلا راهنمایانلا صاحبانلا قدرنلا بلا خدمتلا بلا مردملا ملی بیندلا
خدلا برآرلا بندلا بخشایشلا استلا کلا خلقلا الا وجودشلا دلا آسایشلا استلا
کسی لانیکلا بینلا بلا هلا دلا سرایلا کلا نیکلا راسانلا بلا خلقلا خلا (سعدی، ۱۳۷۲: ۲۴۰)

مفهوم عدالت در آثار سعدی

لا بهترینلا حلا اعتداللا استلا نلا فقرلا اصلاحلا کنندلا ملی توانلا باشلا و نلا ثروتلا بلکهلا حالتلا میانهلا حالتلا اعتدالیلا مطلوبلا استلا (اسلامیلا ندوشن، ۱۳۸۱: ۱۱۰). عدالتلا یکیلا الا مهملا ترینلا پایه‌های نظر یلا حکمرانیلا خوبلا استلا املالا نسبلا میانلا دوستیلا و عدالتلا دلا ترسیلا مختصاتلا حکمرانیلا خوبلا دوستیلا رجحیتلا دار دلا بلا اساسلا دیدگالا ارسطولا عدالتلا پیونلا سالا میانلا آحالا جامعلا و فضیلتیلا اجتماعیلا دربردارندلا تماملا دیگولا فضایللا استلا املالا درلا مقایسهلا الا دوستیلا رلا درلا مرتبلا ایلا بالاترالا الا عدالتلا قرالا ملی دهلا و معتقلا استلا بلا و جولا لآن کلا عدالتلا بدونلا دوستیلا معناییلا ندار دلا املالا جاییلا کلا دوستیلا موجودلا باشدلا نیازلا بلا برقرارلا عدالتلا نیستلا چرلا کلا عدالتلا افزایشلا دوستیلا افزایشلا ملی یابدلا عدالتلا دلا فراسویلا دوستیلا رشللا ملی کنلا و بنا براینلا هلا دلا زمینلا مشترکیلا ملی روینلا و لا بلا پایلا یکدیگولا نمولا ملی کنندلا دوستیلا الا اینلا منظرلا نمالا بارلا برابرلا نیلا هستلا و بهترینلا دوستیلا تنهلا میانلا کسانیلا اتفاقلا ملی افتلا کلا دلا فضایللا و شخصیتلا بیشلا الا هلا کسیلا بلا یکدیگولا شباهتلا باشندلا عالیترینلا شکللا عدالتلا دلا نظریلا حکمرانیلا خوبلا زمانیلا رخلا ملی دهلا کلا دوستیلا بلا متابلا دگرخواهیلا اجتماعیلا تعریفلا شودلا حکایاتلا سعدیلا اندیشهلا ورزیلا ایرانیانلا دگرخواهیلا مدنیلا رلا پیشلا الا عدالتلا اجتماعیلا مبنیلا حکمرانلا خوبلا قرالا دادلا استلا دگرخواهیلا مدنیلا دلا گلستانلا سعدیلا دلا سلا سطحلا وجودشناسیلا معرفتلا شناسیلا و روششناسیلا قابللا تمیزلا استلا دلا سطحلا اوللا پذیرشلا دیگریلا نلا هلا چونلا ابژهلا بلکهلا بلا متابلا «سوفاهایلا مستقللا صورنلا ملی گیردلا دلا سطحلا معرفتلا شناسیلا سعادیلا «صلاح طلبیلا رلا مبنیلا دگرخواهیلا تعریفلا ملی کنلا و دلا عرصلا روشلا حکمرانلا رلا بلا «تحکیلا روابطلا اجتماعیلا اندرلا ملی دهد.

سعدی، حاکمانی را که می خواهند مدبرانلا و عاقلانه حکومتلا خویش رلا دوام بخشندلا ازلا شتابلا و بیلا عدالتیلا دلا مجازاتلابیلا گناهانلا لا ملی ترسانلا و معتقلا استلا کلا عفولا بهترلا الا مجازاتلا استلا زیرا مجازاتلا اگلا بلا ناحق باشد تلا ابلادامنلا گیللا مجازاتلا کنندلا خواهلا بودلا چنانلا که بی گناهی در مقابل پادشاهی کلا بر کشتن او فرمان داده‌ام می گویدلا

ای ملک به موجب خشمی که ترا بر من است، آزار خود مجوی که این عقوبت بر من به یک نفس بلاسر آید لآن بر تو جاوید بماندلا
پنداشت ستمگر که جفا بر ما کرلا در گردن او بماند و بر ما بگذشتلا (سعدی، ۱۳۸۸: ۵۷).

برای سعدی گرانمایه است، اما معتقد است مردم آزار نباید شامل عفو و اغماض شود و «عدل و داد» برای کفر او تنها گوشمالی و تنبیللا کافی نیست، بلکه باید او را از بیخ و بن کند و قطع ریشه نمولا (علویلا مقدملا، ۱۳۶۴: ۷۲).

عدل در کلام سعدی جایگاه بزرگ و مهمی دارد و هر آنلا که او، عرصه را برای ارائلانصایح و اندرزهای خود مناسب می بیند به سخنلا دلا می آید و اجرای عدالت و رعایت انصاف را مقدملابر انباشته بودن خزانه شاهی می داندلا

~~~~~ عدل و انصاف و راستیلا بایلا~~~~~ و خزینه تهی بود شایدلا

~~~~~ پادشاهی که یار درویشلا است~~~~~ پاسبان ممالک خویشلا استلا (سعدی، ۱۳۸۸: ۷۸).

سعدی‌الدوله اثر گلستان را به بوستان اصول موازین سیاست و کشورداری را بر اساس عدالت و انصاف کلامی که بر پیوند مردم و پیشرفت حکومت دانسته است عدالت را میان مردم و حکومت قرار می‌دهد و عدل را محور اصلی حاکمان و مردم دانسته است حکایات سعدی را رابطه عدالت و قدرت را به نفع مردم دانسته است

سعدی‌الدوله باب سیرت پادشاهان بر گرد محور عدالت دور می‌زند و به نصیحت حکام و سلاطین پرداخته و آن‌ها را با امور حکومتی آشنا کرده است

نیاساید اندر دیار تو کس ~~لا~~ چو آسایش خویش جویی و بس (سعدی ۱۳۷۸: ۱۹۹).

لا لا اگر چه هدایت مردم نصیحت مطلق نمی‌کند اما لازمی دانده که خیر و مصلحت آن‌ها در نیکی و عدالت و رزیدن است. زیرا «جاده عدل بسیار ظریف است حتی که چکلاترین انحرف را از آن به استبداد می‌انجامد» (انصاری ۱۳۷۷: ۱۶۴) «صلابت و استواری فرمانروا و مردم است و فرمانروا برای مردم است نه مردم برای فرمانروا» (انوری ۱۳۸۴: ۴۴).

سعدی سیاست و مدیریت را مبتنی بر عقلانیت می‌داند و اصول سیمای جامعه مطلوب را به بیش از هر چیز در «عدالت اجتماعی» می‌پردازد. سعدی شایسته سالاری را در نصب حکمرانان توصیه کرده و به تبعیت از نیاز مندی‌های مردم به حفظ امنیت آنان را در اولویت نظام حکومتی دانسته است. عقلانیت اخلاقی را در جمعیت و تبعیت از دست‌اندرکاران و طبقه فروع دست جامعه از مؤلفه‌های حکمرانی خوب دانده. نگاره سعدی است تقوای عدالت فردی است و فرط عدل می‌تواند جامعه ای مبتنی بر عدالت اجتماعی را برپا دارد. سیاست در آموزه‌های سعدی مبتنی بر تشکیل جامعه آرمانی کلامی آن تعالیم اسلامی است.

سعدی در اشعار و سخنان خود به اصل عدل و عدالت و جلوه‌های مثبت آن در جامعه بسیار اشاره می‌کند: رفیع‌الظلم یکی از مظاهر عدل است. سعدی ظلم عامل شال را از جانب شال می‌بیند و پادشاهان زمان را از ظلم کلا نقطه مقابل عدل دانسته و بدین‌گونه می‌داند.

مفهوم عدالت نحوه رفتار حاکمان و مردم را به محو عدل استوار می‌سازد و به همین اساس حاکمان در خواست می‌کنند که مبنای سلوک سیاسی و اجتماعی خود را به مردم به تبعیت از عدالت در حق آنان قرار دهند. چه ساختار پند آمیز و نصیحت گونه حکایات ریشه در همین نکته دارد. سعدی مشروعیت حاکمان را به میزان عدل آنان می‌سنجد و عدالت مفهوم است که التزام حاکم به آن مشروعیت مقبولیت و رضایت اتباع را به حکومت‌گری آنان را در پی دارد.

فرهنگ راجایی در باره عدالت معتقد است که اگر نگاه سعدی تعریف عدالت را به حق در برابر تباطل مستقیم است. به جفا پیشگان در گیر هست عدالت عبارت از استیلا بر حق است. پیش از آنکه بیچارگان سرو کال دار و وظیفه ای است که همه اجتماع نسبت به افراد آن نسبت به یکدیگر دارند. عدالت را عدالت فردی مدنی دانسته است.

سعدی معتقد است که جامعه را به چنگل کمال مطلوب و آرمانی باشد. هموار و دشمنانی خواهد داشت ولی یکا مدینه فاضله را همان حال به دشمنی سر و کار دارد. به کار حال جنگ است. با به هموار و توسط بر خیز اصول اخلاقی و سلوکی هدایت شود. اولاً همه یکا حکومت آرمانی کار تجا و به تخطی را آغاز نمی‌کنند و سپاهیان خود را در معرض خطر است. ناخوایستگانه نمی‌دهد. به کار بردن تدابیر سیاسی به استعمال زور و جحان دار صلح هموار با به جنگ مقدم باشد. با به کار برای غلبه بر دشمن اقدام اخلاقی و مادی به کار بر ولی زمانی که همه کوشش‌های صلح جویانه به جایی نرسید جنگ و خصوصاً در استلآخرین چاره دانسته به این همه سعدی تا کی می‌ورزد. حتی زمانی که جنگ آغاز گشت. با به صلح را با نگاه داشت و هیچ فرصت صلح آمیز را از دست نداد. زیرا صلح بسی از جنگ بهتر است (مظفریان، ۱۳۶۴: ۲۳۹). سعدی به این عقیده است که پادشاه عادل به خاطر رعایت دادرسی و پاسبانی از ممالک خویش باید

لا حاضر

تهی شدن خزینة اش با به عیش آزرده خاطر نگردد.

جایگاه عدالت از نگاه سعدی:

عدالت از مهم‌ترین بنیادهای فکری سعدی است. به عنوان مصلح اجتماع و آموزگار تلاش می‌کند که در برابر بی‌عدالتی و نا برابری بایستد. عدالت را دادرسی به عنوان مفاهیم ارزشمند شعری و فکری سعدی محسوب می‌شود.

سعدی معتقد است به و جولا نظام در کائنات و حکومت عدالت بر آن است. در این نظام بین پدیده‌ها و اجرام رفتار انسان را به رابطه علی برقرار است. از دیدگاه وی هر کنش در روابط انسانی و کنش متناسب در پی خواهد داشت. سعدی در جهان ایده‌آل خود سیر حکمرانی کسانی را می‌ستاید که همه به زیر دستان می‌اندیشند. رعایت جانب‌انان چنان که از فرماندهی دادگرا یا مملکت همیشه قبیله ساد داشت و به بیش از هر چیز به فکری آسایش دیگران بود. پادشاه دادگر را سایه خداوند بر روی زمین است که به پناه می‌برد.

لا شنیدم کلا دلا وقتلا نزل روان   لا بلا هر ملا چنینلا گفتلا نوشیروان لا

۷

 γ

➤ عدل به معنای ضلای ظلم لا سعدی لا گسترش لا بی لا عدالتی لا رلا نتیجلا رفنا لا ظلم لا استیلا فرمانروایان لا ولا ادارلا کنندگان لا جامعلا می داند لا عدالتی لا یکلا دیدگالا بلا معنای لا ضلای ظلم لا عابلا عدالتی لا نف لا استیلا ظلم می داند لا

۱. احمدی‌لایکوی‌لاحسن‌لا(۳۸۶). لاگلستان‌لاسعدی‌لا(مقدمه‌لاشرح‌لا‌تعلیقات‌لا)لاتهران‌لاانتشارات‌وزارت‌لافرهنگ‌لا‌وارش‌لااسلامی.
۲. اخوان‌لاکاظمی‌لابهرام‌لا(۱۳۸۶)لاعدال‌لاذول‌لانظام‌لاسیاسی‌لااسلام‌لاتهران‌لا مؤسسه‌لافرهنگی‌لا دانش‌لا‌واندیش‌لا معاصر.
۳. ازغندی‌لاعلیرضالا(۱۳۹۴)لا«پنلانیاکان‌لا سیر‌لا پادشاهان‌لا دولا‌آرای‌لاسیاسی‌لاسعدی‌لا»لافصلنامه‌لا مطالعات‌لابین‌المللی‌لا سال‌لا یازدهم‌لا شمار‌لا چهارم‌لاتهران‌لا انتشارات‌لابهار‌لا۹۵-۱۱۳.
۴. اسلامی‌لا روح‌لا الله‌لا(۳۹۷). لا سیاست‌لانامه‌لاسعدی‌لاتهران‌لا انتشارات‌لتیسا.
۵. اسلامی‌لاندوشن‌لامحمدعلی‌لا(۱۳۸۱)لا چهارسخنگوی‌لا وجدان‌لا ایرانی‌لاتهران‌لا انتشارات‌لاقطره.
۶. اقبال‌لا آشتیانی‌لا عباس‌لا(۱۳۷۸)لا تاریخ‌لا مغول‌لاتهران‌لا انتشارات‌لا آگاه.
۷. انزای‌لا نژاد‌لا رضا‌لاقر‌لا بگل‌لا سعید‌لا الله‌لا(۳۸۹). لا بوستان‌لا جاب‌لا اول‌لا تهران‌لا انتشارات‌لا آیدین‌لا.

- 34.**Khaddouri, M.(1984) .The Islamic Conception of Justice, Baltimor and London: The John Hopkins university press.

35.UN ESCAP. (2009). What is Good Governance, On/line at <http://www.unescap.org/resources/what-good-governance>.

Research Paper

Cultural, religious and administrative policies effective in prevention on crimes and reducing the prison population

Abbas Taghvaei *: Assistant Professor, Department of Jurisprudence and Law, Lahijan Branch, Islamic Azad University, Lahijan, Iran.

Amirreza Mahmoudi: Assistant Professor of Law, Department of Law, Lahijan Branch, Islamic Azad University, Lahijan, Iran.

Seyedeh Mahshid Miri Balajorshari: PhD student in Criminal Law and Criminology, Department of Law, Lahijan Branch, Islamic Azad University, Lahijan, Iran.

Received: 2024/10/13 PP 37-50 Accepted: 2025/01/31

Abstract

To prevent crime, it is crucial to focus on public culture and strengthen influential cultural institutions. Organizations such as broadcasting networks, the press, media professionals, the virtual space, and the artistic community can significantly impact social decision-making, norm-setting, and modeling behaviors. These institutions play a vital role in crime prevention by enlightening public opinion, producing suitable content, and providing warnings regarding unethical and cultural issues. The aim of this research is to clarify effective cultural, religious, and administrative policies that can help prevent crimes and, consequently, reduce prison populations. This article employs a descriptive-analytical method and relies on library resources, categorizing it as theoretical research. Findings suggest that raising cultural awareness can eliminate ignorance of legal rules and regulations. This awareness acts as a crucial tool for enhancing public consciousness, which is essential for effective crime prevention. To address prison overcrowding and reduce recidivism, it is necessary to develop strategic plans in three distinct phases: before a crime occurs, after a crime has occurred, and following the execution of a sentence. In each of these stages, effective strategies must be proposed and implemented, allowing for the observation of positive changes in offenders' behaviors and ethical reforms. Moreover, fostering a collaborative environment among various social institutions and the community can significantly enhance social responsibility. By promoting shared values and norms, we can create a culture that discourages criminal behavior. Ultimately, this comprehensive approach aims to build a safer, more informed society, contributing to a significant reduction in crime rates and improving the overall quality of life for all citizens.

Keywords: cultural policies, religious policies, administrative policies, crime prevention, reduction of prison population.

Citation: Taghvaei, A., Mahmoudi, A., Miri Balajorshari, S.M., (2025). **Cultural, religious and administrative policies effective in prevention on crimes and reducing the prison population.** *Journal of Society and Politics*, Vol 2, No 8, Shiraz, PP 37-50.

*. **Corresponding author:** Abbas Taghvaei, **Email:** taghvaei.abbas@yahoo.com, **Tel:** 09111434426

Extended Abstract

Introduction

In today's complex societal landscape, the prevention of crime is a multifaceted challenge that requires a comprehensive approach. One of the key strategies involves enhancing public culture and reinforcing the role of culturally influential institutions. These institutions include traditional media, such as radio and television, as well as print media, online platforms, and the artistic community. By focusing on these areas, we can foster a culture that promotes ethical behavior and informs citizens about legal norms and societal expectations.

The purpose of this research is to explore and articulate effective cultural, religious, and administrative policies that can significantly contribute to crime prevention. The ultimate goal is to reduce the population of prisons, which not only alleviates the burden on our correctional systems but also promotes a healthier, more informed society. Through this study, we aim to highlight the direct role that media and cultural institutions can play in educating the public, shaping norms, providing positive role models, and generating relevant content that addresses ethical and cultural issues.

Methodology

In this article, the type of research is generally defined as theoretical, and the research method used in this study is descriptive-analytical. This research method allows the researcher to conduct a detailed and in-depth analysis of the subject using existing data and evidence. Data collection has been carried out through findings obtained from a library approach as well as from reputable online sources. In this process, various resources including books, scholarly articles, reports, and previous studies have been examined, and the relevant information has been carefully analyzed.

Results and discussion

The findings of this research indicate that raising awareness of culture plays a crucial role in eliminating areas of ignorance related to legal rules and regulations. This ignorance often serves as a significant barrier to understanding the implications of one's

actions, which can lead to criminal behavior. As individuals become more informed about cultural norms and legal frameworks, they are better equipped to make responsible choices that align with societal expectations. Cultural awareness acts as a powerful tool for personal and communal growth. It not only enhances individual understanding but also fosters a collective consciousness that prioritizes ethical behavior. By educating communities about their rights and responsibilities, we create an environment where individuals feel empowered to act lawfully and thoughtfully. Furthermore, the research highlights that cultural awareness is not merely an educational endeavor but a fundamental prerequisite for effective crime prevention. When individuals are aware of the legal ramifications of their actions and understand the cultural context in which they operate, they are less likely to engage in activities that could lead to criminal consequences. This proactive approach to education can significantly reduce misunderstandings and conflicts that might otherwise escalate into criminal acts. In summary, the findings underscore the importance of integrating cultural education into crime prevention strategies. By promoting a deeper understanding of legal and cultural norms, we can cultivate safer communities where individuals are informed, engaged, and less likely to resort to criminal behavior.

Conclusion

To achieve a significant reduction in the population of prisons, it is essential to develop and implement detailed plans that address crime prevention at multiple stages: before the crime occurs, after the crime has been committed, and following the execution of sentences. Each of these stages requires tailored, efficient solutions that can be applied effectively.

Before the Crime: Initiatives should focus on education and awareness campaigns that inform the public about legal consequences and ethical behavior. Community engagement through workshops and media outreach can play a pivotal role here.

After the Crime: Support systems should be established to assist individuals in navigating

the legal process. This includes access to legal counsel and counseling services that address the root causes of criminal behavior.

After the Execution of the Sentence: Rehabilitation programs must be designed to reintegrate individuals into society, focusing on moral and behavioral reform. This may involve vocational training, mental health support, and ongoing community engagement

to foster a sense of belonging and responsibility.

By implementing these strategies, we can foster an environment that not only reduces crime rates but also promotes lasting positive change in individual behavior and societal values. In this way, we can work towards a future where the need for incarceration is minimized, and communities thrive in a culture of respect, understanding, and mutual support.

References

1. Ardabili, M. A. (1998). Crimes and punishments (Cesare Beccaria). Mizan Publishing. [In Persian]
2. Ashouri, M. (2002). Re-socialization of convicts. Qoghnoos Publishing. [In Persian]
3. Bouloc, B. (1998). Criminology (A. H. Najafi Abrandabadi, Trans.). Scientific and Cultural Majd Publishing. [In Persian]
4. Clark, R., & Jafarzadeh, M. H. (2008). Crime prevention through environmental design theory. Quarterly Journal of Law Enforcement Management Studies, 3(3), 344-356. [In Persian]
5. Gholami, A., & Hosseini, I. (2017). Strategies for reducing prison population. Mizan Publishing. [In Persian]
6. Hemmati, M. (2018). Comparative studies: Familiarity with judicial systems of Japan. Research Institute of the Judiciary. [In Persian]
7. Mahmoudi Janki, F., & Ghouchi Beigi, M. (2009). The role of environmental design in crime prevention. Journal of the Faculty of Law and Political Science, 39(2), 345-367. [In Persian]
8. Mohammad Nasl, G. (2007). Principles and foundations of crime opportunity theory. Journal of the Faculty of Law and Political Science, 37(3), 293-322. [In Persian]
9. Monfared, L. (2016). Challenges of implementing judicial reforms in access to justice. Deputy of Education of the Judiciary Publishing. [In Persian]
10. Najafi Abrandabadi, A. H. (1998). Delinquency, sense of insecurity, and control. Journal of Justice Law, 22. [In Persian]
11. Najafi Abrandabadi, A. H. (2009). Criminological approach to the law of citizenship rights. In Proceedings of the Citizenship Rights Conference, First Edition. Gerayesh Publishing. [In Persian]
12. Niazi, H., Nazari, H., & Lashkarian, M. (2018). Reducing the criminal population in prisons. Aron Publishing. [In Persian]
13. Paul Cere, Jean. (2013). A European perspective on prisons (M. R. Ghodrati Boroujerdy & L. Moghadadi, Trans.). Majd Publishing. [In Persian]
14. Rezaei, H., Mirzaei Pour, H., & Darvishi Posht Kouhi, Z. (2019). Comparison of the Dispute Resolution Council with the House of Justice. Giva Publishing. [In Persian]
15. Sardar Nia, K. A. (2011). An introduction to new sociology. Mizan Publishing. [In Persian]
16. Sardar Nia, K. A., & Salari Shahr Babaki, M. M. (2019). Exploring crime prevention in Iran with a focus on systemic theory in political science. Criminal Law Research, 7(27), 43-73. [In Persian]
17. Shamloo, S. (2016). Comparative report on familiarity with judicial systems in comparative law: Canada. Press and Publication Center of the Judiciary. [In Persian]
18. Soltani, S., Danesh, L., & Ali Nejad, R. (2019). The role of police preventive measures on the sense of security of citizens in Tabriz. Sociology Studies, 8(29), 39-56. [In Persian]
19. Tabasi, N. (2008). Prison law and prison cases in Islam. Bustan-e Ketab Publishing. [In Persian]
20. Zaker Salehi, G. (2018). Issues of higher education in Iran. Cultural and Social Studies Research Institute. [In Persian]
21. Zeynali, H. (2022). Check claims. Charaq-e Danesh Publishing. [In Persian]

مقاله پژوهشی

سیاست‌های فرهنگی، مذهبی و اداری موثر در پیشگیری از وقوع جرم و کاهش جمعیت زندان‌ها

عباس تقوائی^۱: استادیار گروه معارف اسلامی، واحد لاهیجان، دانشگاه آزاد اسلامی، لاهیجان، ایران.

امیررضا محمودی: استادیار گروه حقوق، واحد لاهیجان، دانشگاه آزاد اسلامی، لاهیجان، ایران.

سیده مهشید میری بالاجورشری: دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی، گروه حقوق، واحد لاهیجان، دانشگاه آزاد اسلامی، لاهیجان، ایران.

دریافت: ۱۴۰۳/۰۷/۲۲ صص ۳۷-۵۰ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۱/۱۲

چکیده

برای پیشگیری از وقوع جرم، توجه به فرهنگ عمومی و تقویت نهادهای اثرگذار فرهنگی از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است. نهادهایی مانند صدا و سیما، مطبوعات، اصحاب رسانه، فضای مجازی و جامعه هنری می‌توانند به شکل قابل توجهی در تصمیمات صحیح اجتماعی، هنجارسازی و الگوپردازی بسیار مؤثر باشند. این نهادها با تنویر افکار عمومی، تولید محتوای مناسب و ارائه انذار و هشدار نسبت به مسائل ضد اخلاقی و فرهنگی، نقش کلیدی در پیشگیری از جرایم ایفا می‌کنند. هدف این تحقیق تبیین سیاست‌های مؤثر فرهنگی، مذهبی و اداری در راستای پیشگیری از وقوع جرایم و به تبع آن کاهش جمعیت زندان‌ها است. این مقاله به روش توصیفی-تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای تنظیم شده است و نوع تحقیق نظری می‌باشد. یافته‌های این پژوهش حاکی از آن است که آگاهی بخشی فرهنگی می‌تواند زمینه‌های چهل به قواعد و مقررات حقوقی را از بین ببرد. به عبارتی، این آگاهی به عنوان ابزاری برای رشد و ارتقاء سطح آگاهی عمومی، از جمله مقدمه‌های واجب برای پیشگیری از جرم به شمار می‌آید. در جهت جلوگیری از تراکم جمعیت زندان‌ها و همچنین پیشگیری از ارتکاب مجدد جرم، لازم است برنامه ریزی‌های دقیقی در سه مقطع قبل از وقوع جرم، پس از وقوع جرم و بعد از اجرای حکم تدوین گردد. در هر یک از این مراحل، باید راهکارهای کارآمدی ارائه و اعمال شود تا پرتو آن بتوان شاهد آثار مثبت بر تغییر رویه مجرم و اصلاحات اخلاقی و رفتاری وی بود که این امر می‌تواند به نوبه خود به کاهش نرخ جرم در جامعه کمک کند.

واژه‌های کلیدی: سیاست‌های فرهنگی، سیاست‌های مذهبی، سیاست‌های اداری، پیشگیری از جرم، کاهش جمعیت زندان‌ها.

استناد: عباس، تقوائی؛ محمودی، امیررضا؛ میری بالاجورشری، سیده مهشید؛ (۱۴۰۳). **سیاست‌های فرهنگی، مذهبی و اداری موثر در پیشگیری از**

وقوع جرم و کاهش جمعیت زندان‌ها. فصلنامه جامعه و سیاست، سال ۲، شماره ۸، شیراز، صص ۳۷-۵۰.

مقدمه

^۱. نویسنده مسئول: عباس تقوائی پست الکترونیکی: taghvaaee.abbas@yahoo.com، تلفن: ۰۹۱۱۱۴۳۴۴۲۶.

جوامع مختلف در قبال جرایم، عکس‌العمل‌های متفاوتی از خود نشان می‌دهند که تحت عنوان مجازات تعریف می‌شود. یکی از رایج‌ترین مجازات‌ها، کیفر زندان است که متأسفانه به دلیل استفاده بیش از حد از این مجازات موجب تراکم و تورم شدید جمعیت زندان‌ها می‌شود و از آنجایی که هم در شرع و هم در حقوق موضوعه هدف اصلی از اجرای مجازات‌ها انتقام‌جویی از مجرم نبوده و قانونگذار از اعمال مجازات به دنبال صیانت از فرد، جامعه، اصلاح و تربیت بزهکار و باز اجتماعی کردن وی است؛ این سؤال مطرح می‌گردد که آیا با وضع فعلی زندان‌ها نیل به اهداف اصلاحی و تربیتی مجرمان امکان‌پذیر است یا خیر؟

با بررسی مشکلات زندان‌ها به وضوح درمی‌یابیم که با توجه به تراکم جمعیت، کمبود ظرفیت و مأمور مراقب، کمبود اعتبارات و سرانه‌های غذایی و بهداشتی، فرسوده و مستهلک بودن ساختمان زندان‌ها، وضع نامناسب نظارت‌های حین اجرای حبس، عدم اعمال طبقه‌بندی زندانیان و دهها مشکل دیگر، عملاً دستیابی به اهداف اصلاحی و تربیتی حداقلی بدان‌گونه که منظور قانونگذار است، محقق نخواهد شد و اکثر حقوقدانان، علما و اندیشمندان با به کارگیری مجازات زندان آن هم با این درجه از افراط به عنوان مجازاتی کارآمد و اثربخش مخالفت ورزیده و آن را بازدارنده و مؤثر نمی‌دانند و یکی از راه‌های مؤثر رسیدن به اهداف اصلاحی و فرهنگی را در کاهش جمعیت زندان‌ها و امکان برنامه‌ریزی برای نیل به این هدف دانسته‌اند (غلامی، حسنی، ۱۳۹۶، ۳۴). به نظر می‌رسد برای تحقق این هدف باید برنامه‌ریزی‌های دقیقی در سه مقطع قبل از جرم، بعد از وقوع جرم و پس از اجرای حکم تدوین گردد و در هر مرحله راهکارهای کارآمدی ارایه و اعمال شود تا در پرتو آن بتوان شاهد آثار مثبت تحمل کیفری بر تغییر رویه مجرم و اصلاحات اخلاقی و رفتاری وی باشیم.

در حال حاضر یکی از مشکلات جدی قوه قضاییه فراوانی پرونده‌ها و تراکم جمعیت کیفری زندان‌هاست (منفرد، ۱۳۹۵، ۴۶)، به نحوی که موجب اطاله دادرسی و عدم سریع اجرای عدالت گردیده و در مواردی هم که با تأخیر احکام قضایی به ویژه در پرونده‌های کیفری صادر می‌شود، با اعمال افرای مجازات حبس و پر شدن زندان‌ها و عدم امکان برنامه‌ریزی آموزشی، فرهنگی، اجتماعی و...، عملاً نیل به اهداف اصلاحی محقق نمی‌شود و با توجه به شرایط مذکور و با عنایت به اینکه طبق بند ۵ اصل ۱۵۶ قانون اساسی یکی از وظایف خطیر قوه قضاییه پیشگیری از وقوع جرم می‌باشد و با انجام این وظیفه مهم زنجیره درمان و مبارزه با مجرمان و قانون‌شکنان کامل خواهد شد که اینگونه زنجیره سیاست‌های پیشگیرانه به منزله واکسیناسیون جامعه در مقابل جرایم، بیشتر رخ‌نمایی می‌کند. این سیاست‌ها از سه منظر اثربخشی دارد:

- قسمتی از این سیاست‌ها اساساً مربوط به زمانی است که هنوز جرم تحقق نیافته است.

- بخش دیگری از این سیاست‌ها مربوط به زمان پس از وقوع جرم است.

- بخش آخر این سیاست‌ها مربوط به زمان بعد از اجرای حکم است.

آن بخشی که باید بیش از هر اقدام دیگری مورد توجه جدی قوه قضاییه قرار گیرد، اقدامات پیش از وقوع جرم است، زیرا اقدام در این مرحله می‌تواند در سالم‌سازی جامعه و هدایت افراد نقش عمده و اساسی ایفا نماید؛ البته سیاست‌هایی که پس از وقوع جرم و اجرای حکم، در راستای بازسازی مجرم و بازگرداندن وی به آغوش جامعه صورت می‌پذیرد نیز در جای خود بسیار مهم و ضروری است؛ زیرا این اقدام نیز در کاهش آمار جرایم و زندانیان، اصلاح مجرمان و در نهایت جلوگیری از تکرار جرم حائز اهمیت است. در این پژوهش تلاش شده به سیاست‌هایی که می‌تواند به پیشگیری از وقوع جرم و کاهش جمعیت زندان‌ها و باز اجتماعی کردن زندانیان با رویکرد فرهنگی و با روش توصیفی-تحلیلی پرداخته شود.

پیشینه تحقیق

در خصوص مسئله پیشگیری از وقوع جرم و کاهش جمعیت زندان‌ها پژوهش‌های گوناگونی با روش‌های گوناگون صورت گرفته است. در مقاله‌ای با عنوان بزهکاری، احساس ناامنی و کنترل (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۷۷) که در مجله حقوقی دادگستری به چاپ رسیده است، نویسنده درصدد بررسی کمیته فرانسوی مطالعات پیرامون خشونت و بزهکاری و توصیه‌های آن در زمینه سیاست جنایی می‌باشد و مسأله بزهکاری را در جنبه‌های کیفری و زندان‌ها مورد مطالعه قرار داده است و اقداماتی را به منظور کاهش تنش‌های خشونت‌زا و پیشگیری از ارتکاب جرم صرفاً به صورت موردی بیان نموده است اما این موارد را تحلیل نکرده است. لذا در مقاله‌ای که در این مجال به رشته تحریر درآوریم برعکس اثر مذکور، سیاست‌های فرهنگی، مذهبی و اداری در پیشگیری از ارتکاب جرم را به صورت مفصل مورد تحلیل و بررسی قرار داده‌ایم.

همچنین در کتابی با عنوان حقوق زندانی و موارد زندان در اسلام (طیسی، ۱۳۸۷) که ناشر آن بوستان کتاب قم است، نویسنده آرای فقیهان شیعه و سنی را در خصوص حقوق زندانی و احکام زندان گردآورده و گاه بر آن‌ها تجزیه و تحلیل و نقدهایی را افزوده است و به گونه‌ای مستدل به ابعاد گوناگون احکام زندان و زندانیان در اسلام پرداخته و به شیوه‌ای علمی، با استفاده از آیات و روایات و آرای فقیهان، این مسائل را بررسی کرده است. از آنجایی که اثر مزبور صرفاً احکام مربوط به زندان را به صورت تخصصی از دیدگاه اسلام بررسی نموده است و سیاست‌های اداری و فرهنگی در پیشگیری از ارتکاب جرم را مورد مطالعه قرار نداده است، لذا مقاله حاضر از این جهت دارای نوآوری می‌باشد.

در کتابی دیگر با عنوان راهبردهای کاهش جمعیت زندان‌ها (غلامی، حسنی، ۱۳۹۶) که ناشر آن بنیاد حقوقی میزان است، نویسندگان به دنبال علل ازدحام در زندان‌ها و راهکارهای جامع اصلاح عدالت کیفری و مدیریت ظرفیت زندان‌ها هستند و به بیان اطلاعات متنوعی از تجارب کشورهای مختلف در ارتباط با موضوع زندان زدایی و بکارگیری جایگزین‌های حبس می‌پردازند. این کتاب تأکید بر سیاست‌های اجتماعی عادلانه و توسعه سیاست‌های صدور احکام عادلانه دارد اما مقاله حاضر با رویکردی متفاوت، نهادهای فرهنگی و مذهبی و همچنین سیاست‌های اداری در پیشگیری از وقوع جرم را مورد مطالعه قرار داده است.

مبانی نظری تحقیق

پیشگیری از جرم در تعریف عمومی به هر اقدام کیفری و غیرکیفری گفته می‌شود که از ارتکاب جرم جلوگیری و در مقابل آن سد ایجاد نماید. در تعریف خاص نیز برخی از اندیشمندان پیشگیری از جرم را در بر گیرنده اقداماتی می‌دانند که نرخ بزهکاری را کاهش داده و علاوه بر شناسایی عوامل اثرگذار بر ارتکاب جرم اقدامات ابتکاری مناسب برای مبارزه با علل وقوع آن را اعمال نماید. علاوه بر آن گروهی از اندیشمندان معتقدند که پیشگیری از جرم هر تدبیر و سیاست جنایی است که هدف نهایی آن کاهش وقوع اعمال جنایی از راه غیرممکن ساختن و دشوار کردن احتمال وقوع بزه بدون استفاده از تهدید کیفری باشد (سلطانی، دانش، علی‌نژاد، ۱۳۹۴، ۴۱).

تونری و فارینگتون راهبردهای پیشگیری از جرم را با عناوین پیشگیری انتظامی، توسعه‌ای، جامعه‌ای، کیفری و وضعی تقسیم می‌کنند. آن‌ها در پیشگیری بر سه روش تأکید می‌کنند: استفاده از سیستم عدالت کیفری (پیشگیری کیفری)، کاهش انگیزه ارتکاب جرم (پیشگیری اجتماعی) و کاهش فرصت‌ها برای وقوع جرم (پیشگیری وضعی) (سردارنیا، بابکی، ۱۳۹۸، ۴۸). پیشگیری از وقوع جرم و کاهش جمعیت زندان‌ها یک هدف مهم در سیاست جرم‌شناسی است. برای دستیابی به این هدف، نظریه‌هایی در زمینه جرم‌شناسی وجود دارند که بر اساس آن‌ها سیاست‌ها و برنامه‌های پیشگیری از جرم تدوین می‌شوند.

وقوع جرائم گوناگون در جوامع مختلف تا حد زیادی از شرایط موجود در محیط اطراف ناشی می‌شود. بنا بر این می‌توان با ایجاد تغییراتی در آن ترتیبی اتخاذ نمود تا از میزان وقوع جرائم کاسته شود. نظریه پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی نخستین بار توسط جرم‌شناس آمریکایی، سی ری جفری ارائه شد (کلارک، جعفریان، ۱۳۸۷، ۳۴۵). پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی را می‌توان این گونه تعریف کرد: طراحی مناسب و کاربری موثر از محیط که منجر به کاهش جرم و ترس از جرم می‌شود. در واقع طراحی مناسب و استفاده درست از محیط علاوه بر پیشگیری از وقوع جرم، موجب بهبود کیفیت زندگی نیز می‌گردد. این نظریه بر این اندیشه مبتنی است که رفتار انسانی در محیط تحت تأثیر طراحی آن محیط قرار دارد و تأکید دارد که با افزایش رؤیت پذیری و نظارت، تعیین قلمرو، تفکیک میان فضاهای عمومی و خصوصی، کنترل دسترسی، حفظ و نگهداری محیط، سخت کردن آماج جرم می‌توان مجرمان را از ارتکاب جرم بازداشت (محمودی جانکی، قورچی بیگی، ۱۳۸۸، ۳۴۸-۳۵۱).

نظریه فرصت جرم یکی از نظریه‌هایی است که در زمینه پیشگیری از جرم مطرح شده است. اصول این نظریه که ابتدا توسط کوهن، کلوجل و لند تدوین و ارائه گردیده بود، توسط فلسون و کلارک تکمیل شده است. این نظریه می‌گوید که برای جلوگیری از جرم، باید فرصت‌های ارتکاب جرم را کاهش داد. در این راستا، بسیاری از سیاست‌ها و اقدامات پیشگیرانه بایستی صورت گیرد تا فرصت‌های ارتکاب جرم را کاهش دهند. نظریه فرصت جرم بر این اصل تمرکز دارد که جرم، نه به دلیل اخلاقیات فردی و نه به دلیل وابستگی به عوامل اجتماعی و اقتصادی، بلکه به دلیل فرصتی که فرد برای انجام جرم دارد، انجام می‌شود. به عبارت دیگر، در صورتی که فرد فرصتی برای ارتکاب جرم نداشته باشد، امکان انجام جرم به شدت کاهش می‌یابد. اساس این نظریه بر این اصل استوار است که کاهش فرصت‌های ارتکاب جرم، می‌تواند به شدت در پیشگیری از جرم مؤثر باشد. قبول فرصت به عنوان یکی از عوامل جرم، افق جدیدی از سیاست‌های پیشگیری از جرم با تمرکز بر کاهش فرصت را به روی جرم‌شناسان می‌گشاید. این سیاست‌ها صرفاً تکمیل تلاش‌های فعلی برای تقلیل تمایلات مجرمانه از طریق برنامه‌های اجتماعی یا تهدید به مجازات نیست بلکه سیاست‌های مبتنی بر کاهش فرصت ارتکاب در اوضاع و احوال بسیار نزدیک به واقع مجرمانه اجرا می‌شوند و بنابراین شانس بیشتری برای کاهش فوری جرم دارند. تفکر حاکم بر این نظریه آن است که به صرف وجود

بزهکار و بزه دیده، جرم واقع نمی‌شود؛ بلکه باید فرصت و موقعیت مناسب برای ارتکاب نیز فراهم باشد. بنا بر این، نظریه فرصت از نقش مثبت شرایط زمینه ساز وقوع جرم و نقش منفی عوامل مانع جرم صحبت می‌کند و مدعی است که افزایش فرصت‌های ارتکاب جرم احتمال وقوع جرایم را هم افزایش داده و برعکس، کاهش فرصت‌های ارتکاب، احتمال وقوع جرایم را تقلیل می‌دهد (محمدنسل، ۱۳۸۶، ۲۹۵-۳۰۲).

همچنین در نظریه مدیریت ریسک جرم، طرفداران کیفرشناسی نوین با نگاه نظارتی، کنترلی، مدیریتی و اقتصادی خود به بزهکاری و بزهکاران معتقدند که نمی‌توان جرایم را کلاً محو کرد، بلکه باید آن را در سطح قابل تحمل برای جامعه کاهش داد. بدین منظور باید گروه‌های خطر دار و افراد ریسک دار از نظر ارتکاب جرم یا تکرار جرم را تحت نظر و کنترل قرار داد. این رویه‌ها و سیاست‌های کنترل جرم، ساز و کارهای حقوق کیفری و جرم شناسی را به منزله ابزار مدیریت خطر یا ریسک جرم و تکرار جرم به کار می‌گیرند (نجفی ابرند آبادی، ۱۳۸۸، ۳۲۷).

از میانه دهه ۱۹۸۰ به این سو، با گسترش جرایم و بحران‌های اجتماعی و سیاسی، نظریه راهبردهای رسمی و حکومتی در پیشگیری از جرم مطرح شد که مؤلفه مهم آن رویکرد تعاملی بین حکومت و جامعه و نهادهای مدنی و رسانه‌ها بوده است (سردارنیا، ۱۳۹۰، ۱۳۴).

روش تحقیق

در این مقاله نوع تحقیق نظری و روش تحقیق توصیفی-تحلیلی می‌باشد. این روش تحقیق با استفاده از یافته‌هایی که با رویکرد کتابخانه ای جمع‌آوری شده‌اند، اجرا گردیده است.

بحث و ارائه یافته‌ها

۱. عوامل فرهنگی در پیشگیری از جرم

بی‌تردید فرهنگ و حقوق در تعالی یکدیگر تاثیرگذارند. آگاهی بخشی فرهنگ، زمینه‌های چهل به قواعد و مقررات حقوقی را از بین می‌برد و به عنوان ابزاری برای رشد و آگاهی، از منابع و مقدمه‌های واجب پیشگیری از جرم است. نقش دیگر فرهنگ ایجاد بستر مناسب و هنجارسازی است که اگر به کمک این ابزار مسایل اجتماعی را آسیب‌شناسی کنیم، مجموعه این عوامل می‌تواند به ما کمک کند تا راهکارهای پیشگیری از جرم را بهتر بشناسیم.

۱-۱. رسانه

فضای مجازی، صدا و سیما و مطبوعات با انتشار مطالب مربوط به جرایم می‌توانند نقش مؤثری در کاهش وقوع جرم و پیشگیری از آن داشته باشند. در اروپا هفت درصد مطالب مطبوعات مربوط به بزهکاری است و از هر ده شهروند فرانسوی هفت نفر نگرانند که قربانی جرم شوند (آشوری، ۱۳۸۰، ۷۰).

عملکرد منفی رسانه‌ها در این خصوص می‌تواند نسبت به افزایش دامنه جرم و جنایت و الگوسازی برای رفتار ضداجتماعی مؤثر واقع شود و نگاه مثبت و صحیح رسانه‌ای به دلیل کثرت مخاطبین می‌تواند در تنویر افکار عمومی، روش‌های مقابله با جرایم، تهیه برنامه‌های داستانی، تولید و پخش برنامه‌های آموزشی، فرهنگی و تربیتی و دادن اطلاعات هشدار دهنده، زیر سؤال بردن جرم، تقویت فضای عقلانیت و آرامش، پیوندهای عاطفی و خانوادگی و پیشگیری از جرم از طریق آموزش عمومی مانع وقوع جرایم شود. به هر حال آموزش عمومی، انعکاس صحیح اخبار، انعکاس درست عوامل پیرامون جرم، ارتقاء محتوای برنامه‌های صدا و سیما و ... از عوامل مؤثر در کاهش جرایم و پیشگیری از وقوع جرم است.

۱-۲. آموزش و پرورش و آموزش عالی

با توجه به اینکه قشر وسیعی از نوجوانان و جوانان (که جمعیتی بیش از ده میلیون نفر را تشکیل می‌دهند) تحت تعلیمات آموزش و پرورش قرار دارند؛ (ذاکر صالحی، ۱۳۹۷، ۱۲)، این نهاد می‌تواند در راستای ارتقاء سطح حقوقی دانش‌آموزان و آموزش قوانین به شکل ساده و متناسب با شرایط و مقطع تحصیلی آنان، بسترسازی برای تقبیح جرم و جنایت و تبیین راه و رسم صحیح و قانونمند زندگی اقدام نماید، به نحوی که در کتب درسی، جزوات و حتی سرگرمی‌ها و برنامه‌ها به روش هنرمندانه‌ای این هدف را هم زمان با اهداف آموزشی و تربیتی دنبال کند. در صورتی که این روند در سطوح آموزش عالی در دانشگاه‌ها نیز ادامه یابد، می‌تواند در تکمیل این مسیر، در رشد و تعالی آحاد جامعه و نهادسازی، هنجارآفرینی، ارایه راهکارهای علمی و حفظ قداست محیط‌های آموزشی مؤثر باشد و در پیشگیری از وقوع جرایم آثار ریشه‌ای بر جای بگذارد.

۱-۳. هنر و هنرمندان

با توجه به گستره وسیع هنر که طیف متنوعی از جامعه را پوشش می‌دهد و در قالب خط، نقاشی، تئاتر، فیلم، سینما، شعر، موسیقی و ... می‌تواند اثربخشی فوق‌العاده‌ای در ایجاد بسترهای مناسب، الگوسازی و انتقال پیام به طور غیرمستقیم، که معمولاً موثرتر از روش مستقیم است، ایفاء نماید (نیازی، نظری، لشکری، ۱۳۹۷، ۳۹). باید از این ظرفیت ارزشمند نیز برای پیشگیری از وقوع جرم بهره گرفت. آثار یک فیلم خوب، تئاتر جذاب، تابلوی نقاشی اثرگذار، موسیقی آرامش بخش و ... قطعاً در جهت‌دهی افکار عمومی جامعه و ارتقاء سلامت اجتماعی مؤثر است و بر عکس ترویج و اشاعه فیلم‌های مبتذل، بی‌قانونی و خشونت و مدل‌سازی مروجان آن‌ها می‌تواند نقش مخربی در اذهان عمومی به ویژه نوجوانان و جوانان بر جای گذارد.

۲. عوامل مذهبی در پیشگیری از وقوع جرم

دینداری و ایمان و ناظر دانستن خداوند متعال بر امور، مهم‌ترین عامل کنترل درونی انسان‌ها و پیشگیری از بدی‌ها، ناهنجاری‌ها و جرایم است. هر چند قوانین و مقررات عادلانه و سختگیرانه باشد، نمی‌تواند مانند تقویت باورهای دینی و مبانی اخلاقی در بازدارندگی از جرایم مؤثر عمل کند. بدیهی است نیل به اهداف مذکور و پیشبرد و ترویج فرهنگ اسلامی و آموزه‌های الهی در گرو بهره‌گیری از نهادهای مذهبی است، که این نهادها گاه در قالب سازمان‌های رسمی و گاهی در قالب نهادهای غیررسمی و مردمی، می‌توانند نسبت به ایفاء وظیفه در ارایه برنامه‌ها و الگوهای مناسب اخلاقی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی اقدام کنند.

۱-۲. نهادهای رسمی مذهبی

وظیفه اصلی نهادهای مذهبی سیاستگذاری کلان و برنامه‌ریزی برای پیاده‌سازی احکام الهی و بهره‌گیری از ظرفیت‌های اخلاقی و معنوی در راستای تعالی فکری جوامع و ترویج آموزه‌های دینی در نظام اجتماعی است. بی‌تردید تقویت عقاید دینی و باورهای مذهبی به عنوان اهرم مؤثری در کنترل درونی افراد بیشترین نقش را در بازدارندگی از جرایم و موقعیت‌های جرم‌زا ایفاء می‌کند. در کشور ما نهادهایی مانند سازمان تبلیغات اسلامی، ستاد احیای امر به معروف و نهی از منکر، ستاد اقامه نماز، سازمان حج و زیارت، سازمان اوقاف و امور خیریه، مرکز رسیدگی به امور مساجد و ... از جمله دستگاه‌هایی هستند که هر یک به نوعی در امر سیاستگذاری برای پایبندی به اصول دینی و شیوه‌های تربیتی انجام وظیفه می‌کنند (طیسی، ۱۳۸۷، ۵۱). سازمان تبلیغات با سازماندهی روحانیان و مبلغان و مرکز رسیدگی به امور مساجد با برنامه‌ریزی در این حوزه و ستاد احیای امر به معروف و نهی از منکر برای اشاعه مسؤولیت‌پذیری آحاد جامعه در قبال هم‌دیگر و سازمان اوقاف و امور خیریه با بهره‌گیری از شیوه حسنه وقف، هر کدام به سهم خود در ترویج فرهنگ اسلامی و ارایه برنامه‌ها و الگوی صحیح زندگی به منظور جلوگیری از انحرافات و ناهنجاری‌های اخلاقی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ایفاء نقش می‌کنند. این نهادها نقش مستقیمی در پیشگیری از جرم و بهبود عملکرد سایر نهادهای اجتماعی مانند خانواده، آموزش و پرورش، دانشگاه‌ها و ... دارند.

۲-۲. نهادهای مذهبی غیردولتی و مردمی

علاوه بر نهادهای رسمی مذهبی که هر کدام شرح وظایف و کارکردهای سازمانی خود را دارند، سازمان‌های مردم نهاد و آحاد مردم نیز نقش بسیار مهم و تاثیرگذاری را عهده دارند؛ نهادهایی مانند مسجد که رسوخی مویرگی در بدنه جامعه دارد و به طور گسترده در شهرها و روستاها مستقر است و فریضه‌ای چون امر به معروف و نهی از منکر که وظیفه عمومی تمامی افراد جامعه است، در اعتلای فرهنگ دینی، بسط آگاهی‌ها و فضایل اخلاقی، مقابله با تهاجمات فرهنگی و همچنین پیشگیری از وقوع جرم جایگاهی بی‌نظیر دارند. در دستورالعمل‌هایی مانند نماز، روزه، خمس، زکات، حج و جهاد برای رشد و کمال فردی و اجتماعی و پیشگیری از انحرافات اخلاقی و نیز بازدارندگی آثار بسیار مثبتی دیده می‌شود و بعلاوه انجمن‌ها، مجامع و مؤسسات دینی و قرآنی و ... که به صورت خصوصی اداره می‌شوند، هر یک به سهم خود واجد خصوصیات پیش گفته هستند.

۳. سیاست‌های اداری در پیشگیری از جرم

۱-۳. ایجاد معاونت آموزش و تحقیقات

آموزش و تحقیقات یکی از مسایل مهمی است که التفات به آن نقش تعیین‌کننده‌ای در توسعه قضایی ایفا می‌کند؛ بدین معنا که اگر نیروهای موجود از آموزش علمی برخوردار باشند و به پشتوانه تحقیقات کاربردی و استفاده از دستاوردهای جدید بشری یافته‌های خویش را به عرصه اجرا و عمل بگذارند، می‌توان به موفقیت و پیشرفت اصلاحات در آینده امیدوار شد. تحقیقات می‌تواند عاملی جهت پیشرفت دستگاه قضایی در پیشگیری از جرم گردد؛ البته باید توجه نمود که در کارهای تحقیقاتی لازم است از انسان‌های با تجربه و کارآمد استفاده

شود، تا تجربه و تحقیق در کنار هم ثمر بخش باشد و در راه تحقق اصل ۱۵۶ قانون اساسی و تخصصی کردن، رسیدگی‌های قضایی مؤثر افتد.

۲-۳. تقویت معاونت پیشگیری از وقوع جرم

همواره پیشگیری بر درمان مقدم است و بزرگترین راه تحول و توسعه قضایی شاید توجه جدی به این مسأله باشد. پیشگیری علاوه بر آنکه نقش سازنده‌تری در سالم‌سازی فردی و اجتماعی دارد، به لحاظ هزینه‌های مربوطه نیز بسیار کم‌خرج‌تر از درمان است. این گونه تئوری‌های علمی در زمینه پیشگیری هنگامی به موفقیت می‌انجامد که این سیستم جدید در بطن قوه قضاییه برای پیگیری این امر مهم و تحقق اصل ۱۵۶ قانون اساسی بیش از پیش گام بردارد، به نحوی که آثار آن در کاهش وقوع جرم ملموس باشد.

تحقق این هدف زمانی می‌تواند عملی شود که هماهنگی و همدلی سایر قوای مقننه و مجریه را نیز به همراه داشته باشد؛ چرا که ریشه بسیاری از جرایم و ناهنجاری‌های اجتماعی به عواملی برمی‌گردد که حل و اصلاح آن در چارچوب وظایف قوه قضاییه نبوده و غالباً از وظایف دستگاه اجرایی کشور است و در مواردی نیز قوه مقننه می‌تواند راهگشای حل معضلات قانونی و اصلاح و تغییر سیاست جنایی باشد.

۳-۳. ارتقای جایگاه مرکز فناوری اطلاعات

طولانی شدن فرایند رسیدگی به دعاوی کیفری و حقوقی موجب نارضایتی مراجعان و کاهش اعتماد مردم به دستگاه قضایی خواهد شد. اطلاع دادرسی در دعاوی کیفری، فاصله بین مجازات و ارتکاب جرم را آن قدر زیاد می‌نماید که تأثیر بازدارندگی مجازات را از بین می‌برد. بخش مهمی از مشکلات موجود در فرآیندهای دادرسی از طریق استفاده از کارکردهای فناوری اطلاعات و ارتباطات رفع خواهد شد.

یکی دیگر از جلوه‌های دادگستری نوین و کارآمد، دسترسی سریع و به هنگام به دادگستری است که موجب تسریع اجرای عدالت بوده و در بردارنده اصل استانداردسازی زمان دادرسی بر اساس فناوری اطلاعات می‌باشد. دسترسی به خدمات قضایی الکترونیکی، امکان دادرسی بر خط، استفاده از بایگانی الکترونیکی، تبادل الکترونیکی اسناد از دیگر کارکردهای این فناوری است. برای نیل به اهداف فوق باید به توسعه و تجهیز الکترونیکی، ایجاد زیرساخت‌های فنی برای پشتیبانی از تولید و تبادل داده‌های الکترونیکی و اسناد توجه کرد. در حقوق کشور ما به موجب مواد ۶۵۳ و ۶۵۴ آیین دادرسی کیفری، قوه قضاییه موظف شده است اطلاعات زیر را ارائه کرده و آن‌ها را روزآمد نگه دارد:

– اهداف، وظایف، سیاست‌ها، خط مشی‌ها و ساختار کلان مدیریتی و اجرایی قوه قضاییه به همراه معرفی مسؤولان و شرح وظایف و نحوه ارتباط با آنان؛

– نشانی، شماره تماس و پیوند به تارنمای (وب سایت) تمامی معاونت‌ها و دادگستری‌های استان‌ها، دستگاه‌های تابعه قوه قضاییه، وزارت دادگستری، کانون‌های وکلای دادگستری و کارشناسان رسمی دادگستری؛

– کلیه قوانین لازم‌الاجرا، آراء وحدت رویه هیأت عمومی دیوان عالی کشور و آرای هیأت عمومی دیوان عدالت اداری، بخشنامه‌های رییس قوه قضاییه و نظرات مشورتی اداره حقوقی قوه قضاییه؛

– آرای صادره از سوی محاکم در صورتی که به تشخیص قاضی اجرای احکام خلاف عفت عمومی یا امنیت ملی نباشد به صورت بر خط (آنلاین) برای تحلیل و نقد صاحب‌نظران و متخصصان با حفظ حریم خصوصی اشخاص؛

– خدمات معاضدت قضایی به مقامات ذیصلاح سایر کشورها بر پایه اسناد و معاهدات همکاری حقوق بین‌المللی و اطلاعات راجع به خدمات حقوقی و قضایی به اتباع سایر کشورها؛

– آموزش آسان و قابل درک عمومی چگونگی اقامه دعوی برای شهروندان؛

– اطلاعات پژوهشی و علمی حقوق قضایی.

در دهه‌های گذشته، ادارات قضایی اروپا، امکان ارائه خدمات الکترونیکی در دادگاه‌ها را مورد بررسی قرار داده و امکانات خاصی برای پرداخت الکترونیکی جریمه، بایگانی الکترونیکی، شیوه‌های الکترونیکی اطلاع‌رسانی و ارتباط با وکلای مدافع و طرفین و دادرسی الکترونیکی کامل در نظر گرفتند (پل کره، ۱۳۹۲، ۷۶). بسیاری از کشورها، پروژه‌های آزمایشی را آغاز کرده‌اند. هدف این پروژه‌ها، تغییر اساسی زیر ساخت‌های مبتنی بر کاغذ به منظور بهبود و افزایش دسترسی به دادگستری و کاهش هزینه‌های دادگستری (از نظر زمان، منابع و هزینه) برای طرفین دعوی و نمایندگان حقوقی آن‌ها می‌باشد.

در دادگستری‌های الکترونیک، وکلا با استفاده از رایانه می‌توانند در محل کار، خانه و حتی سفر، به طور الکترونیکی به ثبت دعوا، دریافت اطلاعات الکترونیکی، دالود اسناد و مدارک الکترونیکی مربوط به پرونده، اطلاع از زمان تشکیل جلسه دادرسی، پیگیری پرونده و ... بپردازند.

انتخاب آیین‌های دادرسی ساده و ساده سازی آیین دادرسی و انتقال جلسات دادرسی بصورت آنلاین و بر خط از روش‌هایی است که علاوه بر سرعت، دقت و کاهش هزینه‌ها در ارتقای سلامت نظام قضایی نیز مؤثر است و امروزه در بسیاری از کشورهای اروپایی مثل ایتالیا،

فرانسه، انگلستان، فنلاند و ولز از این شیوه‌ها استفاده می‌شود (همان، ۸۳). به هر حال با توجه به حرکت کشورها به سمت دولت الکترونیک و شهر هوشمند ضرورت دارد که قوه قضاییه نیز با بهره‌گیری از این مزیت‌ها جهت‌گیری به‌هنگام صحیحی را که آغاز کرده با سرعت مناسب‌تری پیگیری کند و برای تحقق این امر نیاز ساختاری چابک، کارآمد، پرتوان و به‌روز می‌باشد و به منظور دست یابی به این اهداف باید جایگاه مرکز فناوری اطلاعات با توجه به توسعه این دانش در دنیا و با عنایت به وظایف مفصلی که در سند تحولی قوه قضاییه به این مرکز سپرده شده، به معاونت ارتقاء یابد؛ به نحوی که خروجی آن توسعه قضایی و دادرسی الکترونیکی و بهره‌مندی از این ظرفیت تا حد ممکن باشد. به هر حال پذیرش، تشکیل پرونده، پرداخت هزینه دادرسی، ارجاع پرونده، تعیین اوقات رسیدگی، مواعد و مبالغ قانونی، تشکیل پرونده الکترونیک و ... از مواردی است که می‌تواند با بهره‌گیری از فناوری در مسیر هوشمندسازی حداکثری فرایندهای رسیدگی تحول‌آفرین باشد و ضمن سرعت‌بخشی به اجرای عدالت، وجود زمینه‌های خطا در رسیدگی را کاهش دهد.

۴. توجه به توسعه اجتماعی-فرهنگی و استفاده از روش‌های جایگزین غیرقضایی

۴-۱. توسعه اجتماعی

از دیگر سیاست‌هایی که می‌تواند در این رهگذر مفید باشد، پیشگیری از جرایم از طریق توسعه اجتماعی است که توسط حکومت‌هایی که خود را موظف به تأمین امور اجتماعی، آموزشی و بهداشتی و ... می‌دانند، اجراء می‌شود. در کشور کانادا این برنامه بر واحد خانواده متکی است و حکومت با ارایه خدمات بهداشتی، روانی، مشاوره خانوادگی، کمک‌های معیشتی، سوبسیدهای غذایی و پوشاک، نگهداری از کودکان و آموزش اطفال در خصوص خانواده‌هایی که دچار مشکل و در معرض آسیب هستند، آن‌ها را از ارتکاب بزه باز می‌دارد (شاملو، ۱۳۹۵، ۴۰). توسعه اجتماعی، بسترهای اصلی جرم را نشانه می‌گیرد و با شناسایی این بسترها و آکید بر مواجهه با علت به جای معلول، با جرم در بستر اولیه تولید آن مقابله به عمل می‌آورد.

۴-۲. توسعه نهادهای مدنی-مردمی

ایجاد نهادهای مدنی و مردمی، نقش موثری در پیشگیری از وقوع جرم دارند چنانچه تشکیل شوراهای محلی مرکب از معتمدان و افراد مورد وثوق محل برای رسیدگی محلی قبل از مراجعه به دادگاه، تشکیل شوراهای حل اختلاف و نهادهای میانجی، تشکیل پلیس قضایی، واحد معاضدت و ارشاد و قاضی ارشاد در هدایت قانونی و جلوگیری از سرگردانی مردم و تشکیل خانه حکمت یا شورای داوری به منظور روزآمد کردن پرونده‌ها از دیگر سیاست‌های موثر در جلوگیری از وقوع جرم است. ذیلاً به شرح بعضی از موارد و تأسیساتی که با مشارکت عمومی در جلوگیری از جرایم ایفاء نقش می‌کنند، می‌پردازیم:

۴-۲-۱. داوری

معمولاً در قراردادهای و توافق‌نامه‌ها طرفین در صورت بروز اختلاف، داور یا داورانی را تعیین می‌کنند تا نسبت به حل اختلاف آن‌ها اقدام کنند و در بعضی از کشورها نظر داوران مانند احکام دادگاه‌ها الزام‌آور و در کشور ما نیز دارای اعتبار قانونی است؛ ولی در صورت اعتراض طرفین، قابل‌رسیدگی در دادگاه‌ها می‌باشد. در ژاپن قانون شماره ۱۳۸ مصوب سال ۲۰۰۳ حاکم بر امور دادرسی است و با وجود موافقت‌نامه داوری بین طرفین، آرای صادره از سوی داوران دارای همان آثار است که آرای نهایی دادگاه‌ها دارد و قابل تجدیدنظرخواهی و رسیدگی مجدد نیست (همتی، ۱۳۹۷، ۶۷).

۴-۲-۲. شوراهای داوری و حل اختلاف

دادگاه‌ها در سراسر دنیا به منظور تضمین حقوق طرفین و نیز دستیابی به حقیقت، گرفتار رسیدگی‌های پیچیده و وقت‌گیر و تشریفات خاصی هستند؛ حال آن‌که در رسیدگی به شیوه داوری، بسیاری از این تشریفات لحاظ نمی‌شود و با توافق طرفین حتی می‌توان داور را بین اعمال قوانین ماهوی و داوری دوستانه مخیر کرد (داوری به شیوه کدخدانسی)؛ که البته داوری اصولاً بر اساس حقوق موضوعه انجام می‌گیرد؛ اما در بیشتر کشورها با توافق طرفین، داوران مجازند بر اساس اصول کدخدانسی و بدون التزام به حقوق موضوعه داوری کنند. در اغلب کشورها به دلیل مزایای یاد شده و استقبال مردم از داوری، این شیوه در بسیاری از موارد جایگزین رسیدگی‌های مراجع قضایی شده و بار مالی این رسیدگی‌ها نیز بر عهده طرفین دعوی است، که معمولاً به طور مساوی تقسیم می‌شود. در این جا خالی از فایده نیست که اشاره‌ای به موضوع شورای داوری در سایر کشورها داشته باشیم (همان، ۷۶).

۴-۲-۳. خانه انصاف

در کشور ما عواملی نظیر وسعت سرزمینی، فواصل طولانی میان شهرها، کثرت و پراکندگی و صعوبت دسترسی بسیاری از روستاها به شهرهای کشور (به ویژه در بعضی فصول سال)، لزوم اهمیت دادن به موسسات شبه قضایی را آشکار می‌سازد. پیش از آنکه قانون مدون و دادگاه‌ها تشکیل شود، اجتماعات انسانی اختلاف خود را از طریق سازش و داوری و بر مبنای عرف و آداب و رسوم موجود حل و فصل می‌کردند، اما به هنگام تشکیل دادگاه‌ها در پایتخت و شهرهای کشور این واقعیت مشخص شد که به علت پراکندگی شهرها و روستاها، تأسیس دادگاه‌ها در همه روستاها و شهرهای کوچک امری غیرممکن و یا حداقل پر هزینه و دشوار خواهد بود و روستاییان و ساکنان شهرهای کوچک از دسترسی به عدالت آن گونه که مورد انتظار است، محروم ماندند. در شهرهای بزرگ نیز تراکم پرونده‌ها مجال رسیدگی توأم با دقت کامل را در بسیاری موارد از قضات گرفت و در نتیجه نارضایتی از دادگاه‌ها روز به روز وسعت بیشتری یافت. روش کدخدانمشی و پایان دادن به اختلافات از سوی معتمدان و افراد مورد وثوق مردم، از قدیمی‌ترین و در بیشتر موارد از بهترین روش‌های حل و فصل دعاوی است. تمکین و پذیرش رأی و نظر این گونه شبه قضات نیز در بیشتر موارد به راحتی به دست می‌آید. در کشور ما علاوه بر رفع اختلافات از طریق ریش سفیدان (کدخدانمشی) که امری غیرسازمان یافته است، پیشینه‌ای نیز در امر رفع اختلافات از طریق مراجع رسمی غیرقضایی وجود دارد و آن قانون تشکیل شورای داوری مصوب ۱۳۴۵ هجری شمسی است که اجازه می‌داد وزارت دادگستری به منظور رسیدگی و حل اختلاف در شهرها، که در قانون از آن‌ها نام برده شده است، شورایی به نام شورای داوری ایجاد کند. در فروردین سال ۱۳۴۴ قانون تشکیل خانه انصاف به منظور حل و فصل اختلافات میان ساکنان روستاها از طریق شورایی به تصویب رسیده بود (رضایی، میرزایی پور، درویشی پشت کوهی، ۱۳۹۸، ۱۸-۲۰).

ویژگی این دو تأسیس در وهله اول قانونی بودن و نظارت قضایی رسمی بر تشکیل و عملکرد آن‌ها و در وهله دوم پایان دادن به بسیاری از دعاوی ای بود که پیش از تصویب هر دو قانون الزاماً در محاکم دادگستری مطرح می‌شدند؛ که در ادامه این روند، خوشبختانه ابزار قانونی رفع برخی از اختلافات مردم، خارج از محاکم دادگستری، به وسیله مقنن فراهم شده است. به عنوان مثال در ماده ۱۸۹ برنامه توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی که نقطه عطف تحولات در قوه قضاییه به شمار می‌رود و نیز موجبات کاهش مراجعات مردم را به محاکم قضایی فراهم آورده است، رجوع به داوری و ایجاد تشکیلات شبه قضایی پیش‌بینی شده، که با تصویب آیین‌نامه مربوط از سوی وزارت دادگستری و تأیید هیأت وزیران و تنفیذ نهایی رئیس قوه قضاییه، در حال حاضر تقریباً در سراسر کشورمان شاهد اجرای کامل آن هستیم. با توجه به مزایایی که برای این نوع رسیدگی مطرح کردیم، به نظر می‌رسد دستگاه قضایی کشور باید راهکارهای مختلف را برای ترغیب و نیز آشنایی و هدایت مردم برای استفاده از این روش رسیدگی تعقیب کند.

۴-۲-۴. تصویب قوانین در راستای بزه‌پوشی

همان‌طوری که شارع مقدس تأکید فراوانی بر بزه‌پوشی به ویژه در جرایم حق‌اللهمی دارد، لذا قانون‌گذار نیز بایستی در همین جهت مبادرت به تدوین قوانین کرده و در مرحله اجراء نیز تشکیلات انتظامی و قضایی مصالح موردنظر شارع مقدس و مقنن را در نظر بگیرند. بزه‌پوشی علاوه بر نقش مثبتی که در اصلاح مجرم و بازسازی وی دارد، امکان انابت و توبه در مجرم را نیز فراهم می‌کند.

بر خلاف گرایش جدی و متعارفی که نظام‌های حقوقی دیگر در کشف جرم و تعقیب مجرم دارند، مخفی کردن و نهان‌سازی جرم روشی است که به عنوان یکی از ویژگی‌های سیاست جنایی اسلام مطرح است. سعی بر بزه‌پوشی و جلوگیری از افشای جرم، بر اساس مدارک و أدله موجود در کتاب و سنت مورد تأیید حقوق‌دانان اسلامی بوده و آن را از ابعاد و جنبه‌های مختلف قابل توجه و دارای اهمیت دانسته‌اند. تعدیل منطقی موقعیت کیفر از جمله سیاست‌های جنایی اسلام است که ضمن حفظ واکنش‌های سرکوب‌گر در متون قانونی، با تمسک به تأسیسات و گریزگاه‌های متعدد از اجرای آن دوری می‌کند. توجه به ارزش‌های اخلاقی و مصالح اجتماعی ایجاب می‌نماید که بحث بزه‌پوشی جدی‌تر مدنظر قرار گیرد؛ چرا که آشکار شدن جرم معمولاً با انتشار آن همراه است و این امر خطر عادی‌شدن مجازات، کوچک شمردن بزه و تحقیر کیفر را در نزد مرتکب فراهم می‌سازد.

۴-۲-۵. تصویب قوانین در راستای جرم‌زدایی

حسب اعلام سازمان زندان‌های کشور تا کنون بیش از هزار و دویست عنوان جرم در رایانه زندان‌ها به ثبت رسیده است. سیاست کیفری بایستی در مسیری حرکت کند که از جرم‌انگاری پرهیز نماید و اصولاً یکی از ویژگی‌های سیاست جنایی در مقوله دفاع اجتماعی، «جرم‌زدایی است (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۷۷، ۱۲۵).

جرم‌زدایی که زدودن وصف مجرمانه از جرم است، با کیفرزدایی که زدودن یا تخفیف کیفر است، تفاوت دارد؛ زیرا جرم‌زدایی محوکردن وصف مجرمانه است و بستگی به ضرورت‌های اجتماعی دارد. بعضی کشورها با اقدام جرم‌انگارانه باعث رواج جرم و انحراف می‌شوند که ممکن است ریشه در وضعیت نامطلوب اقتصادی داشته باشد، به عنوان مثال کشوری که از لحاظ اقتصادی در فقر به سر می‌برد، با قراردادن

مجازات‌های مالی، افزایش جرایم و تشدید جرایم، سعی در سرپوش گذاشتن موضعی بر این معضل دارد و این آغازی برای جرم‌انگاری و شروع تازه‌ای برای افزایش جرم و جنایت است، زیرا این تدبیر جنبه موقتی داشته و در طول زمان آثار زیانبار آن چهره‌نمایی خواهد کرد.

۴-۲-۶. تصویب قوانین در راستای کیفرزدایی

بدیهی است که هرگز نمی‌توان وصف مجرمانه را از جرایمی هم‌چون کلاهبرداری، اختلاس، سرقت و امثالهم زدود؛ اما با سیاست‌های کیفرزدایی (زدودن یا تخفیف کیفر) یا سیاست‌های تبدیلی می‌توان از شیوع آن‌ها در جامعه کاست. امروزه شاهد هستیم با قرار دادن مقررات سختی راجع به چک در قوانین ما، نه تنها میزان گرایش به این جرم کاسته نشده است، بلکه هر روز با توده انبوه مجرمان چک مواجه هستیم (زینالی، ۱۴۰۱، ۴). هر کجا که قانونگذار تعداد ممنوعیت کیفری را در قانون جزا بیشتر کرده است، به تعداد مجرمان آن افزوده شده و قبح عمل در جامعه از بین رفته است. این بدان معنا نیست که قانونگذار جرایم را از فهرست قانون جزا حذف کند، بلکه در مواردی چون قتل عمد، سرقت، کلاهبرداری، وجود ماده قانونی اقل و اکثر جرم و حتی موارد تشدید آن، ضروری و لازم است؛ اما سیاست‌های جرم‌زدایی در قانون نیز نباید نادیده گرفته شود. این سیاست‌ها ممکن است به صورت کیفرزدایی (تخفیف مجازات) جلوه کند، یا به صورت سیاست‌های تبدیلی مثلاً تبدیل بزه خلاف به جرایم اداری به عنوان نمونه می‌توان در ارتباط با بسیاری از جرایم مربوط به راهنمایی و رانندگی، تخلفات بهداشتی و سایر بزه‌های کم اهمیت کیفرزدایی کرده و به جای مقابله با تعیین مجازات زندان با تنبیهات اداری، صنفی و یا اقدامات تأمینی به مقابله با آن‌ها شتافت.

۴-۲-۷. تصویب قوانین در راستای ملایمت کیفری

مقصود از اعمال مجازات نه رنجاندن انسان، این موجود حساس، است و نه زدودن جرمی که قبلاً ارتکاب یافته، بلکه مراد برگزیدن و اعمال کیفرهایی است که با رعایت نسبت‌ها، کاری‌ترین اثر در ذهن مردم و کمترین اثر را بر جسم بزهکار برجای گذارد. برای آنکه کیفر تأثیر مطلوب را داشته باشد، کافی است که رنج حاصل از آن بیش از سودی باشد که از جرم در نظر گرفته می‌شود و رنج بیش از این بیهوده و در نتیجه ستم‌گرانه است. هر قدر عذاب‌ها بی‌رحمانه‌تر شود، روح انسان‌ها نیز مانند مایعاتی که خود را هم‌تراز اشیای پیرامونی می‌کنند، سخت‌تر می‌گردد. شقاوت کیفرها موجب خواهد شد هر قدر مصیبتی که بزهکار را تهدید می‌کند بیشتر باشد، جسارت او برای رهایی از آن بیشتر گردد، به طوری که برای فرار از یک جرم به ارتکاب چندین جرم مبادرت نماید؛ لذا عقل سلیم حکم می‌کند که از شدت مجازات‌ها کاسته و بر ملایمت آن‌ها و تناسب میان جرم و مجازات افزوده گردد (اردبیلی، ۱۳۷۷، ۱۰۴).

در بعضی از سیستم‌های حقوقی، زندانی (به ویژه زندانیانی که به حبس‌های کوتاه مدت محکوم شده‌اند) در اوقات فراغت مبادرت به انجام کارهای جمعی در خارج از زندان می‌نماید (عاشوری، ۱۳۸۱، ۱۱۲). این اقدام می‌تواند علاوه بر آثار مثبتی که در ارتباط با تأمین بخشی از هزینه‌های زندگی زندانی و خانواده‌اش در بردارد، منشاء فواید فراوان دیگری مانند نجات زندانی از خمودگی و سستی، سرگرمی زندانی، از بین بردن مشکلات روحی روانی و ... نیز برای زندانی به شمار آید.

۴-۳. تعهد درمانی

امروزه سوء‌مصرف مواد مخدر یکی از معضلات بزرگ دنیا است و بیش از ۵۰ درصد از زندانیان کشور را مجرمان مربوط به مواد مخدر تشکیل می‌دهند. با عنایت به این موضوع، به نظر می‌رسد بهترین راه برای مبارزه با این بلای شوم، اعمال تدابیر درمانی، آموزشی و مراقبت‌های پس از درمان و بازاجتماعی کردن معتاد باشد (عاشوری، ۱۳۸۱، ۹۴). اکنون تقریباً تمامی کشورهای جهان به این نتیجه رسیده‌اند که زندانی کردن معتاد ثمره‌ای به جز افزایش جمعیت زندان‌ها ندارد. در سیستم قضایی سوئد در ارتباط با متهمان به جرایم مواد مخدر به جای حبس‌های از یک ماه تا سی ماه، معتادان تحت معالجه و درمان اختیاری قرار می‌گیرند و نقض تعهد از سوی معتاد باعث بازگردانیدن وی به زندان و اجرای حبس در مورد وی خواهد شد (بولک، ۱۳۷۷، ۷۶-۷۸).

۴-۴. ایجاد زمینه برای پذیرش زندانیان در اجتماع

یکی دیگر از معضلاتی که زندانیان پس از آزادی با آن مواجه هستند، روی‌گردانی اجتماعی از آنان است؛ به نحوی که زندانی از یک سو با نوعی احساس سرشکستگی مواجه بوده و از سوی دیگر جامعه نیز با وی نامهربان است و با بزهکار به عنوان موجودی خطرناک و غیرقابل اعتماد برخورد می‌کند و لذا بایستی از نظر فرهنگی سطح دید جامعه را به حدی ارتقاء داد که با بزهکار به عنوان فردی که نیازمند کمک است و بیماری که احتیاج به توجه و درمان دارد، برخورد گردد و مجرم این تصور را داشته باشد که آغوش جامعه برای پذیرش او باز است و اجتماع نظر به جذب وی دارد و نه دفع و طردش. عقل سلیم حکم می‌کند که چنین فردی مورد حمایت قرار گیرد تا باب تکرار جرم و بازگشت مجدد او به زندان مسدود گردد.

نتیجه‌گیری

اصلاح ساختار قوه قضاییه به عنوان متولی امر پیشگیری از جرم و کارآمدسازی معاونت‌هایی مانند تحقیقات پژوهش، پیشگیری از وقوع جرم، فناوری اطلاعات و ارتباطات در کنار بهره‌مندی از ظرفیت‌های مردمی برای تقویت شوراهای حل اختلاف و داوری، میانجی‌گری و پیشگیری وضعی، اجتماعی، عام و خاص می‌تواند قوه قضاییه را در راستای تحقق اصل ۱۵۶ قانون اساسی موفق سازد. علاوه بر موارد مذکور تصحیح سیاست جنایی و استفاده از تأسیساتی مانند بزه‌پوشی، جرم‌زدایی، کیفرزدایی و ملایمت کیفری با متناسب سازی جرم و مجازات، اقداماتی است که قبل از وقوع جرم اثربخشی دارند.

بعد از وقوع جرم نیز می‌توان با سیاست‌های سنجیده و عقلایی در جلوگیری از تراکم جمعیت زندان‌ها و پیشگیری از ارتکاب مجدد جرم، بازسازی شخصیت مجرم و بازاجتماعی کردن وی اقدام نمود. در مراحل رسیدگی قضایی نیز پیش‌بینی و به کارگیری روش‌هایی مانند تعویق تعقیب، تحدید قرارهای بازداشت، پذیرش قرار کفالت و وثیقه و اعمال آزادی مشروط و آزادی به شرط سپردن ضمانت، تعلیق اجرای مجازات و تعلیق مراقبتی، تخفیف مجازات، اعمال عفو، اعطای مرخصی و تقسیط جریمه نقدی می‌تواند فوق‌العاده در کاهش جمعیت زندان مؤثر باشد و تا حتی بعد از اجرای حکم نیز با مراقبت‌های ویژه پس از خروج از زندان، اعمال اعاده حیثیت از زندانی بلافاصله پس از اجرای حکم، حذف سابقه محکومیت از سجل کیفری وی و ایجاد زمینه برای پذیرش زندانیان در جامعه به تکمیل این فرایند و پیشگیری از تکرار جرم و بازگشت مجدد مجرم به زندان، می‌توان نسبت به تأمین اهداف اصلاحی و تربیتی در مورد مجرمان و زندانیان اقدام کرد، که ثمره نهایی آن کاهش جمعیت زندان‌ها است.

منابع

۱. اردبیلی، محمد علی، (۱۳۷۷)، جرایم و مجازات‌ها (سزار بکاریا) نشر میزان، تهران.
۲. برنار بولک، (۱۳۷۷) کیفرشناسی، ترجمه: علی حسین نجفی ابرندآبادی، انتشارات علمی و فرهنگی مجد، تهران.
۳. پل کره، ژان، (۱۳۹۲)، دورنمای اروپایی زندان‌ها، ترجمه: محمد رضا گودرزی بروجردی و لیلا مقدادی، نشر مجد، تهران.
۴. ذاکر صالحی، غلامرضا، (۱۳۹۷)، مسایل آموزش عالی در ایران، پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی، تهران.
۵. رضایی، حمزه، میرزایی پور، حمید، درویشی پشت کوهی، زینب، (۱۳۹۸)، تطبیق شورای حل اختلاف با خانه انصاف، نشر گیوا، تهران.
۶. زینالی، حسین، (۱۴۰۱)، دعاوی چک، نشر چراغ دانش، تهران.
۷. سردارنیا، خلیل الله، (۱۳۹۰)، درآمدی بر جامعه شناسی جدید، تهران، نشر میزان.
۸. سردارنیا، خلیل الله، سالاری شهر بابکی، میرزا مهدی، (۱۳۹۸)، واکاوی پیشگیری از جرایم در ایران با تمرکز بر نظریه سیستمی در علوم سیاسی، پژوهش حقوق کیفری، دوره ۷، شماره ۲۷، ۴۳-۷۳.
۹. سلطانی، سعید، دانش، لیلا، علی‌نژاد، رقیه، مطالعه نقش پیشگیری انتظامی از جرم بر احساس امنیت شهروندان تبریزی، مطالعات جامعه شناسی، دوره ۸، شماره ۲۹، ۳۹-۵۶.
۱۰. شاملو، سوده، (۱۳۹۵) گزارش تطبیقی آشنایی با نظام‌های قضایی در حقوق تطبیقی: کانادا، مرکز مطبوعات و انتشار قوه قضاییه، تهران.
۱۱. طبسی، نجم‌الدین، (1387)، حقوق زندان و موارد زندان در اسلام، نشر بوستان کتاب قم، قم.
۱۲. عاشوری، محسن، (۱۳۸۱)، بازاجتماعی محکومان، نشر ققنوس، تهران.
۱۳. غلامی، علی، حسنی، ایمان، (۱۳۹۶)، راهبردهای کاهش جمعیت زندان‌ها، نشر میزان، تهران.
۱۴. کلارک، رونالد، جعفریان، محمدحسن، (۱۳۸۷)، نظریه پیشگیری جرم از طریق طراحی محیطی، فصلنامه مطالعات مدیریت انتظامی، دوره ۳، شماره ۳، ۳۴۴-۳۵۶.
۱۵. محمدنسل، غلامرضا، (۱۳۸۶)، اصول و مبانی نظریه فرصت جرم، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره ۳۷، شماره ۳، ۲۹۳-۳۲۲.

۱۶. محمودی جانکی، فیروز، قورچی بیگی، مجید، (۱۳۸۸)، نقش طراحی محیطی در پیشگیری از جرم، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره ۳۹، شماره ۲، ۳۴۵-۳۶۷.
۱۷. منفرد، لیلی، (۱۳۹۵)، چالش‌های اجرای اصلاحات قضایی در دسترسی به عدالت، نشر معاونت آموزش قوه قضاییه، تهران.
۱۸. نجفی ابرند آبادی، علی حسین، (۱۳۸۸)، رویکرد جرم شناختی قانون حقوق شهروندی، مجموعه مقالات همایش حقوق شهروندی، چاپ اول، نشر گرایش، تهران.
۱۹. نجفی ابرندآبادی، علی حسین، (۱۳۷۷)، بزه کاری، احساس ناامنی و کنترل، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۲۲.
۲۰. نیازی، حسن، نظری، حامد، لشکریان، مجتبی، (۱۳۹۷)، کاهش جمعیت کیفری در زندان‌ها، نشر آرون، تهران.
۲۱. همتی، مجتبی، (۱۳۹۷)، مطالعات تطبیقی، آشنایی با نظام‌های قضایی ژاپن، پژوهشگاه قوه قضاییه، تهران.

Research Paper

Analyzing the Issue of Political Development in Iran from the Point of view of Religious Intellectuals

Javad Biglari*: PhD student in Political Sociology, Faculty of Social Sciences, Razi University, Kermanshah, Iran.

Seyyed Shams-eddin Sadeghi: Associate Professor, Department of Political Science, Faculty of Social Sciences, Razi University, Kermanshah, Iran.

Received: 2024/11/03 PP 51-64 Accepted: 2025/02/04

Abstract

After the arrival of modern ideas and new western civilization to Iran, some intellectuals sought to create modern national foundations at the cost of de-religiousizing Iranian thought. But another group called religious intellectuals sought to present new models of religion and modernity in order to establish a link between the two. This group was looking for a new interpretation of religion and in fact looking for modern Islam; Islam that can advance Iran's society in the modern era and cause Iran's political development. This group of intellectuals led the project of Islamic Protestantism. This group turned to the ideology of political Islam and their goal was to revive Islam as a social and political system against the western liberal system. This class of intellectuals were looking for a political and modernist interpretation of Islam and the establishment of the Islamic social system. Dr. Ali Shariati and Abdul Karim Soroush are two representatives of Iran's intellectuals who believed that a religious foundation is needed in order to achieve political development despite the contradictions in some views. In this research, the question raised is, what was the point of view of religious intellectuals in the political development of Iran? In response to the above question, the hypothesis was raised that religious intellectuals, considering the vital role of religion in the culture of our country, led the project of Islamic Protestantism and sought to present new models of religion and modernity and the link between the two in order to achieve political development. In this article, the theory of political development and the explanatory method are used to achieve political development through the link between religion and modernity, and the purpose of the research is to show the key role of religion and ideology in the process of modernity and political development of Iran.

Keywords: Religious Intellectuals, Modernity, Religion, Political Development, Ideology

Citation: Biglari, Javad; Sadeghi, Seyyed Shams-eddin; (2025). **Analysis of the issue of political development in Iran from the perspective of the religious intellectual movement.** Quarterly Journal of Society and Politics, Year 2, No. 8, Shiraz, pp. 51-64.

*. **Corresponding author:** Javad Biglari, **Email:** Biglarijavad@gmail.com, **Tel:** +98 09126948522

Extended Abstract

Introduction

During this period, some intellectuals also believed that the way to modernize Iran is to protect the privacy of religion and conflict with corrupt Western ideas, and they believed that the only correct way to become modern is to return to Islam. But in the end, the middle way that was able to open its way in the form of different intellectual currents was the current of religious innovation that intended to establish a link between religion and modernity by presenting new models. A group of these currents were looking for a way in the native interpretation of modern concepts, and a group was looking for a new interpretation of religion, in other words, in search of modern Islam; Islam that can lift Iran's society from backwardness and develop it in the modern era. This group led the project of Islamic Protestantism and used the religion of Islam and Shiism, which was still rooted in the society, to advance their goals. Among the famous people of this movement, we can mention Ali Shariati, Abdul Karim Soroush. One of the major differences between this current and the early intellectuals was that intellectuals such as Kermani, Talebov, etc. were looking for the modernization of Iran only in the form of its positivism and at any cost, but the religious intellectuals were also looking for the modernity of Iran in the form of They are both liberating and positivist, and they do not see this as the cost of abandoning religion. The main goal of the authors of this research is to show the role and views and opinions of religious intellectuals (Shariati and Soroush) in the political development of Iran.

Methodology

In this research, the question raised is, what was the view of the religious intellectuals towards the political development of Iran? In response to the above question, the hypothesis was raised that religious intellectuals, considering the vital role of religion in the culture of our country, led the project of Islamic Protestantism and sought to present new models of religion and modernity and the link between the two in order to achieve political development. In this article, the theory of political development and explanatory method are used to achieve political development through the link between religion and modernity, and the purpose of the research is to show the key role of religion and ideology in the process of modernity and political development of Iran.

Results and discussion

One of the prominent figures of religious intellectuals in pre-revolutionary Iran is Dr. Ali

Shariati, whose reaction to the spread of liberal ideas in that era is essential. In the years before the revolution, Dr. Shariati had an undeniable impact on the formation of the mentality of the country's youth. He made a very active reaction against the new deviant thoughts that separate young people from religion and lead them to emerging ideologies such as Marxism, and then to respond to the needs of the young generation of that day, he presented a plan that was published in the society literature. Cognitive, the discourse of returning to oneself was called.

Regarding political development, Soroush's efforts are devoted to the important and vital issue of representing an Islamic version of modern institutions that accepts the authority of reason and modern science, and he does this by showing a pluralistic interpretation of religion. deliver He approaches religion with an epistemological approach, and in this framework, he differentiates between the essence of religion and the understanding of religion, and in the theory of accounting and theoretical expansion of Sharia, he believes in the importance of religious understanding, its lack of sanctity, and the possibility of recitation. Countless aspects of religion leave no room for dogma and bigotry, and the way is opened for new and different readings, and this paves the way for religious and epistemological pluralism. Soroush makes this epistemological pluralism the basis of social pluralism: if there is no single interpretation of the religious text, then the plurality of values and norms must be accepted in the social realm. Soroush's belief in pluralism and critical rationality leads to an expected defense of the ideas of liberal democracy in the field of political theory; The theory of religious democratic government, which we will discuss further, is in this direction that it is not much different from democratic government, and it is called religion simply because it is governed by religious people, although some critics lack it. Philosophical and political depth is considered necessary.

Conclusion

Dr. Shariati was looking for political development in Iran in the form of returning to the original and tried to replace secular ideologies with a modern and comprehensive Shia ideology that includes more original characteristics. He believes that an ideological foundation is needed to win the liberation struggles and achieve democratic institutions and political development. He seeks to create a revolutionary modern ideology, appropriate to the context and conditions of Iran, and this is

where the issue of the connection between religion and modernity is raised. Shariati pays special attention to intellectuals with religious tendencies and believes that intellectuals can eliminate the gap between the modernized and normal class and cause political and even industrial development in the society. From the works left by Dr. Shariati, we can reach the general conclusion that he seeks to present a new form of modernity with the help of Islamic ideology by dynamizing Islam in order to contribute to political development in Iran's pre-revolutionary society to do.

Dr. Soroush is another religious intellectual who seeks political development in post-revolutionary Iran. He is one of Shariati's followers, but finally he criticizes him in some areas, including the maximum role of religion in the process of development and return to the original in the form of Islamic ideology. Day by day, religious intellectuals are moving towards the theory of

secularization of religion, separation of religion from the government and de-ideology, day by day, after passing the revolution and getting acquainted with new knowledge. From the point of view of the religious democratic government, it is not different from other democratic governments in other parts of the world. Therefore, we can hope for the formation of conflict resolution mechanisms through democratic institutions and participation along with the competition of social forces to gain power and pluralism and ultimately political development in Iranian society. Therefore, it can be stated that according to the two mentioned thinkers, the path to political development and the transition to maximum democracy is the same, but Soroush has a more balanced view than Dr. Shariati regarding the role of religion in this path and a minimal role is considered on it.

References

1. Abdullahi, Mohammad; Rad, Firouz (2009), "Investigating the process of transformation and structural obstacles to political development in Iran (1382-1304)", *Iranian Journal of Sociology*, 10th Volume, Spring, Number 1. [In Persian].
2. Alam, Abdurrahman (2012), *Foundations of Political Science*, Tehran: Ney Publishing. [In Persian].
3. Badie, Bertran (2008), *Political Development*, translated by Ahmed Naqibzadeh, Tehran: Qomes Publishing. [In Persian].
4. Bashirieh, Hossein (1995), *Political Sociology*, Tehran: Ney Publishing. [In Persian].
5. Bashirieh, Hossein (2003), *Obstacles to political development in Iran*, 4th edition, Tehran: Hermes Publishing. [In Persian].
6. Dabbagh, Soroush (2007), *Religion in the mirror, a review of the theological opinions of Abdul Karim Soroush*, 3rd edition, Tehran: Serat Publishing. [In Persian].
7. Darabi, Ali (2014), "The New Middle Class and Political Development in Iran after the Islamic Revolution", *Iranian Journal of Social Development Studies*, 8th year, Winter, 1st issue, pp. 7-21. [In Persian].
8. Ferasatkah, Maqsood (1995), *The beginning of new religious and non-religious thinking*, Tehran: Publishing Company. [In Persian].
9. Hashemi, Mohammad Mansour (2006), *Religion of Modern Thinkers, Religious Intellectuals from Shariati to Malekian*, Tehran: Kavir Publications. [In Persian].
10. Hosseinzadeh, Seyyed Mohammad Ali (2009), *Political Islam in Iran*, second edition, Qom: Mofid University Publications. [In Persian].
11. Huntington, Samuel (1991), *Political order in societies undergoing transformation*, translated by Mohsen Talasi, Tehran: Elm Publication. [In Persian].
12. Mirsepasi, Ali (2013), *Reflections on Iranian Modernity*, translated by Jalal Tavakolian, Tehran: Third edition. [In Persian].
13. Mojtabad, Shabestri (1996), *hermeneutics book, tradition*, Tehran: New Design Publishing. [In Persian].
14. Nabavi, Negin (2017), *Intellectuals and the government in Iran. Politics, speech and the crisis of originality*, translated by Hasan Fesharaki, Tehran: Shirazeh Publications. [In Persian].
15. Nejatpour, Majid; Ahmadi, Kamil (2016), "Discursive evolution of development in the course of religious intellectualism", *Politics Quarterly*, fourth year, summer, number 14, pp. 43-59. [In Persian].
16. Pye, Lucin (2001), *Crises and Sequences in Political Development*, translated by

- Gholamreza Khaje Sarvi, Tehran: Research Center for Strategic Studies. [In Persian].
17. Qawam, Abdulali (2011), Political Development and Administrative Transformation, Tehran: Qomes Publishing. [In Persian].
  18. Qawam, Abdulali (2008), Challenges of Political Development, Tehran: Qomes Publishing. [In Persian].
  19. Qawam, Seyyed Abdul Ali (2008), Comparative Politics, Tehran: Samit Publications. [In Persian].
  20. Rahbar, Abbas Ali (2006), "Short Discourse of Religious Intellectuals", Zamane Magazine, No. 53 and 54. [In Persian].
  21. SadatiNejad, Seyyed Mehdi (2008), "The reaction of Iran's intellectual movement against liberalism from the 1940s to the revolution (with emphasis on Al-Ahmed, Bazargan, Shariati)", Islamic Revolution Studies Quarterly, 5th year, summer, number 17, pp. 159-127. [In Persian].
  22. Shariati, Ali (1983), collection of works, Tehran: Elham Publishing. [In Persian].
  23. Soroush, Abdul Karim (1994), Fatter Than Ideology, Tehran: Serat Publishing. [In Persian].
  24. Soroush, Abdul Karim (2000), Shahriari religion and religion, Tehran: Sarat Publishing. [In Persian].
  25. Abrahamian, Ervand (1989), Radical Islam: The Iranian Mojahedin, London: I.B. Tauris.
  26. Almond, Gabriel & Powell, Bingham (1966), Comparative Politics: A Developmental Approach, Boston: little brown and co.
  27. Dabashi, Hamid (1993), Theology of Discontent: The Ideological Foundation of the Islamic Revolution in Iran, New York: New York University Press.
  28. Deutsch, Karl (1969), Nationalism and Social Communication, Cambridge.
  29. Shariati, Ali (1979), On the Sociology of Islam, Berkeley, CA: Mizan Press.

مقاله پژوهشی

واکاوی مسئله توسعه سیاسی در ایران از منظر جریان روشنفکری دینی

جواد بیگلری^۱، دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی سیاسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران.

سید شمس‌الدین صادقی، دانشیاد گروه علوم سیاسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران.

دریافت: ۱۳/۸/۱۴۰۳، صص ۵۱-۴۴، پذیرش: ۱۶/۱۱/۱۴۰۳ ب.

چکیده

پس از ورود اندیشه‌های مدرنیته به ایران، جدی‌ترین چالش‌ها برای روشنفکران ایرانی، مسئله توسعه سیاسی و اجتماعی بود. در این مقاله، به بررسی این مسئله از منظر جریان روشنفکری دینی در ایران پرداخته می‌شود. ابتدا به بررسی مفهوم توسعه سیاسی و اجتماعی و سپس به بررسی دیدگاه‌های روشنفکران دینی در این زمینه پرداخته می‌شود. در ادامه، به بررسی عوامل مؤثر بر توسعه سیاسی و اجتماعی در ایران و سپس به بررسی راهکارهای توسعه سیاسی و اجتماعی در ایران پرداخته می‌شود. در نهایت، به بررسی نقش روشنفکران دینی در توسعه سیاسی و اجتماعی در ایران پرداخته می‌شود.

واژه‌های کلیدی: روشنفکران دینی، مدرنیته، دین، توسعه سیاسی، ایدئولوژی.

استادان بیگلری، جواد؛ سید شمس‌الدین (۱۳۰۳) واکاوی مسئله توسعه سیاسی در ایران از منظر جریان روشنفکری دینی. فصلنامه جامعه و سیاست، شماره ۸، صص ۵۱-۴۴.

ب. سیاست سال ۸، شماره ۸، صص ۵۱-۴۴.

مقدمه

بله و در مدرنیته، ایران به ملل شاخص شکل‌گیری واکنش‌های نسبت به این پدیده تبدیل شده است. روشنفکران ایرانی، به دنبال راه‌حلی برای توسعه سیاسی و اجتماعی ایران هستند. در این مقاله، به بررسی دیدگاه‌های روشنفکران دینی در این زمینه پرداخته می‌شود. در ادامه، به بررسی عوامل مؤثر بر توسعه سیاسی و اجتماعی در ایران و سپس به بررسی راهکارهای توسعه سیاسی و اجتماعی در ایران پرداخته می‌شود. در نهایت، به بررسی نقش روشنفکران دینی در توسعه سیاسی و اجتماعی در ایران پرداخته می‌شود.

مب. نویسنده مسئول: جواد بیگلری، Biglarijavad@gmail.com، تلفن: ۹۱۲۶۹۴۸۵۲۲ ب.

دپاين دور اېن عده اېر وشفنکر اېن نيټه راج مدر نيټه شدن اير اېن وېل دپ پاسدار اېن اېن حرېه شر يعتيه مناز عېبل ايد ه اې فاسب غر بې مې دانستې وې بې اېن باوب بون دې کف تهل راج صحېح جهت مدر نيټه شدن بې باز گشت بې اسلامې مې باشل امل سر انجام راج ميانه اې کف تو انستې راج خوب وېل بې صورتې جر اېن ه اې مختلفې فکر اې بلن کلمې جر اېن نو انديشې دينې بوې کف قصب داشتې بل عر ضل الگو ه اېې جدي بلن دينې مدر نيټه پيو ندي ميان انا نې بر قرلې ساز ب گر و هې اې اېن جر اېن هل راج وېل دپ تفسيې بو مې اېن مفاهيمې مدرن جستجو مې کر دنې ب گر و هې بې دنبالې عر ضل تفسير اې جدي بلن دينې بې عيار تې دپ جستجو اې اسلام مدرن بون دنې اسلامې کف بتوانې دپ عصم مدرن بجامعې اير اېن وېل اېن عقبې ماندي بېر هانې بېلې توسعې بر سانې اېن گر وېر و ژېر و تستاني سې اسلامې لار هېر اې مې کر دنې اېن دين اسلامې مذهبي تشيعې کف هم چنانې دپ جامعې ريشې داشتې جهت پيشېرې مقاصد خوب استفاده مې کر دنې اېن افراب مشهورې اېن جر اېن مې توان بې دکتې بازر گان ب علي شر يعتي ب عبدالکرېم سر و شېوې مجتهد شېستر اې اشارې نموې بېکې اې تفاوت ه اې عمدې اېن جر اېن بېلر وشفنکر اېن اوليې دپ اېن بوې کف وشفنکر اېن هم چو نې کر ماني بې طالو فې وې بې دنبالې مدرنيز اسيون اير اېن فقط بې شکل اېثبات گرايې اېن بې هې قيمتي بون دنې املر وشفنکر اېن دينې بې دنبالې مدرن نيټه اير اېن هې بې شکل ر ه اېې بخشېو هې بې شکل اېثبات گرايې اېن مې باشنېو اېن امېر بې قيمتې کلمې گذاشتن دينې نمې داننې هدف ب اصلي نوېسندگان اېن انجام اېن پړو هېش نشانې دادنې نقشېو ديد گلېو ارامر وشفنکر اېن دينې (شر يعتي بې سر و شېوې دپ توسعې سياسي اير اېن مې باشلې دپ اېن پړو هېش وشفنکر اېن دينې بې عنوانې متعېب مستقلي بې توسعې سياسي بې عنوانې متعېب و استعفا مې باشنېد

۱- مبانی نظری

بہلہ ایجاب حسرت و فاداری ہی تعہد نسبت بہ ملیت ہی منافع ملی ہی نظام سیاسی ہی میان ہی تودہ ہا ب

ساموئل ایزنشتات نیوی تو سعب سیاسی و لب بې ساختلې سیاسي تنوعی یافتېمې تخصصی شدمې، توزیع اقتدالې سیاسي دې تمامی بخش هلبی حوز ه هلبی جامعې مر تبلمی ساز بې نظر ایزنشتات هې اندازې کف جامعې اې ساختار هیا بېر خور دلې شوې کف هې کدلم دار اې هوی تب مستقلب بر اې خوب باشنې بې همانب نسبت بې مین اې تو سعب سیاسي اې اضاف خا هلب شې (قوام ۱۳۷۱ ل ۱۶ ب)

سومین جریان به دنبال آن است تا یک جوع به تاریخ به توضیحی جامع به منحصر به فرد آن توسعه سیاسی به جامع دست به یابد (بدیع ۱۳۸۷: ۲۴) این جمله متفکران به منصوب به این جریان به فکر به کسانی به چون والرتین به برینگتون به مور به تیلی به اسکاچپول به بل می توان نام به به (عبداللهی به ۱۳۸۸: ۳۳) به

حالی به عنا به نظریه های اراک به شد به خصوص به توسعه سیاسی می توان به تعریفی کلی آن به توسعه سیاسی به تقدیم به نمودن "به توسعه سیاسی به بخشی به آن به فرآیند به توسعه ملی به است به که به زمینه به شرایط به لازم به برای به نهادینه کردن به مشارکت به سیاست به درون به جامع به فراهم می - کن به حاصل به نهایی به آن به افزایش به توانمندی به نظام سیاسی است،" (عبداللهی به ۱۳۸۸: ۳۸) به این به رو به توسعه سیاسی به بل به شب به دم به کراسی به مترادف به است به هبه انداز به یک به نظام سیاسی آن به انعطاف به پذیر به بی انعطاف به پذیر به آن به سادگی به پیچیدگی به آن به دنباله رو به بی خودمختاری به آن به پرآکندهگی به بیگانگی به گرایش به بیابان به همان به نسبت به توسعه سیاسی به این به آن به نظام افزایش می یابد به

به به غم به وجود به اختلاف به نظریه میان به نظریه به پرآکندهگی به تعریف به توسعه سیاسی به اصل به اساسی به توسعه سیاسی به توافق به نسبی به این به دانشمندان به این به شنبه و وجود به مهمتر به معیارهای به توسعه سیاسی به شرح به می باشد به
پیچیدگی به نظام سیاسی به آن به استقلال به نظام سیاسی به آن به انعطاف به پذیر به نظام سیاسی به آن به حد به بیگانگی به نظام سیاسی به آن به مشارکت به سیاسی به آن به عبتوانی به نظام به حل به جذب به مشارکت به مردم به آن به فرهنگ به سیاسی (دارایی به ۱۳۹۴: ۱۱).

در این مقاله به بل به جدی به آزادی به شرایط به وجود آمدن به پس از آن به بل به برای به روشنگری به دینی به سیاسی به طبقه به نیروهای به اجتماعی به بر سر به این به موضوع به خواهی به پرداخت به روشنگری به نوآندیشانه دینی به دیدگاه به نسبت به مسئله به توسعه سیاسی به داشته اند به این به گروه به بل به اجلب به پیوند به میان به اسلام به مدرن به به نقش به در به شلو به توسعه جامع به مدنی به آزادی های به مدنی به سیاسی به حاکمیت به مردم به مشارکت به سیاسی به شهر و ندرت به غیر به نهایی به توسعه سیاسی به سبک به سبک به نوین به جامع به این به پس از آن به انقلاب به اسلامی به داشته اند به این به مخالف به بی به بیان به شاخصه به مولفه به بل به خوب به دستیابی به بی به توسعه سیاسی به آن به دیدگاه به علی به شریعتی به آن به معماران به انقلاب به به عبدالکریم به سروش به بی عنوان به روشنگری به دینی به پیش از انقلاب به پس از انقلاب به اشاره به خواهی به نمودن به

ب
ب

روش تحقیق

این آنجل به که به پژوهش به بل به شکلی به کلی به دو به دست به کمی به کیفی به تقسیم می شوند به به طوبی خاص به اساسی به هدفی به که در صدد یافتن به آن به هستند به بل به حسب به ماهیت به روش به بل به بر خی به موارد به حتی به اساسی به خوب به گرآورد به داده به بل به انواع به مختلف به تقسیم به بندی می شوند به این به اساسی می توان به گفت به که کلینت به نوعی به تحقیق است به که مشخص می سازد به که تحقیق به یک به و یک به جامع به که ادای یک به آن به دست به بندی های تحقیقی به قراب می گیر به بنا بر این به انتخاب به یک به چارچوب به روش به تحقیق به مناسب به سف عامل به مهم به وابسته است به این به نوعی به سش به مسئله به تحقیق به کل میز آن به کنترل به محقق به رویدادهای واقعی به (۳) میز آن به تمرکز به رویدادهای معاصر به قیاس به رویدادهای تاریخی به
در پژوهش های به که بل به پرسش های به همچون "چرا" "چگونه" "آغاز می شوند" به نوعی به روش های به تبیینی هستند به به اغلب به منجر به استفاده به این روش های تحقیق تاریخی به موردی به آزماشی به بل به صیفی می گردنم این به امی به این به علت به است به که این به قبیل به این به پرسش به بل به پیوندهای به علی به سش به کل دارنم به که مستلزم به رد گیر به پیگیری به آن به آن به طول به زمان به بی نسبت به بر سر فرآوانی به شیوعی آن می باشد (هوشیار به ۱۳۹۱: ۹۶) به
بل به جبهه به مطالبه به مذکور به پژوهش به حاضر به نوین به گانه به سعی به نموده اند به بل به روش تبیینی به بر سر اولی به عقاید به دو تن به این روشنگری به دینی (دکتیر به شریعتی به دکتیر به عبدالکریم به سروش به پرآکندهگی به بل به روشنگری به سش به نموده اند به بل به به گیر به این به و یک به علی به فرضیه به تحقیق به بل به مورب از مون به قراب به دهند به

بحث و ارائه یافته ها

روشنگران دینی در ایران

واژه روشنگری معمولاً به برای توصیف افراد به که بر دهمی شوب به که به کل فکر می پرآکندهگی به طوبی کلی روشنگری به طبقه به تعایب به مختلف به کسانی هستند به که این چارچوب های سنتی به هبه زمین فراتر می رونم از روش های جدید به خلق می کنند به بل به ارزش های قدیم به جامه ای به می -

¹ - Immanuel Maurice Wallerstein.

² - Barrington Moore.

³ - Charles Tilly.

⁴ - Theda Skocpol.

پوشانند دستگاه‌های فکر جدید برای تبیین و جوب مختلف زندگی عرصه می‌کنند. این وضع موجب اجتماع عرصه سیاسی موجب بل‌کار گیر می‌اندیشد. انقلاب می‌کنند. ب‌طوب خلاص این چار چوب‌های رایج دپ اندیشه فرهنگ علم و هنر و بیرون می‌روند. نکتب بسیلیب مهم این است کب چون روشنفکر این وضع موجب بل‌نقب می‌کنند. چ‌گر بل‌تلقی می‌گردند (بشیریه ۳۷۴، ۲۴۸، ۲۴۷).

امل اینچ کب دپ عرصه امرونی جامع این برای تحت عنوان روشنفکر عرصه دینی معرفت است. بل‌بایب میراث دور این معاصی تلقی کرد. این زمان و روح اندیشه‌های مدرنیسم تمدن جدید غربی این برای این‌ها این هنگام کب چالش‌های برای دینی بی‌عنوان یکی این عناصر بنیادین سنت دپ فرهنگ ایرانی اسلامی پدید آمد. الگوهای مختلف برای حل مشکل دینی مدرنیسم ارائه شده‌اند. هم‌چون میرزول‌فتحعلی‌آخوندزاد. اندیشه دینی و اصلاح‌پذیر و قابل‌بازساز می‌دانستند. دپ مجموع دین‌زادایی این اندیشه این برای حل مسئله دینی و مدرنیسم می‌دانند (فرستخواه ۳۷۴، ۳۲). گروهی نیز راه‌بل‌دپ پاسدار این برای هر شریعتی است. بل‌ایده‌های فاسد غربی می‌بینند. راه صحیح بل‌دپ بازگشت به اسلامی سنت می‌دانند. امل راه میانه‌ای کب ب‌صورتب‌جریان‌های مختلف فکر برای سرانجام توانست مسیوب خوب بل‌دپ کب جریان روشنفکر دینی بوب کب می‌خواست بل‌عرصه الگوهای جدید این دینی و مدرنیسم بیوند می‌یابند. این دپ ب‌سلب گروهی این برای جریان هبل راه چاره بل‌دپ تفسیر می‌یابند. مفاهییم مدرنیسم می‌دانستند. دپ مقابل گروهی ب‌دنبال این تفسیر جدید این دینی و دپ واقع ب‌دنبال اسلامی مدرنیسم بودند. اسلامی کب بتواند دپ عرصه مدرنیسم جامع این برای بل‌پیش‌برجوب‌پروژه‌پروتستان‌سیسم اسلامی و رهبر می‌نمودند. دپ اینجلی می‌تواند ب‌افراد هم‌چون بازگان ب‌شریعتی ب‌سروش و شریعت مجتهد شبستر (اشاره نمود) (رهبر ۳۸۵، ۱۱۷). این روی دپ این مقاله ب‌ب‌ررسی آملی نظر است. دکت علی‌شریعتی ب‌عبدالکریم ب‌سروش و شریعت عنوان روشنفکر این دینی دپ این را خواهیم ب‌داخت کب روی افکلی اندیشه‌های بسیار این برای اثر بل‌تاثیر گذاشتند. ب‌دنبال توسعه سیاسی جامع این برای این طریق پیوند میان اسلامی مدرنیسم می‌باشند.

۳- دیدگاه‌های دکتر شریعتی در خصوص توسعه

یکی این شخصیت‌های برجسته روشنفکر دینی دپ این برای پیش‌انقلاب دپ دهه ۴۰ دکت علی‌شریعتی است. کب واکنش ب‌ب‌فرایگیر اندیشه‌های لیبرالیستی دپ این عرصه ضروری است. دکت شریعتی دپ سال‌های دهه ۵۰ ه‌نیز تاثیر غیب قابل‌انکار ب‌ب‌شکل‌گیر عرصه ذهنیت جوانان کشور داشت. او واکنشی بسیلی فعال دپ برای افکلی جدید انحرافی کب ب‌خصوص جوانان بل‌دپ جملی ب‌ایدئولوژی‌های نوظهور هم‌چون مارکسیسم می‌کشاید. این انجام دپ سپس برای پاسخ ب‌نیازهای نسل جوان این روش طریح را این کب دپ ادبیات جامعه شناختی ب‌گفت‌مان بازگشت ب‌خوب‌شنیدن نامید. می‌شد دپ ادامه ب‌مباحث و عرصه دپ راه دستیابی ب‌توسعه سیاسی و دموکراسی اشاره خواهیم نمود (ساداتی نژاد ۳۸۸، ۲۵).

۱-۳- بازگشت به اصل در قالب ایدئولوژی اسلامی انقلابی

شریعتی کب ادامه دهنده راه جلال بوب می‌کوشید. بل‌یک ایدئولوژی شیعی مدرنیسم را گپ بل‌کب متضمن خصایص اصیل تپ است. جایگزین ایدئولوژی‌های سکولار کب آثلی ب‌سخنرانی‌های شریعتی دپ ب‌گیرنده عرصه نظریه‌ای خلاقانه دپ باب ایدئولوژی اسلامی است. بل‌این و صاف می‌توان گفت و متفذرترین روشنفکر شیعی مخالف دپ دهه ۳۵۰ ب‌ب‌بررسی‌های شریعتی و مواجهه و ب‌ب‌مسائل ب‌ب‌اوب‌مقاع می‌کنند. کب ایران برای پیروزی دپ مبارز است. آزادی خواهانه عرصه ملی ب‌دستیابی ب‌نهادهای دموکراتیک جامع مدنی دپ نه‌ایست. توسعه سیاسی ب‌ب‌بنیان ایدئولوژی کب نیل دار ب‌شریعتی بل‌نقی مارکسیسم ب‌عنوان یک ایدئولوژی بیگانه مصمم می‌گردند. بل‌ب‌هره‌گیر عرصه دستی بل‌ب‌مقولات ب‌مفاهیم مارکسیستی ب‌یک جایگزین تمام عرصه اسلامی برای این ب‌جوب‌ب‌اوب‌ب‌اید این نکتب بل‌نیز خاطر نشان نمود کب جوانان این مخاطبان اصلی شریعتی هستند. دپ آملی ب‌دپ گروه دانشجویان و نایب تحصیل کرد ب‌توجیه ویژه‌ای می‌گردند. این دیدگاه ب‌ب‌بسیار این دانشجویان تحصیل کردگان جامع احساس می‌کنند. کب برای تحقیق تغییر انتبا اجتماع می‌شاید هم انقلاب جهت دستیابی ب‌دموکراسی و توسعه سیاسی ب‌ب‌ایب و ارب مبارز ب‌دنبال سوابق عرصه دینی و فرهنگ این برای و ر ب‌چنین مبارزه‌ای مانع اینجلی می‌کنند. بل‌این شریعتی ایدئولوژی را ب‌جوب‌ب‌ایب مبارزه مارکسیسم ب‌ب‌کدار عرصه خصیص سکولار ب‌ب‌دپ مقابل ب‌انتبا ایدئولوژی اسلامی شریعتی ب‌یک تئور عرصه تغییر ایدئولوژی ب‌ب‌کب بنیاد دینی داشت. طبق این تئور عرصه یک مسلمان حقیقی ب‌ایستی برای فروپاشی نظم اجتماع موجب دستیابی ب‌مدرنیسم نیست. توسعه سیاسی ب‌ب‌سبک ب‌سیاق نوین ب‌ب‌ایب مبارزه ب‌خیزد. قدرت انقلابی این کب شریعتی این دپ می‌زند. یک ایدئولوژی ب‌ب‌منش ب‌ب‌می‌باشند. نه‌استفاده این ایدئولوژی‌های بیگانه غربی و می‌کوشد. بل‌ب‌قرار عرصه پیوند میان مباحث بازگشت ب‌خویش‌ها ایدئولوژی انقلابی ب‌ب‌تضاد‌های درونی نسلی این جوانان مسلمان فائقی آملی نکته‌ای کب ب‌اید ب‌این اشاره نمود. این است کب پروژه‌های ب‌دیالوگ میان ایدئولوژی غربی و اسلامی شیعی می‌پردازد. ب‌هدف اصلی این خلق ایدئولوژی مدرنیسم انقلابی ب‌متناسی ب‌ب‌افت این است. کب دپ

آن پیوند میان دین و مدرنیته به چشم می خورد که شرعیت به دنبال مدرنیته و توسعه سیاسی به کمک ایدئولوژی اسلامی می باشد همچنین دلمشغولی شرعیت در باره وضعیت روح انسان ایرانی در مدرنیته است به ایدئولوژی به فرهنگ مایه لیستی غربی با این روح و با وجود می کنش این نظریه شرعیت جنبه وجودشناختی بسلیقه مهم است به معتقد است که تنها ایدئولوژی اسلامی است که می تواند این یکپارچه فکری صرف به جایگاهی ارتقا یابد که به نیازهای وجودشناختی بشریت پاسخگو باشد به معیار حقانیت اندیشه بازگشت به اصل جنبه وجودشناختی آن است ایدئولوژی اسلامی حقانیت خوب را این معیار وجودشناختی به دست می آورد علی رغم دوگانگی آشکار که شرعیت میان اسلام و غرب می بیند عناصر انقلابی و بهمانی ایدئولوژی به همان سنت شیعی واهی می گیرد با توجه به این باره تردید دارد که نمادگرایی شیعی مدافع بر خیزانی مولفه های غربی است همچنین شرعیت خوب را یک ایدئولوژی که مدرن شیعی می داند که به ایندملی دارد به بر این نیل به پیشرفت تکنولوژی است استقلال ملی و توسعه سیاسی مبارزه می کند (میرسپاسی ۳۹۳، ۲۴۳، ۲۳۴) به طرح شرعیت ایدئولوژی نقش مهمی به عهده دارد به چنان که به تسلط بر و بنا به ایدئولوژی یک می تواند بر بنای اجتماعی سیاسی و تغییر داند ایدئولوژی به به دلیل این توانایی را در اول این که به فرهنگ زندقه تاریخ این ملت سرچشمه می گیرد (Dabashi, 1993: 104) به دوم این که خوب را به زبان نمادین دینی متجلی می کند به طوری خلاص می تواند گفت که تلقی شرعیت به ایدئولوژی اسلامی چیز به بیش از یک ویژگی فکر به صرف محسوب می شود به واجب حقانیت و وجودشناختی می گردد (Shariati, 1979: 71)

تلاش شرعیت بر این سیاسی کردن دین به عنوان حرکتی علیه سکولاریسم و اولی و مرهبا صاحب نظر به بازگشت به اصل قرآنی می دهد گفتمان به بازگشت به اصل او گرچه به عنوان یک ایدئولوژی به محض دارا پیچیدگی های فراوانی می باشد اما پیامدهای عملی روشنی دارد (Abrahamian, 1989: 115) به و به نام ای به فرانتس فانون به این نظریه که قبل از سیدن به پیشرفت به توسعه ملی با به مذهب بهر کنگ گذشت به مخالفت بر می خیزد به این نکته تاکید می ورزد که به ملت قبل از آن که وارد مبارزه به امپریالیسم گردد به باید میراث دینی به فرهنگ خوب را مجدداً باز یابد و بدون آن که به این هویت منحصر به فرجه اعتماد به نفس خود دست به کشد این تکنولوژی به غرب به بهر بهر به اعتقاد شرعیت به مذهب می تواند توده به بسیج کرد و آن به به مسیحا هدایت ترقی خواهند قرآنی این به مذهب به مقام یک ایدئولوژی به ایدم اصل به نظر به بازگشت به اصل پیوند می خورد به همچنین می تواند مدعی بود که ایدم بازگشت به اصل نسخه ای مدرن به به جهت سازگاری به مدرنیته است به به این که استقلال به فرهنگ به یل سیاسی و اجتماعی در راه سیدن به مدرنیته خدشه دار نگردد (میرسپاسی ۳۹۳، ۲۴۷) به همانگونه که به نظر به بازگشت به اصل ملاحظه می گردد به شرعیت یکی از راه های سیدن به مدرنیته به توسعه به و به توسعه سیاسی به کار گیر می دین به فرهنگ می داند به معتقد است این را می تواند این تکنولوژی به غرب به نیل استفاده نموده همان طوری که به مطالع فوق آمبر وشفکر این دینی به دنبال پیوند به تعامل میان دین و مدرنیته می باشند که به ایدم بازگشت به اصل دکت شرعیت به وضوح اشاره شد که به جمع جهت سیدن به توسعه سیاسی و دموکراسی به پیوند میان مذهب و تکنولوژی به غرب به مدرنیته در قالب ایدئولوژی شیعی مدرن به فراگیر به این مهم دست خواهد یافت

۲-۳- عمل عینی و اسلام توده گرا

شرعیت در کتاب شیعی یک به تمام خطوط کلی تمایز میان "اسلام معرفت" به اسلام سنتی و به "اسلام عمل" به اسلام انقلابی ترسیم می کند این نظریه و آنچه در این عمل عینی نیل اهمیت می یابد همین اراده عقلی ذاتی است که در جایگاهی فراتر از عقیدم بشری قرآنی در بهای خاطر نشان می سازد که بنا به تاکید قرآن کریم این ذهنیت به نیست که اول به مسلمان می کند بلکه این نقش به عهده عمل است (Dabashi, 1993: 105). پس می تواند گفت این عمل عینی به اعتقاد ذهنی است که مسلمان بودن یک به نفی و تعریف می کند شرعیت به مفهوم که به عمل مطرح می کند ستون اصلی ایدئولوژی اسلام حقیقی خوب را به می کند به اسلام توده گر و مشر و عیت می دهد به این اسلام رسمی به عنوان اسلامی مخدوش یل می شود که این را به استملی مردم استفاده می گردد (میرسپاسی ۳۹۳، ۲۵۵) به این به می تواند گفت که این نظریه شرعیت جهت گذل به دموکراسی به دستیابی به توسعه سیاسی به اسلام توده گر بهر بهر به می باشد به این استفاده به اسلام رسمی را به این بهر بهر که به با عتب استملی تمرکز قدرت به دست الیگارشی حاکم به در نهایت به عقب ماندگی جمع به خصوص جامع ایران می گردد

۳-۳- طبقه و نزاع طبقاتی

مسئله طبقه در آثای شرعیت مسئله ای مهم است به طوری مثال می دین اسلام شناسی به تبیین عوامل مؤثر در پیدایش نهاد های طبقاتی فعالیت های سیاسی و ویژگی های فرهنگ به اولویت به عامل اقتصادی می دهد این نزاع طبقاتی به عنوان مؤثر محرک تاریخی یل می کند

۵-۳- پیوند مدرن سازی با زندگی سنتی

۶-۳- امت و رهبری متعهد

[illegible]

متعمه‌ب می باشب تبلا جامعه رب ادب مسیوب تو سعبوب بفر و یزف تو سعباب منظر رهایی بخشش آن ره نمون کندی

۴- دیدگاه‌های فروش در خصوص توسعه

آن رب فاقب عمق فلسفی و سیاسی لایح می دانند (هاشمی ب ۳۸۶ ب ۱۹۰) ب

بہر رسی مباحثہ مطرح شد، بہار اٹھارہ روز بعد، خصوصاً تو سب سیاسی اندید گاہ این اندیشمند خواہیہ پر داخ ت

۱-۴- دین حداقلی

قراب می گیرد کف معتقب است شرعی در این موارد حد اقلی لازم باشد ببلأمو ختف است (دباغ ۳۸۷ ب ۱۰۰) ب

موانع تو سعهی بی و بیش تو سعهی سیاسی هم دانند (حسینی، زادهی ۳۸۹، ۴۶۴ تا ۴۶۳) ب

۲-۴- ایدئولوژی زدایی

پس از وقوع انقلاب و لین پر وژهای کبر و شنفکرانیهی دپ کنلپ آنهل نواندیشان دینی بی عهدهی گرفتند پروژهای ایدئولوژی زدایی از ساختار جامعهی سیاستیهی دینی بهی دپ نهاییت ساختار خوی و شنفکرانیهی اعمهانی دینی بهی غیب دینی بوب دپ این دور و مبل میز این ز یادیهی کتاب های تر جمیع شد مو اجهی هستیهی کف ببا انتقالب این جامعهی اتوپیا یی ایدئولوژی بهی فعالیت های انقلابیهی می پرداختن کتاب های همچون جامع بلن ببا دشمنان این بقلع بل حیوانا تبهی کالب شکافی چهل انقلاب این جمله انب عبدالکریم سر و ش نیقش مهمی دپ این میان بی عهدهی داشت و بی معتقب بوب نایب تفسیر بهی سمی بهی انعطاف ناپذیریهی نهایی این دین دل کف جایی این یوسف دپ این ندان نیست بل کف دین جامع تپ این ایدئولوژی می یاشبیهی آنجهی ول شمل بل کاستی های فراوان بهی گزینش بهی تراش بهی تکلیف بانی ایدئولوژی می خواهی انسانی تبهی جامع تپ این ول دپ دین خواهی یافت دپ این راستل ایدئولوژی بی ول بدین گونهی تعریف می کنند ایدئولوژی بی ببا معنای مجموعه ای از اندیشه ها است کف اهی مختصا تشاب این است کف الفی شایست ببا نبرج هستن ببا لفل دشمن کو بهی دشمن تراشن ببا چندان خواهان و ضو بهی قطعیت دپ مسائل مهم انسانی هستن کف سب این قشر ییت دپ می آورند چل حاجت ببا طبقهی سمی مفسر این ول القبا افاد می کنند دل خواهان یکنواخت اندیشی هستن ببا نسبت ببا کثر تبا ارجیهی تنوع بی حوصله انب ول قبل این این کف ببا دنال حقایق ببا شنید حر کتب پسند نوب زل ببا موجب همینهی او صاف مدعی کمال ببا جامعیت ببا استغناء این دیگر این بی اعتناب ببا عقل ببا مرید پر و بهی ارادتن طلبیهی بعضی تحمل گریهی نفر و تفر و ش هستن دپ این جل منظوب این ایدئولوژی یکب کر دین این است ببا همینهی است ببا آنجهی دپ پی توصیف بهی نقب این هستیهی (شریفی ۳۸۸، ۱۴۵، ۱۴۶) این رو بی و ش ایدئولوژی زدایی این دین ول دنال کر دبا است ببا نظری بی مشکل انتبهی ضرر های یکب ایدئولوژی پیش این فوایی می ایا این است ببا و یثا اگ این ایدئولوژی یکب ایدئولوژی دینی ببا ش (جهان بخش ۳۸۳، ۲۳۳) ب

این نظری و ش یکی این مضر است ایدئولوژی یکب اندیشی دپ حوزب دین ببا علم استفادهی عقلی بهی تعطیل کامل تفکری بهی تحقیق بهی تصمیمات عقلایی است چل کف دپ جوامع ایدئولوژی یکب این طری عشق ببا عاطفهی دگم تقلید بهی تجلیل این ازار های سر کو ببا قدر تبهی ر سنبوب جایگلب و الایی پیل می کنن این سو بی دگم تخفیف عقلی بهی تحقیق بهی تشکیک ببا نقب ر اچ می باب (شریفی ۳۸۸، ۱۴۶) ببا این او صاف سر و ش بل نقب کامل ایدئولوژی بهی هب جامع معاصر خوب ول ببا نقب می کشی بهی و شنفکرانیهی همچون باز گانهی شر یعنی ول کف ببا دنال ایدئولوژی یکب نمودن دین بون و بی معتقب ببا اسلام حاکم ببا این ببا انقلاب ببا نو عی دین ایدئولوژی یکب شد می ببا ش کف همینهی موضوع مانع از توسعهی دپ همینهی زمینه های اقتصادی ببا اجتماعی ببا فرهنگی ببا و یثا سیاسی می گرد (حسینی زاده ۳۸۹، ۴۶۵) ب

۳-۴- حکومت دموکراتیک دینی

حکومت دینی ببا حکومتی است کف مشکلات تبهی حاجت و لیهی مومنان ول حل می کنن ببا خوب آنان بتوانن ببا حاجت لطیف ثانی ببا پیر دازن کف البته یکی این حاجت لطیف نیاز های دینی آنان است ببا این معن کف خدمت کر دین ببا دیا می مر دپ دین دپ واقع خدمت کر دین ببا آخر تبهی مر دبا است ببا این رو است کف ر و ج حکومت دینی می گرد دبا اگ چل شکل بهی جسم معینی نداشته ببا شیهی دپ هب عصر بی شکل مخصوص ببا خوب ببا بگریجهی این بدان معناست کف پاسدار یی این آزادی ایمان شکل می گیر بهی محقق می گرد (دباغ ۳۸۷، ۶۹۳) ب

سر و ش نیق همچون شر یعنی بهی هر چن این مسی متفاو تبهی شکلی دگر گونی ببا اوب ببا این نتیجهی می رسب کف حکومت ببا نظر ش حکومتی غیب این حکومت فقهی است حکومت دینی ببا نظری بی ببا معنای این نیست کف هم چن ببا ی این دین گرفت ببا شوب بل کف صر فب این کف سیاست های این منافات ببا قطع بی فقهی قطع این دین نداشته ببا ش کفایت می کنن همچن دینی بودن حکومت ببا معنای عملی کر دین حاکمان ببا رز ش - های دینی است و گر نه ارجا احکام ببا طوا هب شر عی حکومت ببا دینی نخواه کر (حسینی زاده ۳۸۹، ۴۷۱) ببا این حکومت کف دپ حقیقت ببا معادل همان حکومت ایمانی یعنی حکومت تاسیس شدن توسط مومنان است دپ واقع ببا عمل ببا حکومت دموکراتیک ر اچ بهی معمولی تفاوت چندان ندار د چل کف دپ هب جامعهی دموکراتیک چل حکومت دینی ببا شیهی چل غیب دینی ببا طبع نظر اکثر ییت دپ حالتی کف حقوق اولیا اقلیت ول پایمال نکن تبدیل ببا قانون می شوب و شر و طی کف سر و ش بر اچ جامع دینی بهی حکومت دموکراتیک گذاشته بر گرفت این همینهی دپ نکتهی می ببا ش یعنی حاکم شدن نظری اکثر ییت ضمن حفظ حریم خصوصی اشخاص ببا اقلیت (هاشمی ۳۸۶، ۱۸۰) ب

سر و ش ببا اعتناب ببا این کف ر اچ اکثر ییت مر دها مبنای مشر و عیت است ببا بحث می کنن کف اگ حکومتی دپ یکب جامع دینی افکلی عموم بی ول نشوب باز تاب ددهی لاجر هب یکب حکومت دینی خواه بود و بی صفت دینی ول بر اچ یکب حکومت ببا لحاظ ماهیت ببا قوانین ببا و ش های تصمیم گیر بهی اجر ببا نظام قضایی دپ نظر نمی گیر دبل کف معتقب است حکومت دینی این جهت دینی است کف دنیا می مر دپ دین دپ ببا به طوب حداقلی ببا می کنن فی الواقع حکومت دینی ببا نظر سر و ش ببا دگم حکومت های بشری تفاوتی ندار بهی و ج مشخص دینی بودن ببا دلیل

پیش‌شرط‌هایی تو سعه‌ی بی‌و پشه‌ی تو سعه‌ی سیاسی و جنبه‌ی رهایی بخش آن دیو ایران می‌داند

۵-۵- عدالت

مے، تو انہی ہی عنوانہیں سدی دیں، رہی تحقیق آپنا ہے

۶-۵-جهانی شدن

پروژبا آشتی داد نهی بیونب دین نهی مدر نیت بی بی جدیدی می افتب (هاشمی ب ۳۸۶ ب ۳۴۰) ب

سیاسی خدمت کند.

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

دینپ ایر این تلاش فر او این کر دنپ یی نو عی یی دنپ اب اسلام مدر یی ساز گاری یی یی دنپ میا یی مدر نیت یی دینپ بودنپ این قشپ این روشنفکر این کی

د کتې شر يعنې دې قالب بې باز گشتې بې اصلې بې د نبالې د توسعې سياسي دې اير انې بوجېو مې کوشيد تېل یکې ايدو لوژي شيعي مدرنې فراگيې ول کب دې برگرينده يې خصاصي اصيل تې استې ول جاگړي يې ايدو لوژي هايې سکولاب کنب و يې معتقې استې برا يې پير و ز يې دې مبارزې آزادي خوا هان ه يې دستيا يې بې نه ادهايې دموکراتيکې بې توسعې سياسي بې بنيانې ايدو لوژيکې نيانې استې او بې د نبالې خلقې ايدو لوژي دې مدرنې انقلابي بې متناسبې بل باقتېو شر ايطلې اير انې استېو دې اير انې جلب استې کف موزو يې پيوند ميان د دينېو مدر نيته مطر جي مې گردې شر يعنې بې روشنفکرانې بل گر ايشانې مذهبي توجه و يژ ه اي مېذولې مې دارجېو معتقې استې کف روشنفکرانې مې توانې شکاف ميانې قشې مدر نيزې شدې عادي ولانې بينې بېر نې با عثې توسعې سياسي يې حتى صنعتي دې جامعې گردنې مې توانې انې اټلې بل جامې مانديانې د کتې شر يعنې بې ايې نتيجه کلېر سيپ کف و يې بې د نبالې آنې استې ټلېلې يوېل نمودنې اسلامې شکلې جد يدې انې مدر نيته ولېلې کمکې ايدو لوژي اسلامي اراغې نما يې ټلې توانې بې توسعې سياسي دې جامعې اير انې پيشلې انقلاب کمک نما يې

منابع

۱. بدیع‌بر ترانج (۱۳۸۷) یک توسعه سیاسی به‌تر جمیعاً احبم نقیب ز ادب تهران‌ن نشپ قومس.
۲. بشیر یف حسین (۱۳۷۴) یک جامعه‌شناسی سیاسی به‌تران‌ن نشپ نی.
۳. بشیر یف حسین (۱۳۸۲) یک موانع توسعه سیاسی دی‌ایران‌ب چاپب چهارم به‌تران‌ن نشپ هر مس.
۴. پای‌لوسین (۱۳۸۰) یک بحران هلیم توالی هلدب توسعه سیاسی به‌تر جمیعاً غلام‌رضل خواجی سروی به‌تران‌ن پڑ و هشکدب مطالعاتب راهبردی.
۵. حسینی ز ادب سبب محمد علی (۱۳۸۹) یک اسلام سیاسی دی‌ایران‌ب چاپب دوم به‌قیمت انتشارانتب دانشگاه مفید.
۶. دارابی‌ب علی (۱۳۹۴) ب "طبقب متوسط جدیدب توسعه سیاسی دی‌ایران‌ب پس‌انقلاب اسلامی" ب مجلب مطالعاتب توسعه اجتماعی ایران‌ب سالب هشتم‌ب زمستان‌ب شمارب اول‌ب صص ۲۱ ب ۷.
۷. دباغ سروش (۱۳۸۷) یک آیین‌ب آیین‌ب مروی‌ب آرای‌ب دین‌ب شناسانف عبدالکریم سروش‌ب چاپب سوم به‌تران‌ن نشپ صراط.
۸. رهوب عباسعلی (۱۳۸۵) ب "خریدب گفتمان‌ب روشنفکران‌ب دینی" ب مجلب زمانب شمارب ۳ هب ۵۴.
۹. ساداتی نژادب سبب مهدی (۱۳۸۸) ب "واکنش‌ب جریان‌ب روشنفکرای ایران‌ب براب‌ب لیبرالیسم‌ب ادب‌ب چهل‌ب قلبانقلاب (ب‌تاکیدب‌ب‌آل‌احمب‌بازرگان‌ب شریعتی)" ب فصلنامب مطالعاتب انقلاب اسلامی‌ب سالب پنجم‌ب تابستان‌ب شمارب ۷ ب صص ۱۵۹ ب ۱۲۷).
۱۰. سروش‌ب عبدالکریم (۱۳۷۲) ب فربه‌تیبان‌ب یدئولوژی‌ب تهران‌ن نشپ صراط.
۱۱. سروش‌ب عبدالکریم (۱۳۷۹) ب آیین‌ب شهریار‌ب می‌دین‌ب داری‌ب تهران‌ن نشپ صراط.
۱۲. شریعتی‌ب علی (۱۳۶۲) ب مجموعب آثارب تهران‌ن نشپ الهام.
۱۳. عالم‌ب عبدالرحمن (۱۳۸۲) ب بنیادهای علمب سیاستب تهران‌ن نشپ نی.
۱۴. عبداللهی‌ب محمدب‌ب‌رانب‌ب‌فیرون (۱۳۸۸) ب "بررسی‌ب‌رون‌ب‌تحویلی‌ب‌موانع‌ب‌ساختاری‌ب‌توسعه‌ب‌سیاسی‌ب‌ایران (۱۳۸۲ ب ۱۳۰۴)" ب مجلب جامعه‌شناسی‌ب ایران‌ب دورب‌ب‌دهم‌ب‌بهاب‌ب‌شمارب یکم.
۱۵. فراستخواه‌ب مقصوب (۱۳۷۴) ب سرآغز‌ب‌نواندیشی‌ب‌دینی‌ب‌غیب‌ب‌دینی‌ب‌تهران‌ن‌ب‌شرکت‌ب‌سهامی‌ب‌انتشار.
۱۶. قواهب‌ب‌عبدالعلی (۱۳۷۱) ب توسعه سیاسی‌ب‌تحویلی‌ب‌اداری‌ب‌تهران‌ن‌ن‌نشپ‌ب‌قومس.

۱۷. قوامی عبدالعلی (۱۳۷۹) به چالش های توسعه سیاسی تهران نشی قوامی.
۱۸. قوامی سید عبدالعلی (۱۳۸۸) سیاست های مقایسه ای تهران انتشارات سمت.
۱۹. مجتهد شبستری (۱۳۷۵) هرمنوتیک کتاب سنت تهران نشی طرح نو.
۲۰. میر سپاسی علی (۱۳۹۳) تاملی در نیتها ایرانی تر جمعی جلالی تو کلیان تهران نشی ثالث.
۲۱. نبوی نگین (۱۳۹۷) به روشنفکران دولت ایران سیاست گفتگوی تنگنای اصالت تر جمعی حسن فشار کی تهران انتشارات شیراز.
۲۲. نجات پور مجید احمدی کمیل (۱۳۹۶) به "تحول گفتمانی توسعه در جریان روشنفکری دینی" فصلنامه سیاست سال چهارم تابستان شماره ۴ صص ۵۹-۴۳.
۲۳. هاشمی محمد منصوب (۱۳۸۶) به دین اندیشانی متجدد روشنفکری دینی از شریعتی تا ملکیان تهران انتشارات کویر.
۲۴. هانتینگتون ساموئل (۱۳۷۰) به سامان سیاسی در جوامع دستخوش دگر گونی تر جمعی محسنی ثلاثی تهران نشی علم.
25. Abrahamian, Ervand (1989), *Radical Islam: The Iranian Mojahedin*, London: I.B. Tauris.
26. Almond, Gabriel & Powell, Bingham (1966), *Comparative Politics: A Developmental Approach*, Boston: little brown and co.
27. Dabashi, Hamid (1993), *Theology of Discontent: The Ideological Foundation of the Islamic Revolution in Iran*, New York: New York University Press.
28. Deutsch, Karl (1969), *Nationalism and Social Communication*, Cambridge.
29. Shariati, Ali (1979), *On the Sociology of Islam*, Berkeley, CA: Mizan Press.

Research Paper

Managing and controlling war and terrorism in the direction of improving the image of sports in Islamic countries with emphasis on Islamic verses and narratives

Hamidreza Jalili*: Ph.D. in Sport Management, Assistant Professor, Teacher at the Ministry of Education, Qom. Iran

Received: 2024/11/19 **PP** 65-80 **Accepted:** 2025/02/04

Abstract

The purpose of this study was to study appropriate strategies for managing and controlling war and terrorism in the direction of improving the image of sport in Islamic countries with emphasis on Islamic traditions and narratives. The method of this study was mixed in terms of data collection method. The statistical population consisted of experts in sport and politics who were selected by purposeful sampling. The research tools included a survey and a researcher-made questionnaire. The ECHP and TOPSIS methods were used to analyze the data. The entire analysis process was performed in SuperDecisions and BT TopSis SoLver software. Finally, seven final solutions were identified by the surveys. According to the results of ECHP method, it was found that economic conditions with score of 0.167, geographical condition with score of 0.20 and social conditions with score of 0.080 were the most important conditions for choosing management and control strategies in war and terrorism in Iran. The path to improving the image of sports is in Islamic countries. According to the results of TOPSIS method, it was found that establishing sports network covering Islamic countries with a coefficient of 0.8823 is the best solution for managing and controlling war and terrorism in order to improve the image of Islamic countries with emphasis on Islamic traditions and narratives.

Keywords: war, terrorism, sport, Islam

Citation: Hamidreza Jalili (2025). **Managing and controlling war and terrorism in the direction of improving the image of sports in Islamic countries with emphasis on Islamic verses and narratives.** *Journal of Society and Politics*, Vol 2, No 8, Shiraz, PP 65-80.

*. **Corresponding author:** Hamidreza Jalili, **Email:** dr.hr.jalili@gmail.com, **Tel:** +98 09127510048

Extended Abstract

Introduction

Today, war and various terrorist activities are expanding on a global scale. The existence of different terrorist groups and the emergence of certain exploitative behaviors at the international level have led to the spread of war and terrorism. Undoubtedly, these issues have caused numerous negative consequences worldwide, which require appropriate management. Taking into account international pressures and some unsuitable policies by various countries, the occurrence of war and terrorism and their eradication have become increasingly difficult tasks. Therefore, it is necessary to employ appropriate measures and management strategies to control the adverse effects of war and terrorism (Sabbaghian, 2015). Efforts to reduce and prevent war have always been emphasized in Islam.

Although, according to divine commandments, protecting one's lands and borders is one of the duties of Muslims ("Fight in the cause of Allah those who fight you, but do not transgress limits; for Allah loves not transgressors." – Quran, Surah Al-Baqarah, 2:190), preventing war and mitigating its effects has consistently been pursued in the Islamic tradition. The Prophet Muhammad (peace be upon him) transformed many of the common ethical values of the age of ignorance (Jahiliyyah) and sought to utilize the positive aspects of Arab culture for the noble goals of Islam (Izutsu, 1996). The Prophet declared that the purpose of his mission was to perfect the foundations of good ethics (Bayhaqi, 2003; Noori, 1408) and encouraged his companions to pursue lawful means of livelihood to eliminate the incentive for earning income through warfare (Al-Kafi, Vol. 5).

The life and practices of the Prophet Muhammad (peace be upon him), while centered on the universal nature of Islam, were based on the recognition of the existence of tribes, nations, and other religions. This spirit is evident in the letters the Prophet wrote to various rulers and in treaties centered on peace. The Quran also contains many verses emphasizing Islam's commitment to peace. For instance, Surah Al-Baqarah, verse 208 ("O you who have believed, enter into peace completely...") invites people to embrace

comprehensive and universal peace. Similarly, Surah Al-Anfal, verse 61 underlines the importance of initiating peace talks, even with opponents. These teachings highlight the foundational principle of peace in Islam.

Methodology

This study is categorized as applied research and was conducted through a field-based approach. The data collection method was descriptive. The statistical population of this study consisted of experts knowledgeable in the fields of sports and politics, including university professors, informed managers, and related specialists with a comprehensive understanding of the research subject. After identifying these individuals (N = 34), all of them were included as the research sample through a census sampling method. Ultimately, after distributing and collecting the research questionnaires, a total of 25 completed questionnaires were analyzed.

Results and discussion

One of humanity's fundamental needs is security, which is one of the most important responsibilities of governments to ensure. Security, in all its dimensions—individual, social, political, cultural, economic, and judicial—is a vital necessity for both individuals and society. All members of society, as well as governments and states, must utilize all their resources and capabilities to create and promote security.

When Prophet Ibrahim (peace be upon him) built the Kaaba in Mecca, he shared two major requests with Allah: the appointment of a prophet from among his descendants in that region, and the establishment of security for that location as a safe space for all people. Allah accepted both of his prayers. The Quran, in numerous verses, refers to the safety of Mecca as a great blessing.

In Islam, one of the key purposes of governance is the establishment of security. Leaders are obligated to combat any form of aggression or transgression that threatens security in society. Imam Ali (peace be upon him) emphasized the necessity of security and stability to the extent that he deemed governance essential—even if it was corrupt or

oppressive. In Sermon 40 of Nahj al-Balagha, Imam Ali states:

"People require a leader, whether righteous or wicked. Under his rule, the believer can fulfill his faith, and the disbeliever can enjoy worldly benefits. Through him, Allah allows lifespans to be completed, collective wealth to be distributed, enemies to be confronted, paths to remain secure, and the strong to be held accountable for the weak—so that the virtuous may find peace and the wicked may be restrained."

This highlights the essential role of governance in ensuring peace and security for all.

Conclusion

War and terrorism are among the most destructive phenomena on the international stage. While Islam emphasizes the defense of the Islamic community, it always prioritizes peace over war. Rashid Rida, in one of his works, adheres to this theory, asserting that international peace and friendship are principles to which people should remain committed. For this reason, God commands us to choose peace over war. This perspective is

supported by various Quranic verses and narrations, such as:

"And if they incline to peace, then incline to it [as well], and rely upon Allah. Indeed, it is He who is the Hearing, the Knowing." (Anfal, 61).

This verse, along with the preceding and following verses, was revealed in the context of the Jewish Banu Qurayza tribe, who broke their treaty, or of groups whose betrayal was feared. The verse permits and even mandates peace if the enemy inclines towards it.

Another verse, found in Surah Al-Mumtahana, in conjunction with others addressing jihad against disbelievers, provides an interpretive framework for understanding some of the seemingly general directives on jihad:

"Allah does not forbid you from those who do not fight you because of religion and do not expel you from your homes—from being righteous toward them and acting justly toward them. Indeed, Allah loves those who act justly. Allah only forbids you from those who fight you because of religion and expel you from your homes and aid.

References

1. The Holy Quran.[In Persian]
2. Nahj al-Balagha.[In Persian]
3. Bayhaqi, Ahmad bin Hussein Bayhaqi. (2003). Al-Sunan al-Kubra, vol. 15, p. 252, Beirut 1424/2003.[In Persian]
4. Toshihiko Izutsu. (1966). Religious Moral Concepts in the Quran, vol. 1, pp. 74-104, Montreal.[In Persian]
5. Hosseinzadeh, Mahboobeh. (2008). Studying the Effects of War on Children: A Hope as Small as Nothing, Etamad, No. 1702, <http://www.magiran.com/npview.asp?ID=1640931>. [In Persian]
6. Jafarian, Rasoul (1980), Political History of Islam, Qom: Printing and Publishing Organization of the Ministry of Culture and Islamic Guidance.[In Persian]
7. Khaduri, Majid (1981), War and Peace in Islamic Law, Tehran: Payam Noor University.[In Persian]
8. Soltani Nasab, Ibrahim. (1983). Jawaher al-Kalam fi Sharh Shara'e al-Islam, in Al-Ihya al-Turaht al-Arabi, Lebanon.[In Persian]
9. Rasekh, Nazanin; Javadipour, Mohammad. (2017). The role of sports and the development of sports diplomacy in advancing socio-cultural policies and foreign relations of the Islamic Republic of Iran, Sports Management Journal.[In Persian]
10. Raanaei, Shahin. (2017). Studying the effects of World War I on the social

- structures of the western regions of Iran, Scientific-Research Journal of Historical Studies, 9(3), 18-32.[In Persian]
11. Salimi, Abdolhakim. (2003). International Relations in Islam: A Study of Historical Stages, Marefat, No. 69.[In Persian]
  12. Shariati, Mehdi; Goudarzi, Mahmoud. (2015). The Position of Sports Diplomacy in the International Relations of the Islamic Republic of Iran; A Qualitative Approach Based on Content Analysis, Danesh Poliya, 11(22), 127-95.[In Persian]
  13. Kooline, Al-Kafi, Vol. 5, p. 7779.[In Persian]
  14. Sabaghian, Ali. (2015). Sports Diplomacy, Studies in Communication Culture, 16(31), 151-132.[In Persian]
  15. Motaghiannejad, Mustafa; Ghadim Malaloo, Ali; Mousavi, Seyyed Mohammad Reza. (2014). Investigating the dimensions of soft war and the effects of cultural invasion on youth, International Congress of Religious Culture and Thought, Qom, Center for Cultural Engineering Leadership of the General Culture Council of Bushehr Province.[In Persian]
  16. Mohammad, Hamida...(1995), Letters and Political Pacts of Hazrat Muhammad (PBUH) and Documents of the Early Islam, Translated by Seyyed Mohammad Hosseini, Tehran: Soroush Publications.[In Persian]
  17. Nastaran Borujeni, Iman. (2012). The Position of Sports in the Practices and Counteraction to Soft War, Second National Conference on Sports Talent Search, Tehran, Sports Basij Organization.[In Persian]
  18. Nouri, Hossein bin Mohammad Taqi. (1991). Mustadrak al-Wasael wa Mustanbat al-Maseel, Vol. 11, p. 187, Qom.[In Persian]
  19. Avraham, E. (2013). Crisis communication, image restoration, and battling stereotypes of terror and wars: Media strategies for attracting tourism to Middle Eastern countries. American Behavioral Scientist, 57(9), 1350-1367.
  20. Berg, B. K., Kessler, S. A., Berg, T. M. H. B. K., & Hunt, T. M. (2016). A realist perspective of sport and international relations: US governmental perceptions of Olympic boycott movements, 1936–2008. The 'Olympic and Paralympic 'Effect on Public Policy, 7.
  21. Billings, A. C., Brown, C. L., Crout III, J. H., McKenna, K. E., Rice, B. A., Timanus, M. E., & Ziegler, J. (2008). The games through the NBC lens: Gender, ethnic, and national equity in the 2006 Torino Winter Olympics. Journal of Broadcasting & Electronic Media, 52(2), 215-230.
  22. Bormann, N. C., & Savun, B. (2018). Reputation, concessions, and territorial civil war: Do ethnic dominoes fall, or don't they? Journal of Peace Research, 0022343318767499.
  23. Cha, V. (2013). "The Asian games and diplomacy in Asia: Korea–China–Russia". The International Journal of the History of Sport, 30(10), pp: 1176-1187.
  24. Cleland, J. (2019). Sports Fandom in the Risk Society: Analyzing Perceptions and Experiences of Risk, Security and Terrorism at Elite Sports Events. Sociology of Sport Journal, 36(2), 144-151.
  25. Coakely, J. J. (2009). Sports in society: issues and controversies Sports in society: issues and controversies. tenth ed.: McGraw-Hill

26. Giulianotti, R., & Armstrong, G. (2011). Sport, the Military and Peacemaking: history and possibilities. *Third World Quarterly*, 32(3), 379-394.
27. Hoberman, J. M. (1984). *Sport and political ideology* (Vol. 62). University of Texas Press.
28. Hoberman, J. (2011). The myth of sport as a peace-promoting political force. *SAIS Review of International Affairs*, 31(1), 17-29.
29. Hodgson, G. (2019). Fields of battle: UK government and public attitudes to sport in the Second World War. *Leisure/Loisir*, 43(2), 271-286.
30. Horton, P. (2018). The Ambivalence of the Reaction, Response, Legacy and War Memory: The Japanese Occupation of the Malayan Peninsula: The Consequences for Sport of the Imperial Past and the Democratic Present. In *Japanese Imperialism: Politics and Sport in East Asia* (pp. 279-334). Palgrave Macmillan, Singapore.
31. Lee, Y. S. (2006). The Korean War and tourism: legacy of the war on the development of the tourism industry in South Korea. *International Journal of Tourism Research*, 8(3), 157-170.
32. Jansen, S. C., & Sabo, D. (1994). The sport/war metaphor: Hegemonic masculinity, the In Persian Gulf War, and the new world order. *Sociology of Sport Journal*, 11(1), 1-17.
33. Phillips, M. G. (1997). Sport, war and gender images: the Australian sportsmen's battalions and the First World War. *The International Journal of the History of Sport*, 14(1), 78-96.
34. Solstad, G. M., & Strandbu, Å. (2019). Culturally framing 'safe sport': on political mobilisation against abuse in Zambian sport. *International Journal of Sport Policy and Politics*, 11(4), 625-637.
35. Spaaij, R. (2016). Terrorism and security at the Olympics: empirical trends and evolving research agendas. *The International Journal of the History of Sport*, 33(4), 451-468.
36. Taylor, T., & Toohey, K. (2007). Perceptions of terrorism threats at the 2004 Olympic Games: Implications for sport events. *Journal of Sport & Tourism*, 12(2), 99-114.
37. Toohey, K., Taylor, T., & Lee, C. K. (2003). The FIFA World Cup 2002: The effects of terrorism on sport tourists. *Journal of Sport Tourism*, 8(3), 186-196.
38. Xifra, J. (2009). Building sport countries' overseas identity and reputation: A case study of public paradiplomacy. *American Behavioral Scientist*, 53(4), 504-515.

مقاله پژوهشی

مطالعه و انتخاب راهکارهای مناسب جهت مدیریت و کنترل جنگ و تروریسم در مسیر بهبود وجهه ورزش کشورهای اسلامی با تأکید بر آیات و روایات اسلامی

حمیدرضا جلیلی^۱: دکتری تخصصی مدیریت ورزشی، استادیار، معلم وزارت آموزش و پرورش، قم، ایران.

دریافت: ۱۴۰۳/۰۸/۲۹ صص ۶۵-۸۰ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۱/۱۶

چکیده

پژوهش حاضر با هدف مطالعه راهکارهای مناسب جهت مدیریت و کنترل جنگ و تروریسم در مسیر بهبود وجهه ورزش کشورهای اسلامی با تأکید بر آیات و روایات اسلامی انجام گرفته است. روش پژوهش حاضر از نظر روش گردآوری داده‌ها آمیخته بود. جامعه آماری شامل خبرگان آگاه به موضوع ورزش و سیاست بودند که به صورت نمونه گیری هدفمند مشخص شدند. ابزار تحقیق شامل فیش برداری و پرسشنامه محقق ساخته ای بود. جهت تجزیه و تحلیل داده‌های تحقیق از روش ای‌اچ‌پی و تاپسیس استفاده گردید. کلیه روند تجزیه و تحلیل در نرم افزارهای SuperDecisions و BT TopSis Solver انجام گردید. با بررسی‌های انجام شده در نهایت تعداد ۷ راهکار نهایی شناسایی گردید. با توجه به نتایج روش ای‌اچ‌پی مشخص گردید که شرایط اقتصادی با نمره ۰/۱۶۷، شرایط جغرافیایی با نمره ۰/۱۲۰ و شرایط اجتماعی با نمره ۰/۰۸۰ مهمترین شرایط موثر در جهت انتخاب راهکارهای مدیریت و کنترل جنگ و تروریسم در مسیر بهبود وجهه ورزش کشورهای اسلامی می‌باشد. با توجه به نتایج روش تاپسیس مشخص گردید که ایجاد شبکه ورزشی پوشش دهنده ورزش کشورهای اسلامی با ضریب ۰/۸۸۲۳ بهترین راهکار جهت مدیریت و کنترل جنگ و تروریسم در مسیر بهبود وجهه ورزش کشورهای اسلامی با تأکید بر آیات و روایات اسلامی می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: جنگ، تروریسم، ورزش، اسلام

استاد: حمیدرضا جلیلی (۱۴۰۳). مطالعه و انتخاب راهکارهای مناسب جهت مدیریت و کنترل جنگ و تروریسم در مسیر بهبود وجهه ورزش کشورهای اسلامی با تأکید بر آیات و روایات اسلامی. فصلنامه جامع و سیاست، سال ۲، شماره ۸، شیراز، صص ۶۵-۸۰.

مقدمه

امروزه جنگ و برخی رفتارهای تروریستی در سطح جهان در حال گسترش می‌باشد. وجود گروهک‌های مختلف تروریسم و ایجاد برخی رفتارهای سودجویانه در سطح بین‌المللی سبب شکل‌گیری جنگ و تروریستی گردیده است. بدون شک این مسئله سبب بروز برخی عوارض منفی در سطح بین‌المللی گردیده است که وجود این عوارض نیازمند مدیریت مناسب دارد. با توجه به فشارهای بین‌المللی و همچنین برخی سیاست‌های نامناسب از کشورهای مختلف، بروز جنگ و تروریسم و ریشه‌کن کردن آن به امری سخت و دشوار تبدیل شده است. از این رو

^۱. نویسنده مسئول: حمیدرضا جلیلی، پست الکترونیکی: dr.hr.jalili@gmail.com، تلفن: ۰۹۱۲۷۵۱۰۰۴۸.

نیاز است تا با برخی رفتارها و مدیریت‌های مناسب، عوارض نامناسب جنگ و تروریسم را تحت کنترل قرار داد (صباغیان، ۱۳۹۴). تلاش‌ها جهت کاهش جنگ و همچنین جلوگیری از وقوع آن، همواره در اسلام مدنظر بوده است.

اگر چه مطابق با دستورات الهی، محافظت از مرز و بوم یکی از وظایف مسلمانان خواهد بود (وَ قَاتِلُوا فِی سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَ لَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ؛ سوره بقره: ۱۹۰)، جلوگیری از جنگ و کاهش اثرات مربوط به آن همواره مورد تلاش در اسلام بوده است. پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم بسیاری از مفاهیم و ارزش‌های اخلاقی رایج در عصر جاهلیت را تغییر داد و کوشید از جنبه‌های مثبت فرهنگ عربی به سود آرمان‌های اسلام بهره گیرد (ایزوتسو، ۱۹۹۶). آن حضرت هدف از بعثت خویش را کامل کردن بنیادهای اخلاق نیک اعلام نمود (بی‌هقی، ۲۰۰۳؛ نوری، ۱۴۰۸) و یاران خویش را به کسب حلال تشویق کرد تا انگیزه درآمد یافتن از راه جنگ از میان برداشته شود (اصول کافی، جلد ۵).

سیره پیامبر اکرم (ص) با وجود جهانی بودن آیین اسلام، بر به رسمیت شناختن موجودیت قبایل، ملت‌ها و ادیان دیگر استوار بوده است. نمونه‌هایی از این روحیه در نامه‌هایی که پیامبر برای سران حکومت‌ها نوشته و پیمان‌نامه‌های مبتنی بر صلح به چشم می‌خورد. قرآن کریم نیز مشتمل بر آیات بسیاری درباره صلح‌طلبی اسلام می‌باشد. آیه ۲۰۸ سوره بقره («يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِی السِّلْمِ كَافَّةً...») مردم را دعوت به صلح کامل و فراگیر می‌کند. همچنین آیه ۶۱ سوره انفال بر لزوم گفت‌وگوهای ابتدایی صلح، حتی با مخالفان، تأکید دارد. این آموزه‌ها نشان‌دهنده اصل اساسی صلح در اسلام است.

پیشینه و مبانی نظری تحقیق

جنگ و تروریسم یکی از مسائل مهم در عرصه جهانی است. جنگ به درگیری سازمان‌یافته، مسلحانه و غالباً طولانی‌مدت گفته می‌شود که بین دولت‌ها، ملت‌ها یا گروه‌ها انجام شده و با خشونت شدید، گسیختگی اجتماعی و تلفات زیاد همراه است. از طرفی، تروریسم به استفاده از خشونت یا تهدید برای دستیابی به اهداف سیاسی، مذهبی یا ایدئولوژیک اطلاق می‌شود (رعنایی، ۱۳۹۶). طبق تعاریف موجود، مدیریت جنگ و تروریسم و بررسی اثرات ناشی از آنها به عنوان یکی از مسائل مهم و روز جوامع شناخته می‌شود (هودگسون، ۲۰۱۹).

یکی از مباحث کلیدی صد سال اخیر که متفکران به آن پرداخته‌اند، جنگ بوده است. از ابتدای قرن بیستم تاکنون بیش از ۲۵۰ جنگ رخ داده است که فجایی مثل آنچه در سودان، اوگاندا و افغانستان دیده می‌شود، نمونه آن است (حسین‌زاده، ۱۳۸۷). صدمات ناشی از جنگ اغلب در حوزه زیرساخت‌ها مشهود است اما اثرات روانی-اجتماعی جنگ، مانند استرس، بیماری‌های روانی، گسترش روحیه انتقام‌جویی و ترس، کمتر مورد توجه قرار می‌گیرد (بورمن و ساوون، ۲۰۱۸). به‌ویژه، جوامع درگیر جنگ مانند خاورمیانه که به دلیل منابع طبیعی مورد توجه هستند، تأثیرات عمده‌ای از جنگ دیده‌اند.

جنگ آثار گسترده‌ای بر حوزه‌های مختلف از جمله ورزش داشته است. ورزش که توانایی تقویت ارتباطات میان ملت‌ها را دارد، گاه تحت‌الشعاع جنگ و تروریسم قرار گرفته است. از سوی دیگر، ورزش می‌تواند در کاهش تنش‌ها مؤثر باشد، نقش همبستگی را ایفا کند و به عنوان ابزاری برای ارتقاء دیپلماسی و صلح استفاده شود. به عنوان مثال، ورزش در دوران جنگ سرد برای اهداف سیاسی و ایجاد تعاملات بین‌المللی نقشی کلیدی داشت (کواکلی، ۲۰۰۹). با این حال، بهره‌برداری از ظرفیت‌های ورزش در ارتقای صلح جهانی هنوز محدود بوده است (هومبرمن، ۲۰۱۱).

در تحقیقات مختلف، موضوع تاثیر تروریسم و جنگ بر ورزش مورد بررسی قرار گرفته است. هورتون (۲۰۱۸) نشان داد که جنگ ساختارهای ورزشی را تخریب و مشکلاتی در این زمینه ایجاد می‌کند. چا (۲۰۱۳) مشخص نمود که فعالیت‌های تروریستی می‌تواند وجهه رویدادهای ورزشی را دچار خدشه کند. از سوی دیگر، بررسی‌های جیگفرا (۲۰۰۹) حاکی از آن است که ورزش سبب تقویت همبستگی جوامع می‌شود. اما تحقیقات اندکی به بررسی راهکارهای اجرایی مدیریت عوارض جنگ بر ورزش پرداخته‌اند.

رهنمودهای اسلام در خصوص جنگ مانند قواعد اخلاقی نظیر آغاز نکردن حمله، احترام به اسیران و حفظ حقوق انسانی نشان‌دهنده تلاش اسلام در کاهش آثار منفی جنگ است. کشورهای درگیر جنگ، حتی در زمان صلح، با وجهه عمومی مخدوش مواجه هستند که لازم است برنامه‌ریزی مناسبی جهت بهبود وضعیت ورزش در این کشورها انجام شود. از سوی دیگر، ورزش قابلیت کاهش تنش‌های سیاسی و افزایش ارتقاء ارتباطات بین‌المللی را دارد، اما خود نیز از مشکلات ناشی از جنگ آسیب دیده است. تحقیق حاضر از منظر آیات و روایات

اسلامی به دنبال راهکارهایی است که در سطح کشورهای اسلامی به بهبود اوضاع ورزش کمک کند و مدیریت عوارض جنگ و تروریسم را تسهیل نماید.

روش تحقیق

تحقیق حاضر از نوع، تحقیقات کاربردی می‌باشد که به صورت میدانی انجام گردید. روش تحقیق حاضر از نظر روش گردآوری داده‌ها توصیفی بود. جامعه آماری تحقیق حاضر شامل خبرگان آگاه به موضوع ورزش و سیاست بودند که این افراد شامل اساتید دانشگاهی، برخی مدیران آگاه و همچنین کارشناسان مربوطه بودند که اشراف کامل به موضوع تحقیق داشتند. پس از شناسایی این افراد ($N=34$) تمامی این افراد بر اساس روش نمونه‌گیری تمام شمار به عنوان نمونه تحقیق مشخص گردیدند. بدین صورت در نهایت پس از پخش و جمع‌آوری پرسشنامه‌های تحقیق؛ تعداد ۲۵ پرسشنامه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

ابزار گردآوری تحقیق حاضر در بخش کتابخانه‌ای تحقیق شامل فیش برداری بود. با بررسی آیه‌های قرآن، احادیث و دستورات اسلامی، راهکارهایی جهت کنترل جنگ و تروریسم در مسیر بهبود وجهه ورزش کشورهای اسلامی با تأکید بر آیات و روایات اسلامی شناسایی گردید همچنین در جهت شناسایی نهایی این راهکارها از نظرات برخی خبرگان آگاه به موضوع تحقیق نیز استفاده گردید. این راهکارها در غالب پرسشنامه جهت گردآوری اطلاعات در بخش کمی استفاده گردید. این پرسشنامه دارای ۷ راهکار کلی بود. پایایی این پرسشنامه با استفاده از محاسبه آلفای کرونباخ مورد تأیید قرار گرفت. میزان پایایی این پرسشنامه $0/85$ مشخص گردید. روایی تحقیق حاضر با استفاده از بررسی نظرات برخی خبرگان مورد بررسی و استفاده قرار گرفت. به منظور انتخاب بهترین راهکار از روش تاپسیس و به منظور اولویت‌بندی راهکارهای شناسایی شده از روش AHP استفاده گردید. کلیه روند تجزیه و تحلیل داده‌های تحقیق با استفاده از نرم افزارهای SuperDecisions و BT TopSis SoLver انجام گردید.

بحث و ارائه یافته‌ها

یکی از خواسته‌های اساسی بشر امنیت است و تأمین آن از مهمترین وظایف حکومت‌هاست. امنیت در همه ابعاد فردی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و قضایی و... نیاز ضروری فرد و جامعه می‌باشد که باید آحاد ملت، حکومت‌ها و دولت‌ها در ایجاد و گسترش آن تمام امکانات و توان خود را به کار گیرند. حضرت ابراهیم وقتی در مکه، خانه خدا را بنا نهاد، دو خواست بزرگ خود را با خدا در میان گذاشت. یکی مبعوث شدن پیامبری از میان فرزندان او در همین منطقه و دیگری امنیت این مکان برای همه مردم. خداوند نیز هر دو دعای او را مستجاب کرد. قرآن در آیات متعدد به شهر امن بودن مکه به عنوان یک عمت بزرگ اشاره می‌کند. در نگاه اسلام، یکی از مهمترین فلسفه حکومت، برقراری امنیت است. حاکمان موظفند که با هر تعدی و تجاوزی که باعث سلب امنیت در جامعه می‌شود مبارزه کنند. حضرت علی علیه السلام ایجاد امنیت و آرامش را تا آنجا ضروری می‌داند که وجود حکومت را اگرچه حکومت جائزانه باشد لازم می‌داند. «انه لا بد للناس من امیر بر اوفاجر یعمل فی امرته المؤمن و یستمع فیها الکافر و یبلغ الله فیها الاجل و یجمع به الفیء و یقاتل به العدو و تأمن به السبل و یؤخذ به للضعیف من القوی حتی یستریح بر و یستراح من فاجر.» (نهج البلاغه، خطبه ۴۰).

یعنی همانا که مردم به زمامدار - چه خوب و چه بد - نیازمندند تا مؤمنان در سایه حکومت به کار خود مشغول و کافران هم بهره‌مند شوند و مردم در سایه حکومت زندگی کنند و به وسیله زمامدار، بیت المال جمع‌آوری می‌شود و به کمک آن با دشمنان مبارزه می‌توان کرد. جاده‌ها امن و امان می‌گردد و حق ضعیفان از نیرومندان گرفته می‌شود. نیکوکاران در رفاه و ازدست بدکاران در امان می‌باشند. حضرت علی علیه السلام یکی از فلسفه‌های پذیرش حکومت خود را، ایجاد امنیت معرفی می‌کند: اللهم انک تعلم انه لم یکن الذی منا منافس فی سلطان و لا التماس شیء من فضول الحطام و لكن لنرد المعالم من دینک و نظهر الاصلاح فی بلادک فیامن المظلومون من عبادک و تقام المعطه من حدودک (نهج البلاغه، خطبه ۱۳۱). این مسأله نشان می‌دهد امنیت اماکن از منظر اسلام مهم بوده است و می‌بایستی تلاش جهت بهبود آن در جوامع اسلامی انجام گردد. با این اوصاف می‌توان مشخص نمود که امنیت همواره یکی از مسائل مورد در صدر اسلام بوده است. اهمیت امنیت سبب گردیده است تا تمامی جنبه‌ها و مسائل مختلف از جمله ورزش نیز مهم و ضروری تلقی گردد. به عبارتی

امنیت در ورزش سبب می گردد تا تاثیرگذاری ورزش بیش از پیش مشخص گردد. به عبارتی یک محیط ورزشی پاک و ایمن خود می تواند سبب کاهش تنش و کنترل جنگ گردد. به عبارتی اهمیت اشاره شده در خصوص امنیت در تمامی ابعاد سبب می گردد تا ورزش نیز از امنیت لازم برخوردار باشد و این مساله خود سبب کسب فواید مدنظر ورزش در حوزه سیاست و جنگ شده است.

در دنیای امروز رسانه ها نقش تأثیرگذار بسیار زیادی بر روی افراد دارند. از آنجایی که اسلام دین جامع و کاملی است در قرآن و احادیث دینی نیز در این رابطه (مطبوعات و رسانه ها) مطالبی عنوان شده است. خداوند در آیه ۷۹ سوره بقره می فرماید: وای بر آنان، از آنچه نوشتند، و وای بر آنان از آنچه (از این نوشته ها) به دست می آورند. امام صادق (ع) می فرماید: تو را نهی می کنم از دو چیز، که هلاکت (و شقاوت ابدی) مردم در آن دو چیز است. اول اینکه ابتدا دین باطلی (و عقیده نادرستی) را، به نام دین حق، بپذیری. دوم اینکه برای مردم فتوایی صادر کنی (و چیزهایی به اطلاع مردم برسانی...) که در آن باره، علم و اطلاعی نداری. از این رو اطلاع رسانی در خصوص واقعیت های موجود همواره مورد تأکید اسلام بوده است. به طوری که خداوند در قرآن می فرماید " یا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَ قُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا " (ای مومنان تقوای الهی پیشه کنید و همیشه با اطمینان از درستی کلام سخن بگویید).

از این رو جهت کاهش عوارض جنگ و تروریسم نیاز است در شرایط امروزی نیز، اطلاع رسانی به صورت مناسبی انجام گردد. چیزی که امروزه رسانه های بین المللی بر خلاف آن، سعی در نامناسب جلوه دادن برخی وضعیت های موجود می باشد. با این توجه دو راهکار جهت مدیریت و کنترل جنگ و تروریسم جهت بهبود وجهه ورزش مشخص گردید. در اسلام اطلاع رسانی مناسب و بیان واقعیت های درست اهمیت بالایی دارد که جهت آن می بایستی تمامی مسلمان تلاش نمایند. از این رو با توجه به وضعیت امروزی جهان، ارتباط با رسانه ها و همچنین برگزاری برخی رویدادها جهت بیان واقعیت های کشورهای اسلامی می تواند ضمن کاهش عوارض جنگ و تروریسم، سبب گردد تا در عرصه بین المللی، کشورهای اسلامی به صورت واقعیت خود معرفی گردد. از طرفی جهت کاهش مشکلات مربوط به جنگ و تروریسم نیاز است تا در کشورهای اسلامی واقعیت های موجود مشخص و نمایان گردد. اهمیت اطلاع رسانی سبب گردیده است تا بهره مناسبی از آن در ترویج برخی فعالیت ها و برنامه ها استفاده شود. ورزش به واسطه کارکردهای اطلاع رسانی می تواند به اهداف خود دست یابد. به عبارتی اطلاع رسانی سبب گردیده است تا ورزش با سرعت بیشتری در سطح بین المللی مخابره گردد. این مساله ظرفیتی در حوزه ورزش جهت نفوذ آن در تمامی گروه ها ایجاد کرده است. به عبارتی اطلاع رسانی در خصوص ورزش و فعالیت های مربوط به آن می تواند در تاثیرگذاری آن در ابعاد نظامی و سیاسی ثمربخش باشد. بدون شک شکل گیری ورزش بدون اطلاع رسانی نمی تواند آثار مطلوبی در کاهش جنگ و تروریسم داشته باشد. این مساله سبب گردیده است تا اطلاع رسانی در خصوص ایجاد شبکه ورزشی پوشش دهنده ورزش کشورهای اسلامی و ایجاد تفاهم نامه با رسانه های بین المللی جهت پوشش رویدادهای ورزشی کشورهای اسلامی به عنوان یک راهکار مناسب جهت مدیریت و کنترل جنگ و تروریسم در مسیر بهبود وجهه ورزش کشورهای اسلامی مشخص گردد.

یکی از مسائل دیگر جهت مدیریت و کنترل جنگ و تروریسم جهت بهبود وجهه ورزش کشورهای اسلامی، روابط بین المللی می باشد. پیامبر اکرم (صلی الله علیه وآله) در مورد برقراری ارتباط بین المللی اهتمام خاصی داشت. ایمان، قاطعیت، توکل بر خدا و اعتماد به نفس اساس سیاست بین المللی آن حضرت را تشکیل می دادند. ارسال نامه و سفیر به زمامداران آن روز، به ویژه امپراتوران روم و ایران، از رویدادهای نادر تاریخ روابط بین الملل به شمار می آیند. در عصر رسالت، اصول و معیارهای دینی در حد رعایت سیادت و کرامت انسانی حفظ می گردیدند. این شیوه در دوران خلفا تا حدی محفوظ ماند. ابتکارهای ارزنده پیامبر اکرم (صلی الله علیه وآله) در زمینه روابط بین المللی از نوادر تاریخ است. نامه های آن حضرت به سران دیگر کشورها و انعقاد قراردادهای متعدد با اقوام و قبایل مستقل عرب، از جمله پیمان صلح دائمی با نصارای نجران، دلیل بر اهتمام آن حضرت به برقراری روابط صلح جویانه با دیگر ملت هاست. همچنین پندهای باطل مستشرقانی که عملکرد حاکمان به ظاهر مسلمان را ملاک قرار می دهند، رد می کند. تاریخ روابط بین الملل اسلام گواه صادقی بر قدمت نظام حقوق بین الملل اسلامی است و میزان گرایش جامعه اسلامی به ایجاد روابط بین المللی و احترام به مقررات حاکم بر آن را نمایان می کند. فرستادن پیام و سفیر نزد امپراتوران روم و ایران در آن شرایط از حوادث و جریان های عادی نبود، بلکه این ابتکار آن حضرت در ایجاد و توسعه روابط بین الملل از رویدادهای نادر تاریخ روابط بین الملل به شمار می آید. تماس با کشورهای کوچک به رغم

حساسیت های دو امپراتوری بزرگ روم و ایران نشانه توفیق پیامبر اکرم (صلی الله علیه وآله) در ایجاد روابط صلح آمیز است (سلیمی، ۱۳۸۲). امام خمینی (ره) در خصوص اهمیت روابط بین المللی در جوامع اسلامی می فرماید: «امروز دنیا مانند یک عایله و یک شهر است، و یک شهر دارای محله های مختلفی است که با هم ارتباط دارند. وقتی دنیا وضعیت این طور است، ما نباید منعزل باشیم... اسلام یک نظام اجتماعی و حکومتی است و می خواهد با همه عالم روابط داشته باشد.» (امام خمینی؛ صحیفه امام؛ ج ۱۹، ص ۴۱۳). «ما با همه ملت های عالم می خواهیم دوست باشیم ... می خواهیم که روابط حسنه، با احترام متقابل نسبت به همه داشته باشیم. مگر اینکه دولتهایی باشند که با ما خلاف رفتار کرده باشند و بخواهند به ما ظلم بکنند.» (همان؛ ج ۱۱، ص ۱۵۳). روابط همواره از سوی اسلام مورد تاکید بوده است. گسترش روابط در غالب ورزش می تواند آثار مثبت ورزش را به سرعت بیشتری منتقل نماید. به عبارتی اگرچه ورزش می تواند ماهیتا به کاهش تنش های سیاسی منجر گردد اما روابط ایجاد شده سبب می گردد تا از ظرفیت ورزش به صورت مناسبی استفاده گردد. با این توجه استفاده از رویکرد ارتباطی میان کشورهای اسلامی با بهره گیری از ورزش می تواند تنش ها را به صورت مناسبی در میان کشورهای اسلامی کاهش داد. این مساله سبب گردیده است تا برخی راهکارها از جمله برگزاری رویدادهای مهم ورزشی در سطح بین المللی توسط کشورهای اسلامی و برگزاری رویدادهای مهم ورزشی در سطح بین المللی توسط کشورهای اسلامی به عنوان راهکارهای مهم در جهت مدیریت و کنترل جنگ و تروریسم در مسیر بهبود وجهه ورزش کشورهای اسلامی مشخص گردد.

از نخستین روزهای تشکیل دولت پیامبر (ص) به هر حال به دیپلماسی اسلام به دلیل داشتن اهدافی، چون نشر الدعوه الاسلامیه، تبادل الفداء الاسرى، تحقیق و تفحص درمورد علاقه های مشترک، تحکیم و گسترش روابط فرهنگی و تجاری توجه شده است. این دیپلماسی از نظر اهداف در طول تاریخ متحول و دگرگون شده است. به عنوان نمونه دیپلماسی در آغاز اسلام عمدتاً برای نشر دعوت دینی به کار می رفت که از طریق مذاکره جهت انعقاد صلح، دفاع از اسلام و توسعه تعالیم دینی دنبال می شد. اما در دوره های بعد (عمدتاً عصر خلفای عباسی) وسیله ای برای تسهیل تبادل میان ملت ها، استحکام روابط تجاری و فرهنگی، مبادله اسیران و رفع منازعات به کار گرفته شد (خدروی، ۱۳۸۰). در هر حال به گواهی اسناد و مدارک تاریخی و به اذعان عده زیادی از مستشرقان و نویسندگان مسلمان، دولت اسلامی از بدو تولد، روش مسالمت آمیز و دیپلماسی را جایگزین جنگ کرد و برای تنفیذ و اجرای سیاست خارجی و تعقیب اهداف خویش شیوه های انسانی و مساعدی برگزید. گفته های حکیمان پیامبر (ص) در مورد مصونیت سفیران، هم چنین نامه ها و معاهده هایی که با امپراتوری ها و دولت های قبیله ای عربستان امضا کرده اند، می تواند موید و روشنگر این مطلب باشد. برخی از نویسندگان، مجموع پیمان ها، نامه ها، معاهده های صلح و امان نامه های ارسالی حضرت برای سران را دویست و چهل و شش مورد ذکر می کنند که نشان پویایی و بالندگی دولت پیامبر (ص) در عرصه روابط خارجی است (جعفریان، ۱۳۶۹). فعالیت های انجام شده از سوی پیامبر اسلام (ص) نشان گر این مهم می باشد که نشان دهنده اهمیت تعاملات با ملت اسلامی دارد. ورزش می تواند فاصله های ایجاد شده میان برخی ملل اسلامی را کاهش دهد و به ارتقا روابط دیپلماتیک در سطح بین المللی منجر گردد. از طرفی ورزش به علت جذابیت های خود و برخورداری از مخاطبان گسترده سبب گردیده است تا تعاملات بین المللی به صورت مناسب تری ایجاد گردد. به عبارتی ورزش بستری جهت توسعه روابط بین المللی و به تبع آن کاهش جنگ و تروریسم ایجاد می نماید.

پیامبر اسلام (ص) در طول تاریخ روابط سیاسی با اقوام و ملت ها و در تمامی برخوردهای سیاسی با نمایندگان آنها و سران کشورها که جز در موارد خاصی به مخاصمه انجامید، اغلب موفق بود و این برخوردها یا به اسلام آوردن آنها منتهی می شد یا به توافقها و امضای قراردادهایی می انجامید. در هیچ کدام از این موارد نه خود پیامبر (ص) و نه نمایندگانش هرگز از فریبکاری، دسیسه بازی، دروغ گفتن، نفاق افکنی، گزافه گویی، عهد شکنی تزویر و دیگر خصلتهای ضد ارزش استفاده نکرده و همواره از سادگی و صداقت به جای ابهام گویی و دو پهلوی سخن گفتن به نفع خود و طرف مقابل بهره گرفتند. همچنین از نمایندگان اقوام و ملل و مکاتبات و حتی هدایای روسای کشورها استقبال کردند و هرگز در روابط و برخوردها منفعل نبودند و ابتکار عمل را در دست داشتند و هرگز مقهور قدرت و قدرت نمایی نشدند و در مواردی که از نظر قدرت نظامی و موقعیت سیاسی در موقعیت نابرابری بودند، تن به سازش و سستی ندادند و اصول را فدای روابط مقطعی و مصالح زود گذر نکردند. پیامبر اسلام (ص) در روابط دیپلماتیک نه فریب وعده های دیگران را می خورد و نه خود وعده هایی می داد که

اطمینان بر اجرای آن نبود و همواره از برخوردهایی که موجب تنفر و سلب اعتماد طرف، مقابل می شد، اجتناب می ورزید و در عین حال، شیوه ای را در پیش می گرفت که او از ملایمت وی سوء استفاده نکند و به طمع نیفتد (محمد، ۱۳۷۴). با این توجه مشخص گردید که همواره در اسلام، تلاش جهت ایجاد صلح، ایجاد اماکن امن، ایجاد روابط بین المللی و استفاده از دیپلماسی جهت بهبود وضعیت موجود و ارتقا دوستی و صلح وجود داشته است. با توجه به اصول اسلامی و همچنین آیات، روایات، احادیث اسلامی راهکارهایی جهت مدیریت و کنترل جنگ و تروریسم در مسیر بهبود وجهه ورزش کشورهای اسلامی مشخص گردید. همچنین در ادامه پس از بررسی نظرات خبرگان آگاه به این حوزه و تحلیل این آیات و روایات، راهکارهایی جهت مدیریت و کنترل جنگ و تروریسم در مسیر بهبود وجهه ورزش کشورهای اسلامی با تأکید بر آیات و روایات اسلامی شناسایی گردید. جدول شماره ۱، این راهکارها را نشان می دهد. با بررسی آیه های قران، احادیث و دستورات اسلامی تعداد ۷ راهکار جهت کنترل و مدیریت جنگ و تروریسم در مسیر بهبود وجهه ورزش مشخص گردید. جدول ۱ این راهکارها را نشان می دهد.

جدول ۱: راهکارهای مدیریت و کنترل جنگ و تروریسم در مسیر بهبود وجهه ورزش کشورهای اسلامی با تأکید بر آیات و روایات اسلامی

ردیف	راهکار
۱	ارتقا امنیت و ایمنی مکان های ورزشی مهم و کلیدی کشورهای اسلامی
۲	ایجاد تفاهم نامه با رسانه های بین المللی جهت پوشش رویدادهای ورزشی کشورهای اسلامی
۳	برگزاری رویدادهای مهم ورزشی در سطح بین المللی توسط کشورهای اسلامی
۴	برگزاری دیدارهای تدارکاتی و مسابقات چندجانبه در کشورهای اسلامی
۵	ایجاد شبکه ورزشی پوشش دهنده ورزش کشورهای اسلامی
۶	میزبانی از اردوهای تیم های ورزشی مطرح جهان در کشورهای اسلامی
۷	دعوت از ستارگان ورزشی جهان جهت حضور در کشورهای اسلامی در غالب همایش های ورزشی

با بررسی های انجام شده در نهایت تعداد ۷ راهکار نهایی جهت مدیریت و کنترل جنگ و تروریسم در مسیر بهبود وجهه ورزش کشورهای اسلامی با تأکید بر آیات و روایات اسلامی شناسایی گردید. در جهت اجرای این راهکارها شرایط مختلفی شامل شرایط فرهنگی، سیاسی، جغرافیایی، اقتصادی، اجتماعی، نظامی و زمانی وجود دارد. به منظور بررسی و اولویت بندی شرایط موثر در جهت انتخاب راهکارهای مدیریت و کنترل جنگ و تروریسم در مسیر بهبود وجهه ورزش کشورهای اسلامی با تأکید بر آیات و روایات اسلامی، از روش AHP استفاده گردید. جدول شماره ۲، نتایج این اولویت بندی را نشان می دهد.

جدول ۲: رتبه بندی شرایط موثر در جهت انتخاب راهکارهای مدیریت و کنترل جنگ و تروریسم در مسیر بهبود وجهه ورزش کشورهای اسلامی با تأکید بر آیات و روایات اسلامی با استفاده از روش AHP

ردیف	شرایط	اولویت بندی
۱	شرایط اقتصادی	۰/۱۶۷
۲	شرایط جغرافیایی	۰/۱۲۰
۳	شرایط اجتماعی	۰/۰۸۰
۴	شرایط سیاسی	۰/۰۷۹
۵	شرایط فرهنگی	۰/۰۶۸
۶	شرایط زمانی	۰/۰۶۲
۷	شرایط نظامی	۰/۰۴۱

با توجه به نتایج روش AHP مشخص گردید که شرایط اقتصادی با نمره نرمال ۰/۱۶۷، شرایط جغرافیایی با نمره نرمال ۰/۱۲۰ و شرایط اجتماعی با نمره نرمال ۰/۰۸۰ مهمترین شرایط موثر در جهت انتخاب راهکارهای مدیریت و کنترل جنگ و تروریسم در مسیر بهبود وجهه

ورزش کشورهای اسلامی با تأکید بر آیات و روایات اسلامی می‌باشد. همچنین جدول شماره ۳ نتایج انتخاب مناسب ترین راهکارهای مدیریت و کنترل جنگ و تروریسم در مسیر بهبود وجهه ورزش کشورهای اسلامی با تأکید بر آیات و روایات اسلامی با استفاده از روش تاپسیس را نشان می‌دهد.

جدول ۳: رتبه بندی راهکارهای مدیریت و کنترل جنگ و تروریسم در مسیر بهبود وجهه ورزش کشورهای اسلامی با تأکید بر آیات و

روایات اسلامی

رتبه بندی	ضریب نزدیکی	نتیجه
اول	۰/۸۸۲۳	ایجاد شبکه ورزشی پوشش دهنده ورزش کشورهای اسلامی
دوم	۰/۳۹۱۳	برگزاری رویدادهای مهم ورزشی در سطح بین المللی توسط کشورهای اسلامی
سوم	۰/۲۵۶۹	برگزاری دیدارهای تدارکاتی و مسابقات چندجانبه در کشورهای اسلامی
چهارم	۰/۲۱۶۱	ایجاد تفاهم نامه با رسانه های بین المللی جهت پوشش رویدادهای ورزشی کشورهای اسلامی
پنجم	۰/۲۰۴۷	میزبانی از اردوهای تیم های ورزشی مطرح جهان در کشورهای اسلامی
ششم	۰/۱۴۷۸	دعوت از ستارگان ورزشی جهان جهت حضور در کشورهای اسلامی در غالب همایش های ورزشی
هفتم	۰/۱۲۳۸	ارتقا امنیت و ایمنی مکان های ورزشی مهم و کلیدی کشورهای اسلامی

با توجه به نتایج روش تاپسیس مشخص گردید که ایجاد شبکه ورزشی پوشش دهنده ورزش کشورهای اسلامی با ضریب ۰/۸۸۲۳ بهترین راهکار جهت مدیریت و کنترل جنگ و تروریسم در مسیر بهبود وجهه ورزش کشورهای اسلامی با تأکید بر آیات و روایات اسلامی می باشد.

نتیجه گیری و ارائه پیشنهادها

جنگ و تروریسم یکی از جنبه های مخرب در عرصه های بین المللی می باشد. اسلام اگرچه دفاع از امت اسلامی را مورد تاکید قرار داده است، اما همواره صلح را به جنگ ترجیح داده است. رشید رضا نیز در یکی از آثار خود به این نظریه اعتقاد دارد: صلح و دوستی بین المللی اصلی است که باید مردم به آن پای بند باشند و به همین جهت خداوند به ما فرمان داده است که آن را بر جنگ برگزینیم. دلیل این دیدگاه نیز تمسک به آیات و روایاتی است؛ از جمله: "وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ" (انفعال، ۶۱)؛ و اگر به صلح گراییدند، تو [نیز] بدان گرای و بر خدا توکل نما که او شنوای داناست. این آیه با توجه به آیات قبل و بعد که درباره یهود بنی قریظه است که پیمان شکنی کرده اند و یا کسانی که ترس از پیمان شکنی آنان می رود نازل گردیده است. در این آیه صلح را در صورت تسلیم دشمن به قبول آن، مجاز بلکه واجب اعلام می نماید. آیه دیگری که در کنار آیات جهاد با کفار آمده است، ولی با مضمون خود می تواند مفسر بعضی از اطلاعات آیات جهاد باشد در سوره ممتحنه است.

"لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَ لَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَ تُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ * إِنَّمَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَ أَخْرَجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ وَ ظَاهَرُوا عَلَىٰ إِخْرَاجِكُمْ أَنْ تَوَلَّوْهُمْ وَ مَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ" (ممتحنه، ۹-۸)؛

خدا شما را از کسانی که در [کار] دین با شما نجنگیده و شما را از دیارتان بیرون نکرده اند، باز نمی دارد که به آنان نیکی کنید و با ایشان عدالت ورزید، زیرا خدا دادگران را دوست دارد. فقط خدا شما را از دوستی با کسانی باز می دارد که در [کار] دین با شما جنگ کرده و شما را

از خانه‌هایتان بیرون رانده و در بیرون راندنتان با یکدیگر همپشتی کردند و هر کس آنان را به دوستی گیرد آنان همان ستمگرانند. با این توضیح مشخص می‌باشد که ارتقا صلح به خصوص در میان امت اسلامی همواره مهم می‌باشد.

تحقیق حاضر مشخص نمود که جنگ در ابعاد نظامی و روانی و همچنین وجود تروریسم سبب کاهش میزان وجهه ورزش کشورهای اسلامی می‌گردد. در راستای ابهامات موجود در خصوص تأثیرات جنگ و تروریسم بر برخی جنبه‌های ورزشی، تحقیق حاضر مشخص نمود که جنگ و تروریسم به واسطه تأثیرات منفی خود سبب کاهش وجهه ورزش در کشورهای اسلامی می‌گردد. این مساله نشان گر ماهیت مخرب جنگ و تروریسم بر جنبه‌های مختلف از جمله ورزش می‌باشد. اگرچه ورزش دارای پتانسیل‌های گسترده‌ای در سطح جهان می‌باشد و حتی مطابق با تحقیقات راسخ و جوادی پور (۱۳۹۶)، شریعتی و گودرزی (۱۳۹۴)، پیگمن (۲۰۱۴) و چا (۲۰۱۳) ورزش نقش مثبتی بر بهبود وضعیت سیاسی دارد اما خود ورزش از برخی اتفاقات ناخوشایند سیاسی از جمله جنگ و تروریسم دچار مشکل می‌گردد. این مساله نشان می‌دهد که ارتباط ورزش با محیط بین‌المللی خود یک ارتباط دوسویه می‌باشد که هم می‌تواند به کاهش برخی تنش‌های بین‌المللی کاهش منجر گردد و هم از تنش‌های شکل گرفته در سطح بین‌المللی تحت تأثیر قرار گیرد.

پیامبر اکرم (ص) بر اساس رسالت الهی خویش برای دعوت مردم به سوی خدا (احزاب: ۴۶) و گسترش عدل و قسط (حدید: ۲۵) ناگزیر از برقراری رابطه و اتخاذ راه‌های دیپلماتیک برای تحقق رسالت خویش بوده است. سیره پیامبر (ص) در مسئله دعوت و برقراری ارتباط با انسان‌های پیرامون خویش، گروه‌ها، قبایل و کشورها و الگوهای ارائه شده از اصول و روش‌های دیپلماسی در آیات قرآن، دیپلماسی اسلامی را با انسانی‌ترین، مترقی‌ترین و پویاترین نوع روابط بین‌الملل و رفتار سیاسی معرفی می‌کند.

هورتون (۲۰۱۸) یکی از تحقیقات جامع در این حوزه را به انجام رساند. وی در تحقیق خود که با هدف آمیختگی بین ورزش و جنگ انجام گرفت، پی بردند که ورزش به واسطه بروز اختلافات و جنگ‌ها تحت شعاع قرار می‌گیرد و از طرفی خود ورزش جهت کاهش آثار جنگ می‌تواند در جوامع اجرایی گردد. هودگسون (۲۰۱۹) در تحقیق خود مشخص نمود که در حاشیه جنگ جهانی دوم در کشور انگلستان، ورزش در ابتدا تحت تأثیر جنگ جهانی قرار گرفت و تعطیل شد اما در ادامه جنگ جهانی دوم، ورزش جهت پویا سازی کشور انگلستان مجدداً ادامه یافت. با این توجه به نظر می‌رسد جنگ و تروریسم ارتباط نزدیکی با ورزش دارا می‌باشند. این در حالی است که تنش‌های بالای خاورمیانه در سال‌های اخیر سبب گردیده است تا ورزش نتواند نقش محوری در کاهش این تنش‌ها داشته باشد و این خود سبب کاهش وجهه ورزش کشورهای اسلامی شده است. به عبارتی ورزش در مقابله با این تنش‌ها شکست خورده است و خود نیز تحت تأثیر جنبه‌های منفی جنگ و تروریسم قرار گرفته است. از طرفی به نظر می‌رسد دخالت‌های برخی کشورهای خارجی بر تنش‌های شکل گرفته شده در خاورمیانه سبب گردیده است تا ورزش نتواند نقش محوری در توسعه روابط در کشورهای اسلامی داشته باشد.

با توجه به نتایج تحقیق حاضر مشخص گردید که در میان انواع جنگ، تنها جنگ روانی و نظامی در کنار تروریسم سبب کاهش وجهه ورزش کشورهای اسلامی می‌گردد. گیولانوتی و ارمسترونک (۲۰۱۱) در تحقیق خود مشخص نمودند که بروز جنگ‌های نظامی به واسطه آثار روانی و تخریبی خود سبب می‌گردد تا رویدادها و فعالیت‌های ورزشی تحت شعاع قرار گیرد. قلیلس (۱۹۹۷) مشخص نمودند که جنگ به واسطه بروز جریان‌های روانی منفی سبب تأثیرگذاری بر ورزش می‌گردد. از طرفی تحقیقات مختلفی به آثار منفی تروریسم بر ورزش اشاره داشتند. توهی و همکاران (۲۰۰۹) در تحقیق خود مشخص نمودند که تروریسم به واسطه آثار منفی خود سبب تأثیرگذاری بر گردشگران جام جهانی ۲۰۰۲ گردید. تایلور و توهی (۲۰۰۷) نیز اشاره داشتند که احتمال وجود حملات تروریستی بسیاری از جنبه‌های مختلف المپیک ۲۰۰۴ را تحت شعاع قرار داد. کلند (۲۰۱۹) نیز در تحقیق خود اشاره داشتند که تروریسم به علت بروز آثار روانی منفی سبب تأثیرگذاری ماهیت ورزش می‌گردد. اسپایچ (۲۰۱۶) نیز مشخص نمودند که آثار منفی تروریسم سبب بروز مشکلات و محدودیت‌های در توسعه و گسترش ورزش می‌گردد. به نظر می‌رسد جنگ نظامی و روانی و همچنین بروز تروریسم در دو جنبه سبب بروز مشکلاتی برای ورزش کشورهای اسلامی می‌گردد. در مرحله اول این جنگ و تروریسم سبب بروز آثار مخرب فیزیکی بر کشورهای اسلامی شده است که این خود سبب عدم توسعه برخی زیرساخت‌های ورزشی شده است. از طرفی این مساله سبب گردیده است تا تبلیغات منفی بسیاری در

سطح جهان در خصوص وضعیت کشورهای اسلامی ایجاد گردد که این نیز سبب بروز آثار روانی منفی در سطح جهان در خصوص ورزش کشورهای اسلامی شده است. در تثبیت این مساله لازم به ذکر است که تحقیق حاضر به خوبی مشخص نمود که جنگ اقتصادی و سایبریک به علت فقدان توانایی در بروز مشکلات فیزیکی و همچنین شکل گیری آثار مخرب روانی نتوانسته است بر وجهه ورزش کشورهای اسلامی تاثیرگذار باشد. از طرفی وجود منابع اقتصادی مناسب در کشورهای اسلامی سبب گردیده است تا جنگ های اقتصادی و سایبریک نتواند چندان وجهه ورزش کشورهای اسلامی را تحت شعاع قرار دهد.

اسلام به عنوان کامل ترین و آخرین دین الهی، با داشتن نزدیک به یک و نیم میلیارد پیرو و حدود پنجاه کشور مسلمان در عرصه نظام بین الملل، باید دستورات و قواعدی را به مسلمانان ارائه کرده باشد یا این قواعد در متون اسلامی موجود باشند تا مسلمانان بر اساس آنها یا با بهره گیری از آنها، به تعامل با سایر ملت ها بپردازند. ورزش می تواند در ارتقا روابط حسنه میان ملل اسلامی و کاهش تنش های موجود نقش مهمی داشته باشد. اگرچه امروزه بهره مناسبی از ظرفیت های ورزشی در جهت ارتقا صلح و دوستی به خصوص در کشورهای اسلامی نشده است اما نیاز است تا تحول اساسی در این خصوص ایجاد گردد. با توجه به تاکید مهم اسلام بر ارتقا صلح و دوستی، ورزش می تواند پیام آور صلح و دوستی در سطح بین المللی باشد که این مساله حتی جایگاه اسلام را بیش از پیش قوی نماید. به عبارتی ورزش به عنوان یک ابزار کاربردی و تبلیغاتی همه گیر، می تواند اهداف اسلام در توسعه صلح و دوستی را تسرعی بخشد.

جنگ و تروریسم از جمله مشکلات جهان امروزی می باشد که دامنه آثار مخرب آن ورزش را نیز تحت تاثیر قرار داده است. اگرچه رویدادهای ورزشی به عنوان نماد صلح و دوستی امروزه نقش مهمی در ترویج صلح در سطح بین المللی دارد اما تنش های موجود در خاورمیانه به علت گستردگی و حضور کشورهای بیگانه سبب گردیده است تا آثار سو بر ورزش کشورهای اسلامی برجای گذارد. با توجه به نتایج پژوهش حاضر پیشنهادات زیر ارائه شده است؛

- ایجاد شبکه تلویزیونی ورزشی ویژه ورزش کشورهای اسلامی جهت ایجاد ارتباطات ورزشی.
- پذیرش میزبانی رویدادهای مهم ورزشی توسط کشورهای اسلامی و همکاری میان کشورهای اسلامی جهت سربلندی در برگزاری این رویدادها.
- برگزاری منظم مسابقات ورزشی همبستگی کشورهای اسلامی و پوشش رسانه ای گسترده از این مسابقات جهت مخابره در سطح بین المللی.
- برگزاری مسابقات نمادین ورزشی میان کشورهای اسلامی دارای تنش جهت کاهش تنش های موجود.
- دعوت از تیم های مطرح ورزشی جهت حضور در کشورهای اسلامی و برگزاری اردوها و مسابقات مشترک جهت گسترش تعاملات ورزشی کشورهای اسلامی با سایر کشورها.

منابع

۱. قرآن کریم
۲. نهج البلاغه
۳. بیهقی، احمدبن حسین بیهقی. (۲۰۰۳). السنن الکبری، ج ۱۵، ص ۲۵۲، بیروت ۱۴۲۴/۲۰۰۳.
۴. توشیهیکو ایزوتسو. (۱۹۶۶). مفاهیم اخلاقی دینی در قرآن، ج ۱، ص ۷۴-۱۰۴، مونترال.
۵. حسین زاده، محبوبه. (۱۳۸۷). بررسی تأثیرات جنگ بر کودکان: امیدی به اندازه هیچ، اعتماد، شماره ۱۷۰۲، <http://www.magiran.com/npview.asp?ID=1640931>
۶. جعفریان، رسول (۱۳۶۹)، تاریخ سیاسی اسلام، قم: سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
۷. خدوری، مجید (۱۳۸۰)، جنگ و صلح در حقوق اسلام، تهران: دانشگاه پیام نور.
۸. سلطانی نسب، ابراهیم. (۱۳۶۲). جواهر الکلام فی شرح شرائع الاسلام، در الحیاء التراث العربی، لبنان.
۹. راسخ، نازنین؛ جوادی پور، محمد. (۱۳۹۶). نقش ورزش و توسعه دیپلماسی ورزشی در پیشبرد سیاست‌های فرهنگی- اجتماعی و روابط خارجی جمهوری اسلامی ایران، نشریه مدیریت ورزشی.
۱۰. رعنائی، شهین. (۱۳۹۶). بررسی تأثیرات جنگ جهانی اول بر ساختارهای اجتماعی مناطق غربی ایران، مجله علمی-پژوهشی پژوهش‌های تاریخی، ۹(۳)، ۳۲-۱۸.
۱۱. سلیمی، عبدالحکیم. (۱۳۸۲). روابط بین الملل در اسلام بررسی مراحل تاریخی، معرفت، شماره ۶۹.
۱۲. شریعتی، مهدی؛ گودرزی، محمود. (۱۳۹۴). جایگاه دیپلماسی ورزش در روابط بین‌الملل جمهوری اسلامی ایران؛ رویکرد کیفی مبتنی بر تحلیل محتوا، دانش سیاسی، ۱۱(۲۲)، ۹۵-۱۲۷.
۱۳. کلینی، الکافی، ج ۵، ص ۷۷۷۹.
۱۴. صباغیان، علی. (۱۳۹۴). دیپلماسی ورزشی، مطالعات فرهنگ ارتباطات، ۱۶(۳۱)، ۱۵۱-۱۳۲.
۱۵. متقیان نژاد، مصطفی؛ قدیم ملالو، علی؛ موسوی، سید محمدرضا. (۱۳۹۳). بررسی ابعاد جنگ نرم و اثرات تهاجم فرهنگی بر جوانان، کنگره بین‌المللی فرهنگ و اندیشه دینی، قم، مرکز راهبری مهندسی فرهنگی شورای فرهنگ عمومی استان بوشهر.
۱۶. محمد، حمید... (۱۳۷۴)، نامه‌ها و پیمانهای سیاسی حضرت محمد(ص) و اسناد صدر اسلام، ترجمه سید محمد حسینی، تهران: انتشارات سروش.
۱۷. نسترن بروجنی، ایمان. (۱۳۹۱). جایگاه ورزش در اعمال و مقابله با جنگ نرم، دومین همایش ملی استعدادیابی ورزشی، تهران، سازمان بسیج ورزش.
۱۸. نوری، حسین بن محمدتقی. (۱۴۰۸). مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، ج ۱۱، ص ۱۸۷، قم.
19. Avraham, E. (2013). Crisis communication, image restoration, and battling stereotypes of terror and wars: Media strategies for attracting tourism to Middle Eastern countries. *American Behavioral Scientist*, 57(9), 1350-1367.
20. Berg, B. K., Kessler, S. A., Berg, T. M. H. B. K., & Hunt, T. M. (2016). A realist perspective of sport and international relations: US governmental perceptions of Olympic boycott movements, 1936–2008. The 'Olympic and Paralympic 'Effect on Public Policy, 7.
21. Billings, A. C., Brown, C. L., Crout III, J. H., McKenna, K. E., Rice, B. A., Timanus, M. E., & Ziegler, J. (2008). The games through the NBC lens: Gender, ethnic, and national equity in the 2006 Torino Winter Olympics. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 52(2), 215-230.
22. Bormann, N. C., & Savun, B. (2018). Reputation, concessions, and territorial civil war: Do ethnic dominoes fall, or don't they? *Journal of Peace Research*, 0022343318767499.
23. Cha, V. (2013). "The Asian games and diplomacy in Asia: Korea–China–Russia". *The International Journal of the History of Sport*, 30(10), pp: 1176-1187.

24. Cleland, J. (2019). Sports Fandom in the Risk Society: Analyzing Perceptions and Experiences of Risk, Security and Terrorism at Elite Sports Events. *Sociology of Sport Journal*, 36(2), 144-151.
25. Coakely, J. J. (2009). *Sports in society: issues and controversies* Sports in society: issues and controversies. tenth ed.: McGraw-Hill
26. Giulianotti, R., & Armstrong, G. (2011). Sport, the Military and Peacemaking: history and possibilities. *Third World Quarterly*, 32(3), 379-394.
27. Hoberman, J. M. (1984). *Sport and political ideology* (Vol. 62). University of Texas Press.
28. Hoberman, J. (2011). The myth of sport as a peace-promoting political force. *SAIS Review of International Affairs*, 31(1), 17-29.
29. Hodgson, G. (2019). Fields of battle: UK government and public attitudes to sport in the Second World War. *Leisure/Loisir*, 43(2), 271-286.
30. Horton, P. (2018). The Ambivalence of the Reaction, Response, Legacy and War Memory: The Japanese Occupation of the Malayan Peninsula: The Consequences for Sport of the Imperial Past and the Democratic Present. In *Japanese Imperialism: Politics and Sport in East Asia* (pp. 279-334). Palgrave Macmillan, Singapore.
31. Lee, Y. S. (2006). The Korean War and tourism: legacy of the war on the development of the tourism industry in South Korea. *International Journal of Tourism Research*, 8(3), 157-170.
32. Jansen, S. C., & Sabo, D. (1994). The sport/war metaphor: Hegemonic masculinity, the Persian Gulf War, and the new world order. *Sociology of Sport Journal*, 11(1), 1-17.
33. Phillips, M. G. (1997). Sport, war and gender images: the Australian sportsmen's battalions and the First World War. *The International Journal of the History of Sport*, 14(1), 78-96.
34. Solstad, G. M., & Strandbu, Å. (2019). Culturally framing 'safe sport': on political mobilisation against abuse in Zambian sport. *International Journal of Sport Policy and Politics*, 11(4), 625-637.
35. Spaaij, R. (2016). Terrorism and security at the Olympics: empirical trends and evolving research agendas. *The International Journal of the History of Sport*, 33(4), 451-468.
36. Taylor, T., & Toohey, K. (2007). Perceptions of terrorism threats at the 2004 Olympic Games: Implications for sport events. *Journal of Sport & Tourism*, 12(2), 99-114.
37. Toohey, K., Taylor, T., & Lee, C. K. (2003). The FIFA World Cup 2002: The effects of terrorism on sport tourists. *Journal of Sport Tourism*, 8(3), 186-196.
38. Xifra, J. (2009). Building sport countries' overseas identity and reputation: A case study of public paradiplomacy. *American Behavioral Scientist*, 53(4), 504-515.

Research Paper

The Role of the Broadcasting Media in Preserving National Identity

Hemmat ali heydari*: PhD student in sociology, Department of Social Sciences, Jahrom Branch, Islamic Azad University, Jahrom, Iran.

Majidreza karimi: Research PhD, Assistant Professor of Sociology Department, Jahrom Branch, Islamic Azad University, Jahrom, Iran.

alirezakhoddamy: PhD in sociology, assistant professor of Islamic Azad University, Jahrom branch, Iran.

Received: 2024/11/19 PP 81-92 Accepted: 2025/01/31

Abstract

National identity as a cultural structure is narrated, reproduced, reinterpreted and represented in various ways. One of the most important tools for its creation and representation are the mass media, which play a significant role in creating national imaginations and worldviews due to the characteristic of learning at the national level. The communication model in the media is to send a message and the process of transferring the message from the sender to the receiver and exchanging views through a conversation is meaningful. Media is a means of conveying a message and affects the process of conveying a message. The title of the present study is the role of radio and television mass media on the consolidation of the national identity of people aged 18 and over in multiple areas of Shiraz city, which has been carried out with a specific purpose and in relation to the subject under investigation. In this research, a quantitative research method (survey) with a descriptive-correlation approach and using a standard questionnaire was used to collect information. The statistical population in this research is people aged 18 years and above who live in Shiraz, and 372 people have been selected from among them for the study sample or statistical volume. The inferential results of the hypotheses are as follows: in the first to third hypotheses, the media variable (the level of benefit, interest and trust in the programs of the provincial network of Seda, Sima) and news as an independent variable and the preservation and consolidation of national identity as The dependent variable was evaluated and each of the hypotheses was confirmed at a significance level above 90% confidence. Therefore, according to the above inferential results, it can be said that diversifying radio and television programs according to the needs of the audience can strengthen the national identity among people. Therefore, programming should be in line with the consolidation of the national identity of the audience and members of the society

Keywords: role, media, radio, television, identity, national

Citation: Hemmat ali heydari (2025). **The Role of the Broadcasting Media in Preserving National Identity**. *Journal of Society and Politics*, Vol 2, No 8, Shiraz, PP 81-92.

*. **Corresponding author:** Hamidreza Jalili, **Email:** H2heydari@yahoo.com, **Tel:** +98 09177031509

Extended Abstract

Introduction

The interrelationship between media and national identity is particularly delicate. The aim of this study is to examine the role of the provincial media of the Iranian Broadcasting Corporation in the components of national identity and unity within the conceptual and theoretical framework of two independent variables (the Iranian Broadcasting Corporation) and dependent variables (national identity). Given the importance of media in various aspects of domestic and foreign policy of countries, research in this field from a theoretical and practical perspective is necessary for researchers and policymakers to explain micro and macro strategies and decisions; because the heavy shadow of the media on the national identity of societies is undeniable in the era of communication and information technology, especially the digital era, and neglecting this issue or lacking proper recognition of it will be very costly for national identity.

Methodology

In this study, a quantitative research method (survey) with a correlational-descriptive

approach and using a standard questionnaire was used to collect data. The statistical population in this study was people aged 18 and above living in Shiraz, from whom 372 people were selected for the study sample or statistical volume.

Results and discussion

The inferential results of the hypotheses are as follows: in the first to third hypotheses, the media variables (the level of use, interest, and trust in the programs of the provincial network of the Iranian Broadcasting Corporation (SED) and the news were evaluated as independent variables, and the preservation and consolidation of national identity were evaluated as dependent variables, and each of the hypotheses was confirmed at a significance level above 90% confidence.

Conclusion

Therefore, according to the above inferential results, it can be said that diversifying the programs of the Iranian Broadcasting Corporation according to the needs of the audience can strengthen national identity among individuals.

References

1. Dovas, D. A. (2011), Survey of Social Research, translated by Houshang Naibi, Tehran, Nei Publishing House.
2. Tajik, Mohammad Reza (2008), Media and Crisis in the Age of Trans-Reality with Emphasis on Identity Crisis, Journal of Communication Research, 15th Year, No. 56.
3. Rahbar Ghazi et al. (2017), Study of the Effects of Virtual Social Networks on Students' National Identity, Soft Power Studies Quarterly, No. 17.
4. Sa'i, Mansour (2010), Representation of Historical and Political Dimensions of National Identity on Television of the Islamic Republic of Iran (Case Study of Grade A Historical Television Series in Three Decades after the Islamic Revolution of Iran), Scientific and Research Journal of Theoretical Politics, No. 7.
5. Lazar, Juliet (2001), Public Opinion, translated by Morteza Kotbi, Tehran, Nei Publishing House.
6. Ghorbanzadeh Savar, Ghorbanali et al. (2016), Media and National Identity, Case Study; The Impact of Media on National Identity Indicators, Media and Culture, Institute for Humanities and Cultural Studies, Year 6, Issue 1.
7. Masoud Nia, Hossein et al. (2014), Investigating the Relationship between National and Ethnic Identity, Quarterly Journal

of Social and Cultural Development Studies,
Volume 3, Issue 2.

8. Niazi, Mohsen and Elham Shagaei Moghadam (2011), Investigating the Impact of Mass Media on National Identity Orientation, Case Study: Citizens of Kashan City, Interdisciplinary Studies in Media and Culture, Volume 2, Issue 1.

مقاله پژوهشی

نقش صدا و سیما بر تحکیم هویت ملی افراد ۱۸ سال به بالای شهر شیراز

همتعلی حیدری^۱: دانشجوی دکتری-جامعه‌شناسی-گرومعلوم اجتماعی-مواحدچهرم-دانشگاه آزاد اسلامی-مجرم-ایران -

محمدرضا کریمی: دانشیار-گرومعلوم سیاسی-وروابط بین الملل-مواحدشیراز-دانشگاه آزاد اسلامی-شیراز-ایران

علیرضا خدای: استادیار-گرومحقق و علوم سیاسی-مواحدقشم-دانشگاه آزاد اسلامی-قشم-ایران

دریافت: ۱۴۰۳/۰۸/۲۹ - ۱۴۰۳/۱۱/۱۲ - پذیرش: ۱۴۰۳/۱۱/۱۲ - صص ۸۱-۹۲

چکیده

هویت ملی به مثابه سازهای فرهنگی-باروش‌های-گوناگون-روایت-باز-تولید-باز-تفسیر-و-باز-نمایی-می-شود-یکی-از-مهم‌ترین-ابزارهای-آفرینش-و-باز-نمایی-آن-بر-سازمانهای-جمعی-هستند-که-به-دلیل-ویژگی-فراگیری-در-سطح-ملی-در-ایجاد-تصورات-و-جهان‌بینی-ملی-نقش-به-سزایی-دارند-مدل-ارتباطی-در-رسانه-ارسال-پیام-است-و-فرایند-انتقال-پیام-از-فرستنده-به-گیرنده-و-تبادل-دیدگاهها-از-طریق-مکالمه-معنادار-است-رسانه-ابزار-انتقال-پیام-است-و-در-فرایند-انتقال-پیام-تأثیر-می-گذارد-عنوان-مطالعه-حاضر-نقش-رسانه-جمعی-صدا-و-سیما-بر-تحکیم-هویت-ملی-افراد-۱۸-سال-به-بالای-مناطق-چندگانه-شهر-شیراز-می-باشد-که-با-هدف-مشخص-و-در-ارتباط-با-موضوع-مورد-بررسی-انجام-شده-است-در-این-پژوهش-ما-ز-روش-تحقیق-کمی-(پیمایش)-با-رویکرد-همبستگی-توصیفی-و-با-استفاده-از-پرسشنامه-استاندارد-دبرای-جمع‌آوری-اطلاعات-استفاده-شده-است-جامعه-آماری-در-این-پژوهش-افراد-۱۸-سال-به-بالای-ساکن-شیراز-بوده-که-تعداد-۳۷۲-نفر-نیز-از-میان-آن‌ها-برای-نمونه‌مورد-مطالعه-یا-حجم-آماری-انتخاب-شده-اند-نتایج-استنباطی-فرضیه‌های-دین-شرح-حاست-که-در-فرضیه‌های-اول-تاسوم-متغیر-رسانه-(میزان-بهر-مندی-علاقه-مندی-و-اعتماد-به-برنامهای-شبکه‌ای-استانی-صدا-سیما)-و-خبر-به-عنوان-متغیر-مستقل-و-حفظ-و-تحکیم-هویت-ملی-به-عنوان-متغیر-وابسته-ارزیابی-شدند-که-هر-کدام-از-فرضیه‌ها-در-سطح-معناداری-بالای-۰-۹۰-در-صدا-اطمینان-مورد-تأیید-قرار-گرفتند-بنابراین-با-توجه-به-نتایج-استنباطی-فوق-می-توان-گفت-که-متنوع-نمودن-برنامهای-صدا-و-سیما-با-توجه-به-نیاز-مخاطبان-می-توان-هویت-ملی-در-بین-افراد-رلمستحکم-تر-کرد-.

واژه‌های کلیدی: رسانه-میراد-یوتیوب-یون-مشنیداری-هویت

استناد: همتعلی حیدری-(۱۴۰۳)- نقش صدا و سیما بر تحکیم هویت ملی افراد ۱۸ سال به بالای شهر شیراز . فصلنامه جامعه و سیاست، سال ۲، شماره ۳، صص ۸۱-۹۲

مقدمه

بیان-مساله: هویت-ملی-عالی-ترین-سطح-هویت-جمعی-در-داخل-کشور-و-هم-زاد-ملت-به-معنای-امروزی-آن-است-هویت-ملی-احساس-تعلق-و-تعهد-به-اجتماع-ملی-است-هویت-ملی-مجموعه-گرایش‌ها-و-نگرش‌های-تشخص-بخش-و-وحدت-بخش-در-سطح-کشور-در

^۱- نویسنده مسئول: همتعلی حیدری-پست الکترونیکی: H2heydari@yahoo.com - تلفن: ۰۹۱۷۷۰۳۱۵۰۹ -

حکم یک واحد سیاسی است. افراد جوامع از طریق هویت ملی منشأ مشترکی در خود احساس می کنند. هویت ملی مجموعه شاخص‌ها ی مادی، زیستی، فرهنگی، و روانی شامل مجموعه سنن، آداب، قوانین، عقاید، اندیشه‌ها، ارزش‌ها، نمادها، فناوری‌ها، اشیاء، و ابزارهاست که سبب همبستگی درونی جوامع و تمایز آن از جوامع دیگر می شود و روابط اشخاص حقیقی و حقوقی با یکدیگر و حقوق و تکالیف‌شان را تعریف و تعیین می کند (قربان زاده-سوار و دیگران، ۱۳۹۵). هویت ملی به مثابه سازهای فرهنگی-بازر و ش‌های-گوناگون-روایت، بازتولید، بازتفسیر و بازنمایی می شود. یکی از مهم ترین ابزارهای آفرینش و بازنمایی آن، رسانه‌های جمعی هستند که به دلیل ویژگی فراگیری در سطح ملی در ایجاد تصورات و جهان بینی ملی نقش به سزایی دارند (ساعی، ۱۳۸۹: ۱۱۴) -

امروزه رسانه‌های جمعی، به عنوان منبع اطلاعاتی-کشورهای نقش آنها در فرهنگ و ابعاد گوناگون هویت ملی-و انسانی، مورد توجه صاحب نظران و محققان علوم انسانی اجتماعی قرار گرفته است. در این ارتباط دیدگاه‌ها و رویکردهای نظری متفاوتی ارایه شده است. نظریه‌ی ارتباطات گلوله‌ای-بر شکل گیری هویت بر مبنای رسانه‌ها تأکید کرده است. در برابر، برخی صاحب نظران به قدرت تحلیل اطلاعات و فرهنگ بهره‌وری از رسانه‌ها اشاره کرده اند (نیازی و دیگران، ۱۳۹۱). در این میان، نقش-تولیز یون-در-مفصل بندی-و-روایت-مؤلفه‌های-هویت ملی-ما-اهمیت زیادی دارد چون به هر چه مستند از نمادها و واژه‌های پدید آمده-محتوای-خاص-خود را اعطای کند و از راه انتقال-این-معنا-بر مخاطبان-تأثیری-ژرف می-گذارد (تاجیک، ۱۳۸۷: ۶۹). مدل ارتباطی در رسانه ارسال پیام است و فرایند انتقال پیام از فرستنده به گیرنده و تبادل دیدگاهها از طریق مکالمه معنادار است. رسانه ابزار انتقال پیام است و در فرایند انتقال پیام تأثیر می گذارد. رسانه به وسیلهی اطلاق می شود که اعضای جامعه از آن برای انتقال پیامها، افکار، و مفاهیم استفاده می کنند. تولیز یون-در-زندگی-رسانه‌ای-شده امروز-با-کار بست-تکنیک‌ها و نظریات-های-گوناگون-بسیار-به سزایی-در-ایجاد-باز تولید و بازنمایی-هویت ملی-به-مثابه سازهای-فرهنگی-ایفا می-کند. چنین نقشی-در-جوامع-متنوع-فرهنگی، همانند ایران-که مسئله-ثبات، همزیستی-و-بر خور داری-از-هویت-مشترک-اهمیت دارد، جدی-ارزیابی می-شود (کریمی-بی-تا).

با توجه به موارد مذکور به هویت ملی در فوق، رسانه-استانی-صدلوسیمای-جمله رسانه‌های-ارتباطی-وال-کترونیکی می-باشد که میتواند بر هویت ملی-افراد جامعه-تأثیر گذار باشد. بدین شرح-که-این-رسانه می-تواند هویت ملی-افراد را تقویت و باز سازی-نماید. لذا عملکرد رسانه-ی-استانی-دیداری-و شنیداری-در-هویت یابی یا بحران هویت مخاطبان-شان-و نقش آنها در زمینه هویت ملی برجسته می شود و رسالت-این-پژوهش-کنکاش در این مسئله است و یافتن پاسخ این پرسش که نقش-رسانه-ی-استانی-صدلوسیمای-استان-فارس-بر-هویت ملی-چگونه-است؟ -

اهمیت و ضرورت تحقیق-رسانه در دنیای امروز نقش انکارناپذیری دارد. آلون تافلر وسایل ارتباطی را در فرآیند عملیات روانی ۱- و عرصه نبرد آینده از گلوله‌های سلاح‌های جنگی-مر گبار ترمی-داند (شکرخواه، ۱۳۸۲: ۸۵). افراد از وسایل ارتباط جمعی معمولاً در زمان فراغت-شان استفاده می کنند و در این تعامل نقش‌ها و کارکردهای گوناگونی دارند. رسانه توان درک مسیر حرکت جامعه را به افراد و آحاد جامعه-نشان می دهد. رسانه با کاهش پیچیدگی فرایند ارتباطی مردم با مسئولان و مردم با یکدیگر به-وفای-اجتماعی-۲-کمک می کند. لومانی ایجاد وفاق اجتماعی را مستلزم-تحدید تنوعها و کاهش پیچیدگی‌ها می داند (لازار، ۱۳۸۰: ۳۷). بنابراین-به-توجه-به-موارد-مطرح-شده-در-فوق-ارتباط متقابل رسانه و هویت ملی ظرافت خاصی دارد. هدف این پژوهش-بررسی-نقش-رسانه-استانی-صدلوسیمای-در-مؤلفه‌های-هویت و وحدت ملی-در-چهار چوب مفهومی و نظری دو متغیر-مستقل (رسانه صدلوسیمای)-و وابسته (هویت ملی)-است. با توجه به اهمیت رسانه در ابعاد گوناگون سیاست داخلی و خارجی کشورها تحقیق در-این-زمینه از جنبه نظری و عملی در تبیین راه بردها و تصمیم‌های خرد و کلان برای-پژوهش گران و سیاست گذاران ضرورت دارد؛ زیرا سایه سنگین رسانه بر هویت ملی-جوامع، در عصر فناوری ارتباطات و اطلاعات، به ویژه عصر دیجیتال، انکارناپذیر است و غفلت از این مهم یا فقدان شناخت صحیح آن برای هویت ملی هزینه بسیاری خواهد داشت -

پیشینه و مبانی نظری تحقیق

قربانعلی-قربان زاده-سوار و دیگران در-تابستان ۱۳۹۵ در فصل-نامه-رسانه و فرهنگ مقاله-ای-چاپ کرده-اند-که-یافته‌های-آن-حاکم از آن است که رسانه‌ها با تأثیر در سه شاخص هویتی، یعنی-عناصر، مبانی، و جایگاه آن در هویت ملی تأثیر شگرف مثبت یا منفی می-گذارد. در-هر-بهره-قاضی-و-دیگران (۱۳۹۶)-تحقیقی-به-عنوان-بررسی-تأثیرات شبکه‌های اجتماعی مجازی بر روی هویت ملی-دانشجویان-انجام-دادند-که-نتایج-نشان می-دهد-که-دو مؤلفه میزان-فعال بودن کاربران شبکه‌های اجتماعی و میزان واقعی تلقی کردن محتوای شبکه‌های

¹ -psychological operations

² - social consensus

اجتماعی تأثیر معنی داری بر روی هویت ملی نداشته اند. مسعود نیا و دیگران (۱۳۹۳) در تحقیق شان با عنوان بررسی رابطه هویت ملی و قومی در میان دانشجویان دانشگاه تهران نشان می دهد برخلاف باور رایج در میان برخی نظریات، رابطه معکوس و متضادی میان هویت ملی و قومی وجود ندارد و رابطه ای مثبت و هم افزا برقرار است. همچنین تحلیل تأثیر متغیرهای زمینه ای بر هویت ملی و قومی نشان می دهد جنسیت، نوع رشته ای تحصیلی، سطح تحصیلات بیشترین پیشبینی کنندگان هویت ملی - نوع مذهب بیشترین واریانس هویت قومی دانشجویان را پیش بینی می کند. شهرام نیا و دیگران (۱۳۹۳)، تحقیقی را با عنوان بررسی تأثیر شبکه های اجتماعی بر میزان هویت ملی دانشجویان دانشگاه اصفهان انجام داده اند که یافته های این مطالعه نشان می دهد رابطه ای شبکه های برون گروهی با ابعاد چهارگانه ای هویت ملی؛ یعنی هویت فرهنگی، اجتماعی، تاریخی، سیاسی و سرزمینی معنادار و قوی می باشد و شبکه های مذکور به ترتیب بر هویت فرهنگی - اجتماعی، هویت سیاسی، هویت تاریخی و هویت سرزمینی بیشترین تأثیر را داشته اند. همچنین با وجود تأثیر شبکه های اجتماعی درون گروهی بر هویت سیاسی و فرهنگی - اجتماعی، مقدار کل بدست آمده، وجود رابطه ای میان هویت ملی دانشجویان و شبکه های درون گروهی را تأیید نکرد. حسین زادمودیگران (۱۳۹۲) در تحقیقی با عنوان بررسی تأثیر میزان و نوع استفاده از ماهواره بر هویت اجتماعی، دینی و ملی، در بین دانش آموزان مقطع سوم دبیرستان شهر اهواز به این نتیجه رسیده اند که تنها سه متغیر پایگاه اجتماعی اقتصادی و میزان علاقه مندی نسبت به نوع برنامه های ماهواره ای و میزان استفاده از ماهواره معنادار بوده اند. نیازی و دیگران (۱۳۹۰) در تحقیق شان با عنوان بررسی تأثیر رسانه های جمعی در گرایش به هویت ملی در بین شهروندان شهرستان کاشان به رابطه ای معناداری و مثبت بین میزان استفاده از تلویزیون و میزان گرایش به هویت ملی و نیز رابطه معنی دار و منفی بین میزان استفاده از ماهواره و اینترنت با میزان گرایش به هویت ملی پی بردند.

اهداف تحقیق: ۱- هدف کلی پژوهش: بررسی نقش رسانه استانی صدا و سیما در هویت ملی افراد ۱۸ سال به بالای ساکن در شهر شیراز. **۲- اهداف فرعی یا جزئی پژوهش:** الف - بررسی رابطه ای معنی داری بین میزان بهره مندی، علاقه مندی و اعتماد به برنامه های شبکه استانی صدا و سیما و حفظ هویت ملی. ب - بررسی رابطه ای معنی داری بین مشخصات زمینه ای پاسخگویان و حفظ هویت ملی.

فرضیه های تحقیق: به نظر می رسد نالف - بین میزان بهره مندی، علاقه مندی و اعتماد به برنامه های شبکه استانی صدا و سیما و حفظ هویت ملی رابطه معناداری وجود دارد. ب - بین مشخصات زمینه ای پاسخگویان و حفظ هویت ملی رابطه معناداری وجود دارد.

روش تحقیق

نوع روش: این پژوهش با استفاده از روش کمی (پیمایشی) انجام شد. ماست تحقیق پیمایش عام ترین نوع تحقیقات اجتماعی و روش برای گردآوری داده ها است که در آن از گروه های معینی از افراد خواسته می شود، به تعدادی پرسش مشخص - که معمولاً برای همه افراد یکسان هستند پاسخ دهند. از این روی پیمایش نوعاً از پرسش نامه های استفاده می کند که در برگیرنده فهرستی از مطالب طرح ریزی شده برای به دست آوردن اطلاعات مورد نظر می باشد. البته برای گردآوری داده ها در پیمایش از تکنیک های مختلفی چون پرسشنامه، مشاهده و مصاحبه استفاده می شود. با این حال پرسشنامه پر کاربردترین تکنیک است. پرسشنامه تکنیک بسیار ساخت مندی برای گردآوری داده ها است که در آن از هر پاسخگویی مجموعه یکسانی از پرسش ها پرسیده می شود (دواس، ۱۳۹۰: ۸۷). جامعه آماری، روش نمونه گیری و حجم نمونه جامعه آماری در بخش پیمایشی پژوهش، مردان و زنان ۱۸ سال و بالاتر ساکن شهر شیراز بود. ماست صد و یک نفر از افراد جامعه مورد بررسی، فرآورد آماری محسوب می شوند. حجم نمونه در این پژوهش با استفاده از جدول نمونه گیری مرکز تحقیقات صدا و سیما در سال ۱۳۹۸، در مجموع ۳۰۰ نفر بوده است. در این مطالعه به شیوه ای خوشه ای - چندمرحله ای و تصادفی ساده و سه مرحله ای، نمونه گیری به عمل آمده است. جهت شناسایی نمونه ها از طریق نقشه (منطقه، حوز مو بلوک)، مصاحبه انجام شده است. در نمونه گیری خوشه ای چندمرحله ای، کسب نمونه نهایی متضمن انتخاب چند نمونه مختلف است و به گونه ای انجام می شود که هزینه مصاحبه نهایی به حداقل برسد. کار اصلی این است که ابتدا از میان مناطق، نمونه ای انتخاب گردد. سپس از میان مناطق بزرگ نمونه گیری می شود. و رفته رفته از هر منطقه بزرگ مناطق کوچکتری نمونه گیری می شوند. نهایتاً کار به انتخاب نمونه ای از خانوار ها و استفاده از روشی برای انتخاب افراد در خانوارهای منتخب ختم می شود. می توان هر شهر بزرگی را به چند حوز تقسیم کرد. فهرست حوز ها چهار چوب نمونه گیری حوز ها است و با استفاده از نمونه گیری تصادفی ساده نمونه ای از حوز ها انتخاب می کنیم (دواس، ترجمه نایی، ۱۳۷۶: ۷۴). با باز تحقیق و نحوه تجزیه و تحلیل داده نابزار مورد استفاده برای جمع آوری اطلاعات پرسشنامه بوده که اطلاعات بدست آمده از این پژوهش.

توسط افراد آموزش دیده کد گذاری و سپس بوسیله ی نرم افزار SPSS پردازش شده است. اطلاعات بدست آمده بصورت جداول ترکیبی مدرن سببی و تقاطعی تنظیم و بلا استفاده از آمارهای توصیفی و استنباطی و بد توجه به سطح سنجش متغیرها تحلیل شده است. -

بحث و ارائه یافته ها

یافته های توصیفی:

جدول شماره ۱- بهره مندی، علاقه مندی و اعتماد به برنامه های صدا و سیما و اخبار و اطلاعات مرکز فارس

گویه ها	خیلی زیاد	زیاد	کم	خیلی کم	اصلا	جمع
بهره مندی از برنامه های سیما، صدا و اخبار و اطلاعات	۳/۲	۱۹/۴	۳۷/۶	۱۰/۸	۲۹	۱۰۰
	۴/۸	۱۵/۳	۲۳/۹	۱۰/۸	۴۴/۹	۱۰۰
	۷	۲۱/۵	۲۸/۸	۷/۳	۳۵/۲	۱۰۰
	۶	۱۳/۷	۲۳/۴	۱۱	۴۵/۴	۱۰۰
علاقه مندی به برنامه های صدا، سیما و اخبار و اطلاعات	۶/۵	۳۴/۹	۲۸/۲	۷/۳	۲۲/۸	۱۰۰
	۷/۳	۲۵/۸	۲۴/۲	۱۰/۲	۳۲	۱۰۰
	۸/۹	۳۲/۸	۲۳/۹	۷/۸	۲۶/۳	۱۰۰
	۷/۸	۲۲/۳	۲۳/۹	۱۱/۶	۳۴/۱	۱۰۰
اعتماد به برنامه های سیما، صدا و اخبار و اطلاعات	۵/۶	۴۰/۹	۲۷/۷	۷	۱۸/۸	۱۰۰
	۵/۹	۳۷/۴	۲۲	۷/۸	۲۶/۹	۱۰۰
	۵/۴	۴۴/۱	۲۲/۸	۴/۸	۲۲/۸	۱۰۰
	۶/۵	۳۴/۹	۲۳/۱	۶/۲	۲۹/۳	۱۰۰

بهره مندی از برنامه های سیما، صدا و اخبار و اطلاعات: به توجه به جدول فوق و اطلاعات بدست آمده در این پژوهش میزان بهره مندی پاسخگویان از برنامه های سیما، استانی (۴۸/۴ درصد) در حد کم و خیلی کم، ۳۴/۷ درصد در حد کم و خیلی کم بوده اند. در ضمن ۴۴ درصد پاسخگویان نیز اصلا از برنامه های صدا، استانی استفاده نمی کردند. -

علاقه مندی به برنامه های سیما، صدا و اخبار و اطلاعات: اطلاعات بدست آمده در این پژوهش نشان می دهد که اغلب پاسخگویان (۴۱/۴ درصد) میزان علاقه مندی خودشان به برنامه های سیما، استانی را در حد زیاد و خیلی زیاد و ۳۴/۴ درصد پاسخگویان میزان علاقه مندی خودشان به برنامه های صدا، استانی را در حد کم و خیلی کم بیان نموده اند. همچنین میزان علاقه مندی پاسخگویان به اخبار و اطلاعات سیما، فارس ۴۲ درصد در حد زیاد و خیلی زیاد و به اخبار و اطلاعات صدا، استانی ۳۰ درصد در حد زیاد و خیلی زیاد بوده است. ضمن اینکه ۳۴ درصد پاسخگویان نیز گفته اند که اصلا علاقه ای به اخبار و اطلاعات صدا، استانی ندارند. -

اعتماد به برنامه های سیما، صدا و اخبار و اطلاعات: میزان اعتماد اغلب پاسخگویان (۴۷ درصد) به برنامه های سیما، استانی در حد زیاد و خیلی زیاد و به برنامه های صدا، استانی در حد زیاد و خیلی زیاد (۴۳ درصد) به اخبار سیما، استانی (۵۰ درصد) در حد زیاد و خیلی زیاد به اخبار صدا، استانی (۴۱ درصد) در حد زیاد و خیلی زیاد بوده که پاسخگویان بیان کردند. -

جدول شماره ۲- تاثیر ابعاد مختلف هویت بر تحکیم هویت ملی:

هویت فرهنگی	خیلی زیاد	زیاد	کم	خیلی کم	اصلا	جمع
هویت دینی	۶۵	۱۴	۸	۷	۶	۱۰۰
هویت فرهنگی	۷۸	۱۳	۵	۲	۲	۱۰۰

۱۰۰	۹	۱۱	۱۷	۱۷	۴۶	هویت جغرافیایی
۱۰۰	۱۰	۳	۷	۱۰	۷۰	هویت اجتماعی
۱۰۰	۲۳	۱۱	۱۳	۱۳	۴۰	هویت تاریخی
۱۰۰	۱	۶۴	۳۲	۲	۱	سیاسی

تأثیر ابعاد مختلف بر تحکیم هویت ملی: جدول فوق تأثیر ابعاد مختلف را بر تحکیم هویت ملی نشان می‌دهد. با توجه به اطلاعات کسب شده و مندرج در جدول، مولفه‌های ابعاد فرهنگی (۹۱ درصد)، اجتماعی (۸۰ درصد)، دینی (۷۹ درصد)، جغرافیایی (۶۳ درصد)، تاریخی (۵۳ درصد) به ترتیب در حد زیاد و خیلی زیاد موجب تحکیم هویت ملی می‌شوند. ضمن اینکه بعد سیاسی در حد کم و خیلی کم (۹۶ درصد) موجب تحکیم هویت ملی می‌شود. بررسی فرضیه‌های تحقیق و آرایه‌ی نتایج: -

فرضیه اول: بین میزان استفاده از برنامه‌های شبکه‌ی استانی صدا و سیما و حفظ هویت ملی رابطه معناداری وجود دارد. -

جدول شماره ۳- ضریب همبستگی پیرسون بین میزان استفاده از برنامه‌های صدا و سیما و تحکیم هویت ملی

متغیر	ضریب همبستگی	تحکیم هویت ملی	میزان بهره مندی
تحکیم هویت ملی	ضریب همبستگی	۱	** / ۳۶۴۰
	معناداری	۳۲۸	۰,۰۰۰
میزان بهره مندی	ضریب همبستگی	** / ۳۶۴۰	۱
	معناداری	۰,۰۰۰	۳۲۶
	تعداد	تعداد	۳۷۰

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

در این قسمت به بررسی رابطه بین استفاده از برنامه‌های شبکه‌ی استانی صدا و سیما و تحکیم هویت ملی مردم می‌پردازیم. با توجه به نتایج جدول فوق، مشاهده می‌کنیم که چون $0/01 < sig = -0/000$ پس در سطح ۹۹ درصد به بالا آزمون معنادار است و این یعنی از نظر آماری بین میزان بهره مندی مخاطبان از رسانه‌ی استانی صدا و سیما و مرکز فارس و تحکیم هویت ملی ارتباط معناداری وجود دارد. علاوه بر این، عدد مربوط به ضریب همبستگی رابطه مستقیم بین این دو مؤلفه را نشان می‌دهد و این یعنی با افزایش میزان بهره مندی از برنامه‌های صدا و سیما و مرکز فارس، هویت ملی نیز مستحکم‌تر می‌شود و بر عکس. -

فرضیه دوم: بین میزان علاقه مندی به برنامه‌های شبکه‌ی استانی صدا و سیما و تحکیم هویت ملی رابطه معناداری وجود دارد. -

جدول شماره ۴- ضریب همبستگی پیرسون بین میزان علاقه مندی به برنامه‌های صدا و سیما و تحکیم هویت ملی

متغیر	ضریب همبستگی	تحکیم هویت ملی	میزان علاقه مندی
تحکیم هویت ملی	ضریب همبستگی	۱	** / ۴۲۶۰
	معناداری	۳۲۸	۰,۰۰۰
میزان علاقه مندی	ضریب همبستگی	** / ۴۲۶۰	۱
	معناداری	۰,۰۰۰	۳۲۶
	تعداد	تعداد	۳۷۰

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

در این قسمت به بررسی رابطه بین میزان میزان -علاقه مندی به برنامه های شبکه -استانی صدلوسیما و تحکیم هویت ملی مردم می پردازیم. با توجه به نتایج جدول فوق مشاهده می کنیم که چون $0.01 < sig = 0.000$ پس در سطح ۹۹ درصد به بالا آزمون معنادار است و این یعنی از نظر آماری بین میزان -علاقه مندی پاسخگویان به برنامه های صدلوسیما و مرکز فارس و تحکیم هویت ملی ارتباط معناداری وجود دارد. از طرفی عدد مربوط به ضریب همبستگی بین این دو مؤلفه که برابر 0.426 و عددی نزدیک به یک است نیز نتیجه فوق را تایید می کند. علاوه بر این عدد مربوط به ضریب همبستگی رابطه مستقیم بین این دو متغیر را نشان می دهد و این یعنی با افزایش میزان -علاقه مندی به برنامه های صدلوسیما مرکز فارس هویت ملی نیز مستحکم تر می شود و بر عکس -.

فرضیه سوم بین میزان اعتماد به برنامه های شبکه ای استانی صدلوسیما و حفظ هویت ملی رابطه معناداری وجود دارد.

جدول شماره ۵- ضریب همبستگی پیرسون بین میزان اعتماد به برنامه های صدا و سیما و تحکیم هویت ملی

متغیر	ضریب همبستگی	تحکیم هویت ملی	میزان بهره مندی
تحکیم هویت ملی	ضریب همبستگی	۱	$**/0.420$
	معناداری		۰,۰۰۰
	تعداد	۳۲۸	۳۲۴
میزان اعتماد	ضریب همبستگی	$**/0.420$	۱
	معناداری	۰,۰۰۰	
	تعداد	۳۲۴	۳۶۶

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

در این قسمت به بررسی رابطه بین میزان اعتماد به رسانه استانی صدلوسیما و تحکیم هویت ملی مردم می پردازیم. با توجه به نتایج جدول فوق، مشاهده می کنیم که چون $0.01 < sig = 0.000$ پس در سطح ۹۹ درصد به بالا آزمون معنادار است و این یعنی از نظر آماری بین میزان اعتماد به برنامه های صدلوسیما مرکز فارس و تحکیم هویت ملی ارتباط معناداری وجود دارد. همچنین عدد مربوط به ضریب همبستگی بین این دو مؤلفه که برابر 0.452 و عددی نزدیک به یک است نیز این نتیجه را تایید می کند. علاوه بر این، عدد مربوط به ضریب همبستگی رابطه مستقیم بین این دو متغیر را نشان می دهد و این یعنی با افزایش میزان اعتماد به برنامه های صدلوسیما مرکز فارس تحکیم هویت ملی نیز افزایش می یابد و بر عکس -.

فرضیه چهارم بین جنسیت پاسخگویان و تحکیم هویت ملی رابطه معناداری وجود دارد.

جدول شماره ۶- ضریب همبستگی پیرسون بین جنسیت مخاطبان و حفظ هویت ملی

متغیر	ضریب همبستگی	تحکیم هویت ملی	جنسیت مخاطبان
تحکیم هویت ملی	ضریب همبستگی	$**/0.2280$	1
	معناداری	۰/۰۰۰	
	تعداد	۲۷۵	۳۰۰
میزان جنسیت مخاطبان	ضریب همبستگی	۱	$**/0.2280$
	معناداری	۰/۰۰۰	
	تعداد	۳۰۰	۲۷۵

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

در این قسمت به بررسی رابطه بین جنسیت و تحکیم هویت ملی مردم می پردازیم. با توجه به نتایج جدول فوق، مشاهده می کنیم که چون $0.000 < sig = 0.000$ پس در سطح ۹۹ درصد به بالا آزمون معنادار است و این یعنی از نظر آماری بین میزان جنسیت مخاطبان و

تحکیم هویت ملی ارتباط معناداری وجود دارد. همچنین عدد مربوط به ضریب همبستگی بین این دو مؤلفه که برابر ۰/۲۲۸- و عددی نزدیک به یک می باشد، نیز این نتیجه را تایید می کند بنابراین فرضیه فوق تایید می شود.

فرضیه پنجم: بین سن مخاطبان تحکیم هویت ملی رابطه معناداری وجود دارد.

جدول شماره ۷- ضریب همبستگی اسپیرمن بین سن مخاطبان و تحکیم هویت ملی

متغیر	ضریب همبستگی	تحکیم هویت ملی	سن مخاطبان
تحکیم هویت ملی	ضریب همبستگی	۱	** / ۳۴۷۰
	معناداری		۰,۰۰۰
	تعداد	۳۲۸	۳۲۸
سن	ضریب همبستگی	** / ۳۴۷۰	۱
	معناداری	۰,۰۰۰	
	تعداد	۳۲۸	۳۷۲

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

در این قسمت به بررسی رابطه بین سن مخاطبان و حفظ هویت ملی می پردازیم و با توجه به نتایج جدول- جدول فوق مشاهده می کنیم که چون $sig = ۰/۰۰۰ < ۰/۰۱$ پس در سطح بالای ۹۹ درصد آزمون معنادار است و این یعنی از نظر آماری بین سن مخاطبان برنامهای صدور سیمای مرکز فارس و حفظ هویت ملی ارتباط معناداری وجود دارد. از طرفی عدد مربوط به ضریب همبستگی بین این دو متغیر که برابر ۰/۳۴۷- و عددی نزدیک به یک است، نیز نتیجه فوق را تایید می کند.

فرضیه ششم: بین وضعیت تاهل مخاطبان تحکیم هویت ملی رابطه معناداری وجود دارد.

جدول شماره ۸- ضریب همبستگی پیرسون بین وضعیت تاهل مخاطبان و تحکیم هویت ملی

متغیر	ضریب همبستگی	تحکیم هویت ملی	وضعیت تاهل
تحکیم هویت ملی	ضریب همبستگی	۱	** / ۲۷۵۰
	معناداری		۰,۰۰۰
	تعداد	۳۲۸	۳۲۸
وضعیت تاهل	ضریب همبستگی	** / ۲۷۵۰	۱
	معناداری	۰,۰۰۰	
	تعداد	۳۲۸	۳۷۲

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

در این قسمت به بررسی رابطه بین وضعیت تاهل مخاطبان (مجرد و متأهل بودن) و تحکیم هویت ملی می پردازیم و با توجه به نتایج جدول- جدول فوق مشاهده می کنیم که چون $sig = ۰/۰۰۰ < ۰/۰۱$ پس در سطح بالای ۹۹ درصد آزمون معنادار است و این یعنی از نظر آماری بین وضعیت تاهل مخاطبان رسانه صدور سیمای تحکیم هویت ملی ارتباط معناداری وجود دارد. همچنین ضریب همبستگی بین دو متغیر (برابر ۰/۲۷۵-) است که نتیجه را تایید می کند.

فرضیه هفتم: بین نوع فعالیت یا شغل مخاطبان و تحکیم هویت ملی رابطه معناداری وجود دارد.

جدول شماره ۹- ضریب همبستگی پیرسون بین شغل مخاطبان و تحکیم هویت ملی

متغیر	ضریب همبستگی	تحکیم هویت ملی	فعالیت یا شغل
تحکیم هویت ملی	ضریب همبستگی	۱	- / ۰۹۷۰
	معناداری		۰/۰۷۹
	تعداد	۳۲۸	۳۲۸

۱	۰/۹۷۰- ۰/۰۷۹	ضریب همبستگی معناداری تعداد	فعالیت یا شغل
۳۷۲	۳۲۸		

در این قسمت به بررسی رابطه بین شغل مخاطبان رسانه صدلوسیمما و تحکیم هویت ملی مردم می پردازیم. با توجه به نتایج جدول فوق، مشاهده می کنیم که چون $\text{sig} = ۰/۸۷۲ > ۰/۰۵$ پس در سطح ۹۵ درصد به بالا آزمون معنادار نیست و این یعنی از نظر آماری بین میزان شغل مخاطبان و تحکیم هویت ملی ارتباط معناداری وجود ندارد. همچنین عدد مربوط به ضریب همبستگی بین این دو مؤلفه که برابر ۰/۰۹۷- و عددی نزدیک به یک نمی باشد، نیز این نتیجه را تایید می کند. بنابراین فرضیه فوق رد می شود.

فرضیه هشتم بین سواد مخاطبان و تحکیم هویت ملی رابطه معناداری وجود دارد.

جدول شماره ۱۰- ضریب همبستگی اسپیرمن بین سواد مخاطبان و تحکیم هویت ملی

متغیر	ضریب همبستگی	تحکیم هویت ملی	سواد مخاطبان
تحکیم هویت ملی	ضریب همبستگی	۱	۰/۸۹۰- ۰/۱۰۶
	معناداری	۳۲۸	۳۲۷
	تعداد		
سواد مخاطبان	ضریب همبستگی	۰/۸۹۰- ۰/۱۰۶	۱
	معناداری	۳۲۷	۳۷۲
	تعداد		

در این قسمت به بررسی رابطه بین سواد مخاطبان رسانه صدلوسیمما و تحکیم هویت ملی مردم می پردازیم. با توجه به نتایج جدول فوق، مشاهده می کنیم که چون $\text{sig} = ۰/۸۷۲ > ۰/۰۵$ پس در سطح ۹۵ درصد به بالا آزمون معنادار نیست و این یعنی از نظر آماری بین میزان سواد مخاطبان و تحکیم هویت ملی ارتباط معناداری وجود ندارد. همچنین عدد مربوط به ضریب همبستگی بین این دو مؤلفه که برابر ۰/۰۸۹- و عددی نزدیک به یک نمی باشد، نیز این نتیجه را تایید می کند. بنابراین فرضیه فوق رد می شود.

فرضیه نهم بین قومیت مخاطبان و تحکیم هویت ملی رابطه معناداری وجود دارد.

جدول شماره ۱۱- ضریب همبستگی پیرسون بین قومیت مخاطبان و تحکیم هویت ملی

متغیر	ضریب همبستگی	تحکیم هویت ملی	قومیت
تحکیم هویت ملی	ضریب همبستگی	۱	۰/۵۹۰ ۰/۲۸۹
	معناداری	۳۲۸	۳۲۸
	تعداد		
قومیت	ضریب همبستگی	۰/۵۹۰ ۰/۲۸۹	۱
	معناداری	۳۲۸	۳۷۲
	تعداد		

در این قسمت به بررسی رابطه بین قومیت مخاطبان رسانه صدلوسیمما و تحکیم هویت ملی مردم می پردازیم. با توجه به نتایج جدول فوق، مشاهده می کنیم که چون $\text{sig} = ۰/۸۷۲ > ۰/۰۵$ پس در سطح ۹۵ درصد به بالا آزمون معنادار نیست و این یعنی از نظر آماری بین قومیت و تحکیم هویت ملی ارتباط معناداری وجود ندارد. بنابراین فرضیه فوق رد می شود.

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

در این پژوهش در مجموع میزان بهره‌مندی پاسخگویان از ابزار نامفاهای سیمادر حد کم و خیلی کم بوده است و در خصوص صدای استانی نیز اغلب پاسخگویان میزان بهره‌مندی خودشان از این رسانه را پاسخ اصلاح داده‌اند. همچنین در مجموع میزان علاقه‌مندی خودشان به ابزار نامفاهای سیمای استانی و اخبار و اطلاعات استانی را در حد زیاد و خیلی زیاد و صدای استانی را در حد کم و خیلی کم بیان نموده‌اند. از نظر اعتماد نیز اغلب پاسخگویان در این پژوهش میزان اعتماد خودشان به ابزار نامفاهای سیمای استانی و اخبار و اطلاعات استانی را در حد زیاد و خیلی زیاد بیان نموده‌اند. در این پژوهش ابعدادش گانه هویت نیز مورد مطالعه قرار گرفته است که در مجموع نتایج نشان دهنده این است که مولفه‌های ابعداد فرهنگی بیشترین و سیاسی کمترین تاثیر را بر تحکیم هویت ملی دارند. بر اساس یافته‌های این پژوهش بین متغیرهای مستقل (میزان استفاده و میزان علاقه‌مندی و میزان اعتماد به ابزار نامفاهای سیمای استانی) و متغیر وابسته (تحکیم هویت ملی) رابطه معناداری وجود دارد. همچنین بین متغیرهای سن، تاهل و با متغیر تحکیم هویت ملی رابطه معناداری در سطح ۹۹ درصد به بالا وجود دارد. در ارتباط با پیشینه‌ها نیز حسین زاده و دیگران (۱۳۹۲)، حسینی انجادی و دیگران (۱۳۸۸)، نیاز و دیگران (۱۳۹۰)، قربان زاده و سوار و دیگران (۱۳۹۵)، رهبر قاضی و دیگران (۱۳۹۶)، قاسمی و ابراهیم آبادی (۱۳۹۰)، به رابطه معناداری بین نقش رسانه و تحکیم هویت ملی پی برده‌اند. لذا با توجه به نتایج بدست آمده و مطالب فوق، نتایج تحقیق حاضر با نتایج پیشینه‌های مطالعاتی تطابق دارد.

پیشنهادهای برگرفته از یافته‌های پژوهش: هر پژوهشی جهت شناخت و بهبود وضعیت موجود و حل یک مشکل و در راستای یک وضعیت خاص ارائه می‌گردد. لذا با توجه به اهداف پژوهش و بررسی نقش رسانه استانی و صدای سیمای حفظ هویت ملی، پژوهشگر پس از اجزای تفسیر داده‌ها به نتایج و اطلاعاتی دست یافت که می‌توان با ارائه پیشنهادها به رسانه‌های و شنیداری و صدای سیمای جهت حفظ و یکپارچگی عمومی مردم و بخصوص جوانان و نوجوانان اقدام نمود. بنابراین، پیشنهادها در دو گروه، یکی پیشنهادهای کاربردی حاصل از تحقیق و دیگری پیشنهادات پژوهشی حاصل از تحقیق به کاربران و محققین ارائه می‌گردد. ۱- با توجه به نقش صدای سیمای در یکپارچه‌سازی و تحکیم هویت ملی مردم به عنوان مخاطب عام، بایستی رسانه ملی و وبیومی صدای سیمای برنامه‌سازی به تمام گروه‌های جنسی، سنی و با هر میزان سواد و همچنین قومیت‌ها توجه خاص و جدی گردد. ۲- با توجه به اینکه اغلب خانوارها، جهت اطلاع یافتن از مسایل روز و جامعه از رسانه ملی و وبیومی دیداری و شنیداری و صدای سیمای بیشترین بهره‌ر دارند. پیشنهاد می‌گردد که این رسانه مهم در برنامه‌سازی‌ها و تنظیم‌کنندگاتر بر نامفاهای در راستای نیاز مخاطبان که همان اعضای خانوارها هستند حرکت کنند. بدین صورت، علاقه‌مندی و اعتماد مردم نسبت به رسانه صدای سیمای افزایش می‌یابد که این امر موجب تقویت و حفظ هویت ملی در ابعداد فرهنگی، اعتقادی، شخصیتی و اطلاعاتی و در بین اعضای خانوارها می‌شود.

منابع

۱. دواس مدی‌ای (۱۳۹۰) پیمايش در تحقيقات اجتماعي مترجمه‌ی هوشنگ‌نایبی، تهران: نشر نی.
۲. تاجیک، محمد رضا (۱۳۸۷) رسانه و بحران در عصر فراواقعیت با تاکید بر بحران هویت، فصلنامه پژوهش‌های ارتباطی، سال پانزدهم، ش ۵۶.
۳. رهبر قاضی و همکاران (۱۳۹۶)، بررسی تأثیرات شبکه‌های اجتماعی مجازی بر روی هویت ملی دانشجویان، دو فصلنامه مطالعات قدرت نرم، شماره ۱۷.
۴. ساعی، منصور (۱۳۸۹)، بازنمایی ابعداد تاریخی و سیاسی هویت ملی در تلویزیون جمهوری اسلامی ایران (مطالعه موردی: سریال‌های تلویزیونی تاریخی در دهه‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۰)، فصلنامه علمی و پژوهشی سیاست‌نظری، ش ۷.
۵. لازار و ولایت (۱۳۸۰) بافکار عمومی مترجمه‌ی مرتضی کتبی، تهران: نشر نی.
۶. قربان زاده و سوار، قربانعلی و همکاران (۱۳۹۵)، رسانه و هویت ملی، مطالعه موردی: تاثیر رسانه در شاخص‌های هویت ملی، رسانه و فرهنگ، پژوهش‌گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال ششم، شماره ۱۷.
۷. مسعودنیا، حسین و همکاران (۱۳۹۳) بررسی رابطه هویت ملی و قومی، فصلنامه مطالعات توسعه اجتماعی و فرهنگی، دور موسوم، شماره ۲، دو.
۸. نیاز، محسن و الهام شقایق مقدم (۱۳۹۰)، بررسی تاثیر رسانه‌های جمعی در گرایش به هویت ملی، مطالعه موردی: شهروندان شهرستان کاشان، مطالعات بین‌رشته‌ای در رسانه و فرهنگ، دور دوم، شماره ۱.

Research Paper

Review and Critique of the Theory of "Decline of Political Thought in Iran"

Gholamreza Behdarvand Yani: PhD student in Political Science-Political Thoughts, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

seyed mohammad naser Taghavi*: Assistant Professor, Department of Political Science-Political Thoughts, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Ahmad Bakhshayesh Ardestani: Professor, Department of Political Science-Political Thoughts, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Received: 2024/12/02 [PP 93-108](#) Accepted: 2025/01/19

Abstract

Seyyed Javad Tabatabai's theory with the title: "Decline of political thought in Iran" due to the acceptance and the declaration of the decline of political thought in Iran, is one of the topics to ponder in the field of political science, especially political thought.

As accepting its validity will mean negating the political thought of thinkers like Imam Khomeini (RA). Therefore, it is very important to criticize this theory from different angles in Iran and Islamic Revolution studies. Because some thinkers, contrary to Tabatabai's opinion, have spoken about the historical continuity of political thought in the works of great Iranian thinkers from many centuries until today.

The theory of "the decline of political thought in Iran" as Seyyed Javad Tabatabaei's hallmark theory, in addition to being specifically published in a book of the same name, is also known as a central theory in his thought that overshadowed other views and theories as well as the content of his other works and writings, leading him to the conclusion of "the decline of Iran."

Therefore, in this article, various issues have been discussed in line with the analysis of the available data contained in Tabatabai's works, as well as the theoretical framework of his theory of decay, and finally, the result of this review has been announced.

Therefore, the most important goal of this article is to examine the validity of the theory of decay by examining and reflecting on all the works of Seyyed Javad Tabatabai along with examining the theoretical framework and examining the internal coherence of his writings and theory.

This research, relying on the "qualitative research" method and with a critical approach, has examined the "Theory of the Decline of Political Thought in Iran" from the perspectives of internal and external criticism.

Keywords: Theory, decline, political thought, decline of political thought in Iran, Seyyed Javad Tabatabai.

Citation: Behdarvand Yani, G., Taghavi, S. M. N., & Bakhshayesh Ardestani, A. (2025). **Review and Critique of the Theory of "Decline of Political Thought in Iran"**, *Journal of Society and Politics*, Vol 2, No 8, Shiraz, PP 93-108.

* **Corresponding author:** seyed mohammad naser Taghavi, **Email:** Smn.taghavi@yahoo.com, **Tel:** +98 9123503060

Extended Abstract

Introduction

Seyyed Javad Tabatabai, by proposing a theory entitled "The Decline of Political Thought in Iran," has presented an organized collection of thoughts and ideas in the form of specific concepts. Although this Iranian thinker proposed the controversial theory of "the decline of political thought in Iran" by writing the book "Decline of Political Thought in Iran", he consistently followed this theory by writing several other books. From this perspective, he expanded the scope of his historical reflections from ancient times to the contemporary era of Iran, and based on this view of "decline", he presented his views on Iranian issues. Given that "political thought" is recognized as one of the important branches or trends of the field of political science in the country's humanities universities, it is obvious that any answer to the question "Does the theory of the decline of political thought in Iran have a coherent and valid theoretical framework?" will be effective in determining the academic and scientific status and standing of this field. Therefore, in this research, to answer this main question, the following hypothesis has been proposed: "The theory of the decline of political thought in Iran does not have a coherent and valid theoretical framework".

Methodology

In this study, while using the qualitative research method, two perspectives of internal criticism and external criticism have been used to examine several issues and answer several questions. Considering that external criticism examines the correctness and incorrectness of the narrative itself by examining sources and references, the use of a meta-theory is inevitable. In this study, "Hegel's philosophy" has been proposed as a meta-theory that can help understand the theory of decline. Therefore, the impact of that intellectual system on Tabatabai's theory of decline is examined. However, some other ideas, such as those of Leo Strauss, have also been used in this analysis. Also, using the internal criticism method, the contradictions and conflicts in various works of Seyyed Javad Tabatabai have been examined.

Results and discussion

The theory of the "decline of political thought in Iran" in Tabatabai's thought is examined and reflected on based on the historical course of thought and provides a definition of the decline process. This state of decline of thought is considered a downward and regressive course and trend that, although it had a starting point, draws a diagram or curve of political thought in the context of Iranian history that has no end and result other than decline. Therefore, another meaning of decline intended by Tabatabai is death and destruction. In this sense, the decline of thought indicates the closure of thought and its reaching a dead end and the refusal of thought.

The contradictions in Tabatabai's writings, especially his contradictions in his attempt to justify his assumptions and ultimately reach the desired result, namely confirming the theory of the decline of political thought in Iran, can be seen in numerous cases in his works, including the contradiction in expressing the concepts of monarchy and despotism, the conflict with Aristotle-Plato the divine, the contradiction in the continuity and repetition of history, as well as the contradiction in the possibility of passing through decline.

Also, the "decline" intended by Tabatabai has been used in contrast to the "survival" of political thought in Iran. While the political thought of Imam Khomeini (RA) has discredited Tabatabai's claim that there is no political thought or, as he put it, the decline of political thought in Iran. Because the innovations of Imam Khomeini's political thought in the field of government and governance have attracted the attention of political thinkers.

Conclusion

Despite Tabatabai's eclecticism and his acceptance of the influence of the thoughts of various thinkers, it must be said that the most important ideas and the main structure of Tabatabai's discussions were received from Hegel. For this reason, the theory of decline was criticized and examined within the framework of Hegel's metatheory. Because the theorist of decline, considered Hegel's thought to be the pinnacle of Western philosophy and made full

use of Hegel's terms and concepts, including Hegel's dialectic. However, by comparing Hegel's thought with the various concepts and components of Tabatabai's theory of decline, Tabatabai's deviation from Hegel's philosophical system also became apparent. Because the result of Hegel's dialectic is the triumph of reason. However, Tabatabai's theory, unlike Hegel's philosophy, has no result other than the decline of thought and reason. Considering all the cases examined, including the eclecticism of the theory of decline, as well as the numerous conflicts and contradictions in Tabatabai's theory and writings, the lack of coherence in the theory and writings, and the lack of accuracy and consistency in the materials and texts related to the theory of decline, regarding the scientific validity of the theory of decline, the conclusion has been reached that this theory does not have a coherent and valid theoretical framework.

References

1. Boroujerdi, M & Shomali, A. (2015). The Unfolding of Unreason: Javad Tabatabai's Idea of Political Decline in Iran. *Iranian Studies*, 48(6), 949-965. DOI: <https://doi.org/10.1080/00210862.2014.926661>
2. Dostdar, A. (1991). *Refusal to Think in Religious Culture*. Paris: Khavaran Publications. [In Persian]
3. Gadamer, H.-G. (2022). *Hegel's Dialectic, essays from the "New Philosophy" collection*. translated by Pegah Mosleh, Tehran: Scientific and Cultural Publications. [In Persian]
4. Haghighat, S.S. (2020). *Review and criticism of political texts in the field of Islam and Iran*. Tehran: Kavir. [In Persian]
5. Hegel, G.W.F. (1942). *Philosophy of Right*. trans. T.M. Knox, Oxford: Oxford University Press.
6. Hegel, G.W.F. (1987). *Phänomenologie des Geistes*. Stuttgart: Reclam.
7. Hegel, G.W.F. (2008). *Reason in History*. translated by Hamid Enayat, Tehran: Shafi'i. [In Persian]
8. Machiavelli, N. (2018). *The Prince*. translated by Morteza Saqib Far, Tehran: Mosaddegh Publishing. [In Persian]
9. Marefat, M.H. (2000). The conceptual explanation of the absolute sovereignty of the jurist. *Islamic Government Quarterly*, 5(15), 112-145. [In Persian] www.rcipt.ir/pdfmagazines/015/015.pdf
10. Naghed, K. (2019). *Analyzing Dialectic of Enlightenment*. Tehran: Ney Publishing. [In Persian]
11. Ollman, B. & Smith, T. (2008) *Dialectics for the New Century*. London: Palgrave Macmillan.
12. Strauss, L. (1972). *Political Philosophy and the Crisis of Our Time*. in George J. Graham and George W. Carey, eds., *The Post-Behavioral Era*, New York: David McKay.
13. Tabatabaei, S.J. (2021). *History of Political Thought in Iran: Considerations in Theoretical Foundations*. 4th edition, Tehran: Minooye Kherad Publication [In Persian]
14. Tabatabaei, S.J. (2021). *Reflections on Iran, Vol. 1: an introduction to the theory of Iran's decline with preliminary remarks on the concept of Iran*. Tehran: Minooye Kherad Publication. [In Persian]
15. Tabatabaei, S.J. (2022). *Reflections on Iran, Vol. 2: Theory of the rule of law in Iran, Part II: Fundamentals of the theory of constitutionalism*. Tehran: Minooye Kherad Publication. [In Persian]
16. Tabatabai, S.J. (2021). *Considerations about the University*. third edition, Tehran: Minooye Kherad Publication. [In Persian]
17. Tabatabai, S.J. (2022). *nation, state and the rule of law, an essay on the interpretation of text and tradition*. fifth edition, Tehran: Minooye Kherad Publication. [In Persian]
18. Tabatabai, S.J. (2018). *Decline of Political Thought in Iran: Speech on the Theoretical Foundations of Iran's Decline*. New Edition, 12th Edition, Tehran: Kavir. [In Persian]
19. Taghavi, S.M.N. (2004). *Durability of Political Thought in Iran: An Analytical Evaluation of the Decay Theory of Political Thought*. Qom: Bustan Ketab Institute. [In Persian]
20. Varai, S.J. (2022). *The concept of applicability in the theory of the absolute*

authority of the jurist and its requirements from Imam Khomeini's point of view. Tehran: Imam Khomeini Institute for Editing and Publishing; Qom: Hoza Research Institute and University. [In Persian]

21. Zarin Koob, A. (1995). Book of Days: Collection of Speeches, Thoughts and Searches. Tehran: Scientific. [In Persian]

مقاله پژوهشی

بررسی و نقد نظریه «زوال اندیشه سیاسی در ایران»

غلامرضا بهداروندیانی: دانشجوی دکتری علوم سیاسی - اندیشه های سیاسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
سیدمحمدناصر تقوی^۱: استادیار، گروه علوم سیاسی - اندیشه های سیاسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
احمد بخشایش اردستانی: استاد، گروه علوم سیاسی - اندیشه های سیاسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

دریافت: ۱۴۰۳/۰۹/۱۲ صص ۹۳-۱۰۸ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۰/۳۰

چکیده

نظریه سیدجواد طباطبایی با عنوان: «زوال اندیشه سیاسی در ایران»، به دلیل پذیرش انقطاع و گسست، و اعلام انحطاط و زوال در اندیشه سیاسی و نیز نفی بقا و قوام اندیشه سیاسی در ایران از مباحث قابل تأمل در رشته علوم سیاسی به ویژه اندیشه سیاسی به شمار می آید؛ چنانچه پذیرش اعتبار آن به منزله نفی اندیشه سیاسی متفکرانی همچون امام خمینی (ره) خواهد بود. از این رو نقد و بررسی این نظریه از زوایای مختلف از اهمیت فراوانی در مطالعات ایران و انقلاب اسلامی برخوردار است. زیرا برخی از اندیشمندان برخلاف نظر طباطبایی از تداوم تاریخی اندیشه سیاسی در آثار اندیشمندان بزرگ ایران در قرون متمادی تا دوره معاصر، سخن گفته اند.

نظریه «زوال اندیشه سیاسی در ایران»، به مثابه ی نظریه ی شاخص سیدجواد طباطبایی، علاوه بر این که مشخصاً در کتابی با همین نام منتشر شده، به عنوان نظریه ی کانونی شناخته شده در اندیشه ی وی، بر سایر دیدگاه ها و نظریات و نیز محتوای سایر آثار و نوشته های وی سایه افکنده و وی را به نتیجه «انحطاط ایران» رهنمون ساخته است.

بنابراین مهمترین هدف این مقاله، بررسی اعتبار نظریه زوال، متعاقب مطالعه و تأمل در تمامی آثار سیدجواد طباطبایی همراه با واری چارچوب نظری و بررسی اتقان و انسجام درونی نوشتار و نظریه وی است. از این رو در این مقاله به مباحث مختلفی در راستای تحلیل داده های موجود و مندرج در آثار طباطبایی و نیز بررسی چارچوب نظری نظریه زوال وی پرداخته شده و در نهایت، نتیجه این نقد و بررسی اعلام گردیده است.

این پژوهش، بر اساس روش «پژوهش کیفی» و با لحاظ رویکردی انتقادی، به بررسی «نظریه زوال اندیشه سیاسی در ایران»، از دو منظر نقد درونی و بیرونی، پرداخته است.

واژه های کلیدی: نظریه، زوال، اندیشه سیاسی، زوال اندیشه سیاسی در ایران، سیدجواد طباطبایی

استاد: بهداروندیانی، غلامرضا؛ تقوی، سیدمحمدناصر؛ بخشایش اردستانی، احمد. (۱۴۰۳). **بررسی و نقد نظریه «زوال اندیشه سیاسی در ایران»**. .

فصلنامه جامعه و سیاست، سال ۲، شماره ۸، شیراز، صص ۹۳-۱۰۸.

^۱نویسنده مسئول: سیدمحمدناصر تقوی، پست الکترونیکی: Smn.taghavi@yahoo.com، تلفن: ۰۹۱۲۳۵۰۳۰۶۰

مقدمه

سیدجواد طباطبایی با تدوین نظریه‌ای با عنوان «زوال اندیشه سیاسی در ایران»، مجموعه سازمان یافته‌ای از افکار و ایده‌ها را در قالب مفاهیمی مشخص ارائه کرده است. این اندیشمند ایرانی هر چند با نگارش کتاب «زوال اندیشه سیاسی در ایران»، نظریه‌ی بحث برانگیز «زوال اندیشه سیاسی در ایران» را مطرح نمود؛ اما این نظریه را با تألیف چند عنوان کتاب دیگر دنبال کرد. آن چنان که از این منظر، دامنه تأملات تاریخی خود را از دوران باستان تا دوره معاصر ایران گسترش داد و بر مبنای دیدگاه «انحطاط»، به طرح نقطه نظرات مورد نظر خود در مباحث و مسایل ایران پرداخت.

با توجه به این که «اندیشه سیاسی» به عنوان یکی از مهمترین شاخه‌ها یا گرایش‌های رشته علوم سیاسی در دانشگاه‌های علوم انسانی کشور شناخته شده، بدیهی است که پاسخ به این مسأله که: «آیا نظریه زوال اندیشه سیاسی در ایران، از چارچوب نظری منسجم و معتبری برخوردار است یا خیر؟» در تعیین جایگاه و موقعیت علمی و آکادمیک این رشته نیز مؤثر خواهد بود. از این رو در این تحقیق به منظور پاسخ به این پرسش اصلی، ضمن استفاده از روش پژوهش کیفی، این فرضیه مطرح گردیده است: «نظریه زوال اندیشه سیاسی در ایران تدوین سیدجواد طباطبایی، از چارچوب نظری منسجم و معتبری برخوردار نیست.»

در این پژوهش، برای بررسی نظریه «زوال اندیشه سیاسی در ایران»، از دو شیوه نقد درونی و نقد بیرونی، استفاده شده است. با استفاده از روش نقد بیرونی، در این تحقیق برای پاسخ به پرسش اصلی مقاله، به بررسی چند مسأله پرداخته می‌شود. در همین زمینه این پرسش مطرح شده است که: «سیدجواد طباطبایی، در توضیح روایت خود از سیر اندیشه سیاسی در ایران، چگونه و از چه مراجعی تأثیر پذیرفته است؟» همچنین نقد بیرونی با بررسی منابع و مآخذ، به تشخیص صحت و سقم خود روایت می‌پردازد. در نتیجه، بررسی چارچوب و مبانی نظری نظریه زوال طباطبایی در راستای پاسخ به این پرسش است که: «در نظریه زوال طباطبایی، عمدتاً از چه چارچوب نظری استفاده شده است؟» برای پاسخ به این پرسش، ناگزیر بایستی از یک تئوری کلان یا متاتئوری یا فرانظریه استفاده شود که در این پژوهش با عنایت به مضامین بکار رفته شده در نظریه زوال و هگل‌باوری طباطبایی، «فلسفه هگل» به عنوان فرانظریه‌ای که می‌تواند به ما در درک و فهم نظریه زوال کمک نماید، مورد توجه قرار می‌گیرد و چگونگی تأثیر آن دستگاه فکری، بر نظریه زوال طباطبایی بررسی خواهد شد. هر چند در این تحلیل از برخی اندیشه‌های دیگر همچون اندیشه لئو اشتراوس نیز بهره‌برداری لازم صورت می‌پذیرد.

با استفاده از روش نقد درونی، در این تحقیق به این مسأله پرداخته شده است که: «آیا در بیان و تقریر نظریه زوال اندیشه سیاسی در ایران، در آثار مختلف سیدجواد طباطبایی، تضاد و تعارضی وجود دارد؟» همچنین این پرسش نیز مورد تأمل قرار گرفته است که «آیا نظریه یا نظریاتی وجود دارد که زوال مورد نظر طباطبایی را به چالش بکشاند؟» بدیهی است که پرسش‌های یاد شده به مثابه راهنمای مطالعه و تحقیق و نگارش این مقاله در نظر گرفته شده است.

بررسی چارچوب نظری نظریه زوال

سیدجواد طباطبایی از عدم طرح «پشتوانه نظری» یا به تعبیر دیگر، «چارچوب نظری» نظریه خود، عذرخواهی نموده و نوشته است: «خواننده این سطور این نکته را باید در خواندن هر سطری به‌خاطر داشته باشد و بداند که پشتوانه نظری این دفتر در این جا نیامده است. فوری بودن پرسش‌هایی که در این صفحات مطرح شده، عذرخواه چنین اجمالی است.» (طباطبایی، ۱۳۹۸، ص. ۱۴).

با توجه به خلأ اذعان شده، برای واری و تحلیل چارچوب نظری نظریه زوال، در این تحقیق با استفاده از نقد درونی و بیرونی به تأمل در نظریه زوال اندیشه سیاسی در ایران پرداخته می‌شود. «نقد بیرونی» به مجموعه تحقیقات و مطالعاتی گفته می‌شود که منتقد برای فهم و درک اثر در خارج از آن اثر، انجام می‌دهد (زرین کوب، ۱۳۷۴، ص. ۲۱۵).

بدین منظور در ابتدا تأثیرپذیری سیدجواد طباطبایی از دستگاه فکری و فلسفی هگل با عنوان «هگل‌باوری و هگل‌گرایی طباطبایی» مورد تحقیق قرار می‌گیرد. آن چنان که نظریه زوال طباطبایی، در قالب دستگاه فکری و فرانظریه هگل واری می‌گردد. سپس به یونان‌گرایی و نیز التقاط‌گرایی طباطبایی پرداخته خواهد شد. سرانجام، بررسی انحراف طباطبایی از دستگاه فکری و فلسفی هگل مورد مذاقه قرار خواهد گرفت.

هگل‌باوری و هگل‌گرایی طباطبایی

هگل‌گرایی یکی از مهمترین موضوعات قابل توجه در اندیشه سیاسی تاریخ معاصر است. آن چنان که کارل پوپر در خصوص هگل‌گرایی و پیروی شاگردان هگل از زبان نوشتاری دشوار و مبهم وی، گفته است: «هگل زبان آلمانی را آلوده کرد و به تباهی کشاند. او باعث شد که در

دانشگاه‌ها - در بسیاری از دانشگاه‌ها و البته نه در همه آنها- سنتی پدید بیاید که هر موضوعی هگل‌گرایانه بیان شود. کسانی هم که این روش را فرا می‌گرفتند نه تنها حق خود، بلکه وظیفه خود می‌دانستند که هگل‌وار سخن برانند؛ زیرا این‌گونه سخن گفتن را از استادان خود آموخته بودند...» (ناقد، ۱۳۹۸، صص. ۳۱-۳۰).

افزون بر طرح مکرر موضوع هگل‌باوری طباطبایی در اغلب آثار و اظهارات منتقدان وی، طباطبایی خود نیز در مباحث متعددی از آثار مختلفش، یا به تفکر و اندیشه هگل و مفاهیم هگلی به‌طور مستقیم اشاره کرده و یا بدون ذکر نام هگل، از مضامین هگلی به‌ویژه مفاهیمی همچون دیالکتیک، سنتز، تضاد، آگاهی و خودآگاهی، استفاده مکرر بعمل آورده است. اما وی در اثر «تأملی درباره ایران»، اصرار نموده است که استفاده از مفاهیم هگلی و ارجاع به هگل، نشانه هگلی بودن نیست: «این‌جا نمی‌توان به هگل ارجاع نداد که نوشته بود تاریخ جهانی با ایرانیان آغاز می‌شود، زیرا آنان نخستین دولت را ایجاد کردند. آن‌که چنین ارجاعی را به معنای هگلی بودن بفهمد، در واقع، هیچ نفهمیده است.» (طباطبایی، ۱۴۰۰، ج ۱، صص. ۳۵-۳۴)

طباطبایی افزون بر استفاده وسیع از مفاهیم هگلی، از رویکردی هگلی نیز در تحلیل و بررسی تحولات تاریخی ایران متابعت نموده، چنان‌چه در اثر «ملت، دولت و حکومت قانون»، بر این اعتقاد است که تحولات تاریخی ایران از رویکردی منطقی برخوردار است: «بحث من به فهم منطق تحول تاریخی ایران و جایگاه تاریخی آن مربوط می‌شود، یعنی من کوشش کرده‌ام نظریه‌ای فراهم کنم که از این منطق ناشی می‌شود.» (طباطبایی، ۱۴۰۱، ص. ۲۹۱). به همین سبب یادآور شده که هگل، فلسفه را «زمانه‌ای که در اندیشه جای گرفته است»، دانسته است (Hegel, 1942, p. 11).

یونان‌گرایی طباطبایی نیز به تبعیت وی از هگل و هگل‌گرایی او بوده است. چرا که طباطبایی به پیروی از هگل، شیفتگی‌اش نسبت به تمدن یونان باستان را در تدوین نظریه زوال خود آشکار کرده و در این باره نوشته است: «بسط فلسفه سیاسی در دوره اسلامی، دوره‌ای از سنت درازآهنگ فلسفه است که در یونان آغاز شد... عدم انتقال برخی از مفاهیم فلسفه یونانی به دوره اسلامی، یا فقدان آن مفاهیم در فلسفه سیاسی دوره اسلامی موجب شده است تا تمدن اسلامی در فقدان برخی مفاهیم بنیادین تأسیس شود و همین امر در تحول آتی تاریخ کشورهای اسلامی راه را بر برخی دگرگونی‌های بنیادین بسته است.» (طباطبایی، ۱۳۹۸، صص. ۱۰-۹).

التقاط‌گرایی طباطبایی

با بررسی محتوایی آثار طباطبایی، گریه‌برداری وی از برخی اندیشمندان و نظریه‌های دیگر آشکار می‌شود. چنان‌چه در اثر «ملت، دولت و حکومت قانون» آمده است: «مهم‌ترین وظیفه دولت ملی صیانت از شالوده امر ملی، وحدت ملی و منافع آن، به تعبیر قائم مقام، «به مردی یا نامردی» است. در مناسبات میان دولت‌ها، نامردی، در شرایط نامردانه، عین مردانگی است؛ این مطلبی نیست که بتوان با اخلاق حق‌طلبانه فهمید. در مناسبات میان دولت‌ها، در مواردی، نامردی عین مردانگی است و این دیالکتیک پیچیده «مردی و نامردی» مقوله‌ای نیست که با چند سیر اخلاق و چند مثال عرفان، بویژه اخلاق و عرفان آمیخته به ایدئولوژی روزهای خوش گذشته، فهمید و توضیح داد.» (طباطبایی، ۱۴۰۱، صص. ۳۱۳-۳۱۲).

نخستین دریافت از جملات یاد شده طباطبایی، افزون بر جلوه‌گری دیالکتیک هگل، انعکاسی از سخنان «نیکولو ماکیاولی» را نشان می‌دهد که گفته است: «یک فرمانروای خردمند وقتی می‌بیند قوی که داده به زبان او تمام می‌شود نه می‌تواند و نه باید به قول خود عمل کند... یک فرمانروا، به ویژه اگر شهریاری تازه باشد، نمی‌تواند همه‌ی این صفاتی را که مردم ارزش می‌نهند و خوب می‌شمارند رعایت کند، و اغلب مجبور می‌شود برای حفظ حکومت خود برعکس اخلاق و دین و دوستی و انسانیت رفتار کند.» (ماکیاولی، ۱۳۹۷، صص. ۱۵۱-۱۴۹).

شاید این پرسش مطرح شود که استفاده از نظریات مختلف، در تدوین یک نظریه چه ایرادی می‌تواند داشته باشد؟ در پاسخ به این پرسش باید بگوییم، طباطبایی خود نیز در نقد و بررسی اندیشه سیاسی برخی از اندیشمندان ایرانی، با نکوهش و ردّ خلط و التقاط، در اثر «ملت، دولت و حکومت قانون» نوشته است: «... به سبب خلط در نظام مفاهیمی که در نوشته او وجود داشته، و پیشتر به برخی از این خلط مباحث اشاره کرده‌ام...» (طباطبایی، ۱۴۰۱، ص. ۱۴۴).

بنابراین بنا بر روش نقد خود طباطبایی و در پاسخ به پرسش یاد شده، می‌توان گفت: «خلط در نظام مفاهیم»، تحقیق را از اعتبار می‌اندازد. افزون بر این‌که، خلط مباحث، انسجام موضع نظری را از بین می‌برد و سبب حرکت پژوهشگر از یک مکتب فکری به مکتبی دیگر می‌شود و به پُل زدن از یک نظریه کلان به نظریه کلان دیگر می‌انجامد.

بدین ترتیب، بررسی گریه‌برداری طباطبایی از اندیشمندان اروپایی، و نیز التقاط‌گرایی وی در نظریه‌پردازی به ویژه در نظریه زوال، از اهمیت فراوانی برخوردار است که در ادامه بیشتر به آن پرداخته خواهد شد.

آرامش دوستدار

طباطبایی از تز، مفاهیم و مضامین «آرامش دوستدار» نظریه‌پرداز «امتناع تفکر در فرهنگ دینی»، که کتابی با همین عنوان را در سال ۱۳۷۰، در پاریس منتشر ساخته است، تأثیر فراوانی پذیرفته است. «آرامش دوستدار» علت امتناع فکر و تفکر را در فرهنگ دینی یافته و این نظریه را مطرح کرده است: «این گزارش تحلیلی باید آشکار کرده باشد که میان «فرهنگ دینی» و «امتناع تفکر» رابطه‌ای علی از آنسو به اینسو وجود دارد. از آنسو به اینسو به این معنا که «فرهنگ دینی» مطلقاً علت است و «امتناع تفکر» مطلقاً معلول آن.» (دوستدار، ۱۳۷۰، ص. ۲۹).

«آرامش دوستدار» تنها راه حل مشکلات و خوشبختی مردم را پیروی از غرب و فلسفه غربی دانسته است:

«برای حل مشکلات مردم و خوشبخت کردنشان باید آنان را خردمند ساخت و اگر می‌شود فیلسوف. اما چون این کار خواب و خیالی بیش نیست، و به تجربه می‌دانیم که شمار نادان‌ها و بی‌خردهای خوشبخت بیشتر از آن است که حتا نسبی تخمین‌پذیر باشد، باید به همین اکتفا نماییم که سرخ فلسفه و خوشبختی ناشی از آن که معدنش غرب است از دست خودمان در نرود. وجه مشترک این گونه افکار هذیانی برای نجات فرهنگ و جامعه‌ی ما این است که همه در کانونی به‌نام مدرنیته به هم می‌پیوندند و خود را از برکت آن به مؤثرترین درمان‌ها مجهز می‌سازند، برای آسیب‌هایی که هیچگاه نجسته‌اند، تا بیابند، چه رسد به اینکه آن‌ها را بشناسند.» (دوستدار، ۱۳۷۰، ص. ۲۰).

با تأمل در نظریه و رساله آرامش دوستدار یعنی «امتناع تفکر در فرهنگ دینی»، شباهت غیرقابل انکار مضامین و مؤلفه‌های آن نظریه، با مفاهیم و مضامین بکار گرفته شده در نظریه «زوال اندیشه سیاسی در ایران»، به سهولت قابل مشاهده است و از آنجا که این رساله دوستدار، قبل از تدوین نظریه زوال طباطبایی مطرح و منتشر شده است، تأثیرپذیری طباطبایی از آرامش دوستدار در تدوین نظریه زوال، قطعی و مسلم است.

ماکیاولی

برای بررسی جایگاه تفکر ماکیاولی در نظریه‌پردازی طباطبایی، در ابتدا به اندیشه نیکولو ماکیاولی پرداخته می‌شود. ماکیاولی در رساله «شهریار» نوشته است: «هر شهریار تازه به قدرت رسیده‌ای که بخواهد خود و قلمرو خویش را در برابر دشمنانش ایمن سازد، بر شمار دوستان خود بیفزاید، با زور یا نیرنگ چنان کند که همه‌ی مردم دوستش بدارند یا از او بهراسند. سربازانش همگی مطیع و سرسپرده و وفادار به او باشند، همه‌ی کسانی که قدرت یا دلیلی برای آسیب رساندن به وی را دارند از میان بردارد...» (ماکیاولی، ۱۳۹۷، ص. ۹۳).

طباطبایی نیز با تأثیر پذیرفتن از اندیشه ماکیاولی، در اثر «تاریخ اندیشه سیاسی در ایران» ضمن تأکید بر لزوم بکارگیری «حیله» در عرصه سیاست، پادشاه خردمند را کسی دانسته است که بر دشمن پیش‌دستی نماید و کار او را قبل از قوت گرفتنش بسازد: «در سیاست‌نامه‌نویسی ایران‌شهری جایی برای مفهوم «حیله» وجود نداشت... هم‌چنان که در عرصه سیاست از دشمن‌گریزی نیست، از کاربرد حیله نیز گریزی نیست... پادشاه خردمند آن است که کار دشمن را پیش از قوت گرفتن او بسازد.» (طباطبایی، ۱۴۰۰، صص. ۱۳۵-۱۳۴).

ماکیاولی، رفتار خلاف اخلاق فرمانروا را تجویز نموده و نوشته است: «بر هر فرمانروایی واجب است بداند که: برای حفظ خود چگونه در صورت ضرورت از رفتار و کرداری خلاف اخلاق استفاده بکند یا نکند.» (ماکیاولی، ۱۳۹۷، صص. ۱۳۶-۱۳۵).

طباطبایی نیز با تمایز میان «اخلاق سیاست» و اخلاق خصوصی یا فردی، در اثر «تاریخ اندیشه سیاسی در ایران» نوشته است: «اخلاق سیاست، اخلاق زاهدانه فردی نیست، بلکه قلمرو سیاست، اخلاق ویژه خود را دارد، و، در واقع، از الزامات منطق کسب و حفظ قدرت تبعیت می‌کند و فهم سرشت فرمانروایان نیز جز با تکیه بر چنین منطقی امکان‌پذیر نیست... تردیدی نیست که، در قلمرو اخلاق خصوصی، سعدی اعتقاد داشت که باید مهر ورزید و راستی پیشه کرد، اما این اخلاق خصوصی را پیوسته و در همه عرصه‌ها نمی‌توان رعایت کرد، بویژه این که بنیاد کارهای آدمی بر مکر است. دشمنی منطق ویژه خود را دارد و باید آن را فهمید و با توجه به آن عمل کرد.» (طباطبایی، ۱۴۰۰، ص. ۲۵۳).

ماکیاولی بر عدم التزام فرمانروا به صفات خوب در صورت احتمال تزلزل در حکومت تأکید کرده و اظهار داشته است: «برای یک فرمانروا همین قدر لازم است که به اندازه‌ی کافی محتاط و خردمند باشد... نیازی نیست که خود را به‌خاطر عیوبی سرزنش کند که بدون آنها حکومت احیاناً دچار مشکل می‌شود، زیرا برخی صفاتی که خوب به نظر می‌آیند اگر ادامه پیدا کنند موجب نابودی او می‌شوند. حال آنکه: صفات دیگری که بد به نظر می‌رسند چه بسا برای حکومت امنیت و آسایش در پی داشته باشند.» (ماکیاولی، ۱۳۹۷، صص. ۱۳۷-۱۳۶).

طباطبایی نیز با همین مضمون، بر اخلاق نسبی در عرصه مناسبات اجتماعی تأکید کرده و در اثر «تاریخ اندیشه سیاسی در ایران» نوشته است:

«در قلمرو مناسبات عمومی اخلاق عام وجود ندارد، بلکه هر عملی در شرایط ویژه ای معنا پیدا می کند و ناظر بر سودمندی های حال تا گذشته است.» (طباطبایی، ۱۴۰۰، ص. ۳۲۴).

ماکیاویلی در مورد برخورد فرمانروا با ملت های دیگر، حتی از تجویز انهدام کامل شهر و کشور، ابایی نداشته و نوشته است: «در نظام های جمهوری... بهترین راه برای رهایی از خطر عصیان آنان [مردم] این است که شاه مهاجم، شهر یا کشورشان را به کلی منهدم سازد و یا خود رفته و در آنجا اقامت گزیند.» (ماکیاویلی، ۱۳۹۷، ص. ۷۷). افزون بر آن، از لزوم سنگدلی و بیرحمی سخن گفته است: «هنگامی که فرمانروایی ارتش خود را همراه می کند و سربازان زیادی تحت فرماندهی خود دارد، آنگاه نباید از شهرت به سنگدلی و بیرحمی بیمی به خود راه دهد، زیرا بدون چنین شهرتی یکپارچه و مطیع نگاه داشتن سپاه دشوار خواهد بود.» (ماکیاویلی، ۱۳۹۷، ص. ۱۴۵).

طباطبایی نیز با تأیید این مطلب که «ملت ها گرگ یکدیگر هستند»، در اثر «ملت، دولت و حکومت قانون» از عدم اعتبار حق طلبی در مناسبات میان ملت ها سخن گفته است: «یک ملت، منافعی دارد که، به خلاف گفته داورى، پیوسته، نمی توان با حق طلبی از آن دفاع کرد. حق طلبی، اگر معنایی داشته باشد، مقوله ای در اخلاق خصوصی و در مناسبات میان شهروندان است، اگر چه در ابهام آن در نوشته داورى حتی در اخلاق خصوصی نیز امری مؤثر نیست، بلکه شبی در می عرفان که «دیدار می نماید و پرهیز می کند»!... معنای این سخن آن است که ملت ها «گرگ یکدیگر هستند» و تا زمانی که دولتی نیرومند نتواند از منافع ملی صیانت کند «گرگ یکدیگر می مانند». این سخن حکمی اخلاقی نیست، قاعده ای در سیاست بین الملل است.» (طباطبایی، ۱۴۰۱، صص. ۳۱۲-۳۱۱).

با بررسی موارد یاد شده، آشکار می گردد که طباطبایی، از آموزه های «نیکولو ماکیاویلی» به ویژه مضامین مندرج در رساله «شهریار»، بهره فراوان برده و در تدوین نظریه زوال خود، از نظریات وی نیز تأثیر پذیرفته است.

لئو اشتراوس

نظریه پرداز زوال در اثر «تاریخ اندیشه سیاسی در ایران» مدعی شده است که: «بحث درباره دیدگاه های لئو اشتراوس موضوع سخن ما نیست؛ اما برخی از نتایجی که می توان از آن گرفت، از نظر تعیین سرشت سنت اندیشه سیاسی در ایران دوره اسلامی دارای اهمیت است.» (طباطبایی، ۱۴۰۰، ص. ۵۲).

اما واقعیت این است که «جدال قدیم و جدید» مورد نظر طباطبایی، با تأثیرپذیری از «جدال قدیمی ها و جدیدها» و نیز دوگانه «آتن - اورشلیم» اشتراوس، مطرح گردیده است. چرا که اشتراوس بر اساس آن دوگانه به این نتیجه رسیده بود که وضعیت بحرانی اروپای سده بیستم، به سبب زوال فلسفه سیاسی در اروپا بوده است. (Strauss, 1972, p. 218).

بنابراین وجه اشتراک نظریات طباطبایی و اشتراوس (البته با تفاوت جغرافیایی اروپا و ایران) این است که هر دو اندیشمند، زوال سیاسی را پیامد یا همبسته زوال فلسفه سیاسی دانسته اند. افزون بر آن، همچنان که اشتراوس، تنش آتن - اورشلیم و چالش خرد و وحی را «راز سرزندگی» تمدن غرب معرفی کرده که هرگز نبایستی پایان یابد، طباطبایی نیز احیای جدال قدیم و جدید مورد نظر خود را تنها راه حل زوال ایران دانسته است.

وجه افتراق آن دو نیز این است که اشتراوس با تجویز تداوم تنش میان آتن و اورشلیم، سکولاریسم سیاسی را به نفع تداوم حیات ارتدوکس دینی، نفی می کند. اما طباطبایی، عقل عرفی را به جایگزینی سنت دینی، تجویز نموده است. از این رو، دلیل زوال غرب در دیدگاه اشتراوس به علاج زوال ایران در نظریه زوال طباطبایی، تبدیل شده است. بدین ترتیب، «جدید» طباطبایی، معادلی برای حکمت یونانی/عرفی است و با عقلانیت ابزاری موجود در دوگانه اشتراوس که در برابر حکمت یونانی/عرفی قرار دارد، همخوانی ندارد.

همچنین سیدجواد طباطبایی استفاده از شیوه «سرکوبی» مأخوذ از لئو اشتراوس را توصیه کرده و در اثر «تأملی درباره ایران» گفته است: «در خواندن متن های ایرانی بیشتر از آن که بتوان از اسلوب های تاریخ نویسی جدید و بویژه نظریه های پست مدرن تاریخ سود جست، می توان از دیدگاه های لئو اشتراوس در رساله ای با عنوان سرکوبی و شیوه نوشتن استفاده کرد.» (طباطبایی، ۱۴۰۱، ج ۲، ص. ۶۴۸).

با توجه به موارد یاد شده و نیز با تأمل بیشتر در مجموعه آثار طباطبایی، این نتیجه حاصل می گردد که استفاده طباطبایی از نظریات اشتراوس، به صورت گزینشی بوده و از انسجام و اتقان لازم برخوردار نیست.

لئو آلتوسر

طباطبایی خود در نقد و اعتبارسنجی برخی از نظریات نویسندگان دیگر از اصطلاح «اصالت نظریه» استفاده کرده و در اثر «ملت، دولت و حکومت قانون» نوشته است:

«من گمان می‌کنم که «جامعه‌شناسی» نراقی، «هندشناسی» شایگان و «تفکر» داوری، به یکسان، داغ نوعی «اصالت نظریه» سخت ابتدایی را بر جبین دارند و خود آنان در خلأ واقعیت تاریخی ایران سخن می‌گویند و چون در خلأ سخن می‌گویند، «نظریه»‌های آنان از نظر جامعه‌شناسی، هندشناسی و تفکر فاقد اعتبار است.» (طباطبایی، ۱۴۰۱، ص. ۱۹۷).

وی در توضیح «اصالت نظریه» نیز در همان اثر گفته است: «اصطلاح «اصالت نظریه» را که پیشتر چند بار به کار برده‌ام از لوئی آلتوسر، فیلسوف مارکسیست فرانسوی گرفته‌ام که در مقام انتقاد از خود گفته است که در بحث از گسست در اندیشه مارکس، دچار «خطای اصالت نظریه‌ای» یا به تعبیر او *erreur théoriciste* شده است.» (طباطبایی، ۱۴۰۱، ص. ۱۹۷).

اینک این پرسش مطرح می‌گردد که چگونه می‌توان از اصالت نظریه طباطبایی سخن گفت، در حالی که وی حتی برای اثبات ادعای خود مبنی بر عدم اعتبار برخی نظریات دیگر، به استفاده خود از مفهوم «اصالت نظریه» لوئی آلتوسر اذعان نموده است؟ افزون بر این، طباطبایی در اثر «تأملی درباره ایران» نیز به صراحت از گرته‌برداری خود از اندیشه آلتوسر مارکسیست سخن گفته است: «برخی از مفاهیمی را که در این صفحات به کار می‌گیریم، ناظر بر بحث فیلسوف مارکسیست معاصر فرانسوی، لوئی آلتوسر، است.» (طباطبایی، ۱۴۰۱، ج ۲، ص. ۶۲۱).

انحراف طباطبایی از دستگاه فلسفی هگل

در یافته‌های این تحقیق، به بررسی چارچوب نظری نظریه زوال در قالب هگل‌گرایی و التقاط‌گرایی طباطبایی پرداخته شد و اینک در ادامه، به بررسی انحراف طباطبایی حتی از دستگاه فلسفی هگل هم پرداخته خواهد شد. با توجه به این توضیحات و بحث و بررسی هگل‌گرایی و هگل‌باوری طباطبایی و نتیجه به دست آمده دایر بر این که: «وی امهات و شاکله بحث خویش را از هگل گرفته است.» (تقوی، ۱۳۸۴، ص. ۲۸۶)؛ می‌توان گفت، نظریه زوال طباطبایی در چارچوب «فرانظریه هگل»، قابل نقد و بررسی است.

تاریخ‌گرایی، عقل‌گرایی، اصل تکامل و منطق دیالکتیکی، دستگاه فلسفی و فرانظریه هگل را شکل داده‌اند. از این رو در دستگاه فلسفی هگل، تکامل تاریخی در سیر تاریخ جهانی، از اهمیت فراوانی برخوردار است و تاریخ حرکتی پیوسته رو به کمال دارد. آن چنان که هگل به‌هنگام شرح مراحل مختلف تکامل روح در تاریخ، اصل تکامل را با تاریخ ایران پیوند داده و در این خصوص نوشته است: «اصل تکامل با تاریخ ایران آغاز می‌شود. پس آغاز تاریخ جهانی به‌معنای درست از اینجاست؛ زیرا صلاح اصلی روح در تاریخ آن است که به (حالت) درون‌بودگی بی‌پایان ذهنیت برسد و از راه تضاد مطلق (با طبیعت، سرانجام) بر سازگاری کامل دست یابد.» (هگل، ۱۳۸۷، ص. ۳۰۲).

برخی از آموزه‌های اندیشه‌ی سیاسی هگل در مورد مفاهیم پیشرفت (ترقی) و کمال، در نوشتاری از وی به این شرح درج گردیده است: «دگرگونی‌های تاریخی به‌معنای انتزاعی خود به‌طور کلی از دیرباز چنین تفسیر شده است که نشانه پیشرفت به سوی بهتری و کمال است... حرکت روح خود نوعی پیشرفت است و این هر چند نکته‌ای آشکار است، لیکن... اغلب با آن مخالفت می‌شود. زیرا به‌ظاهر با شیوه تفکری که هوادار نظم ثابت و ثبات نظام سیاسی و قوانین موجود باشد مابین می‌نماید.» (هگل، ۱۳۸۷، صص. ۱۶۶-۱۶۵).

سپس هگل نتیجه گرفته است: «پس در جهان هستی پیشرفت همچون جنبشی از چیزی ناقص به چیزی کاملتر است، اگر چه ناقص را در اینجا باید نه ناقص مطلق بلکه امری دانست که ضد نقصان، یعنی همان چیزی را که در عرف عام کمال نام دارد، همچون نطفه‌ای و کششی در خویشتن نهفته دارد، همچنان که امکان (یا قوت) دست کم از لحاظ نظری اشاره به امری دارد که سرانجام به فعلیت درخواهد آمد یا اگر بخواهیم نمونه دقیق‌تری بیاوریم اصطلاح *dynamis* (جنبش) ارسطویی به‌معنای *potentia* یعنی نیرو و توان نیز هست.» (هگل، ۱۳۸۷، ص. ۱۷۴).

تکامل، ترقی و پیشرفت در دستگاه فلسفی هگل، بدون ستیز و نزاع ناشی از ناسازگاری امکان‌پذیر نیست. ناسازگاری عقل با امور و احوال جهان خارج، منشأ همان عاملی است که هگل خود «روح تضاد» می‌نامد و جوهر و خلاصه «دیالکتیک» اوست. از این رو دستگاه فکری و فلسفی هگل مبتنی بر دیالکتیک است و از سوی دیگر، دیالکتیک هگل ضمن ترفیع به برهان فاسفی، رشد دیالکتیکی فکر را به نمایش می‌گذارد.

هر چند در مبحث قبلی، ضمن تأمل در برخی از اندیشه‌های دیگر، التقاط و التقاط‌گرایی طباطبایی مورد واکاوی اجمالی قرار گرفت. اما این مسئله هم بایستی مورد تأمل قرار گیرد که خلط مباحث و التقاط‌گرایی طباطبایی، به انحراف وی از فرانظریه هگل هم منجر شده است. مهرزاد بروجردی و علیرضا شمالی، در همین زمینه نوشته‌اند: «دغدغه طباطبایی «معنا» و سیر تاریخ است. او اندیشه هگل را اوج فلسفه غربی می‌شمرد و بر آن است که این اندیشه می‌تواند بنیادی‌ترین پرسش‌ها را در میان آورد و به آن‌ها پاسخ دهد. بدین‌روی طباطبایی اساس کار خویش را بر فلسفه هگل می‌گذارد، که بیش‌تر با سیر عقل (ایده کلی) و بنیان‌هایش سروکار دارد تا تاریخچه پدیده‌های سیاسی - اجتماعی،

و آن‌گاه تاریخ‌نگاری اندیشه‌های ایرانیان را در پیش می‌گیرد. در چشم او اندیشه هگل کلید پاسخ به پرسش درباره انحطاط ایران (و جهان اسلام) را در این جمله به دست می‌دهد که «بوف مینروا»، یعنی حکمت نظری و حکمت عملی، یا، به بیان بهتر، خودآگاهی انتقادی، نمی‌توانست بر فراز ایران (و جهان اسلام) بال بگشاید. به آن نشان که تاریخ این پهنه بازنمای سیر و گسترش نه خرد، که بی‌خردی است.» (Boroujerdi & Shomali, 2015, p. 950).

طباطبایی نیز با توجه به همین دیدگاه هگل، در اثر «تأملی درباره ایران» از تحول قطعی و گریزناپذیر یا به تعبیر دیگر، حرکت جوهری سنت قدمایی، سخن گفته است: «اعتبار هر ناحیه‌ای از نظام سنت قدمایی به حرکت جوهری آن است، و از آن‌جاکه، بویژه در قلمرو حقوق، «هر نفس نو می‌شود دنیا و ما»، هیچ نظام حقوقی نمی‌تواند برابر مقتضیات زمان، و روح آن، تحول پیدا نکند، همه اعتبار خود را از دست خواهد داد. حقوق شرع در ایران، در آستانه پیروزی جنبش مشروطه‌خواهی، در چنین وضعی قرار گرفته بود.» (طباطبایی، ۱۴۰۱، ج ۲، صص. ۶۵۶-۶۵۵).

اما طباطبایی در همان اثر در مطلب متناقض دیگری، به نحوی از توقف این تحول سخن به میان آورده است: «در بخش بزرگی از جهان اسلام، دریافت از زمان ارسطویی باقی ماند که زمان را زمانی طبیعی تعریف کرده بود، در حالی که تاریخ زمان ویژه خود را ایجاد می‌کند.» (طباطبایی، ۱۴۰۱، ج ۲، ص. ۶۳۱).

طباطبایی بر خلاف آموزه‌های استادش هگل، در اندیشه سنت و مدرن، شکافی لاینحل مشاهده کرده است، در حالی که، گادامر در مورد اعتقاد هگل به بازشناسی اندیشه باستانی در اندیشه مدرن یادآور شده است که حیات، این وحدت در تمایزات، ثابت خواهد کرد که حقیقت خودآگاهی است، یعنی همه واقعیت، و از این رو عقل است. هگل در اینجا در پی نوعی سازگاری میان «باستانیان» و «مدرن‌ها» است. برای هگل، میان عقل موجود، روح موجود، لوگوس، نوس و پنوما از یک سو، و کوگیتو، حقیقت خودآگاهی، از سوی دیگر، هیچ تضادی وجود ندارد. مسیر پدیدار شدن روح، مسیری است که هگل پی می‌گیرد تا به ما بیاموزد که دیدگاه «باستانیان» را در دیدگاه «مدرن‌ها» باز بشناسیم.

طباطبایی در اثر «ملت، دولت و حکومت قانون» بر این ادعای گزاف تصریح کرده است که: «من گمان می‌کنم همه کوشش‌هایی که برای نظریه‌پردازی در داخل و بیرون کشور، و در برخی کشورهای همسایه، انجام می‌شود کمابیش محتوم به شکست است. هیچ یک از این کوشش‌ها را نمی‌توان در معنای دقیق کلمه نظریه‌پردازی خواند، بلکه نوعی «فرض نظری» یا fiction هستند که در یک پیکار ایدئولوژیکی برای برهم زدن رابطه نیروها در قلمرو استراتژیکی به کار می‌آیند.» (طباطبایی، ۱۴۰۱، ص. ۲۹۲).

با این دیدگاه طباطبایی، دیوار بلندی میان نظریه وی و سایر نظریات برپا گردیده است، در حالی که آموزه هگل این بوده است که هر چیز بیگانه‌ای نیز از آن خود دانسته شود. در همین راستا گادامر یادآور شده است که در منطق هگل ابراز می‌شود: اگر کسی مسیر تجربه‌ی آگاهی را به شیوه هگل در پدیدارشناسی پیگیری کند، یعنی بیاموزد که هر چیز بیگانه را از آن خود بداند، می‌بیند که درس اصلی‌ای که آگاهی آموخته، غیر از تجربه‌ای نیست که تفکر با اندیشه‌های «محض» خود دارد (گادامر، ۱۴۰۱، ص. ۱۵۱).

در نگاه طباطبایی، «سنت» به عنوان پدیده‌ای دیالکتیکی و تاریخی، در وضعیتی دائمی و همیشگی ظاهر می‌گردد و در آن، ایده دیالکتیک هگل به دست فراموشی سپرده می‌شود. طباطبایی، تاریخ ایران را یک هستی سیال و جاری با ذاتی نابخردانه معرفی می‌کند که ایران را به سوی زوالی گریزناپذیر به حرکت درآورده است. در این نظریه، هر چند همچون هگل، صیرورتی منطقی و ضروری وجود دارد، اما برخلاف هگل و ناسازگار با دستگاه فکری و فلسفی وی، این صیرورت ضروری، نه تنها بر منطق عقل پدیدار نگردیده بلکه تجسمی از نابخردی است. در واقع، طباطبایی همچون مارکس، اما به نحوی دیگر، هسته معقول فلسفه هگل را از پوسته ایده‌آلیستی آن جدا کرده، در حالی که خود، در عبارات زیر، این اقدام را غیرممکن دانسته و در اثر «ملاحظات درباره دانشگاه» نوشته است: «اگر بخواهیم منطق هگل را از این دیدگاه بخوانیم می‌توانیم بگوییم که همه این «منطق»، که ربطی به منطق در معنای روش فکر کردن سنت ارسطویی ندارد، برای اثبات این امر نوشته شده که روش را نمی‌توان از مضمونی که روش، ناظر بر آن است جدا کرد، یعنی، در یک جمله کوتاه: دیالکتیک، روش در معنایی که برحسب معمول به کار می‌رود نیست، بلکه برعکس، دیالکتیک، «روش» در معنایی است که واژه یونانی μέθοδος افاده می‌کند و منظور از آن، در نزد هگل، سیر تحولی مضمون در صیرورت آن است. هم‌چنان که هیچ حرکتی را نمی‌توان از موضوع آن حرکت جدا کرد، روش دیالکتیکی را نیز نمی‌توان از امری که عارض بر آن است جدا کرد. مارکس... در عمل، متوجه شد که جدا کردن «هسته معقول» فلسفه هگل از «پوسته ایده‌آلیستی» آن ممکن نیست. اگر هگل آن دو را در هم تنیده به این دلیل است که آن روش دیالکتیکی، «روش» روح در معنای هگلی بود.» (طباطبایی، ۱۴۰۰، صص. ۱۳۶-۱۳۵).

افزون بر آن، هگل حتی مدعی است که از طریق دیالکتیک، مقولات متصلب فاهمه را، که تفکر مدرن در تضادهای آن گرفتار شده بود، سیال کرده است. به گفته او، دیالکتیک موفق می‌شود تمایز ذهن و ماده را رفع کند و خودآگاهی غرق در ماده، و درون‌سویی قائم به ذات و محض خودآگاهی را همچون دو شکل کاذب از حرکت واحد روح، فهم‌پذیر سازد. برای توصیف سیال‌سازی مقولات هستی‌شناسی سنتی فاهمه، هگل

تعبیر خاص «روح دمیدن» را به کار می برد. معنی این عبارت این است که آن مقولات، دیگر نه برای فهم واقعیتی در تضاد با خودآگاهی، بلکه برای فهم روح، چونان حقیقت اصیل فلسفه مدرن، منظور می شوند (گادامر، ۱۴۰۱، صص. ۱۷-۱۸).

نظریه پرداز زوال در اثر «تأملی درباره ایران» بر این باور است که: «مشروطیت نظامی حقوقی است و تاریخ آن نیز پیوندهایی با تاریخ تحولات نظام های حقوقی دارد... خاستگاه قانون های هر کشوری اخلاقیات، شرعیات و روحیات مردم آن است... اما نظام حقوقی امری تاریخی است و با تحولات اجتماعی و الزامات زمان دگرگون می شود... هر حکم قانونی، اگر مبتنی بر شرع و دارای نص صریح باشد، به اعتبار حکم شرعی، نمی تواند نسخ شود، اما علم حقوق می تواند مطابق روح قانون، نظریه های حقوقدانان و مقتضیات زمان تفسیری متفاوت از آن عرضه کند... مشروطیت می خواست تلقی جدیدی از شریعت با رعایت مبانی نظری اصول فقه عرضه کند.» (طباطبایی، ۱۴۰۱، ج ۲، صص. ۵۳۸-۵۳۹، ۵۴۴، ۵۴۷، ۵۵۶).

«تلقی جدیدی از شریعت» که حسب ادعای طباطبایی خواسته مشروطیت بود، برخاسته از نگرش «تضاد دین و دنیا» در افکار وی بود. در صورتی که هگل، این گونه تضادها را عارضی و ساخته فاهمه می دانست.

هگل در این باره به صراحت گفته است که هر نگرشی که در آن، یک جهان، نمود است و دیگری بود/فی نفسه، نگرشی سطحی است. این تضاد عارضی و ساخته فاهمه است، اما در حقیقت، تضاد دو جهان، مطرح نیست. برعکس، این جهان فوق حسی و حقیقی است که هر دو جنبه را دربرمی گیرد و خود را به این دو شق متقابل تقسیم می کند و از این طریق، خود را به خویش نسبت می دهد (گادامر، ۱۴۰۱، ص. ۷۱).

نکته دیگر این است که، هگل در کتاب «علم منطق» برای نخستین بار از مفهوم «جهان فوق حسی» یا «جهان وارونه» نام برده و نوشته است: «زیرا نخستین جهان (مورد- محیط) فوق حسی، فقط ارتقای بی واسطه جهان مُدرک به سوی عالم کلی بود.» (Hegel, 1987, p. 121).

نکته مهم این است که، طباطبایی با مفهوم وارونگی و جهان وارونه در اندیشه فلسفی هگل آشنا بود و حتی در اثر «ملاحظات درباره دانشگاه» درباره نسبت اندیشه کارل مارکس با هگل، تصریح کرده است: «می دانیم که مارکس از چیزی با عنوان «هسته معقول» نظام فلسفی هگل سخن گفته، که گویا در «پوسته ایده آلیستی» پنهان مانده بوده است، و توضیح داده که چیزی را که در نظام هگلی روی سر ایستاده بود، واژگون کرده است.» (طباطبایی، ۱۴۰۰، ص. ۲۳۵).

طباطبایی با شناخت قبلی مفهوم وارونگی در اندیشه هگل، خود نیز فلسفه هگل را وارونه ساخت تا سیر اندیشه سیاسی در ایران را با بیان وارونه خود، به زوال و ناامیدی رهنمون سازد. چرا که «هانس-گئورگ گادامر» در همین زمینه نوشته است: «وارونه سازی طنزآمیز، به مثابه شکلی از بیان، این پیش فرض را دارد که جهان، در وارونه خویش انحراف خود را خواهد شناخت و از این طریق امکانات حقیقی اش را درخواهد یافت.» (گادامر، ۱۴۰۱، ص. ۷۰).

سیطره غایی عقل در دیالکتیک هگل آن چنان است که گادامر ضمن اعلام این مطلب که هگل به عنوان یک ضرورت تاریخی، عقل را بر ساختار تاریخ جهان حکم فرما دانسته، در خصوص اندیشه هگل یادآور شده است: «ثابت می شود که اصل محرک خودجانبانی افکار، ابرازشدگی تضادها است، و کامل شدن این حرکت در انتهای مسیر روح، یعنی شفافیت کامل ایده برای خودش، به نوعی پیروزی عقل را بر هر گونه مقاومت واقعیت عینی نشان می دهد.» (گادامر، ۱۴۰۱، ص. ۱۶۴).

از نکات قابل توجه در فلسفه هگل تلاش آن برای همگونی در فلسفه غربی با حل تضادهای اندیشه ای است. به همین سبب، «برتل اولمن» و «تونی اسمیت» بر این اعتقادند که علم منطق هگل کوششی تکرارناپذیر و بی سابقه برای نمایش این است که تمامی مقولات بنیادی فلسفه غربی می توانند در یک کل منسجم با هم سازگار شوند؛ جایی که در آن تناقضاتی که با در نظر گرفته شدن به مثابه چشم اندازهایی مستقل ظاهر شده اند، به شکلی دقیق در مواجهه با هم قرار گرفته و برطرف می شوند (Ollman & Smith, 2008, pp. 2-3).

طباطبایی از یک سو با استناد به نظریات هگل دایر بر سیر تکاملی تاریخ و پیشرفت و ترقی، هگل گرایی خود را آشکار کرده و نشان داده است که چارچوب نظری خود را بر اندیشه و فلسفه سیاسی هگل استوار ساخته و همچون هگل، به منطق یا ذات تاریخ ایران همچون یک واقعیت یگانه و کل قانونمند، یکپارچه یا ساختاری پیوسته، نگریسته و در اثر «تأملی درباره ایران» گفته است: «فهم قانونمندی های تاریخ ایران جز در پرتو نتایجی که می توان از بررسی های تاریخ اندیشه گرفت، امکان پذیر نخواهد شد. به دیگر سخن، نظریه تحول تاریخی ایران نمی تواند مبتنی بر نظریه تحول تاریخ اندیشه نباشد، زیرا این دو هم چون دو ساحت یک واقعیت یگانه ای هستند که نتایج یکی باید پرتوی بر زوایای تاریک دیگری بیفکند.» (طباطبایی، ۱۴۰۰، ج ۱، ص. ۵۸۲).

اما طباطبایی از سوی دیگر، از چارچوب نظری هگل و حتی از مضمون عبارات خود در نوشته های یاد شده عدول می نماید و با تأکید بر نظریه انحطاط ایران و زوال اندیشه ی سیاسی در ایران، دستخوش تعارضی بنیادین، و در نهایت، دچار انحراف از دستگاه فلسفی هگل می گردد.

تعارض و تناقض در نظریه زوال طباطبایی

تعارض در نوشتار و تناقض گویی طباطبایی به هنگام کوشش برای توجیه پیش فرض های خود و در نهایت، دستیابی به نتیجه دلخواه یعنی تأیید نظریه زوال اندیشه سیاسی در ایران، در موارد متعددی در آثار وی قابل مشاهده است که از میان آن ها می توان به تناقض در بیان مفاهیم سلطنت و خودکامگی، تعارض با ارسطو- افلاطون الهی، تناقض گویی در تداوم و تکرار تاریخ و نیز تناقض گویی در امکان گذر از زوال و انحطاط اشاره نمود.

در همین خصوص، طباطبایی در اثر «تأملی درباره ایران» ضمن تأکید بر انحطاط ایران، بر امکان گذر از انحطاط و زوال تأکید کرده و نوشته است:

«این که تحول تمدن ایرانی در جهت انحطاط تاریخی سیر کرده است، به ضرورت به معنای این نیست که در آینده نیز همان مسیر را دنبال خواهد کرد. تجربه تاریخی اروپا نشان داده است که تعمیم سیر گذشته بر دگرگونی های تاریخی آینده موجه نیست... نظریه انحطاط ایران هم چون دیباچه ای بر نظریه نوزایش ایران نیز هست.» (طباطبایی، ۱۴۰۰، ج ۱، صص. ۵۰۶ و ۵۸۵).

اما در همان اثر در مطلب متناقض دیگری، هبوط و زوال اندیشه ایران را امری غیرقابل بازگشت دانسته و مدعی شده است: «زوال اندیشه و انحطاط تاریخی ایران هم چون دو وجه وضعی یگانه بود که در دوره گذار موجب شد تا ایران از مرتبه کشوری زنده و زاینده به درکات هبوط غیرقابل بازگشت رانده شود. نقش ایرانیان، در عمل و نظر، در راندن کشور خود به سرایش هبوط بیشتر از آن بود که برای دردهای مزمن ایران به آسانی درمانی پیدا شود. وانگهی، درمان درد مزمن زوال اندیشه و انحطاط تاریخی نیازمند کوششی بنیادین بود و چنین کوششی نیز با توان اندک ایرانیانی که مانده بودند و بقیه السیف امکانات ناچیز کشور ممکن نمی شد. خروج از بن بست نیازمند تن در دادن به دگرگونی های بنیادینی بود و فراهم آوردن مقدمات آن، خود نیازمند سده ای دیگر بود.» (طباطبایی، ۱۴۰۰، ج ۱، ص. ۵۸۰).

وی حتی در اثر «تأملی درباره ایران» دامنه زوال تاریخی مورد نظر خود را به دوره شکل گیری انقلاب اسلامی نیز تعمیم داده و با طرح مانع ایدئولوژیکی، از ژرفای بحران تمدنی ایران و خاتمه زمان و فرصت گذر از آن، این گونه سخن به میان آورده است: «با ژرفایی که بحران تمدنی ایران پیدا کرده، زمان جانشین کردن «تأملی درباره ایران» با ایدئولوژی پیکارهای سیاسی برای همیشه گذشته است.» (طباطبایی، ۱۴۰۱، ج ۲، ص. ۱۹).

آن چنان که در همان اثر، به بن بست تاریخی ناشی از ایدئولوژی های خلاف زمان اشاره کرده و نوشته است: «آل احمد، در ادامه نظریه توطئه... نظریه پرداز بن بست تاریخی است تا بتواند جایی برای ایدئولوژی خلاف زمان خود باز کند.» (طباطبایی، ۱۴۰۱، ج ۲، ص. ۵۵۹).

اما طباطبایی در مطلب متناقض دیگری در اثر یاد شده، بر آغاز دوران جدیدی در تاریخ ایران متعاقب جنبش مشروطه خواهی تأکید کرده و نوشته است: «مقدمات دوران جدید تاریخ ایران، که پیشتر با اصلاحات در دارالسلطنه تبریز فراهم آمده بود، با جنبش مشروطه خواهی تثبیت شد و با برقرار شدن نخستین نظام حکومت قانون نیز نسبت آن با نظام سنت قدمایی به طور بازگشت ناپذیری دگرگون شد.» (طباطبایی، ۱۴۰۱، ج ۲، ص. ۵۳۱).

با توجه به این که وی این دوران جدید را غیرقابل بازگشت دانسته و مورد ستایش قرار داده است، به نحوی گذر از زوال و انحطاط ایران را نیز مورد پذیرش قرار داده است.

تأملی در اندیشه سیاسی امام خمینی

سیدجواد طباطبایی، اندیشه و آثار اندیشمندانی همچون: سهروردی، ملاصدرا و نائینی را با بکارگیری روش خاص خود و با بررسی مؤلفه ها و مفاهیم آن ها مورد وارسی و کنکاش قرار داده و به نتیجه ی زوال اندیشه سیاسی در ایران رسیده است. طباطبایی حتی در دهه ۱۳۷۰ نیز این ادعا را در کتاب «زوال اندیشه سیاسی در ایران» مطرح کرده است که: «ایران هنوز میراث خوار وضع انحطاطی است که از سده ها پیش ایجاد شده است.» (طباطبایی، ۱۳۹۸، ص. ۲۹۶).

اما برای مشخص شدن معنای مورد نظر طباطبایی از مفهوم «زوال»، بایستی به تقریرات ایشان نظری افکند. در همین زمینه، وی در اثر «تأملی درباره ایران» ضمن استناد به فصل دوم رساله «روضه الانوار عباسی» نوشته «محمدباقر سبزواری» در دوره گذار، مفهوم «زوال» را در تضاد با مفهوم «بقا» بیان کرده و نوشته است:

«پیش از بحث در اسباب بقای مُلک، به تفصیل به «بعضی اسباب زوال و اختلاف مُلک» اشاره می کند و این مقدم داشتن بحث از اسباب زوال بر بقای آن از این حیث به نظر او موجه است که «زوال و بقای مُلک... حکم دو ضد [را] دارد» و «چون ضدی دانسته شد، ضد دیگر را می توان فهمید». عمده اسباب زوال مُلک، به گونه ای که در روضه الانوار عباسی سبزواری آمده، برخی دینی اند... و برخی بازپرداختی از توضیحات غیر عقلایی سیاستنامه هاست.» (طباطبایی، ۱۴۰۰، ج ۱، ص. ۴۳۰).

بنابراین «زوال» مورد نظر طباطبایی در تضاد با «بقا»ی اندیشه سیاسی در ایران، مورد استفاده قرار گرفته است. در حالی که به رغم ادعای وی مبنی بر فقدان یا نبود اندیشه سیاسی یا به تعبیر وی، زوال اندیشه سیاسی در ایران، تدوین اندیشه سیاسی امام خمینی، این ادعای طباطبایی را بی اعتبار کرده است. چنان چه نوآوری های اندیشه سیاسی امام خمینی (ره) در زمینه حکومت و حکمرانی نیز مورد توجه اندیشمندان سیاسی قرار گرفته است. آن چنان که «سیدصادق حقیقت» درباره نظریه ولایت مطلقه فقیه امام خمینی نوشته است: «طبق اصطلاحی که امام خمینی (ره) در سال های پایانی عمر خود به کار برد، مقصود از «ولایت مطلقه» اعمال ولایت بر اساس «مصلحت» است؛ که نه در زمره احکام ثانویه، بلکه از جمله احکام اولیه، و مقدم بر دیگر احکام اولیه تلقی می شود... غرض از ولایت مطلقه فقیه از دیدگاه امام خمینی، اعمال ولایت با مالک «مصلحت» به عنوان یکی از احکام اولیه ای است که بر دیگر احکام اولیه تقدم دارد.» (حقیقت، ۱۳۹۹، صص. ۲۷۳، ۲۸۳).

«محمدصادق معرفت» نیز در تبیین مفهوم «ولایت مطلقه فقیه» یادآور شده است: «مقصود از اطلاق گسترش دامنه ولایت فقیه است، تا آنجا که شریعت امتداد دارد و مسؤولیت اجرایی ولی فقیه در تمامی احکام انتظامی اسلام و در رابطه با تمامی ابعاد مصالح امت می باشد و مانند دیگر ولایتهای یک بعدی نخواهد بود... این اطلاق، اطلاق نسبی است و در چهارچوب مقتضیات فقه و شریعت و مصالح امت، محدود می باشد... اصولاً ولایت فقیه، مسؤولیت اجرایی خواسته های فقهی را می رساند که این خود محدودیت را اقتضا می کند و هرگز به معنای تحمیل اراده شخصی نیست، زیرا شخص فقیه حکومت نمی کند، بلکه فقه او است که حکومت می کند.» (معرفت، ۱۳۷۹، صص. ۱۳۹-۱۳۸).

«سیدجواد ورعی» هم درباره نظریه ولایت مطلقه فقیه یادآور شده است: «امام خمینی مطلقه بودن ولایت را به معنای فراتر بودن ولایت پیامبر، امام معصوم و فقیه عادل از چارچوب احکام فرعی الهی - اعم از اولیه و ثانویه - می دانست و این واژه را در همین معنا به کار می برد...» (ورعی، ۱۴۰۱، ص. ۱۱۳).

صرف نظر از برداشت های مختلف موجود درباره نظریه ولایت مطلقه فقیه، آن چه در میان اندیشمندان علوم سیاسی غیرقابل تردید است، جایگاه برجسته اندیشه سیاسی امام خمینی است که ضمن دلالت بر بقای اندیشه سیاسی در ایران، زوال مورد نظر طباطبایی را نیز به چالش می کشاند.

نتیجه گیری

با توجه به این که نظریه «زوال اندیشه سیاسی در ایران» در تفکر طباطبایی بر مبنای سیر تاریخی اندیشه مورد واریسی و تأمل قرار گرفته است، بیانگر تعریف پروسه ای از زوال است. این وضعیت زوال اندیشه، سیر و روندی نزولی و قهقرایی را متصور شده است که هر چند نقطه ای عظیمی نیز داشته است، اما ترسیم بخش یک نمودار یا منحنی از اندیشه سیاسی در بستر تاریخ ایران است که به سرانجام و فرجامی نیز می رسد. در نگرش طباطبایی، سرانجام و فرجام آن، چیزی جز وضعیت زوال، انحطاط و هبوط نیست. بنابراین معنای دیگر زوال نیز مرگ و نابودی است. در این معنا، زوال اندیشه، مبین تعطیلی اندیشه و رسیدن آن به بُن بست و امتناع تفکر است. با این وصف، نقد و بررسی نظریه زوال طباطبایی از اهمیت فراوانی برخوردار است.

در راستای پاسخ به این پرسش که: «سیدجواد طباطبایی، در توضیح روایت خود از سیر اندیشه سیاسی در ایران، چگونه و از چه مراجعی تأثیر پذیرفته است؟»، در این پژوهش به «چارچوب نظری نظریه زوال» طباطبایی پرداخته شد و بر این اساس، ضمن بررسی هگل باوری و هگل گرایی طباطبایی و به تبع آن، یونان گرایی و تفکر هلنیستی وی، التقاط گرایی نظریه پرداز زوال با تأثیرپذیری وی از نظریه آرامش دوستدار با عنوان امتناع تفکر دینی در فرهنگ دینی، افزون بر آن، تأثیرپذیری از نیکولو ماکیاولی با اعلام عدم اعتبار حق طلبی در مناسبات میان ملت ها و تمایز میان اخلاق سیاست و اخلاق خصوصی یا فردی و نیز تأکید بر لزوم بکارگیری حيله در عرصه سیاست، همچنین تأثیرپذیری از دوگانه های لئو اشتراوس و در نهایت، گرته برداری از اندیشه لویی آلتوسر مارکسیست، مورد بررسی قرار گرفت و مسیر پاسخ به این پرسش که: «در نظریه زوال طباطبایی، عمدتاً از چه چارچوب نظری استفاده شده است؟»، نیز هموار گردید. چرا که این نتیجه حاصل آمد که به رغم التقاط گرایی طباطبایی و تأثیرپذیری وی از اندیشه های مختلف از جمله افکار و آثار اندیشمندان یاد شده، امهات و شاکله مباحث طباطبایی از هگل دریافت گردیده است. از این رو نظریه زوال در چارچوب فرانظریه هگل مورد نقد و بررسی قرار گرفت. چرا که نظریه پرداز زوال، اندیشه هگل را اوج فلسفه غربی می دانست و از اصطلاحات و مفاهیم هگلی از جمله دیالکتیک هگل، کمال استفاده را بعمل آورده است.

سرانجام به منظور پاسخ به این پرسش که: «آیا در بیان و تقریر نظریه زوال اندیشه سیاسی در ایران، در آثار مختلف سیدجواد طباطبایی، تضاد و تعارضی وجود دارد؟»، ضمن تطبیق اندیشه هگل با مفاهیم و مؤلفه های مختلف نظریه زوال طباطبایی، انحراف وی از دستگاه فلسفی هگل نیز آشکار گردید. زیرا طباطبایی به رغم شناخت مفهوم وارونگی و جهان وارونه در اندیشه فلسفی هگل، خود نیز فلسفه هگل را وارونه ساخت تا سیر اندیشه سیاسی در ایران را با بیان وارونه خود، به زوال محتوم رهنمون سازد. چرا که نتیجه دیالکتیک هگل، پیروزی عقل است. اما برخلاف هگل، از نظریه طباطبایی، نتیجه ای جز زوال اندیشه و خرد، حاصل نمی گردد. هر چند طباطبایی نیز همچون هگل، برای تاریخ، منطقی درونی یا هدفی غایی قائل شده است؛ اما هدف غایی مورد نظر هگل همیشه از قبل، در هر مرحله از دیالکتیک تاریخ، نهفته است.

عقل، منطق یا هدف هگلی، در پایان تاریخ، به صورت یک‌جا، و در هر لحظه از تاریخ، تا حدودی آشکار می‌گردد. به بیان دیگر، عقل، هم هدف غایی تاریخ، هم پیش‌برنده تاریخ دنیا و هم موتور درونی حرکت آن به سوی تکامل است. به همین سبب، هگل، تاریخ جهان را «جلوه‌گاه عقل کل» دانسته است که در آن، طومار «عقل کل» به روش دیالکتیکی و به نحو تدریجی، در روندی که منطق، مرحله به مرحله آن را ظاهر می‌سازد، گشوده، و در قالب نهادهای مختلف جامعه، پدیدار می‌گردد، و سرانجام نیز با گشودن کامل طومار عقل در تاریخ، آزادی محقق می‌گردد.

هگل دستگاه فلسفی خود را بر اساس ایجاد سازگاری و حل تضادهای اندیشه و فلسفه غربی بنا نهاده است. لیکن برخلاف هگل، تضاد تاریخی مورد نظر طباطبایی از جمله جدال و ناسازگاری اجتناب‌ناپذیر و غیرقابل حل «قدیم-جدید» در سیر تاریخی گریزناپذیر هزارساله اندیشه سیاسی در ایران، آن چنان ایرانیان را به بن‌بست و زوالی محتوم کشانده است که نه تنها بیانگر گشودن طومار عقل و خرد در سیر تاریخی ایران نبوده است، بلکه چیزی جز گشوده شدن طومار بی‌خردی در گستره تاریخ و در نهایت، سلب آزادی را نشان نمی‌دهد. طباطبایی ضمن تأثیرپذیری از فرانتریه هگل در ارائه روایتی هزار ساله از تاریخ ایران، بر خلاف هگل، آن واقعیت یگانه و کل پیوسته و قانونمند را رو به زوال دیده است. چرا که طباطبایی هر چند برای حرکت و سیر تاریخی ایران، منطقی درونی قائل گردیده، اما به‌زعم وی، این منطق درونی، چیزی غیر از بی‌خردی نبوده است.

در این پژوهش، همچنین به مواردی دیگر از «تعارض و تناقض در نظریه زوال طباطبایی» پرداخته شده و این نتیجه حاصل شده است که نظریه‌پرداز زوال به هنگام کوشش برای توجیه پیش‌فرض‌های خود و در نهایت، دستیابی به نتیجه دلخواه، یعنی تأیید نظریه زوال، در موارد متعددی دچار تعارض و تناقض شده است.

پرسش دیگر مطرح در این پژوهش این بوده است که: «آیا نظریه یا نظریاتی وجود دارد که زوال مورد نظر طباطبایی را به چالش بکشاند؟»، به منظور پاسخ به این پرسش، ضمن تأملی بر اندیشه سیاسی امام خمینی (ره)، این نتیجه حاصل آمد که برخلاف نظریه زوال مورد نظر طباطبایی، تدوین نظریه ولایت مطلقه فقیه، بیانگر بقای اندیشه سیاسی در ایران است.

با توجه به تمامی موارد یاد شده، امکان پاسخ به پرسش اصلی این تحقیق که: «آیا نظریه زوال اندیشه سیاسی در ایران، از چارچوب نظری منسجم و معتبری برخوردار است یا خیر؟»، فراهم می‌آید و مجموع این مباحث، از جمله انحراف طباطبایی از دستگاه فلسفی هگل، و نیز وجود موارد متعددی از تعارض و تناقض در مباحث نظریه‌پرداز زوال و به تبع آن، نبود انسجام نوشتاری و فقدان اتقان مطالب و متون مربوط به آن نظریه، فرضیه این تحقیق را تأیید می‌کند و در مورد اعتبار علمی نظریه زوال این نتیجه حاصل می‌گردد که: «نظریه زوال اندیشه سیاسی در ایران تدوین سیدجواد طباطبائی، از چارچوب نظری منسجم و معتبری برخوردار نیست.»

منابع

۱. تقوی، سیدمحمدناصر. (۱۳۸۴). دوام اندیشه سیاسی در ایران: ارزیابی تحلیلی نظریه زوال اندیشه سیاسی. قم: مؤسسه بوستان کتاب.
۲. حقیقت، سیدصادق. (۱۳۹۹). بررسی و نقد متون سیاسی در حوزه اسلام و ایران. تهران: نشر کویر.
۳. دوستدار، آرامش. (۱۳۷۰). امتناع تفکر در فرهنگ دینی. پاریس: انتشارات خواران.
۴. زرین کوب، عبدالحسین. (۱۳۷۴). دفتر ایام: مجموعه گفتارها، اندیشه‌ها و جستجوها. تهران: علمی.
۵. طباطبایی، سیدجواد. (۱۳۹۸). زوال اندیشه سیاسی در ایران: گفتار در مبانی نظری انحطاط ایران. ویراسته جدید، چاپ دوازدهم، تهران: کویر.
۶. طباطبایی، سیدجواد. (۱۴۰۰). تاریخ اندیشه سیاسی در ایران، ملاحظات در مبانی نظری. چاپ چهارم، تهران: انتشارات مینوی خرد.
۷. طباطبایی، سیدجواد. (۱۴۰۰). تأملی درباره ایران، ج ۱: دیباچه‌ای بر نظریه انحطاط ایران با ملاحظات مقدماتی در مفهوم ایران. تهران: مینوی خرد.
۸. طباطبایی، سیدجواد. (۱۴۰۰). ملاحظات درباره دانشگاه. چاپ سوم، تهران: مینوی خرد.
۹. طباطبایی، سیدجواد. (۱۴۰۱). تأملی درباره ایران، ج ۲: نظریه حکومت قانون در ایران، بخش دوم: مبانی نظریه مشروطه‌خواهی. تهران: مینوی خرد.
۱۰. طباطبایی، سیدجواد. (۱۴۰۱). ملت، دولت و حکومت قانون، جستار در بیان نص و سنت. چاپ پنجم، تهران: انتشارات مینوی خرد.
۱۱. گادامر، هانس-گیورگ. (۱۴۰۱). دیالکتیک هگل، مقاله‌هایی از مجموعه «فلسفه نوین». ترجمه پگاه مصلح، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.

۱۲. ماکیاولی، نیکولو. (۱۳۹۷). شهریار. ترجمه مرتضی ثاقب‌فر، تهران: نشر مصدق.
۱۳. معرفت، محمدهادی. (۱۳۷۹). تبیین مفهومی ولایت مطلقه فقیه. فصلنامه حکومت اسلامی، ۵ (۱۵)، ۱۱۲-۱۴۵.
www.rcipt.ir/pdfmagazines/015/015.pdf
۱۴. ناقد، خسرو. (۱۳۹۸). سنجش دیالکتیک روشنگری. تهران: نشر نی.
۱۵. هگل، گئورک ویلهلم. (۱۳۸۷). عقل در تاریخ. ترجمه‌ی حمید عنایت، تهران: شفیعی.
۱۶. ورعی، سیدجواد. (۱۴۰۱). مفهوم اطلاق در نظریه ولایت مطلقه فقیه و الزامات آن از دیدگاه امام خمینی. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی؛ قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

17. Boroujerdi, M & Shomali, A. (2015). The Unfolding of Unreason: Javad Tabatabai's Idea of Political Decline in Iran. *Iranian Studies*, 48(6), 949-965. DOI: <https://doi.org/10.1080/00210862.2014.926661>
18. Hegel, G.W.F. (1942). *Philosophy of Right*. trans. T.M. Knox, Oxford: Oxford University Press.
19. Hegel, G.W.F. (1987). *Phänomenologie des Geistes*. Stuttgart: Reclam.
20. Ollman, B. & Smith, T. (2008) *Dialectics for the New Century*. London: Palgrave Macmillan.
21. Strauss, L. (1972). *Political Philosophy and the Crisis of Our Time*. in George J. Graham and George W. Carey, eds., *The Post-Behavioral Era*, New York: David McKay.

Developing political participation repertoires Based on the conceptual map of John Theorel (2006) and Jan van Deth (2014)

Mohammad Reza Hayati Mehr: PhD Student, Department of Sociology, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Dr. Ghorbanali Saboktakkinrezi*: Assistant Professor, Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Kharazmi University, Tehran, Iran

Dr. Zahra Hazrati Soumeh: Assistant Professor, Department of Sociology, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Received: 2024/11/08 **PP** 109-134 **Accepted:** 2025/02/1

Abstract

The decline in political participation in today's societies has raised many concerns among scholars and politicians. Conceptualizing and measuring political participation is a topic that has received widespread attention over the past few decades. In this study, the perspectives of two prominent experts in this field, John Theorel (2006) and Van Deth (2014), have been used to explain the concept of political participation. Theorel distinguishes three main models of political participation: Participation as an effort to influence, participation as direct decision-making, and participation as political debate. He argues that each model has its own implications, such as the protection of interests, individual development, and subjective legitimacy. Theorel also introduces a procedural standard that evaluates participation mechanisms based on sensitivity to incentives, not resources.

Van Deth (2014) also presents a conceptual map of political participation, introducing four types of participation in a flexible framework that can be adapted to different times and contexts. This framework allows for better comparison of research results related to political participation. The aim of this research is to explain what, why and how the concept of political participation has developed. Using the library method and reviewing relevant texts, the concept, nature and forms of political participation have been analyzed. Finally, by summarizing different perspectives, this research has achieved a better understanding of the dimensions of political participation and its importance in today's societies. Political participation plays a key role not only as a tool for influencing decision-making, but also as a factor for individual development and the legitimacy of political systems.

Keywords: Political participation, conceptual development, repertoire, institutional and non-institutional participation, antagonism.

Citation: Hayati Mehr, M. Saboktakkinrezi, G. Hazrati Soumeh, Z. (2025). **Developing political participation repertoires Based on the conceptual map of John Theorel (2006) and Jan van Deth (2014)** , *Journal of Society and Politics*, Vol 2, No 8, Shiraz, PP 109-134.

* **Corresponding author:** Dr. Ghorbanali Saboktakkinrezi, **Email:** Saboktakingh@khu.ac.ir, **Tel:** +98 09123875174

Extended Abstract

Introduction

The decline in political participation in contemporary societies has raised many concerns among scholars and politicians. The conceptualization and measurement of political participation is a topic that has received widespread attention over the past few decades. In this study, the perspectives of two prominent experts in this field, John Theorel (2006) and Jan Van Deth (2014), have been used to explain the concept of political participation. The main goal of this study is to explain what, why, and how the concept of political participation has developed.

Theorel distinguishes three main models of political participation: participation as an effort to influence, participation as direct decision-making, and participation as political debate. Each model has its own implications, such as the protection of interests, personal development, and subjective legitimacy. He also introduces a procedural standard that evaluates participation mechanisms based on sensitivity to incentives, not resources. Van Deth (2014) also presents a conceptual map of political participation, introducing four types of participation in a flexible framework that can be adapted to different times and contexts. This framework allows for better comparison of research results related to political participation.

Methodology

This research uses the library method and a review of related literature. The concept, nature, and forms of political participation are analyzed, and by summarizing different perspectives, we have achieved a better understanding of the dimensions of political participation and its importance in today's societies. Since this article is theoretical and conceptual in nature, there is no statistical population or sampling. Data collection tools include library resources and published articles, and the data collection method is based on questionnaires based on research questions and objectives.

Results and Discussion

Political participation plays a key role not only as a tool for influencing decision-making, but also as a factor for individual development and the legitimacy of political systems. From the perspective of classical theorists such as Aristotle, Rousseau, de Tocqueville and John Stuart Mill, citizen participation in political processes is a necessary condition for the realization of democracy and ensuring the legitimacy of political systems. Seymour Martin Lipset (1959) considers political participation as a key indicator for measuring the health of democracy, and Gabriel Almond and Sidney Verba (1963) believe that active citizen participation strengthens the foundations of sustainable democracy. In recent decades, the decline in participation in traditional forms such as voting, party membership and social activities has raised concerns. However, some experts believe that the decline in participation in traditional forms does not mean an overall decline in political participation, but rather reflects a change in the forms and methods of participation. Today, citizens use methods such as political shopping, sending protest emails and online activities to express their political positions. The most important consequence of the reduced analytical clarity of the concept of political participation is that it significantly hinders the assessment of the quality of democracy. A narrow definition of participation tends to yield rather pessimistic results, while broader approaches provide fewer insights.

Many experts warn of permanent "crises" of democracy, while the constant emergence of new methods of citizen participation seems to tell a different story. Sticking to traditional definitions is not a useful strategy for helping to understand societies that are changing rapidly.

Domestic research shows that factors such as socioeconomic background, activity in associations, and the willingness of the individual and those around them to participate in politics have a significant impact on political participation. Institutional trust and

cultural capital are also associated with different types of political participation. Foreign research also shows that social media and electoral reforms increase public trust in electoral institutions and affect political participation.

Conclusion

Given the rapid developments in the forms and methods of political participation, new

research in this area is urgently needed. This research can contribute to a better understanding of political participation in contemporary societies by examining new forms of participation, factors influencing youth participation, and the impact of digital media. Also, developing comprehensive theoretical models and conducting comparative and longitudinal studies can add to the literature on political participation.

References

1. In Persian Jacobs, Leslie (2007). *An Introduction to Modern Political Philosophy: A Democratic Perspective on Politics* (Translated by Morteza Jiryae). Tehran: Nashr-e Ney.
2. Rush, Michael (2010). *Society and Politics* (Translated by Manouchehr Sabouri). Tehran: SAMT.
3. Mouffe, Chantal (2012). *On the Political* (Translated by Mansour Ansari). Tehran: Rokhdad-e No.
4. Ghawam, Seyed Abdolali (2011). *Political Science: Foundations of Political Science*. Tehran: SAMT.
5. Clemens, Elisabeth S. (2021). *What is Political Sociology?* (Translated by Shirin Karimi). Tehran: Daily Life Publications.
6. Giddens, Anthony & Birdsall, Karen (2009). *Sociology* (Translated by Hassan Chavoshian). Tehran: Nashr-e Ney.
7. Mill, John Stuart (2007). *Considerations on Representative Government* (Translated by Ali Ramin). Tehran: Nashr-e Ney.
8. Bashiriyeh, Hossein (2001). *Lessons in Democracy for Everyone*. Tehran: Naghsh-e Moaser.
9. Bashiriyeh, Hossein (2004). *Reason in Politics*. Tehran: Naghsh-e Moaser.
10. Dahl, Robert & Stinebrenner, Bruce (2013). *Modern Political Analysis* (Translated by Hamira Moshirzadeh). Tehran: Farhang-e Javid.
11. Saeedi, Mehdi (2012). *Examining the Obstacles and Solutions for Increasing Political Participation*. Tehran: Basirat.
12. Ghaderzadeh, Omid; Sharifi, Fatemeh; Hassan-Khani, Elnaz (2019). *Political Participation and Related Factors: A Survey Study of Students at the University of Kurdistan*.
13. Mehregan, Farhad; Faghihi, Abolhassan; Mirsepasi, Nasser (2018). *The Role of Political Participation and Democratic Systems in Shaping Political Culture (Case Study: Kurdish Citizens in the Kurdistan Region of Iraq)*.
14. Hamidi-Haris, Rasul; Rad, Firooz (2017). *Investigating the Relationship Between Cultural Capital and Political Participation Among Students of Islamic Azad University, Tabriz Branch*.
15. Golabi, Fatemeh; Hajiloo, Fataneh (2011). *A Sociological Study of Some Factors Affecting Women's Political Participation (Case Study: East Azerbaijan Province)*.
16. Heidari, Arman; Mohammadi, Esfandiar; Bagheri, Shohreh (2016). *Examining the Relationship Between Institutional Trust and Types of Political Participation (Case Study: Citizens Over 18 in Shiraz)*.
17. Hashemi, Seyed Ahmad (2015). *Investigating the Social Factors Affecting Women's Political Participation (Case Study: Women Aged 18–39 in Lamerd County)*.

In English

18. Shah, D. V., McLeod, D. M., Friedland, L., & Nelson, M. R. (2007). The politics of consumption/The consumption of politics. *The Annals of the American Academy*, 611(1), 6-15. <https://doi.org/10.1177/0002716207299647>
19. Bennett, W. L. (2012). The personalization of politics: Political identity, social media, and changing patterns of participation. *The Annals of the American Academy*, 644(1), 20-

39. <https://doi.org/10.1177/0002716212451428>
20. Barreto, M. A., & Muñoz, J. A. (2003). Reexamining the “politics of in-between”: Political participation among Mexican immigrants in the United States. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 25(4), 427-447. <https://doi.org/10.1177/0739986303258599>
21. Theocharis, Y. (2015). The conceptualization of digitally networked participation. *Social Media + Society*, 1(1), 1-14. <https://doi.org/10.1177/2056305115610140>
22. Holecz, V., Fernández, E. G. G., & Giugni, M. (2022). Broadening political participation: The impact of socializing practices on young people’s action repertoires. *Political Studies*, 42(1), 58-74. <https://doi.org/10.1177/02633957211041448>
23. Cheng, Z., Zhang, B., & Gil de Zúñiga, H. (2022). Antecedents of political consumerism: Modeling online, social media, and WhatsApp news use effects through political expression and political discussion. *The International Journal of Press/Politics*. <https://doi.org/10.1177/19401612221075936>
24. Hooghe, M., Hosch-Dayican, B., & van Deth, J. W. (2014). Conceptualizing political participation. *Acta Politica*, 49(3), 349-367. <https://doi.org/10.1057/ap.2014.7>
25. Hosch-Dayican, B. (2014). Online political activities as emerging forms of political participation: How do they fit in the conceptual map? *Acta Politica*, 49(3), 342-346. <https://doi.org/10.1057/ap.2014.7>
26. Baek, Y. M. (2010). To buy or not to buy: Who are political consumers? What do they think and how do they participate? *Political Studies*, 58(5), 1065-1086. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.2010.00832.x>
27. Li, Y., & Marsh, D. (2008). New forms of political participation: Searching for expert citizens and everyday makers. *British Journal of Political Science*, 38(2), 247-272. <https://doi.org/10.1017/S0007123408000136>
28. Ohme, J., de Vreese, C. H., & Albæk, E. (2018). From theory to practice: How to apply van Deth’s conceptual map in empirical political participation research. *Acta Politica*, 53(3), 367-390. <https://doi.org/10.1057/s41269-017-0056-y>
29. Armingeon, K., & Schädel, L. (2015). Social inequality in political participation: The dark sides of individualization. *West European Politics*, 38(1), 1-27. <https://doi.org/10.1080/01402382.2014.929341>
30. Hooghe, M. (2014). Defining political participation: How to pinpoint an elusive target? *Acta Politica*, 49(3), 337-341. <https://doi.org/10.1057/ap.2014.7>
31. Theocharis, Y., & van Deth, J. W. (2018). *Political participation in a changing world*. Routledge.
32. van Deth, J. W. (2021). What is political participation? *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.68>
33. Kirbis, A. (2013). Political participation and nondemocratic political culture in Western Europe, East-Central Europe, and post-Yugoslav countries. In K. N. Demetriou (Ed.), *Democracy in Transition* (pp. 183-202). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-642-30068-4_12
34. de Moor, J. (2016). Lifestyle politics and the concept of political participation. *Acta Politica*, 51(2), 179-197. <https://doi.org/10.1057/ap.2015.27>
35. Norris, P. (2005). Political activism: New challenges, new opportunities. *International IDEA*.
36. Fernandes-Jesus, M., Lima, M. L., & Sabucedo, J.-M. (2018). Changing identities to change the world: Identity motives in lifestyle politics and its link to collective action. *Political Psychology*, 39(5), 1031-1047. <https://doi.org/10.1111/pops.12473>
37. Gubernat, R., & Rammelt, H. (2018). Recreative activism in Romania: How cultural affiliation and lifestyle yield political engagement. *Socio.hu*, 2017(3), 143-160. <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2017en.143>
38. Chowdhury, I. (2022). Away from political parties into lifestyle politics: Young people in advanced

- democracies. E-International Relations.
39. Newman, B. J., & Bartels, B. L. (2011). Politics at the checkout line: Explaining political consumerism in the United States. *Political Research Quarterly*, 64(4), 803-817. <https://doi.org/10.1177/1065912910379232>
  40. Craig, G. (2016). Political participation and pleasure in green lifestyle journalism. *Environmental Communication*, 10(1), 122-141. <https://doi.org/10.1080/17524032.2014.991412>
  41. Stolle, D., Hooghe, M., & Micheletti, M. (2005). Politics in the supermarket: Political consumerism as a form of political participation. *International Political Science Review*, 26(3), 245-269. <https://doi.org/10.1177/0192512105053784>
  42. Theocharis, Y., & van Deth, J. W. (2016). The continuous expansion of citizen participation: A new taxonomy. *European Political Science Review*, 10(1), 139-163. <https://doi.org/10.1017/S1755773916000230>
  43. Ekman, J., & Amnå, E. (2012). Political participation and civic engagement: Towards a new typology. *Human Affairs*, 22(3), 283-300. <https://doi.org/10.2478/s13374-012-0024-1>
  44. van Deth, J. W. (2001). Studying political participation: Towards a theory of everything? European Consortium for Political Research.
  45. Dalton, R. J. (2008). Citizenship norms and the expansion of political participation. *Political Studies*, 56(1), 76-98. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.2007.00718.x>
  46. Theocharis, Y., & de Moor, J. (2021). Creative participation and the expansion of political engagement. *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.1972>
  47. Teorell, J. (2006). Political participation and three theories of democracy: A research inventory and agenda. *European Journal of Political Research*, 45(5), 787-810. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2006.00636.x>
  48. Ruess, C., Hoffmann, C. P., Boulianne, S., & Heger, K. (2021). Online political participation: The evolution of a concept. *Information, Communication & Society*. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2021.2013919>
  49. O'Donnell, G. (1999). *Democratic theory and comparative politics*. Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung.
  50. Liu, Q. (2022). From democratic theory to democratic governance theory: Implications to the political development of the Macao SAR. *Academic Journal of "One Country, Two Systems"*, 2, 182-196.
  51. Landman, T. (2007). *Developing democracy: Concepts, measures, and empirical relationships*. Centre for Democratic Governance, University of Essex.
  52. Zittel, T., & Fuchs, D. (2007). *Participatory democracy and political participation: Can participatory engineering bring citizens back in?* Routledge.
  53. Omotola, J. S., & Aiyedogbon, G. (2011). Political participation and voter turnout in Nigeria's 2011 elections. *Journal of African Elections*, 11(1), 1-22.
  54. Isa, B. O., & Yucel, M. E. (2020). A theory of political participation. Munich Personal RePEc Archive. <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/108818/>
  55. Skocpol, T. (2003). Civil society in the United States. Chapter 9 in Theda Skocpol's works.
  56. Báta, O., Boldt, G., & Lavizzari, A. (2021). Meaningful youth political participation in Europe: Concepts, patterns, and policy implications. Council of Europe.
  57. Theocharis, Y., de Moor, J., & van Deth, J. W. (2019). Digitally networked participation and lifestyle politics as new modes of political participation. *Political Studies Review*.

مقاله پژوهشی

توسعه رپرتوارهای مشارکت سیاسی

براساس نقشه مفهومی جان تئورل (۲۰۰۶) و یان ون دث (۲۰۱۴)

عنوان پیشنهادی اول در اصلاحیه: تحول کنشگری سیاسی: از نهادگرایی تا فردگرایی

عنوان پیشنهادی دوم در اصلاحیه: تحولات مفهومی و رپرتوارهای مشارکت سیاسی: از نظریه‌های کلاسیک تا رویکردهای نوین
براساس نقشه مفهومی جان تئورل (۲۰۰۶) و یان ون دث (۲۰۱۴)

محمدرضا حیاتی مهر: دانشجوی دکتری، گروه جامعه‌شناسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

دکتر قربانعلی سبکتکین ریزی^۲: استادیار، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

دکتر زهرا حضرتی صومعه: استادیار، گروه جامعه‌شناسی، واحد تهران مرکز، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

دریافت: ۱۴۰۳/۰۸/۱۸ صص ۱۰۹-۱۳۴ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۱/۱۲

چکیده

کاهش مشارکت سیاسی در جوامع امروزی، نگرانی‌های بسیاری را میان صاحب‌نظران و سیاستمداران برانگیخته است. مفهوم‌سازی و اندازه‌گیری مشارکت سیاسی، موضوعی است که طی چند دهه اخیر به‌طور گسترده مورد توجه قرار گرفته است. در این پژوهش، برای تبیین مفهوم مشارکت سیاسی، از دیدگاه‌های دو تن از صاحب‌نظران برجسته این حوزه، یعنی جان تئورل (۲۰۰۶) و ون دث (۲۰۱۴)، استفاده شده است. تئورل سه مدل اصلی مشارکت سیاسی را متمایز می‌کند: مشارکت به‌عنوان تلاش برای تأثیرگذاری، مشارکت به‌عنوان تصمیم‌گیری مستقیم، و مشارکت به‌عنوان بحث سیاسی. وی معتقد است هر مدل پیامدهای خاص خود را دارد، مانند حفاظت از منافع، توسعه فردی و مشروعیت ذهنی. همچنین، تئورل یک استاندارد رویه‌ای را معرفی می‌کند که مکانیسم‌های مشارکت را بر اساس حساسیت به مشوق‌ها، نه منابع، ارزیابی می‌کند.

ون دث (۲۰۱۴) نیز با ارائه نقشه مفهومی مشارکت سیاسی، چهار نوع مشارکت را در چارچوبی منعطف و قابل تطبیق با زمان و زمینه‌های مختلف معرفی می‌کند. این چارچوب امکان مقایسه‌ی بهتر نتایج تحقیقات مرتبط با مشارکت سیاسی را فراهم می‌سازد. هدف این پژوهش، تبیین چیستی، چرایی و چگونگی توسعه مفهومی مشارکت سیاسی است. با استفاده از روش کتابخانه‌ای و بررسی متون مرتبط، مفهوم، ماهیت و اشکال مشارکت سیاسی تحلیل شده است. در نهایت، با جمع‌بندی دیدگاه‌های مختلف، این پژوهش به درک بهتری از ابعاد مشارکت سیاسی و اهمیت آن در جوامع امروزی دست یافته است. مشارکت سیاسی نه تنها به عنوان ابزاری برای تأثیرگذاری بر تصمیم‌گیری‌ها، بلکه به عنوان عاملی برای توسعه فردی و مشروعیت نظام‌های سیاسی، نقش کلیدی ایفا می‌کند.

واژه‌های کلیدی: مشارکت سیاسی، توسعه مفهومی، رپرتوار (کارنامه، فهرست)، مشارکت نهادی و غیر نهادی، آنتاگونیسم

استناد: حیاتی مهر، محمدرضا، سبکتکین ریزی، قربانعلی. حضرتی صومعه، زهرا (۱۴۰۳) توسعه رپرتوارهای مشارکت سیاسی براساس نقشه

مفهومی جان تئورل (۲۰۰۶) و یان ون دث (۲۰۱۴). فصلنامه جامعه و سیاست، سال ۲، شماره ۸، شیراز، صص ۱۰۹-۱۳۴.

1 Repertoire

2 Yan Van Deth

^۲ نویسنده مسئول: دکتر قربانعلی سبکتکین ریزی، پست الکترونیکی: Saboktakingh@khu.ac.i، تلفن: ۰۹۱۲۳۸۷۵۱۷۴

مقدمه

مشارکت سیاسی به عنوان یکی از ارکان اساسی دموکراسی، همواره مورد توجه صاحب نظران و پژوهشگران حوزه های علوم سیاسی و جامعه شناسی بوده است. از دیدگاه نظریه پردازان کلاسیک مانند ارسطو، روسو، دو توکویل و جان استوارت میل، مشارکت شهروندان در فرآیندهای سیاسی، شرط لازم برای تحقق دموکراسی و تضمین مشروعیت نظام های سیاسی است. سیمور مارتین لیپست (۱۹۵۹) مشارکت سیاسی را شاخصی کلیدی برای سنجش سلامت دموکراسی می داند. گابریل آلموند و سیدنی وربا (۱۹۶۳) نیز بر این باورند که مشارکت فعال شهروندان، پایه های دموکراسی پایدار را تقویت می کند. رابرت دال (۱۹۷۲) مشارکت سیاسی را مکانیسمی برای مشروعیت بخشی به نظام های دموکراتیک معرفی می کند. مشارکت سیاسی از دیدگاه نظریه پردازان مختلف، تعاریف و مدل های متفاوتی دارد. کارول پیتمن (۱۹۷۰) و بنجامین باربر (۱۹۸۴) به عنوان دموکرات های مشارکتی، مشارکت سیاسی را ابزاری برای توسعه فردی و تقویت مسئولیت پذیری شهروندان می دانند. از سوی دیگر، جوزف شومپیتر (۱۹۴۳) و جیووانی سارتوری (۱۹۸۷) به عنوان واقع گرایان دموکراتیک، مشارکت را مکانیسمی برای انتخاب رهبران سیاسی در نظام های دموکراتیک می دانند. وربا و همکاران (۱۹۹۵) مشارکت سیاسی را در قلب دموکراسی قرار می دهند و معتقدند که هرچه میزان مشارکت بیشتر باشد، دموکراسی قوی تر است. در دهه های اخیر، کاهش مشارکت در اشکال سنتی مانند رأی دهی، عضویت در احزاب و فعالیت های اجتماعی نگرانی هایی را ایجاد کرده است. پل آبرامسون و جان آلدريج (۱۹۸۲) و مارتین واتنبرگ (۱۹۹۸) به کاهش مشارکت در انتخابات اشاره می کنند. رابرت پاتنام (۲۰۰۰) نیز کاهش مشارکت در سازمان های داوطلبانه و فعالیت های اجتماعی را نشانه ای از افول سرمایه اجتماعی می داند. با این حال، برخی صاحب نظران معتقدند که کاهش مشارکت در اشکال سنتی به معنای کاهش کلی مشارکت سیاسی نیست، بلکه نشان دهنده تغییر در اشکال و روش های مشارکت است. راسل دالتون (۲۰۰۴) اشاره می کند که تمرکز صرف بر اشکال سنتی مشارکت، نوآوری ها و روش های جدید مشارکت را نادیده می گیرد. امروزه، شهروندان از روش هایی مانند خریدهای سیاسی، ارسال ایمیل های اعتراضی و فعالیت های آنلاین برای بیان مواضع سیاسی خود استفاده می کنند. برلسون و همکاران (۱۹۵۴) ادعا می کنند که تا اواسط قرن بیستم، مشارکت سیاسی به عنوان فعالیت های مرتبط با انتخابات شناخته می شد. در دهه های ۱۹۴۰ و ۱۹۵۰، مطالعات رأی گیری بر اشکال مشارکت سیاسی مانند رأی دادن، مبارزات انتخاباتی و عضویت در حزب متمرکز بود (ون دث، ۲۰۲۱). در ادامه، تماس بین شهروندان و مقامات دولتی به این مجموعه اضافه شد و در اوایل دهه ۱۹۶۰ مشارکت سیاسی به طور گسترده به عنوان رأی دادن و سایر فعالیت های شهروندان در چارچوب نهادهای سیاسی قانونی شناخته شد (کمپبل و همکاران، ۱۹۶۰؛ به نقل از ون دث، ۲۰۲۱). با توجه به ارتباط روزافزون سیاست های اجتماعی، کارنامه مشارکت سیاسی به تدریج شامل تماس های مستقیم بین شهروندان، مقامات دولتی و سیاستمداران و همچنین «فعالیت های جمعی» بود که تمرکز قوی اولیه بر فعالیت های مرتبط با انتخابات را کاهش داد (وربا و نای، ۱۹۷۲؛ وربا و همکاران، ۱۹۷۸؛ به نقل از ون دث، ۲۰۲۱). این فعالیت ها به عنوان شیوه های متعارف یا نهادینه شده مشارکت شناخته شدند (ون دث، ۲۰۲۱). نگرانی ها بابت عدم مشارکت سیاسی در شکل سنتی آن موجب گردیده تا صاحب نظران و دست اندرکاران سیستم های دموکراتیک، به چاره اندیشی در این موضوع بپردازند. واضح است که عدم مشارکت سیاسی به منزله از دست رفتن ارزش های دموکراسی است و پیامدهایی را به دنبال دارد. این در حالی است که به زعم صاحب نظران دیگری، رپرتوار و کارنامه سیاسی در این جوامع در حال تغییر و تعدد در اشکال مشارکت است و تحلیل نادرست موجب بروز پیامدهایی در این ارتباط است. مهم ترین پیامد کاهش وضوح تحلیلی مفهوم مشارکت سیاسی این است که به طور قابل توجهی مانع از ارزیابی کیفیت دموکراسی می شود. در حالی که یک تعریف محدود از مشارکت، معمولاً به نتایج نسبتاً بدبینانه ای منجر می شود (مثلاً کاهش مشارکت در انتخابات مشروعیت دموکراسی نمایندگی را به چالش می کشد)، رویکردهای گسترده تر، معمولاً استنباط های کمتر نگران کننده ای ارائه می دهند (مثلاً گسترش سریع مصرف گرایی سیاسی نشان می دهد که مردم عادی بسیار متعهد هستند) (ون دث، ۲۰۲۱). به عبارتی دیگر در حالی که بسیاری از کارشناسان درباره «بحران های» دائمی دموکراسی هشدار می دهند، به نظر می رسد، ظهور مداوم روش های جدید مشارکت شهروندان داستان متفاوتی را بیان می کند (تئوچاریس و ون دث، ۲۰۱۸). بنابراین این نکته

حائز اهمیت است که خصلت مشارکت سیاسی تغییر کرده و چاره‌ای جز تبعیت از این جریان اجتماعی نیست. پایبندی به تعاریف سنتی راهبرد مفیدی برای کمک به درک جوامعی که به سرعت تغییر کرده‌اند نیست (هوگه و همکاران، ۲۰۱۴). سوال اساسی این است که توسعه مفهوم مشارکت سیاسی به چه معناست و چرا باید آن را بپذیرفت و چگونه این امر به منصفه ظهور رسیده است؟ آیا دلایل پذیرفتنی برای انصراف شهروندان دموکراتیک از مشارکت دموکراتیک وجود دارد؟ (اس. کلمنز، ۱۴۰۰).

پیشینه و مبانی نظری تحقیق

آثار داخلی:

۱. گلابی و حاجیلو: (۱۳۹۰) در مقاله‌ای با عنوان "بررسی جامعه‌شناختی برخی عوامل مؤثر بر مشارکت سیاسی زنان (مطالعه موردی استان آذربایجان شرقی)"، هدف بررسی تأثیر عواملی مانند خاستگاه اجتماعی-اقتصادی، فعالیت در انجمن‌ها، و تمایل فرد و اطرافیان به مشارکت سیاسی بود. نتایج نشان داد فعالیت فرد در انجمن‌ها بیشترین تأثیر و تمایل والدین کمترین تأثیر را بر مشارکت سیاسی زنان داشت.
  ۲. حیدری، محمدی و باقری: (۱۳۹۵) در مقاله "بررسی رابطه اعتماد نهادی با گونه‌های مشارکت سیاسی (مورد مطالعه شهروندان شیراز)"، هدف تحلیل تغییرات مشارکت سیاسی و رابطه آن با اعتماد نهادی بود. با استفاده از نظریه آیکدا، نتایج چهار الگوی رابطه اعتماد نهادی و مشارکت سیاسی را نشان داد.
  ۳. حمیدی هریس و راد: (۱۳۹۶) در مقاله "بررسی رابطه سرمایه فرهنگی با مشارکت سیاسی دانشجویان دانشگاه آزاد تبریز"، هدف مطالعه رابطه بین سرمایه فرهنگی و مشارکت سیاسی بود. نتایج رابطه معنادار بین این دو متغیر را تأیید کرد.
  ۴. ابراهیمی کیایی، ابراهیمی و بابازاده بائی: (۱۳۹۷) در مقاله "مشارکت سیاسی و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن (مطالعه تطبیقی دانشجویان و شهروندان)"، هدف بررسی تأثیر احساس اثربخشی سیاسی، کسب منفعت و عزت اجتماعی بر مشارکت سیاسی بود. نتایج نشان داد مشارکت انتخاباتی بیشتر از غیرانتخاباتی است و زنان بیشتر به دنبال کسب منفعت در فعالیت‌های سیاسی هستند.
  ۵. عشایری و عادل: (۱۴۰۰) در مقاله "تحلیل الگوی مشارکت سیاسی در جمهوری اسلامی ایران-۱۳۹۸ (۱۳۸۴)"، هدف تحلیل الگوی مشارکت سیاسی ایرانیان با مراجعه به پیمایش‌های سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۸ بود. نتایج نشان‌دهنده تغییرات در الگوهای مشارکت سیاسی در این دوره بود.
- آثار خارجی:
۱. تئورل: (۲۰۰۶) در مقاله "مشارکت سیاسی و سه نظریه دموکراسی"، هدف مفهوم‌سازی سه مدل مشارکت سیاسی (پاسخگو، مشارکتی و مشورتی) و بررسی پیامدهای هر مدل بود. نتایج نشان داد هر مدل مشارکت سیاسی پیامدهای متفاوتی مانند حفاظت از منافع، توسعه خود و مشروعیت ذهنی دارد.
  ۲. لی و مارش: (۲۰۰۸) در مقاله "اشکال جدید مشارکت سیاسی"، هدف معرفی چهار نوع مشارکت سیاسی (فعالان سیاسی، شهروندان متخصص، سازندگان روزمره و غیرمشارکت‌کنندگان) بود. نتایج نشان داد این اشکال جدید مشارکت، نگرانی‌ها درباره کاهش مشارکت سیاسی را کاهش می‌دهند.
  ۳. اوموتولا و آیدوگبون: (۲۰۱۱) در مقاله "مشارکت سیاسی و مشارکت رأی‌دهندگان در انتخابات نیجریه"، هدف بررسی تأثیر رسانه‌های اجتماعی و اصلاحات انتخاباتی بر مشارکت سیاسی بود. نتایج نشان داد این عوامل اعتماد عمومی به نهادهای انتخاباتی را افزایش داده‌اند.
  ۴. ون دت: (۲۰۱۴) هدف ارائه چارچوبی برای مفهوم‌سازی مشارکت سیاسی و ترکیب فعالیت‌های نوظهور مانند تامین مالی جمعی با اشکال سنتی مشارکت بود. نتایج نشان داد این چارچوب می‌تواند فعالیت‌های مشارکتی جدید را درک کند.

۵. تنوچاریس: (2015) در مقاله "مفهوم سازی مشارکت دیجیتالی شبکه‌ای"، هدف بررسی نقش رسانه‌های دیجیتال در ایجاد اشکال جدید مشارکت سیاسی بود. نتایج نشان داد اشکال غیرسیاسی مشارکت دیجیتالی می‌توانند تأثیرگذارتر از اشکال سنتی باشند.
  ۶. تکیندال: (2017) در مقاله "موقعیت جوانان در مشارکت سیاسی"، هدف تحلیل عوامل مؤثر بر مشارکت سیاسی جوانان و نقش رسانه‌ها بود. نتایج نشان داد مشارکت جوانان تحت تأثیر عوامل اجتماعی و رسانه‌ها قرار دارد.
  ۷. آلبک و همکاران: (2017) در مقاله "نئوری تا عمل"، هدف به کارگیری چارچوب ون دث در تحقیقات تجربی مشارکت سیاسی بود. نتایج نشان داد این چارچوب می‌تواند فعالیت‌های دیجیتالی و غیرمتعارف را درک کند.
  ۸. لوی و آکیوا: (2019) در مقاله "ایجاد انگیزه برای مشارکت سیاسی در بین جوانان"، هدف بررسی تأثیر علاقه سیاسی و اثربخشی سیاسی بر مشارکت نوجوانان بود. نتایج نشان داد سطوح بالای این دو نگرش تأثیر مثبتی بر مشارکت سیاسی جوانان دارد.
  ۹. ایسا و همکاران: (2020) در مقاله "نظریه مشارکت سیاسی"، هدف ارائه مدل ریاضی برای تحلیل مشارکت سیاسی به عنوان بیمه در برابر توزیع مجدد منابع بود. نتایج نشان داد ریسک‌گریزی و زیان‌گریزی تعادل‌های متعددی در مشارکت سیاسی ایجاد می‌کنند.
  ۱۰. هولکرز، فرناندز جی جی و جوگنی: (2022) در مقاله "گسترش مشارکت سیاسی"، هدف بررسی تأثیر شیوه‌های اجتماعی سازی بر مشارکت سیاسی جوانان بود. نتایج نشان داد موقعیت‌های اجتماعی قبلی جوانان بر گستردگی مشارکت آن‌ها تأثیر می‌گذارد.
  ۱۱. یعقوب، محمدکمیل و نوردین: (2023) در مقاله "جوانان و مشارکت سیاسی"، هدف بررسی تأثیر محیط اجتماعی و رسانه‌های جمعی بر مشارکت سیاسی جوانان بود. نتایج نشان داد این عوامل تأثیر قابل توجهی بر مشارکت سیاسی جوانان دارند و می‌توانند به احزاب سیاسی در جذب جوانان کمک کنند.
- با توجه به تحولات سریع در اشکال و روش‌های مشارکت سیاسی، انجام تحقیقات جدید در این حوزه ضروری است. این تحقیقات می‌توانند با بررسی اشکال نوین مشارکت، عوامل مؤثر بر مشارکت جوانان، و تأثیر رسانه‌های دیجیتال، به درک بهتری از مشارکت سیاسی در جوامع امروزی کمک کنند. همچنین، توسعه مدل‌های نظری جامع و انجام مطالعات تطبیقی و طولی می‌تواند به مغنای ادبیات پژوهش‌های مرتبط با مشارکت سیاسی بیفزاید.

روش تحقیق

این مقاله بخشی از مطالعات نظری در قالب رساله دکتری است که با هدف گردآوری و جمع‌بندی مفاهیم و نظریه‌های مرتبط با سیاست‌های سبک زندگی و مصرف سیاسی، از روش تحقیق اسنادی و کتابخانه‌ای بهره می‌برد. در این راستا، از منابع دست اول خارجی و تعدادی محدود از مقالات فارسی مرتبط استفاده شده است. داده‌ها از طریق فیش‌برداری و جمع‌بندی جمع‌آوری شده‌اند تا یک صورت‌بندی از مفهوم مصرف‌گرایی سیاسی ارائه شود و به سوال اساسی در مورد نسبت و رابطه مصرف‌گرایی سیاسی و مشارکت سیاسی پاسخ داده شود. از آنجایی که این مقاله ماهیت نظری و مفهومی دارد، جامعه آماری و نمونه‌گیری در آن وجود ندارد. ابزارهای جمع‌آوری داده‌ها شامل منابع کتابخانه‌ای و مقالات منتشر شده در اینترنت است. شیوه جمع‌آوری داده‌ها بر اساس فیش‌برداری بر مبنای سوالات و اهداف پژوهش انجام شده است. هدف اصلی این مقاله ارائه آخرین یافته‌ها و مفاهیم جدید در حوزه مشارکت سیاسی و مصرف‌گرایی سیاسی در جامعه شناسی سیاسی است.

بحث و ارائه یافته‌ها

تعریف مفهوم مشارکت سیاسی:

مشارکت سیاسی (Political Participation) یکی از مفاهیم کلیدی در علوم سیاسی و جامعه‌شناسی است که به مجموعه‌ای از فعالیت‌ها و اقدامات داوطلبانه شهروندان اطلاق می‌شود که با هدف تأثیرگذاری بر فرآیندهای سیاسی، تصمیم‌گیری‌های حکومتی، انتخاب رهبران و سیاست‌های عمومی انجام می‌گیرد. این مشارکت می‌تواند به اشکال مختلفی از جمله رأی‌دهی، شرکت در تظاهرات، عضویت در

احزاب سیاسی، فعالیت در جنبش‌های اجتماعی، تماس با مقامات دولتی، و دیگر اقداماتی که به نوعی بر سیاست و حکومت تأثیر می‌گذارند، صورت پذیرد. مشارکت سیاسی نه تنها به عنوان یک حق دموکراتیک شناخته می‌شود، بلکه به عنوان یک ابزار مهم برای تحقق دموکراسی، پاسخگویی حکومت‌ها و بهبود کیفیت زندگی اجتماعی، اقتصادی و سیاسی در نظر گرفته می‌شود.

تمایز بین امر سیاسی (The Political) و سیاست (Politics)

شانتال موفه با تفکیک این دو مفهوم، امر سیاسی را به عنوان بعد تخصیص (آنتاگونیسم) و جوهره قوام‌بخش جوامع بشری می‌داند، در حالی که سیاست را مجموعه‌ای از کردارها و نهادها تعریف می‌کند که از طریق آن نظم ایجاد می‌شود. به نظر موفه، وظیفه دموکراسی تبدیل آنتاگونیسم (تخاصم) به آگونیسم (رقابت) است، به طوری که مخالفان به جای دشمنی، به عنوان رقبا شناخته شوند (موفه، ۱۳۹۱: ۱۶). وی تأکید می‌کند که امر سیاسی به عنوان بعد تخصیص، عنصر قوام‌بخش جوامع بشری است، در حالی که سیاست مجموعه‌ای از کردارها و نهادها است که از طریق آن نظم ایجاد می‌شود (همان: ۱۶).

دیدگاه‌های نظریه‌پردازان درباره مشارکت سیاسی

جان استوارت میل مشارکت سیاسی را فرصتی برای رشد فردی و تقویت فضیلت‌های مدنی می‌داند. او معتقد است که مشارکت مستقیم در سیاست، به ویژه در سطح محلی، به شهروندان کمک می‌کند تا هوشمندی و اخلاقیات خود را تقویت کنند. میل بر این باور است که مشارکت سیاسی نه تنها به بهبود کیفیت حکومت کمک می‌کند، بلکه به شهروندان نیز امکان می‌دهد تا از حقوق خود دفاع کرده و در بهبود کیفیت زندگی اجتماعی، اقتصادی و سیاسی مشارکت کنند (میل، ۱۸۶۱: ۱۲۳). به گفته میل، مشارکت سیاسی فرصتی برای آموزش شهروندان و تقویت حس مسئولیت‌پذیری آن‌ها است (همان: ۱۲۵).

آلموند و وربا مشارکت سیاسی را قلب دموکراسی می‌دانند و معتقدند که رفتار شهروندان، به ویژه رأی‌دهی، نتیجه‌ی فرآیند اجتماعی شدن سیاسی است. آن‌ها مشارکت را ابزاری برای تحولات ساختاری در راستای آزادی و عدالت می‌دانند. آلموند و وربا معتقدند که مشارکت سیاسی نه تنها به عنوان یک حق دموکراتیک شناخته می‌شود، بلکه به عنوان یک ابزار مهم برای تحقق دموکراسی، پاسخگویی حکومت‌ها و بهبود کیفیت زندگی اجتماعی، اقتصادی و سیاسی در نظر گرفته می‌شود (آلموند و وربا، ۱۹۶۳: ۴۵). آن‌ها تأکید می‌کنند که مشارکت سیاسی باعث تقویت نهادهای دموکراتیک و افزایش مشروعیت نظام‌های سیاسی می‌شود (همان: ۵۰).

هانتینگتون و نلسون مشارکت سیاسی را تلاش‌های شهروندان برای تأثیرگذاری بر سیاست‌های عمومی تعریف می‌کنند. آن‌ها معتقدند که مشارکت سیاسی تابعی از فرآیند نوسازی اقتصادی-اجتماعی است. هانتینگتون و نلسون بر این باورند که نوسازی اقتصادی-اجتماعی از طریق مهیا کردن فرصت تحرک اجتماعی و اقتصادی بر گسترش مشارکت اثر می‌گذارد. نوسازی، نیروهای جدیدی را وارد جامعه می‌کند که خواهان مشارکت فعال در سیاست هستند تا از این طریق خواسته‌های خود را پیگیری کنند (هانتینگتون و نلسون، ۱۹۷۶: ۳۲). به گفته آن‌ها، مشارکت سیاسی در جوامع در حال گذار به عنوان یک عامل کلیدی برای تحقق ثبات سیاسی و توسعه دموکراتیک عمل می‌کند (همان: ۳۵).

وربا و نای مشارکت سیاسی را شامل تمام فعالیت‌هایی می‌دانند که شهروندان برای تأثیرگذاری بر انتخاب پرسنل دولتی یا اقدامات آن‌ها انجام می‌دهند. این فعالیت‌ها می‌تواند شامل رأی‌دهی، مبارزات انتخاباتی، تماس با مقامات و مشارکت در جنبش‌های اجتماعی باشد. و ربا و نای معتقدند که مشارکت سیاسی نه تنها به عنوان یک حق دموکراتیک شناخته می‌شود، بلکه به عنوان یک ابزار مهم برای تحقق دموکراسی، پاسخگویی حکومت‌ها و بهبود کیفیت زندگی اجتماعی، اقتصادی و سیاسی در نظر گرفته می‌شود (وربا و نای، ۱۹۷۲: ۱۰). آن‌ها تأکید می‌کنند که مشارکت سیاسی باعث افزایش پاسخگویی حکومت‌ها و تقویت نهادهای دموکراتیک می‌شود (همان: ۱۵).

برخی نظریه‌ها مانند نظریه‌ی رابرت دال، مشارکت سیاسی را بر اساس قاعده‌ی هزینه-فایده تحلیل می‌کنند. بر این اساس، افراد زمانی در فعالیت‌های سیاسی مشارکت می‌کنند که منافع مورد انتظار آن‌ها از مشارکت بیشتر از هزینه‌های آن باشد. دال معتقد است که مشارکت سیاسی نه تنها به بهبود کیفیت حکومت کمک می‌کند، بلکه به شهروندان نیز امکان می‌دهد تا از حقوق خود دفاع کرده و در بهبود کیفیت زندگی اجتماعی، اقتصادی و سیاسی مشارکت کنند (دال، ۱۹۷۱: ۲۳). به گفته دال، مشارکت سیاسی زمانی اتفاق می‌افتد که شهروندان احساس کنند که منافع حاصل از مشارکت بیشتر از هزینه‌های آن است (همان: ۲۵).

مشارکت سیاسی به عنوان فعالیت‌های داوطلبانه شهروندان برای تأثیرگذاری بر تصمیم‌گیری‌های سیاسی و سیاست‌های عمومی تعریف می‌شود. این فعالیت‌ها می‌توانند شامل رای‌دادن، مبارزات انتخاباتی، اعتراضات، تشکیل گروه‌های فشار و مشارکت در نهادهای مدنی باشند (وربا و نای، ۱۹۷۲: ۲؛ میلیرات و گوئل، ۱۹۷۷: ۱۰). مشارکت سیاسی به معنای مشارکت شهروندان در فرآیندهای سیاسی است که از طریق آن می‌توانند بر تصمیم‌گیری‌های حکومتی تأثیر بگذارند (آلموند و وربا، ۱۹۶۳: ۳۷).

رویکردهای مختلف به مشارکت سیاسی

رویکرد سنتی بر فعالیت‌های انتخاباتی مانند رای‌دادن و مبارزات انتخاباتی تمرکز دارد (برلسون و همکاران، ۱۹۵۴: ۴۵). رویکرد گسترده شامل فعالیت‌های غیرمترعارف مانند اعتراضات، تحریم‌ها و جنبش‌های اجتماعی است (کاسه و مارش، ۱۹۷۹: ۱۲). رویکرد روانشناختی نیز بر انگیزه‌های فردی و هزینه-فایده مشارکت تأکید می‌کند (دال، ۱۹۷۱: ۲۳). ابعاد مشارکت سیاسی

رای‌دادن ساده‌ترین و متداول‌ترین شکل مشارکت سیاسی است که در آن شهروندان ترجیحات خود را از طریق انتخابات بیان می‌کنند (وربا و نای، ۱۹۷۲: ۵). تماس با مقامات: ارسال نامه، ایمیل یا تماس با نمایندگان برای بیان نظرات. این شکل از مشارکت به شهروندان امکان می‌دهد تا مستقیماً با مقامات دولتی در ارتباط باشند و نظرات خود را بیان کنند. مبارزات انتخاباتی شامل فعالیت‌هایی مانند تبلیغات، حمایت از نامزدها و مشارکت در کمپین‌های انتخاباتی است (میلبرات و گوئل، ۱۹۷۷: ۱۵).

عضویت در احزاب و گروه‌های سیاسی: مشارکت فعال در احزاب یا سازمان‌های سیاسی. این شکل از مشارکت به شهروندان امکان می‌دهد تا در فرآیندهای تصمیم‌گیری سیاسی نقش فعال‌تری داشته باشند. اعتراضات و جنبش‌های اجتماعی اشکال غیرمترعارف مشارکت هستند که هدفشان تأثیرگذاری بر سیاست‌های عمومی یا تغییر ساختارهای قدرت است (کاسه و مارش، ۱۹۷۹: ۱۸). مشارکت مدنی نیز شامل فعالیت‌هایی مانند عضویت در انجمن‌های داوطلبانه، سازمان‌های غیردولتی و نهادهای محلی می‌شود (آلموند و وربا، ۱۹۶۳: ۴۲).

مشارکت غیرمترعارف: فعالیت‌هایی مانند تحریم خرید کالاها یا تشکیل شبکه‌های مجازی برای تأثیرگذاری بر سیاست. این شکل از مشارکت به شهروندان امکان می‌دهد تا به شیوه‌های نوین و خلاقانه‌تری در فرآیندهای سیاسی مشارکت کنند. نقش مشارکت سیاسی در دموکراسی

مشارکت سیاسی به عنوان قلب دموکراسی شناخته می‌شود، زیرا از طریق آن شهروندان می‌توانند در فرآیندهای تصمیم‌گیری سیاسی نقش داشته باشند. این مشارکت نه تنها به تحقق عدالت و آزادی کمک می‌کند، بلکه باعث تقویت نهادهای دموکراتیک و افزایش مشروعیت نظام سیاسی می‌شود (آلموند و وربا، ۱۹۶۳: ۵۰). مشارکت سیاسی به شهروندان این امکان را می‌دهد تا در تعیین سرنوشت سیاسی خود نقش داشته باشند و از این طریق به تحقق دموکراسی کمک کنند (وربا و نای، ۱۹۷۲: ۱۰). چالش‌های مشارکت سیاسی

بی‌تفاوتی سیاسی: بسیاری از شهروندان به دلایلی مانند احساس بی‌تأثیری، کم‌بودن پاداش‌های مشارکت یا عدم وجود تفاوت معنادار بین گزینه‌های سیاسی، از مشارکت خودداری می‌کنند. این بی‌تفاوتی می‌تواند ناشی از ناامیدی از سیستم سیاسی یا احساس بی‌تأثیری در فرآیندهای سیاسی باشد. کاهش مشارکت در برخی جوامع، به ویژه در میان جوانان و اقشار کم‌درآمد، یکی از چالش‌های اصلی مشارکت سیاسی است (دال، ۱۹۷۱: ۳۰).

موانع ساختاری: برخی نظام‌های سیاسی ممکن است مشارکت شهروندان را محدود کنند یا آن‌ها را به مشارکت‌های نمادین و تشریفاتی سوق دهند. این موانع می‌تواند شامل قوانین محدودکننده، عدم دسترسی به اطلاعات و منابع، و تبعیض‌های ساختاری باشد. مشارکت صوری در نظام‌های اقتدارگرا ممکن است به شکل‌های نمادین و بدون تأثیر واقعی محدود شود (کاسه و مارش، ۱۹۷۹: ۲۵).

هزینه‌های مشارکت: مشارکت سیاسی ممکن است مستلزم صرف زمان، انرژی و منابع باشد که برای برخی شهروندان دشوار است. این هزینه‌ها می‌تواند شامل هزینه‌های مالی، زمانی و روانی باشد که ممکن است برخی شهروندان را از مشارکت بازدارد. (میلبرات و گوئل، ۱۹۷۷: ۲۰).

معنای مشارکت سیاسی	سوالات مرتبط
شکل فعال در مقابل منفعل	آیا مشارکت سیاسی باید فقط بر حسب عمل - رای دادن، تبلیغات برای یک حزب سیاسی - تعریف شود یا باید شامل اشکال منفعلانه - احساس میهن پرستی، آگاهی از مسائل سیاسی باشد؟
رفتار پرخاشگرانه در مقابل رفتار غیرتهاجمی	آیا تعریف مشارکت سیاسی باید نافرمانی مدنی و خشونت سیاسی را در برگیرد یا باید به فعالیت‌های «مترعارف» محدود شود؟
اشیاء ساختاری در مقابل اشیاء غیر ساختاری	آیا تلاش برای تغییر یا حفظ شکل حکومت باید در تعریف مشارکت سیاسی گنجانده شود یا باید این تعریف محدود به تغییر یا حفظ مقامات دولتی و یا تصمیمات آنها باشد؟

اهداف دولتی در مقابل غیردولتی	آیا مشارکت سیاسی باید محدود به رفتاری باشد که نسبت به مقامات، سیاست‌ها و یا نهادهای دولتی معطوف می‌شود یا باید شامل پدیده‌هایی خارج از قلمرو حکومت باشد؟
بسیج در مقابل اقدام داوطلبانه	آیا رفتاری که توسط دولت حمایت و هدایت می‌شود تا رفاه خود را افزایش دهد، مشارکت سیاسی نامیده می‌شود یا باید این اصطلاح را به رفتاری محدود کرد که توسط شهروندان در تعقیب منافع خود آغاز می‌شود؟
نتایج مورد نظر در مقابل نتایج ناخواسته	آیا رفتاری که پیامدهای ناخواسته‌ای برای یک دولت دارد باید به عنوان مشارکت سیاسی تعریف شود؟

جدول: تهیه شده توسط نویسنده مقاله

انواع مشارکت سیاسی و تقسیم‌بندی‌ها

مشارکت سیاسی به عنوان یکی از ارکان اصلی دموکراسی، از اهمیت بنیادین در جوامع مختلف برخوردار است. این مشارکت می‌تواند در اشکال و سطوح مختلفی ظهور کند و تحت تأثیر عوامل مختلفی مانند ساختار سیاسی، فرهنگ، سطح توسعه اقتصادی و اجتماعی قرار گیرد. در این بخش، به بررسی انواع مشارکت سیاسی و تقسیم‌بندی‌های مختلف آن می‌پردازیم.

۱. مشارکت سیاسی منفعلانه و فعالانه

مشارکت سیاسی را می‌توان به دو دسته کلی منفعلانه و فعالانه تقسیم کرد:

الف) مشارکت سیاسی منفعلانه

در این نوع مشارکت، قدرت به صورت یک‌سویه از سوی نخبگان یا صاحبان قدرت اعمال می‌شود و شهروندان نقش انفعالی دارند. اهداف و منافع عمومی توسط نخبگان تعریف می‌شود و شهروندان در تعیین این اهداف نقشی ندارند. این نوع مشارکت معمولاً در جوامعی با ساختارهای اقتدارگرا یا سنتی مشاهده می‌شود (سیف‌زاده، ۱۳۷۳؛ حیدری و همکاران، ۱۳۹۵).

ب) مشارکت سیاسی فعالانه

در این نوع مشارکت، شهروندان به‌طور فعال در فرآیندهای سیاسی مشارکت می‌کنند و در تعیین اهداف و سیاست‌ها نقش دارند. این مشارکت باعث ایجاد تعادل در نظام سیاسی و توزیع فشارها بین بخش‌های مختلف جامعه می‌شود. مشارکت فعالانه معمولاً در جوامع دموکراتیک و توسعه‌یافته مشاهده می‌شود (حیدری و همکاران، ۱۳۹۵).

۲. مشارکت عادی و غیرعادی

مشارکت سیاسی را می‌توان به دو دسته عادی و غیرعادی تقسیم کرد:

الف) مشارکت عادی

شامل فعالیت‌های سیاسی متعارف مانند رأی‌دادن، عضویت در احزاب سیاسی و مشارکت در مبارزات انتخاباتی است. این نوع مشارکت در چارچوب قوانین و نهادهای رسمی انجام می‌شود و معمولاً در جوامع دموکراتیک رایج است (صبوری، ۱۳۸۱).

ب) مشارکت غیرعادی

شامل فعالیت‌های سیاسی غیرمتعارف مانند مشارکت در جنبش‌های اجتماعی، فعالیت‌های رادیکال و انقلابی است. این نوع مشارکت معمولاً در جوامعی که نهادهای سیاسی پاسخگو نیستند یا در شرایط بحرانی مشاهده می‌شود (صبوری، ۱۳۸۱).

۳. سطوح مشارکت سیاسی

مشارکت سیاسی می‌تواند در سطوح مختلفی انجام شود. میلیراث (۱۹۷۷) مشارکت سیاسی را در یک سلسله مراتب از عدم مشارکت تا تصدی پست‌های رسمی سیاسی طبقه‌بندی می‌کند. این سطوح عبارتند از:

الف) سطح یک: حق رأی و شرکت در انتخابات

پایه‌ای‌ترین سطح مشارکت سیاسی که شامل رأی‌دادن و انتخاب مسئولان سیاسی و اجتماعی است.

ب) سطح دو: فعالیت‌های سیاسی و عضویت در احزاب

شامل فعالیت‌هایی مانند عضویت در احزاب سیاسی، مشارکت در مبارزات انتخاباتی و کمک مالی به احزاب.

ج) سطح سه: نامزدی برای پست‌های سیاسی

شامل فعالیت‌هایی مانند نامزدی برای پست‌های سیاسی و مشارکت در رقابت‌های انتخاباتی.

د) سطح چهار: مشارکت در تصمیم‌گیری‌های کلان

شامل مشارکت در تصمیم‌گیری‌های کلان و تغییرات ساختاری در نظام سیاسی.

- ه) سطح پنج: اقدام برای تغییرات بنیادین
شامل اقدامات رادیکال و انقلابی برای تغییر ساختارهای بنیادین نظام سیاسی (سعیدی، ۱۳۹۱).
۴. گونه‌شناسی مشارکت سیاسی (وربا و نای، ۱۹۷۲)
وربا و نای (۱۹۷۲) مشارکت سیاسی را به چهار بعد اصلی تقسیم می‌کنند:
الف) رأی‌دانی‌های‌ترین شکل مشارکت سیاسی که شامل شرکت در انتخابات و رأی‌دادن به نامزدها یا احزاب سیاسی است.
ب) فعالیت‌های مبارزاتی شامل فعالیت‌هایی مانند عضویت در احزاب سیاسی، کار برای احزاب و کمک مالی به نامزدها یا احزاب.
ج) تماس با مقامات دولتی شامل تماس مستقیم با مقامات دولتی برای بیان نظرات یا درخواست‌های خاص.
د) فعالیت‌های مشارکتی شامل فعالیت‌هایی که بر مسائل محلی متمرکز هستند و معمولاً به‌صورت تعاملی انجام می‌شوند (اکمان و امنا، ۲۰۱۲).
۵. گونه‌شناسی مشارکت سیاسی (تئورل و همکاران، ۲۰۰۷)
تئورل و همکاران (۲۰۰۷) مشارکت سیاسی را به پنج بعد تقسیم می‌کنند:
الف) مشارکت در انتخابات: شامل رأی‌دادن و مشارکت در فرآیندهای انتخاباتی.
ب) مشارکت مصرف‌کننده: شامل فعالیت‌هایی مانند تحریم محصولات، خرید سیاسی و امضای طومارها.
ج) فعالیت حزبی: شامل عضویت در احزاب سیاسی، فعالیت درون حزبی و کمک مالی به احزاب.
د) فعالیت اعتراضی: شامل شرکت در تظاهرات، اعتصابات و سایر فعالیت‌های اعتراضی.
ه) تماس با سازمان‌ها و مقامات: شامل تماس با سازمان‌ها، سیاستمداران یا کارمندان دولت برای بیان نظرات یا درخواست‌ها (اکمان و امنا، ۲۰۱۲).
۶. مشارکت سیاسی در جوامع سنتی، در حال گذار و مدرن (هانتینگتون، ۱۳۷۰)
هانتینگتون جوامع را از نظر مشارکت سیاسی به سه دسته تقسیم می‌کند:
الف) جوامع سنتی: مشارکت سیاسی در این جوامع محدود است و معمولاً توسط نخبگان کنترل می‌شود.
ب) جوامع در حال گذار: در این جوامع، تقاضا برای مشارکت سیاسی افزایش می‌یابد، اما نهادهای سیاسی ممکن است نتوانند به‌طور کامل این تقاضا را جذب کنند.
ج) جوامع مدرن در این جوامع، مشارکت سیاسی نهادینه شده و شهروندان به‌طور فعال در فرآیندهای سیاسی مشارکت می‌کنند (هانتینگتون، ۱۳۷۰).
۷. مشارکت سیاسی فردی و گروهی
مشارکت سیاسی می‌تواند به دو شکل فردی و گروهی انجام شود:
الف) مشارکت فردی: شامل فعالیت‌هایی است که توسط افراد به‌طور مستقل انجام می‌شود، مانند رأی‌دادن یا تماس با مقامات.
ب) مشارکت گروهی: شامل فعالیت‌هایی است که توسط گروه‌ها یا سازمان‌ها انجام می‌شود، مانند مشارکت در احزاب سیاسی یا جنبش‌های اجتماعی.
۸. مشارکت سیاسی نهادی و غیرنهادی
مشارکت سیاسی را می‌توان به دو دسته نهادی و غیرنهادی تقسیم کرد:
الف) مشارکت نهادی: شامل فعالیت‌هایی است که در چارچوب نهادهای رسمی سیاسی انجام می‌شود، مانند رأی‌دادن یا عضویت در احزاب.
ب) مشارکت غیرنهادی: شامل فعالیت‌هایی است که خارج از نهادهای رسمی انجام می‌شود، مانند تظاهرات یا تحریم‌ها.

شکل (فرم) مشارکت	مدل دموکراسی	کانال تعریف شده	ویژگی‌ها	نقش فرد مشارکت کننده
غیر مستقیم	دموکراسی نمایندگی (دموکراسی گروهی ذینفع)	احزاب / انتخابات / سمت های انتخابی / مشارکت از طریق انجمن های داوطلبانه	نظرسنجی کاربران - به عنوان شاخص برای منتخبان نمایندگان	شهروند نمایندگی کاربر
مستقیم	دموکراسی مشارکتی (نیاز به دموکراسی دارد)	جلسات محبوب / بحث های عمومی / اعتراضات / همه پرسى	نظرسنجی های کاربر - به عنوان ورودی برای اداره بعنوان خروج - انتخاب برخی خدمات در اولویت به دیگران	کاربر / مشتری خدمات مدیریت کاربر

طبقه بندی فرم های مشارکتی (منبع استخراج مقاله یعقوب آرس ، ۲۰۰۷) با ایجاد تغییراتی توسط نویسنده مقاله

یعقوب آرس (۲۰۰۷) پروژه های مشارکتی را به هفت دسته اصلی گروه بندی نموده است :

احزاب سیاسی

ابتکاراتی با هدف گروه های خاص : پروژه هایی که گروه های خاصی را هدف قرار می دهند را نیز می توان در این دسته قرار داد. قابل توجه ترین در این زمینه پروژه هایی است که برای تقویت نقش زنان ، جوانان و مهاجران در کانال های انتخاباتی و در نهادهای منتخب عمومی طراحی شده اند.

فرآیندهای جامعه : ایجاد ساختارهایی برای بحث عمومی گسترده تر، به ویژه پروژه هایی که بر استفاده از فناوری اطلاعات به عنوان ابزار دموکراسی محلی تأکید دارند.

مشارکت برای توسعه پایدار : در میان جوامعی که هدفشان ترویج مشارکت برای توسعه پایدار است ، نمونه هایی از اشکال مستقیم و غیرمستقیم مشارکت را می یابیم. دیگران را می توان در دسته دموکراسی گروهی ذینفع قرار داد، تا جایی که مشارکت اغلب از طریق سازمان های داوطلبانه صورت می گیرد.

نظرسنجی کاربران به عنوان ابزار دموکراسی : اگرچه پر کردن نظرسنجی کاربران ممکن است به عنوان یک اقدام سیاسی نسبتاً بی اهمیت به نظر برسد، اما برای برخی از پاسخ دهندگان به تلاش بیشتر از رای دادن در انتخابات نیاز دارد. در مقایسه با سایر اشکال پرمشقت تر مشارکت سیاسی، نظرسنجی های کاربران این مزیت را دارند که به همه بخش های جمعیت اجازه می دهد نظر خود را بیان کنند (وربا، ۱۹۹۶ به نقل از یعقوب آرس، ۲۰۰۷).

فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT) در دموکراسی محلی : امیدهای زیادی به پیامدهای احتمالی فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT) برای تعامل سیاسی بسته شده است. برخی مایلند از فناوری جدید برای ارائه اطلاعات به ساکنان در مورد مسائل سیاسی و چیزهایی که در منطقه رخ می دهد استفاده کنند. برخی دیگر می خواهند کانال هایی برای ارتباط دو طرفه ایجاد کنند، به عنوان مثال ، با انتشار آدرس های ایمیل نمایندگان منتخب. با این حال ، دیگران می خواهند سایت های گفتگوی اینترنتی راه اندازی کنند که به ساکنان این امکان را می دهد که نه تنها مستقیماً با مقامات محلی ارتباط برقرار کنند، بلکه در مورد مسائل بین خود نیز بحث کنند.

جلسات مشورتی : آنچه انگیزه جلسات به اصطلاح مشورتی بود ، تمایل به ایجاد اشکالی از مشارکت بود که هم مبتنی بر کل باشد و هم در تعهد عمیق .

بسترهای گسترش فهرست (رپرتوار) مشارکت سیاسی

مشارکت سیاسی در طول زمان دچار تحولات گسترده ای شده است. این تحولات ناشی از تغییرات اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و تکنولوژیکی است که جوامع مدرن را تحت تأثیر قرار داده اند. در این بخش، به بررسی بسترهای گسترش فهرست مشارکت سیاسی و تحولات مرتبط با آن می پردازیم.

۱. ظهور "سیاست فرعی" (اولریش بک)

اولریش بک، جامعه شناس آلمانی، از ظهور "سیاست فرعی" به عنوان شکل جدیدی از سیاست یاد می کند. ایده اصلی او این است که در جامعه ریسک، امر سیاسی دیگر محدود به حوزه های سنتی مانند پارلمان، احزاب سیاسی و اتحادیه های کارگری نیست. به جای آن، سیاست در مکان های غیرمنتظره و غیرسنتی ظهور کرده است. بک معتقد است که در جامعه صنعتی، بسیاری از مسائل به ظاهر غیرسیاسی (مانند مسائل زیست محیطی، جنسیتی و فرهنگی) به امر سیاسی تبدیل شده اند. این تغییر نشان دهنده ی گسترش مفهوم مشارکت سیاسی به حوزه هایی است که قبلاً غیرسیاسی تلقی می شدند (شانتال موفه، ۱۳۹۱: ۴۴-۴۵).

۲. نظریه پست مدرنیزاسیون و مشارکت سیاسی

نظریه پست مدرنیزاسیون یکی از دیدگاه های اصلی برای تبیین تفاوت های فرامی در مشارکت سیاسی است. این نظریه استدلال می کند که دموکراسی در کشورهای توسعه یافته تر از نظر اقتصادی و اجتماعی پایدارتر و کارآمدتر است. فرآیند مدرنیزاسیون، با عناصری مانند صنعتی شدن، شهرنشینی، عقلانی شدن و سکولاریزاسیون، تغییرات ساختاری گسترده ای در جامعه ایجاد می کند. این تغییرات شامل بهبود استانداردهای زندگی، افزایش سطح تحصیلات، دسترسی به اطلاعات و گسترش وسایل ارتباطی است. این عوامل به افزایش منابع و بسیج شناختی شهروندان منجر می شوند و در نهایت فرهنگ سیاسی مشارکتی را تقویت می کنند (ولزل، ۲۰۰۷؛ اینگلهارت، ۱۹۹۷؛ دالتون، ۲۰۰۰ و ۲۰۰۸؛ نوریس، ۲۰۰۲).

کسب منزلت های بالاتر اجتماعی، احساس توانایی را در افراد تقویت می کند و نگرش آن ها را نسبت به تأثیرگذاری بر تصمیم گیری های سیاسی بهبود می بخشد. این نگرش ها زمینه ساز مشارکت بیشتر در سیاست و فعالیت های اجتماعی است (هاشمی، ۱۳۹۴). در کشورهای

توسعه یافته، نسل‌های جوان‌تر به جای تمرکز صرف بر معاش مادی و امنیت، بر مسائلی مانند تعلق، بیان احساسات، کیفیت زندگی و محیط‌زیست تأکید می‌کنند. این تغییر ارزش‌ها به گسترش اشکال جدید مشارکت سیاسی کمک می‌کند (دال و استاین برینکر، ۱۳۹۲: ۲۲۱).

۳. تحولات اجتماعی و سیاسی دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰

در اواخر دهه ۱۹۶۰ و اوایل دهه ۱۹۷۰، تحولات سریع اجتماعی و سیاسی منجر به افزایش مشارکت شهروندان در اشکال جدیدی از فعالیت‌های سیاسی شد. این دوره شاهد ظهور جنبش‌های اجتماعی جدیدی مانند جنبش‌های صلح‌طلب، زیست‌محیطی و فمینیستی بود. این جنبش‌ها از شیوه‌های مشارکت غیرمعارف مانند تظاهرات، اعتصابات و تحریم‌ها استفاده می‌کردند. این فعالیت‌ها، که با هنجارهای اجتماعی آن زمان مطابقت نداشتند، به عنوان "مشارکت غیرمعارف" یا "سیاست چالش‌برانگیز نخبگان" شناخته شدند (اینگلهارت، ۱۹۹۰؛ تیلی و تارو، ۲۰۰۶).

۴. تغییر ماهیت مشارکت سیاسی در جوامع مدرن

مشارکت سیاسی در جوامع مدرن از اشکال سنتی مانند رأی‌گیری و عضویت در احزاب سیاسی به اشکال جدید و متنوعی گسترش یافته است. این تغییرات ناشی از عوامل زیر است:

الف) فناوری اطلاعات و ارتباطات

ظهور اینترنت و شبکه‌های اجتماعی باعث شده است که شهروندان بتوانند به راحتی دیدگاه‌های خود را بیان کنند و در فعالیت‌های سیاسی مشارکت داشته باشند. فعالیت‌هایی مانند نوشتن وبلاگ، استفاده از دکمه "لایک" در فیسبوک یا مشارکت در کمپین‌های آنلاین، نمونه‌هایی از اشکال جدید مشارکت سیاسی هستند.

این تغییرات باعث شده است که مرز بین حوزه‌های خصوصی و عمومی محو شود و فعالیت‌های روزمره (مانند خرید یا استفاده از رسانه‌های اجتماعی) به امر سیاسی تبدیل شوند (هوگه، ۲۰۱۴).

ب) گسترش صلاحیت‌ها و منابع شهروندان

افزایش سطح تحصیلات و دسترسی به اطلاعات، شهروندان را قادر ساخته است تا در فرآیندهای سیاسی مشارکت فعال‌تری داشته باشند.

این افزایش صلاحیت‌ها به شهروندان اجازه می‌دهد تا از شیوه‌های خلاقانه و فردی برای بیان دیدگاه‌های سیاسی خود استفاده کنند.

ج) تغییر ارزش‌ها و اولویت‌ها

نسل‌های جوان‌تر به جای مشارکت در فعالیت‌های سنتی سیاسی، به اشکال جدیدی از مشارکت مانند مصرف سیاسی (مانند تحریم محصولات خاص) یا فعالیت‌های زیست‌محیطی روی آورده‌اند.

۵. چالش‌های گسترش مشارکت سیاسی

گسترش فهرست مشارکت سیاسی با چالش‌هایی همراه است:

الف) تعریف مرزهای مشارکت سیاسی

با گسترش اشکال مشارکت، تعیین مرز بین فعالیت‌های سیاسی و غیرسیاسی دشوار شده است. به عنوان مثال، آیا خرید یک محصول خاص با انگیزه‌های سیاسی، یک فعالیت سیاسی محسوب می‌شود؟

این ابهامات باعث شده است که محققان در تعریف مشارکت سیاسی با چالش‌های مفهومی و روش‌شناختی مواجه شوند (ون دث، ۲۰۲۱).

ب) ارزیابی کیفیت دموکراسی

پذیرش اشکال جدید مشارکت به عنوان فعالیت‌های سیاسی، می‌تواند به ارزیابی مثبت‌تر از سلامت دموکراسی منجر شود. با این حال، این امر مستلزم بازنگری در تعاریف سنتی مشارکت سیاسی است.

ج) مشارکت گروه‌های حاشیه‌نشین

اشکال جدید مشارکت، مانند فعالیت‌های آنلاین، می‌تواند به گروه‌هایی که به طور سنتی از سیاست نهادهای دور بوده‌اند (مانند جوانان) اجازه دهند تا در فرآیندهای سیاسی مشارکت کنند. نادیده گرفتن این اشکال مشارکت ممکن است به دست‌کم‌گرفتن مشارکت سیاسی این گروه‌ها منجر شود (تئوچاریس و ون دث، ۲۰۱۶).

مشارکت سیاسی در نقشه مفهومی جان تئورل (Jan Teorell)

جان تئورل (۲۰۰۶) در مقاله خود، مشارکت سیاسی را به سه مدل اصلی تقسیم می‌کند: تلاش‌های تأثیرگذار، تصمیم‌گیری مستقیم و بحث سیاسی. این تقسیم‌بندی بر اساس سه مدل هنجاری دموکراسی است: دموکراسی پاسخگو، دموکراسی مشارکتی و دموکراسی مشورتی. هر یک از این مدل‌ها با پیامدهای خاصی همراه هستند و مکانیسم‌های متفاوتی برای ارزیابی مشارکت سیاسی ارائه می‌دهند.

۱. مدل پاسخگو (تلاش‌های تأثیرگذار)

پیامد: حفاظت برابر از منافع

توضیح: در این مدل، مشارکت سیاسی به عنوان تلاشی برای تأثیرگذاری بر دولت تعریف می‌شود، چه از طریق تأثیرگذاری بر انتخاب پرسنل دولتی و چه از طریق تأثیرگذاری بر سیاست‌های اتخاذ شده توسط آن‌ها. شهروندان از طریق مشارکت، ترجیحات خود را به دولت منتقل می‌کنند و انتظار دارند که دولت به این ترجیحات پاسخگو باشد.

نظریه‌پردازان: اوربا و نای (۱۹۷۲)، رایکر (۱۹۸۲)، دال (۱۹۵۶)، داوونز (۱۹۵۷)، میلر (۱۹۸۳)

مکانیسم ارزیابی: این مدل بر اساس نظریه‌های عدالت توزیعی، نسبت به مشوق‌ها حساس است اما نسبت به منابع غیرحساس است.

۲. مدل مشارکتی (تصمیم‌گیری مستقیم)

پیامد: توسعه سیاسی خود

توضیح: در این مدل، مشارکت سیاسی به معنای دخالت مستقیم و فوری شهروندان در فرآیند تصمیم‌گیری است. به جای تکیه بر نمایندگان، شهروندان مستقیماً در تصمیم‌گیری‌ها مشارکت می‌کنند. این مدل بر توسعه ظرفیت‌های فردی و اجتماعی شهروندان تأکید دارد و معتقد است که مشارکت مستقیم به رشد شخصیت و توانایی‌های سیاسی افراد کمک می‌کند.

نظریه‌پردازان: پتمن (۱۹۷۰)، باربر (۱۹۸۴)، گولد (۱۹۸۸)

مکانیسم ارزیابی: این مدل بر خودتحقی و خودسازی شهروندان از طریق مشارکت مستقیم تأکید می‌کند.

۳. مدل مشورتی (بحث سیاسی)

پیامد: مشروعیت ذهنی

توضیح: در این مدل، مشارکت سیاسی به عنوان فرآیندی برای شکل‌گیری ترجیحات و نظرات شهروندان از طریق بحث و گفت‌وگو تعریف می‌شود. این مدل بر این باور است که مشورت و گفت‌وگوی سیاسی می‌تواند به بهبود کیفیت تصمیم‌گیری‌ها و افزایش مشروعیت نظام سیاسی کمک کند.

نظریه‌پردازان: فرون (۱۹۹۸)، الستر (۱۹۹۸)، هابرماس (۱۹۹۶)

مکانیسم ارزیابی: این مدل بر افزایش آگاهی عمومی، کاهش اختلافات و افزایش مشروعیت ذهنی نظام سیاسی تأکید دارد.

تحلیل مدل تئورل

۱. مدل پاسخگو

این مدل بر پاسخگویی دولت به ترجیحات شهروندان تأکید دارد. مشارکت سیاسی در این مدل عمدتاً از طریق مکانیسم‌های غیرمستقیم مانند رأی‌گیری و تماس با مقامات انجام می‌شود.

نقاط قوت: این مدل به وضوح نقش شهروندان در نظارت بر دولت را برجسته می‌کند.

نقاط ضعف: این مدل به منشأ ترجیحات شهروندان توجهی ندارد و ممکن است نتواند مشارکت‌های مستقیم و خلاقانه را به‌طور کامل پوشش دهد.

۲. مدل مشارکتی

این مدل بر مشارکت مستقیم شهروندان در فرآیندهای تصمیم‌گیری تأکید دارد. هدف این مدل، توسعه ظرفیت‌های فردی و اجتماعی شهروندان از طریق مشارکت فعال است.

نقاط قوت: این مدل به رشد شخصیت و توانایی‌های سیاسی شهروندان کمک می‌کند.

نقاط ضعف: اجرای این مدل در سطح کلان ممکن است دشوار باشد، زیرا نیاز به تغییرات ساختاری گسترده در نظام سیاسی دارد.

۳. مدل مشورتی

این مدل بر نقش گفت‌وگو و مشورت در شکل‌گیری ترجیحات و تصمیم‌گیری‌های سیاسی تأکید دارد. هدف این مدل، افزایش مشروعیت نظام سیاسی از طریق مشارکت شهروندان در بحث‌های سیاسی است.

نقاط قوت: این مدل به بهبود کیفیت تصمیم‌گیری‌ها و کاهش اختلافات کمک می‌کند.

نقاط ضعف: این مدل ممکن است در عمل با چالش‌هایی مانند عدم تمایل شهروندان به مشارکت در بحث‌های سیاسی مواجه شود.

نقشه مفهومی جان تئورل (۲۰۰۶) با ارائه سه مدل مشارکت سیاسی (پاسخگو، مشارکتی و مشورتی)، چارچوبی جامع برای درک مشارکت سیاسی فراهم می‌کند. هر یک از این مدل‌ها با پیامدهای خاصی همراه هستند و مکانیسم‌های متفاوتی برای ارزیابی مشارکت سیاسی ارائه

می‌دهند. این رویکرد به محققان اجازه می‌دهد تا مشارکت سیاسی را از جنبه‌های مختلف تحلیل کنند و درک بهتری از نقش شهروندان در نظام‌های دموکراتیک به دست آورند.

مدل مشارکت های	پیامدها	توضیح	نظریه پردازان	مکانیزم استاندارد برای ارزیابی
مدل پاسخگو (تلاش های تاثیرگذار)	حفاظت برابر از منافع	هدف : تأثیرگذاری بر دولت ، چه از طریق تأثیرگذاری بر انتخاب پارسنل دولتی و چه از طریق تأثیرگذاری بر انتخاب های انجام شده توسط کارکنان دولت. به شهروندان اجازه می دهد ترجیحات خود را نسبت به «انتخاب های انجام شده توسط پرسنل دولت» یعنی بر سیاست ها بیان کنند. مشارکت مکانیزمی برای نمایندگی است. منتخب / منتخبین باید نیازهای عموم مردم را پذیرش و ملزم به پاسخگویی به آن ترجیحات و نیازها هستند. به عبارت دیگر، کیفیت و کمیت پاسخگویی سیستم به نیازها و ترجیحات شهروندان ، موضوع هنجاری کلیدی است. برای یک نظام سیاسی که یکی از ویژگی های آن کیفیت پاسخگویی کامل یا تقریباً کامل به همه شهروندان است. مطابق با مفهوم نخبه گرایانه ، مشارکت هنوز تنها به عنوان یک اقدام غیرمستقیم در برابر نتایج سیاست در نظر گرفته می شود. بنابراین ، شهروندان مستقیماً خود نتایج را تعیین نمی کنند. به همین ترتیب ، در دیدگاه ها و تعاریف ، هیچ اشاره ای به منشأ ترجیحات و نیازهای درک شده ای که شهروندان بر اساس آن ها عمل می کنند، نشده است. در مجموع ، مشارکت بر اساس مدل پاسخگو به عنوان تلاشی برای تأثیرگذاری بر کسانی که در دولت حرفی برای گفتن دارند، تعریف می شود.	الگوی دموکراسی پاسخگو و در دیدگاه و تعاریف صاحب نظرانی مانند وریا و نای (۱۹۷۲)، رایکر (۱۹۸۲) دال (۱۹۵۶) ، داوونز (۱۹۵۷)، میلر (۱۹۸۳).	با قیاس با نظریه های عدالت توزیعی باید نسبت به مشوق ها حساس اما نسبت به منابع غیرحساس باشند.
مدل مشارکتی (تصمیم گیری مستقیم)	توسعه سیاسی خود	مشارکت سیاسی با دخالت مستقیم و فوری افراد مربوطه در فرایند تصمیم گیری مشخص می شود. نمایندگی اما مستقیماً توسط آنها اعمال می شود. به جای دولت نماینده ، خودگردانی توسط شهروندان وجود دارد . در واقع این به معنای لغو همه نهادهای نمایندگی نیست بلکه در عوض گسترش فرصت ها برای مشارکت مستقیم از طریق فراهم کردن عرصه های جدید خارج از نظام نمایندگی سستی ، عمدتاً در محیط های کوچک میاس است. پتمن (۱۹۷۰) تقریباً به طور انحصاری به تصمیم گیری در محل کار ، در حالی که گولد (۱۹۸۸:۲۶۰) از " نهادهای سیاسی محلی که قدرت تصمیم گیری در مورد مسائل محلی را دارند" صحبت می کنند. نکته این است که باید شهروندان را در حل مشکلات جامعه بیشتر درگیر کنیم، حتی اگر این امر در چارچوبی بزرگتر انجام شود. در مقابل دیدگاه پاسخگو در دیدگاه دموکرات های مشارکت گرا، مشارکت به این معناست که شخص در مورد خود دولت حرفی برای گفتن داشته باشد.	الگوی دموکراسی مشارکتی و در دیدگاه و تعاریف صاحب نظرانی مانند سارتوری (۱۹۸۷)، پیتمن (۱۹۷۰). باربر (۱۹۸۴)، نگل (۱۹۸۷)، گولد (۱۹۸۸)	
مدل مشورتی (بحث سیاسی)	مشروعیت ذهنی	«مدل مشورتی دموکراسی» چالشی را در برابر این دیدگاه ایجاد می کند که ترجیحات مردم برای فرایند دموکراتیک ثابت و برون زا هستند. در مقابل به نظر میرسد دموکرات های مشارکتی در مورد این موضوع سکوت می کنند، طرفداران هر دو مدل نخبه گرای افراطی و پاسخگو این دیدگاه را دارند که "هدف دموکراسی ، تجمع ترجیحات فردی در یک انتخاب جمعی است. نظریه پردازان دموکراسی مشورتی در مورد اینکه چه چیزی باید به عنوان مشورت تلقی شود، بحث می کنند. یکی از موارد بحث برانگیز این است که آیا مشورت باید جمعی باشد یا می تواند به صورت انفرادی انجام شود، «در یک گفتگوی ذهنی دلایل و استدلال ها سنجیده شود. موضوع مورد مناقشه دیگر این است که آیا مشورت راهی برای تصمیم گیری است یا صرفاً فرایندی است که از طریق آن نظرات فردی شکل می گیرد. الستر (۱۹۹۸: ۸)، برای مثال ، مشورت را به عنوان «تصمیم گیری از طریق استدلال» تعریف می کند، درحالی که چمبرز (۱۹۹۶) ادعا می کند که «نه آنقدر به تصمیمات اتخاذ شده که در جهت شکل گیری است. نظری که مقدم بر تصمیم گیری است. در نهایت ، مدل مشورتی ، مشارکت را راهی برای یافتن آنچه باید گفت تعریف می کند.	نظریه پردازان دموکراسی مشورتی و در دیدگاه و تعاریف صاحب نظرانی Ffaron فرون (۱۹۹۸)، الستر (۱۹۹۸).	

تهیه کننده : نویسنده مقاله - منبع استخراج شده مقاله جان تئورل (۲۰۰۶)

مدل	پیامد	توضیح
مدل پاسخگو	حفاظت از منافع برابر در سطح فردی	طرفداران، عموماً انتخابات را در انتقال اطلاعات از شهروندان به نظام سیاسی بسیار ضعیف می دانند. در پای صندوق های رای، شهروندان عادی باید از میان مجموعه ای از مواضع سیاسی که توسط احزاب سیاسی از پیش تعیین شده اند، انتخاب کنند. برخی از اینها ممکن است نظرات خود را منعکس کنند، اما برخی دیگر ممکن است دورتر به نظر برسند. علاوه بر این، محدودیت های نهادی عموماً به شکل گیری احزاب جدید که به طور بالقوه قادر به ترکیب بهتر مجموعه کامل دیدگاه های سیاستی شهروندان هستند، آسیب می رساند. در مقابل، هنگام شرکت در سایر اشکال فعالیت سیاسی مانند تماس با مقامات و رفتار اعتراضی، شهروندان ممکن است نظرات خود را در مورد یک موضوع در یک زمان بیان کنند. اطلاعاتی که بدین ترتیب منتقل می شود می تواند بسیار دقیق تر باشد و مستقیماً به سمت بازیگرانی که مسئول رسیدگی به موضوع هستند، هدف قرار گیرد. به این ترتیب، مشارکت سیاسی، باید سیستم را به نیازها و ترجیحات شهروندان پاسخگوتر کند. در سطح فردی، این بدان معنی است که شهروندان حفاظت از منافع خود را تقویت می کنند.
مدل مشارکتی	توسعه خود	ویژگی متمایز دموکرات های مشارکتی این است که این نوع مشارکت کیفیت های فردی و اجتماعی مطلوبی را در شهروندان دموکراتیک پرورش می دهد (دال ۱۹۸۹: ۹۲؛ وارن ۱۹۹۲: ۹۰، ۱۱). مشارکت شهروندان بسیار مهم است، زیرا به «توسعه قدرت های فکری، احساسی و عملی انسانی» کمک می کند. به طور مشابه، پتمن (۱۹۷۰: ۴۲) استدلال می کند که: «کسی می تواند مدل مشارکتی را به عنوان مدلی توصیف کند که در آن حداکثر ورودی (مشارکت) مورد نیاز است و در آن خروجی نه تنها شامل سیاست ها (تصمیمات) می شود، بلکه توسعه ظرفیت های اجتماعی و سیاسی هر یک را نیز شامل می شود. فردی، به طوری که "بازخورد" از خروجی به ورودی وجود دارد. بنابراین، خودتحقیق یا خودسازی، معیار پیامدگرای اولیه است که توسط دموکرات های مشارکتی ارائه می شود (مکفرسون ۱۹۷۷: ۲؛ گولد ۱۹۸۸: ۴۰-۴۲، ۴۶-۵۱، ۲۸۷). تعاریف دقیق مفهوم توسعه خود متفاوت است، اما آنها متفاوت هستند. همگی ایده ای از یک پتانسیل کاملاً تحقق نیافته در خود انسان دارند که می تواند از طریق مشارکت سیاسی دگرگون شود یا حتی به کمال برسد (وارن، ۱۹۹۲). دموکرات های مشارکت گرا استدلال می کنند که اگر فرصت ها برای مشارکت در تصمیم گیری مستقیم - در محل کار، همسایگی، در جامعه محلی یا جاهای دیگر - گسترده می شد، آن گاه خودسازی به وجود می آمد. با این حال، می توان استدلال کرد که هیچ کشور دموکراتیکی در جهان چنین فرصت های گسترده ای را برای جمعیت به طور کلی فراهم نمی کند یا حداقل این که تنوع بین کشوری به اندازه کافی بزرگ نیست که امکان ارزیابی تأثیر معنادار را فراهم کند.
مدل مشورتی	مشروعیت ذهنی	دموکرات های مشورتی چندین استدلال نتیجه محور در مورد تأثیرات مورد انتظار از بحث های سیاسی ارائه کرده اند. اول: دادن فرصت های گسترده به شهروندان برای بحث «کیفیت قضاوت های دموکراتیک را افزایش می دهد» (وارن ۱۹۹۶: ۴۶). - بحث منجر به آگاهی بیشتر افکار عمومی می شود. دوم: آنچه بحث سیاسی می تواند انجام دهد این است که شرکت کنندگان را در یک بحث وادار کند «درباره ابعادی که بر سر آن اختلاف نظر دارند توافق کنند» (نایت و جانسون، ۱۹۹۴: ۲۸۲-۲۸۳). در نتیجه، ممکن است بر بی ثباتی و خودسری که هر مکانیزم دموکراتیک را برای انباشت ترجیحات، حداقل بر اساس نظریه انتخاب اجتماعی دموکراسی، تحت تأثیر قرار می دهد، غلبه کند (List & Dryzfk; ۱۹۹۲ Millfr; ۲۰۰۳). سوم: در نهایت، مشورت تأیید شده است. با ظرفیت مشروعیت بخشیدن به رویه ها و نتایج دموکراتیک (مانین ۱۹۸۷؛ کوهن ۱۹۸۹؛ هابرماس، ۱۹۹۶). مکانیسم های مسئول افزایش مشروعیت: برخلاف نظریه پردازان نخبه گرا یا پاسخگو دموکراسی، «منبع مشروعیت» از نظر دموکرات های مشورتی «اراده از پیش تعیین شده افراد نیست، بلکه فرآیند شکل گیری آن، یعنی خود مشورتی است» (مانین، ۱۹۸۷). سوال مهم: «مشروعیت» در این مورد به چه معناست؟ حتی اگر با یک تعریف کلی مانند «مقبولیت اخلاقی» موافق باشیم، باید پرسید: مقبولیت اخلاقی برای چه کسی؟ برای یک ناظر خارجی که سعی در ارزیابی مشروعیت یک وضعیت خاص دارد، یا برای شرکت کنندگانی که در خود سیستم عمل می کنند (firford Wfath ۱۹۹۲). در حالی که نوع اول مشروعیت را می توان مشروعیت «هنجاری» یا «عینی» نامید، دومی را باید «ذهنی» نامید، زیرا بر اساس قضاوتی در مورد مقبولیت اخلاقی است که توسط هر فرد انجام می شود.

تهیه کننده: نویسنده مقاله - منبع استخراج شده مقاله تتورل (۲۰۰۶)

مشارکت سیاسی در نقشه مفهومی ون دث (van Deth, ۲۰۱۴) - چهار نوع متمایز

"نقشه مفهومی مشارکت سیاسی" اثر یان ون دث (۲۰۱۴)، یکی از جامع ترین تلاش ها برای بازبینی و ارائه تعریفی جدید از مشارکت سیاسی است. این مفهوم سازی دو هدف اصلی را دنبال می کند: بسط تعریف مشارکت سیاسی و تمایز بین انواع تحلیلی مشارکت (بنگو هوش - دایکان، ۲۰۱۴). ون دث با نگاهی به مکان ها و اهداف مختلف کنش، چهار دسته اصلی مشارکت سیاسی را شناسایی می کند: مشارکت نهادی

مشارکت دولت محور برون نهادی

مشارکت غیردولتی برون نهادی

فعالیت‌های غیرسیاسی با اهداف سیاسی

این نقشه مفهومی برای "شناسایی روشمند هر پدیده به عنوان نمونه‌ای از مشارکت سیاسی و تمایز سیستماتیک بین انواع مختلف مشارکت" طراحی شده است (ون دث، ۲۰۱۴، به نقل از اهم و همکاران، ۲۰۱۸). با این حال، کاربرد عملی این شناسایی روش‌شناختی هنوز به طور کامل توسعه نیافته است (اهم و همکاران، ۲۰۱۸).

مفهوم‌سازی ون دث و اهمیت آن

مفهوم‌سازی ون دث (۲۰۱۴) پاسخی به فراخوان‌های اخیر برای بازنگری در معنای مشارکت سیاسی است (دالتون، ۲۰۰۸؛ فاکس، ۲۰۱۴، به نقل از دی مور، ۲۰۰۰). این بازنگری اهمیت زیادی دارد، زیرا نوع فعالیت‌هایی که در تعریف مشارکت سیاسی گنجانده می‌شوند، تأثیر مستقیمی بر ارزیابی سلامت دموکراسی در عصر کاهش مشارکت در انتخابات دارند. به عنوان مثال، تعاریف محدود که تنها بر سیاست‌های انتخاباتی متمرکز هستند، ممکن است به این نتیجه برسند که مشارکت سیاسی در حال کاهش است و دموکراسی در بحران قرار دارد (پاتنام، ۲۰۰۰). در مقابل، تعاریف گسترده‌تر نشان می‌دهند که شهروندان به جای غیرفعال شدن، به اشکال جدیدی از مشارکت خارج از حوزه‌های سنتی روی آورده‌اند (دالتون، ۲۰۰۸، به نقل از دی مور، ۲۰۰۰).

ون دث با ارائه این نقشه مفهومی، فضایی برای درک پیچیدگی‌های فزاینده مشارکت سیاسی فراهم می‌کند. این نقشه به‌وضوح نشان می‌دهد که مشارکت سیاسی دیگر محدود به هدف قرار دادن دولت نیست، بلکه ممکن است شامل بازیگران غیردولتی مانند شرکت‌ها یا شهروندان نیز باشد. این رویکرد جامع به ون دث اجازه می‌دهد تا هر شکلی از مشارکت سیاسی را به‌طور سیستماتیک در یکی از چهار دسته قرار دهد (دی مور، ۲۰۰۰).

قواعد تصمیم‌گیری در نقشه مفهومی ون دث

ون دث برای شناسایی و طبقه‌بندی مشارکت سیاسی، هشت قاعده تصمیم‌گیری ارائه می‌کند. این قواعد به‌صورت سؤالاتی مطرح می‌شوند که باید به ترتیب پاسخ داده شوند تا نوع مشارکت مشخص شود:

قاعده ۱: آیا این یک فعالیت یا عمل است؟

مشارکت سیاسی مستلزم یک فعالیت یا اقدام است. به عنوان مثال، علاقه به سیاست یا تماشای برنامه‌های خبری به‌تنهایی کافی نیست (اهم و همکاران، ۲۰۱۸).

قاعده ۲: آیا فعالیت داوطلبانه است؟

مشارکت سیاسی باید اختیاری و مبتنی بر اراده آزاد باشد. فعالیت‌های اجباری مانند پرداخت مالیات یا احضار به دادگاه از این تعریف مستثنی هستند. با این حال، رأی‌گیری اجباری (در صورت وجود) از این قاعده مستثنی نیست (ون دث، ۲۰۲۱).

قاعده ۳: آیا فعالیت توسط شهروندان غیرحرفه‌ای انجام می‌شود؟

مشارکت سیاسی باید توسط شهروندان عادی و غیرحرفه‌ای انجام شود. فعالیت‌های سیاستمداران، کارمندان دولت، لابی‌گراها و دیگر بازیگران حرفه‌ای از این تعریف خارج هستند (اهم و همکاران، ۲۰۱۸).

قاعده ۴: آیا فعالیت در حوزه حکومت، دولت یا سیاست قرار دارد؟

فعالیت‌هایی که در چارچوب نهادهای سیاسی یا فرآیندهای تصمیم‌گیری قانونی انجام می‌شوند، مانند رأی دادن یا عضویت در احزاب سیاسی، در این دسته قرار می‌گیرند (ون دث، ۲۰۲۱).

اگر فعالیت مورد نظر این چهار قاعده را برآورده کند، به عنوان مشارکت سیاسی نوع اول (مشارکت نهادی) طبقه‌بندی می‌شود. با این حال، اگر فعالیت در حوزه حکومت، دولت یا سیاست قرار نگیرد، قواعد بعدی اعمال می‌شوند.

قاعده ۵: آیا فعالیت با هدف حکومت، دولت یا سیاست انجام می‌شود؟

فعالیت‌هایی که در حوزه حکومت قرار ندارند، اما هدف آن‌ها تأثیرگذاری بر دولت یا سیاست است، مانند تظاهرات یا اعتصابات، در این دسته قرار می‌گیرند. این فعالیت‌ها به عنوان مشارکت دولت‌محور برون نهادی (نوع دوم) شناخته می‌شوند (اهم و همکاران، ۲۰۱۸).

قاعده ۶: آیا فعالیت با هدف حل مشکلات جمعی یا اجتماعی انجام می‌شود؟

فعالیت‌هایی که نه در حوزه حکومت قرار دارند و نه هدف آن‌ها تأثیرگذاری بر دولت است، اما هدف آن‌ها حل مشکلات جمعی یا اجتماعی است، مانند تحریم‌ها یا خرید سیاسی، در این دسته قرار می‌گیرند. این فعالیت‌ها به عنوان مشارکت غیردولتی برون نهادی (نوع سوم) شناخته می‌شوند (ون دث، ۲۰۲۱).

قاعده ۷: آیا فعالیت در یک زمینه سیاسی انجام می‌شود؟

فعالیت‌هایی که هیچ یک از قواعد ۴، ۵ یا ۶ را برآورده نمی‌کنند، اما در یک زمینه سیاسی انجام می‌شوند، مانند خرید یک محصول خاص با انگیزه‌های سیاسی، در این دسته قرار می‌گیرند (اهم و همکاران، ۲۰۱۸).

قاعده ۸: آیا از فعالیت برای بیان اهداف و مقاصد سیاسی استفاده می‌شود؟

فعالیت‌هایی که هیچ یک از قواعد قبلی را برآورده نمی‌کنند، اما برای بیان اهداف و مقاصد سیاسی استفاده می‌شوند، مانند استفاده از نمادها یا نشانه‌های سیاسی در فعالیت‌های روزمره، در این دسته قرار می‌گیرند. این فعالیت‌ها به عنوان فعالیت‌های غیرسیاسی با اهداف سیاسی (نوع چهارم) شناخته می‌شوند (ون دث، ۲۰۲۱).

انواع مشارکت سیاسی در نقشه مفهومی ون دث

ون دث چهار نوع مشارکت سیاسی را شناسایی می‌کند:

مشارکت نهادی (نوع اول): فعالیت‌هایی مانند رأی دادن، ارسال طومار، حمایت از احزاب سیاسی و عضویت در انجمن‌ها.

مشارکت دولت‌محور برون نهادی (نوع دوم): فعالیت‌هایی مانند تظاهرات، اعتصابات و دیگر اشکال اعتراضی که هدف آن‌ها تأثیرگذاری بر دولت است.

مشارکت غیردولتی برون نهادی (نوع سوم): فعالیت‌هایی مانند تحریم‌ها و خرید سیاسی که هدف آن‌ها حل مشکلات جمعی یا اجتماعی است.

فعالیت‌های غیرسیاسی با اهداف سیاسی (نوع چهارم): فعالیت‌هایی مانند استفاده از نمادهای سیاسی در زندگی روزمره که برای بیان دیدگاه‌های سیاسی انجام می‌شوند.

اهمیت نقشه مفهومی ون دث

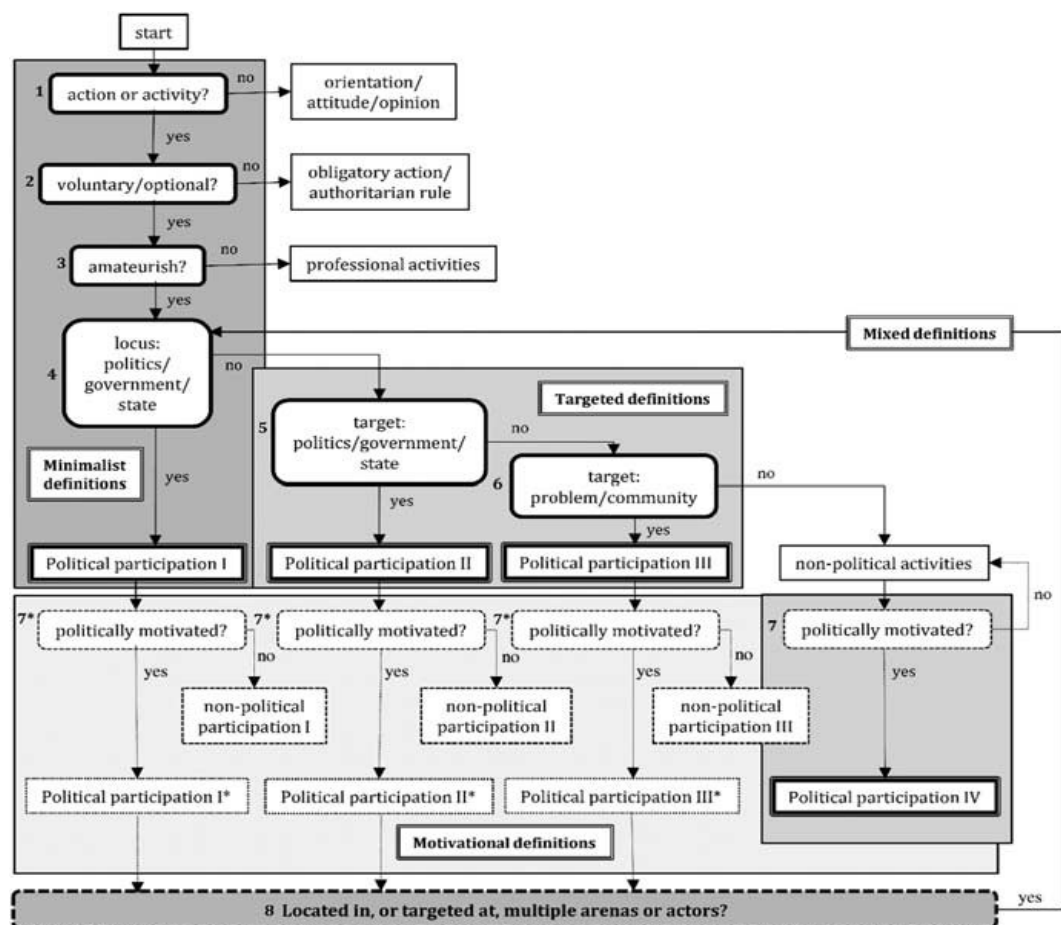
نقشه مفهومی ون دث به‌وضوح نشان می‌دهد که مشارکت سیاسی دیگر محدود به فعالیت‌های سنتی مانند رأی دادن یا عضویت در احزاب سیاسی نیست. این مفهوم‌سازی به محققان اجازه می‌دهد تا اشکال جدید مشارکت، مانند فعالیت‌های آنلاین یا مصرف سیاسی، را نیز در تحلیل‌های خود بگنجانند. این رویکرد جامع به درک بهتر تغییرات در مشارکت سیاسی و سلامت دموکراسی در جوامع مدرن کمک می‌کند.

نقشه مفهومی ون دث (۲۰۱۴) با ارائه چهار نوع مشارکت سیاسی و هشت قاعده تصمیم‌گیری، چارچوبی روش‌شناختی برای شناسایی و طبقه‌بندی مشارکت سیاسی فراهم می‌کند. این مفهوم‌سازی نه تنها به درک بهتر مشارکت سیاسی کمک می‌کند، بلکه فضایی برای تحلیل اشکال جدید مشارکت در جوامع مدرن ایجاد می‌کند. با این حال، کاربرد عملی این نقشه مفهومی هنوز نیاز به توسعه بیشتر دارد.

ردیف	قاعده	اطلاق نوع مشارکت		نوع مشارکت سیاسی							
				نوع ۱	مصادیق	نوع ۲	مصادیق	نوع ۳	مصادیق	نوع ۴	مصادیق
۱	آیا این یک فعالیت یا عمل است ؟ آیا ما با رفتار سروکار داریم ؟	بله	تحقق قاعده اول	مشارکت نوع اول (مینیمالیستی ترین تعریف)	مشارکت نوع دوم	مشارکت غیردولتی برون نهادی	مشارکت سیاسی نوع سوم	مشارکت غیردولتی برون نهادی	مشارکت سیاسی نوع چهارم	فعالیت های غیر سیاسی	
۲	آیا فعالیت داوطلبانه و انتخابی است؟	خیر	عقیده / نگرش / جهت گیری								
		بله	تحقق قاعده دوم								
۳	آیا فعالیت توسط شهروندان غیرحرفه ای انجام می شود؟	خیر	اقدام اجباری / استبدادی								
		بله	تحقق قاعده سوم								
۴	آیا فعالیت درمکان و حوزه حکومت، دولت یا سیاست قرار دارد؟	خیر	فعالیت های حرفه ای								
		بله	تحقق قاعده چهارم								
۵	اگر نیست آیا این فعالیت با هدف حکومت ، دولت یا	بله	تحقق قاعده پنجم								
		خیر	کش غیرسیاسی								

								سیاست است؟	
						سیاسی	بله	اگر نیست آیا این فعالیت با هدف حل مشکلات جمعی یا اجتماعی است؟	۶
						غیرسیاسی	خیر		
						سیاسی	بله	اگر نیست آیا فعالیت در زمینه سیاسی قرار می گیرد؟	۷
						غیرسیاسی	خیر		
						سیاسی	بله	اگر نیست آیا از فعالیت برای بیان اهداف و مقاصد سیاسی استفاده می شود؟	۸
						غیرسیاسی	خیر		

نقشه مفهومی ون دت (۲۰۱۴)، استخراج توسط نویسنده مقاله

شکل: نقشه مفهومی ون دت (۲۰۱۴)

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

مشارکت سیاسی به عنوان یکی از ارکان اصلی دموکراسی شناخته می‌شود و کاهش آن باعث نگرانی صاحب‌نظران و سیاستمداران شده است. مشارکت سیاسی نه تنها به عنوان ابزاری برای تأثیرگذاری بر تصمیم‌گیری‌های سیاسی، بلکه به عنوان عاملی برای توسعه فردی و مشروعیت نظام‌های سیاسی نیز مطرح است.

۱. تغییرات در اشکال مشارکت سیاسی:

مشارکت سیاسی از اشکال سنتی مانند رأی‌گیری و عضویت در احزاب به سمت اشکال غیرسنتی مانند فعالیت‌های اعتراضی، جنبش‌های اجتماعی و مشارکت دیجیتالی حرکت کرده است. کاهش مشارکت در انتخابات و احزاب سیاسی در برخی جوامع، با افزایش مشارکت در فعالیت‌های غیرسنتی و دیجیتالی همراه بوده است.

۲. عوامل مؤثر بر مشارکت سیاسی:

عوامل اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی مانند سطح تحصیلات، وضعیت اقتصادی، اعتماد به نهادها و احساس اثربخشی سیاسی بر میزان مشارکت سیاسی تأثیر می‌گذارند.

شبکه‌های اجتماعی و پیوندهای اجتماعی نیز نقش مهمی در بسیج افراد برای مشارکت سیاسی ایفا می‌کنند.

۳. چالش‌های مشارکت سیاسی:

کاهش مشارکت در اشکال سنتی مشارکت سیاسی (مانند رأی‌گیری و عضویت در احزاب) به عنوان یک چالش جدی برای دموکراسی‌ها مطرح شده است. تحلیل نادرست از تغییرات در اشکال مشارکت می‌تواند به برداشت‌های نادرست از کیفیت دموکراسی منجر شود.

۴. اشکال جدید مشارکت سیاسی:

ظهور اشکال جدید مشارکت مانند فعالیت‌های دیجیتالی، کمپین‌های آنلاین و جنبش‌های اجتماعی نشان‌دهنده تحول در مفهوم مشارکت سیاسی است. این اشکال جدید مشارکت، اگرچه ممکن است کمتر نهادینه شده باشند، اما تأثیر قابل توجهی بر سیاست و جامعه دارند.

۵. نقش جوانان در مشارکت سیاسی:

جوانان به طور فزاینده‌ای از اشکال سنتی مشارکت سیاسی فاصله گرفته‌اند، اما در عوض در فعالیت‌های غیرسنتی و دیجیتالی مشارکت بیشتری نشان می‌دهند. آموزش و آگاهی‌بخشی به جوانان می‌تواند به افزایش مشارکت آنان در فرآیندهای سیاسی کمک کند.

۶. تأثیر بحران‌ها بر مشارکت سیاسی:

بحران‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی می‌توانند هم باعث افزایش مشارکت سیاسی (از طریق بسیج عمومی) و هم کاهش آن (به دلیل بی‌اعتمادی به نهادها) شوند. بحران‌هایی مانند همه‌گیری کووید-۱۹ تأثیرات متفاوتی بر مشارکت سیاسی در جوامع مختلف داشته‌اند.

۷. آینده مشارکت سیاسی:

با توجه به تحولات فناوری و اجتماعی، مشارکت سیاسی در آینده ممکن است بیشتر به سمت اشکال دیجیتالی و غیرسنتی حرکت کند. نقش فناوری‌های نوین مانند هوش مصنوعی و شبکه‌های اجتماعی در شکل‌دهی به مشارکت سیاسی در آینده قابل توجه خواهد بود.

۸. پیشنهادات برای بهبود مشارکت سیاسی:

- تقویت نهادهای مدنی و احزاب سیاسی برای جذب مشارکت بیشتر شهروندان.
- استفاده از فناوری‌های دیجیتال برای تسهیل مشارکت سیاسی و افزایش دسترسی شهروندان به فرآیندهای تصمیم‌گیری.
- آموزش و آگاهی‌بخشی به شهروندان به ویژه جوانان برای افزایش مشارکت آنان در فرآیندهای سیاسی.

این یافته‌ها نشان می‌دهند که مشارکت سیاسی در حال تحول است و درک این تحولات برای تقویت دموکراسی و مشارکت شهروندان ضروری است.

بحث و نتیجه گیری:

۱. تحول در اشکال مشارکت سیاسی:

مشارکت سیاسی از اشکال سنتی مانند رأی‌گیری و عضویت در احزاب به سمت اشکال غیرسنتی و نوین مانند فعالیت‌های اعتراضی، جنبش‌های اجتماعی و مشارکت دیجیتال حرکت کرده است. این تحول نشان‌دهنده تغییر در رفتار شهروندان و نیاز به بازتعریف مفهوم مشارکت سیاسی است.

کاهش مشارکت در اشکال سنتی مشارکت سیاسی (مانند رأی‌گیری) لزوماً به معنای کاهش کلی مشارکت نیست، بلکه ممکن است نشان‌دهنده تغییر در اولویت‌ها و روش‌های مشارکت باشد.

۲. اهمیت مشارکت سیاسی در دموکراسی: مشارکت سیاسی به عنوان یکی از ارکان اصلی دموکراسی، نقش حیاتی در مشروعیت بخشیدن به نظام‌های سیاسی و تضمین پاسخگویی حکومت‌ها دارد. کاهش مشارکت در اشکال سنتی مشارکت سیاسی می‌تواند به عنوان یک چالش جدی برای دموکراسی‌ها مطرح شود، اما ظهور اشکال جدید مشارکت ممکن است فرصت‌های جدیدی برای تقویت دموکراسی ایجاد کند.

۳. عوامل مؤثر بر مشارکت سیاسی:

عوامل اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی مانند سطح تحصیلات، وضعیت اقتصادی، اعتماد به نهادها و احساس اثربخشی سیاسی بر میزان مشارکت سیاسی تأثیر می‌گذارند. شبکه‌های اجتماعی و پیوندهای اجتماعی نیز نقش مهمی در بسیج افراد برای مشارکت سیاسی ایفا می‌کنند. این عوامل نشان می‌دهند که مشارکت سیاسی تنها به ساختارهای سیاسی وابسته نیست، بلکه تحت تأثیر شرایط اجتماعی و فردی نیز قرار دارد.

۴. نقش فناوری و رسانه‌های اجتماعی:

فناوری‌های دیجیتال و رسانه‌های اجتماعی به عنوان ابزارهای جدید مشارکت سیاسی، نقش مهمی در بسیج شهروندان و شکل‌دهی به جنبش‌های اجتماعی ایفا می‌کنند. با این حال، استفاده از این ابزارها ممکن است چالش‌هایی مانند گسترش اطلاعات نادرست و کاهش کیفیت مشارکت را نیز به همراه داشته باشد.

۵. چالش‌ها و فرصت‌های پیش‌رو:

کاهش مشارکت در اشکال سنتی مشارکت سیاسی و افزایش مشارکت در اشکال غیرسنتی، چالش‌هایی را برای نظام‌های سیاسی ایجاد می‌کند. این چالش‌ها شامل نیاز به بازتعریف مشارکت سیاسی، تقویت نهادهای مدنی و افزایش اعتماد شهروندان به نهادهای سیاسی است. از سوی دیگر، ظهور اشکال جدید مشارکت سیاسی فرصت‌هایی را برای افزایش مشارکت گروه‌هایی که قبلاً کمتر در فرآیندهای سیاسی مشارکت داشتند (مانند جوانان و اقلیت‌ها) فراهم می‌کند.

۶. آینده مشارکت سیاسی:

با توجه به تحولات فناوری و اجتماعی، مشارکت سیاسی در آینده ممکن است بیشتر به سمت اشکال دیجیتال و غیرسنتی حرکت کند. این تحولات نیازمند بازنگری در سیاست‌ها و نهادهای سیاسی برای تطبیق با نیازها و انتظارات شهروندان است. نقش فناوری‌های نوین مانند هوش مصنوعی و شبکه‌های اجتماعی در شکل‌دهی به مشارکت سیاسی در آینده قابل توجه خواهد بود.

بنابراین مشارکت سیاسی به عنوان یکی از ارکان اصلی دموکراسی، در حال تحول است. این تحولات نیازمند بازنگری در سیاست‌ها و نهادهای سیاسی برای تطبیق با نیازها و انتظارات شهروندان است. درک این تحولات و پاسخگویی به چالش‌ها و فرصت‌های پیش‌رو، برای تقویت دموکراسی و مشارکت شهروندان ضروری است. در نهایت، مشارکت سیاسی نه تنها به عنوان ابزاری برای تأثیرگذاری بر تصمیم‌گیری‌های سیاسی، بلکه به عنوان عاملی برای توسعه فردی و مشروعیت نظام‌های سیاسی نیز مطرح است.

منابع

۱. جیکوبز، لزی (۱۳۸۶). درآمدی بر فلسفه سیاسی نوین: نگرش دموکراتیک به سیاست (ترجمه مرتضی جیریایی). تهران: نشر نی.
۲. راش، مایکل (۱۳۸۹). جامعه و سیاست (ترجمه منوچهر صبوری). تهران: سمت.
۳. موفه، شانتال (۱۳۹۱). درباره امر سیاسی (ترجمه منصور انصاری). تهران: رخداد نو.
۴. قوام، سید عبدالعلی (۱۳۹۰). سیاست‌شناسی: مبانی علم سیاست. تهران: سمت.
۵. کلمنز، الیزابت اس. (۱۴۰۰). جامعه‌شناسی سیاسی چیست؟ (ترجمه شیرین کریمی). تهران: انتشارات زندگی روزانه.
۶. گیدنز، آنتونی و بردسال، کارن (۱۳۸۸). جامعه‌شناسی (ترجمه حسن چاوشیان). تهران: نشر نی.
۷. میل، جان استوارت (۱۳۸۶). حکومت انتخابی (ترجمه علی رامین). تهران: نشر نی.
۸. بشیریه، حسین (۱۳۸۰). درس‌های دموکراسی برای همه. تهران: نگاه معاصر.
۹. بشیریه، حسین (۱۳۸۳). عقل در سیاست. تهران: نگاه معاصر.
۱۰. دال، رابرت و استاین برینکر، بروس (۱۳۹۲). تحلیل سیاسی مدرن (ترجمه حمیرا مشیرزاده). تهران: فرهنگ جاوید. سعیدی، مهدی (۱۳۹۱). بررسی موانع و راهکارهای افزایش مشارکت سیاسی. تهران: بصیرت.
۱۱. قادرزاده، امید؛ شریفی، فاطمه؛ حسن‌خانی، الناز (۱۳۹۸). مشارکت سیاسی و عوامل مرتبط با آن: مطالعه‌ی پیمایشی دانشجویان دانشگاه کردستان.
۱۲. مهرگان، فرهاد؛ فقیهی، ابوالحسن؛ میرسپاسی، ناصر (۱۳۹۷). نقش مشارکت سیاسی و نظام دموکراتیک در شکل‌دهی فرهنگ سیاسی (مورد مطالعه: شهروندان کرد در منطقه کردستان عراق).
۱۳. حمیدی هریس، رسول؛ راد، فیروز (۱۳۹۶). بررسی رابطه سرمایه فرهنگی با مشارکت سیاسی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز.
۱۴. گلابی، فاطمه؛ حاجیلو، فتانه (۱۳۹۰). بررسی جامعه‌شناختی برخی عوامل مؤثر بر میزان مشارکت سیاسی زنان (مطالعه موردی استان آذربایجان شرقی).
۱۵. حیدری، آرمان؛ محمدی، اسفندیار؛ باقری، شهلا (۱۳۹۵). بررسی رابطه اعتماد نهادی با گونه‌های مشارکت سیاسی (مورد مطالعه شهروندان بالای ۱۸ سال ساکن شهر شیراز).
۱۶. هاشمی، سید احمد (۱۳۹۴). بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر مشارکت سیاسی زنان (مطالعه موردی: زنان ۱۸ تا ۳۹ سال شهرستان لامرد).
17. Shah, D. V., McLeod, D. M., Friedland, L., & Nelson, M. R. (2007). The politics of consumption/The consumption of politics. *The Annals of the American Academy*, 611(1), 6-15. <https://doi.org/10.1177/0002716207299647>
18. Bennett, W. L. (2012). The personalization of politics: Political identity, social media, and changing patterns of participation. *The Annals of the American Academy*, 644(1), 20-39. <https://doi.org/10.1177/0002716212451428>
19. Barreto, M. A., & Muñoz, J. A. (2003). Reexamining the “politics of in-between”: Political participation among Mexican immigrants in the United States. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 25(4), 427-447. <https://doi.org/10.1177/0739986303258599>
20. Theocharis, Y. (2015). The conceptualization of digitally networked participation. *Social Media + Society*, 1(1), 1-14. <https://doi.org/10.1177/2056305115610140>
21. Holecz, V., Fernández, E. G. G., & Giugni, M. (2022). Broadening political participation: The impact of socializing practices on young people’s action repertoires. *Political Studies*, 42(1), 58-74. <https://doi.org/10.1177/02633957211041448>
22. Cheng, Z., Zhang, B., & Gil de Zúñiga, H. (2022). Antecedents of political consumerism: Modeling online, social media, and WhatsApp news use effects through political expression and political discussion. *The International Journal of Press/Politics*. <https://doi.org/10.1177/19401612221075936>
23. Hooghe, M., Hosch-Dayican, B., & van Deth, J. W. (2014). Conceptualizing political participation. *Acta Politica*, 49(3), 349-367. <https://doi.org/10.1057/ap.2014.7>

24. Hosch-Dayican, B. (2014). Online political activities as emerging forms of political participation: How do they fit in the conceptual map? *Acta Politica*, 49(3), 342-346. <https://doi.org/10.1057/ap.2014.7>
25. Baek, Y. M. (2010). To buy or not to buy: Who are political consumers? What do they think and how do they participate? *Political Studies*, 58(5), 1065-1086. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.2010.00832.x>
26. Li, Y., & Marsh, D. (2008). New forms of political participation: Searching for expert citizens and everyday makers. *British Journal of Political Science*, 38(2), 247-272. <https://doi.org/10.1017/S0007123408000136>
27. Ohme, J., de Vreese, C. H., & Albæk, E. (2018). From theory to practice: How to apply van Deth's conceptual map in empirical political participation research. *Acta Politica*, 53(3), 367-390. <https://doi.org/10.1057/s41269-017-0056-y>
28. Armingeon, K., & Schädel, L. (2015). Social inequality in political participation: The dark sides of individualization. *West European Politics*, 38(1), 1-27. <https://doi.org/10.1080/01402382.2014.929341>
29. Hooghe, M. (2014). Defining political participation: How to pinpoint an elusive target? *Acta Politica*, 49(3), 337-341. <https://doi.org/10.1057/ap.2014.7>
30. Theocharis, Y., & van Deth, J. W. (2018). *Political participation in a changing world*. Routledge.
31. van Deth, J. W. (2021). What is political participation? *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.68>
32. Kirbis, A. (2013). Political participation and nondemocratic political culture in Western Europe, East-Central Europe, and post-Yugoslav countries. In K. N. Demetriou (Ed.), *Democracy in Transition* (pp. 183-202). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-642-30068-4_12
33. de Moor, J. (2016). Lifestyle politics and the concept of political participation. *Acta Politica*, 51(2), 179-197. <https://doi.org/10.1057/ap.2015.27>
34. Norris, P. (2005). Political activism: New challenges, new opportunities. *International IDEA*.
35. Fernandes-Jesus, M., Lima, M. L., & Sabucedo, J.-M. (2018). Changing identities to change the world: Identity motives in lifestyle politics and its link to collective action. *Political Psychology*, 39(5), 1031-1047. <https://doi.org/10.1111/pops.12473>
36. Gubernat, R., & Rammelt, H. (2018). Recreative activism in Romania: How cultural affiliation and lifestyle yield political engagement. *Socio.hu*, 2017(3), 143-160. <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2017en.143>
37. Chowdhury, I. (2022). Away from political parties into lifestyle politics: Young people in advanced democracies. *E-International Relations*.
38. Newman, B. J., & Bartels, B. L. (2011). Politics at the checkout line: Explaining political consumerism in the United States. *Political Research Quarterly*, 64(4), 803-817. <https://doi.org/10.1177/1065912910379232>
39. Craig, G. (2016). Political participation and pleasure in green lifestyle journalism. *Environmental Communication*, 10(1), 122-141. <https://doi.org/10.1080/17524032.2014.991412>
40. Stolle, D., Hooghe, M., & Micheletti, M. (2005). Politics in the supermarket: Political consumerism as a form of political participation. *International Political Science Review*, 26(3), 245-269. <https://doi.org/10.1177/0192512105053784>
41. Theocharis, Y., & van Deth, J. W. (2016). The continuous expansion of citizen participation: A new taxonomy. *European Political Science Review*, 10(1), 139-163. <https://doi.org/10.1017/S1755773916000230>
42. Ekman, J., & Amnå, E. (2012). Political participation and civic engagement: Towards a new typology. *Human Affairs*, 22(3), 283-300. <https://doi.org/10.2478/s13374-012-0024-1>
43. van Deth, J. W. (2001). *Studying political participation: Towards a theory of everything?* European Consortium for Political Research.
44. Dalton, R. J. (2008). Citizenship norms and the expansion of political participation. *Political Studies*, 56(1), 76-98. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.2007.00718.x>

45. Theocharis, Y., & de Moor, J. (2021). Creative participation and the expansion of political engagement. Oxford Research Encyclopedia of Politics. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.1972>
46. Teorell, J. (2006). Political participation and three theories of democracy: A research inventory and agenda. *European Journal of Political Research*, 45(5), 787-810. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2006.00636.x>
47. Ruess, C., Hoffmann, C. P., Boulianne, S., & Heger, K. (2021). Online political participation: The evolution of a concept. *Information, Communication & Society*. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2021.2013919>
48. O'Donnell, G. (1999). Democratic theory and comparative politics. Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung.
49. Liu, Q. (2022). From democratic theory to democratic governance theory: Implications to the political development of the Macao SAR. *Academic Journal of "One Country, Two Systems"*, 2, 182-196.
50. Landman, T. (2007). Developing democracy: Concepts, measures, and empirical relationships. Centre for Democratic Governance, University of Essex.
51. Zittel, T., & Fuchs, D. (2007). Participatory democracy and political participation: Can participatory engineering bring citizens back in? Routledge.
52. Omotola, J. S., & Aiyedogbon, G. (2011). Political participation and voter turnout in Nigeria's 2011 elections. *Journal of African Elections*, 11(1), 1-22.
53. Isa, B. O., & Yucel, M. E. (2020). A theory of political participation. Munich Personal RePEc Archive. <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/108818/>
54. Skocpol, T. (2003). Civil society in the United States. Chapter 9 in Theda Skocpol's works.
55. Báta, O., Boldt, G., & Lavizzari, A. (2021). Meaningful youth political participation in Europe: Concepts, patterns, and policy implications. Council of Europe.
56. Theocharis, Y., de Moor, J., & van Deth, J. W. (2019). Digitally networked participation and lifestyle politics as new modes of political participation. *Political Studies Review*.

Research Paper

Investigating social factors affecting the sense of social justice among youth in Gerash City

Naser Delkhosh: Phd student, Department of Social Sciences, Jahrom Branch, Islamic Azad University, Jahrom, IRAN. Tel: +989171847208, Email: Naser.delkhosh@gmail.com

Seyed Korosh Sarvarzadeh*: Assistant Professor, Department of Social Sciences, Jahrom Branch, Islamic Azad University, Jahrom, IRAN. Tel: +989171911027, Email: ssarvarzadeh@yahoo.com

Received: 2024/09/10 P P 135-148 Accepted: 2025/01/31

Abstract

Social justice, as a key concept in social life, refers to the fair distribution of resources and opportunities among individuals in society and is of particular importance in societies. The feeling of social justice is closely related to various cultural, religious, and social factors. Therefore, in each society, depending on its cultural and social background, these connections can be different from other societies. Therefore, in this study, an attempt has been made to identify and analyze the factors affecting the feeling of social justice, in order to achieve a better understanding of this concept among the youth of Gerash City, a traditional religious county in the south of the country. The research method was designed as a survey using a questionnaire consisting of 9 sections, and the results of the study on 384 young people in Gerash City show that the feeling of social justice is influenced by various variables, including the atmosphere of public morality, religious adherence, feeling of social security, access to municipal services, social alienation, life satisfaction, social acceptance, and socio-economic base. The findings indicate that religious adherence (beta coefficient = 0.3) and social acceptance (beta coefficient = 0.28) have been identified as two key factors in the formation of a sense of social justice. Also, the observation of the variable feeling of relative deprivation has no significant relationship with the feeling of social justice in Gerash City ($p > 0.05$).

Finally, the results of this study can help policy-making and social planning to design and implement effective programs to promote social justice, improve the feeling of social justice in society, and emphasize the importance of justice as a fundamental principle in social development, especially among young people who are the future builders of society.

Keywords: Social justice, social factors, Gerash city.

Citation: Delkhosh, N., Sarvarzadeh, K (2024) Investigating social factors affecting the sense of social justice among youth in Gerash City. *Journal of Society and Politics*, Vol 2, No8, Shiraz, PP 135-148

*. **Corresponding author:** Seyed Korosh Sarvarzadeh, Email: ssarvarzadeh@yahoo.com Tel: +989171911027

Extended Abstract

Introduction

Some concepts, such as justice, are fundamental to human life and have maintained their significance despite historical, social, and political changes. Justice is defined in various ways across cultures and philosophies. In Islamic political thought, justice encompasses truthfulness, equality, and the protection of individual rights. Various types of justice exist, including natural justice, formal and substantive justice, distributive justice, punitive justice, and social justice.

The notion of social justice is particularly emphasized in the teachings of Imam Khomeini, who advocated for equality among all groups without discrimination based on power, wealth, race, or ethnicity. Throughout history, humanity has tirelessly pursued social justice as a means to create a fair society that meets both material and spiritual needs. This pursuit has faced numerous challenges but remains a central aspiration.

In contemporary discourse, social justice refers to the equitable relationship between individuals and society, measured by the distribution of wealth and opportunities. Initially limited to property rights, the concept has evolved significantly over time, with religion playing a crucial role in its development. Religious teachings from figures like Moses, Jesus, and Muhammad have profoundly shaped the understanding of social justice.

Given its importance in Iranian culture, this study investigates social justice and its influencing factors among citizens of Gerash City, a traditional religious community in southern Iran. The primary research question focuses on the extent of citizens' feelings of social justice and the variables affecting these perceptions.

Methodology

A random sample of 384 young individuals aged 15 to 35 from Gerash City was selected from public spaces at various times throughout the week. The data collection tool was a questionnaire consisting of nine sections, based on a five-point Likert scale (ranging from strongly agree to strongly disagree), with its validity and reliability confirmed prior to the

study. The influential variables included access to urban spaces, religious adherence, feelings of security, access to public services, social acceptance, social alienation, life satisfaction, relative deprivation, and socio-economic status. Data analysis utilized descriptive statistics (tables, charts, frequency percentages, means, medians) and inferential statistics (regression analysis) using SPSS software. A 95% confidence interval and significance level of less than 0.05 were considered for the tests.

Results and discussion

The descriptive statistics for the variables related to the sense of social justice among youth in Gerash City include urban space adequacy, religious adherence, social security, access to public services, social acceptance, social alienation, life satisfaction, relative deprivation, and socio-economic status. The mean score for the sense of social justice was found to be 81.57, indicating a relatively high perception among the youth. Among the evaluated variables, socio-economic status had the highest score, while urban space adequacy had the lowest.

The regression analysis revealed a significant linear relationship ($P = 0.001$) between social justice and various factors such as urban space adequacy, religious adherence, access to public services, social acceptance, social alienation, life satisfaction, relative deprivation, and socio-economic status. The multiple correlation coefficient was measured at 0.737, indicating a strong simultaneous influence of these variables on the sense of social justice.

Further analysis showed that key predictors of social justice feelings included religious adherence, social acceptance, and life satisfaction. Notably, relative deprivation did not have a significant relationship with feelings of social justice. The results suggest a direct correlation between socio-economic status and feelings of social justice; individuals with better socio-economic conditions reported higher levels of perceived justice. Additionally, social alienation was inversely related to feelings of justice.

The study concludes that various social factors significantly impact perceptions of justice among youth in Gerash City. Understanding

these factors is crucial for developing effective policies aimed at enhancing social equity and improving overall societal well-being. This research emphasizes the importance of addressing these elements to foster a sense of justice that can restore rights and provide meaning to individuals' lives.

Conclusion

Perception of justice refers to an individual's overall assessment of fairness in various aspects of social life. It encompasses how individuals perceive the fairness of interactions, processes, laws, and policies within society. Even if justice is implemented, it is crucial for people to recognize and understand it. The concept extends beyond mere legal frameworks and equitable

distribution of wealth; it requires public belief in the fairness of governance and judicial systems. Social justice significantly impacts various facets of human life and can either foster or hinder societal progress. This research highlights the importance of religious adherence in Gerash City as a key factor influencing social justice perceptions among youth, suggesting that enhancing urban services is essential for addressing existing deficiencies. Further causal studies across different community groups are recommended to advance toward the goal of social justice, a core aspiration of the Islamic Revolution.

Keywords: Social justice, social factors, Gerash city.

References

1. Aghamohamadi, E., Ghaedi, M. R., Keshishiyan Sirki, G., Khodaverdi, H. (2024). The Position of the Deprived Class in the Discourse Criteria of Imam Khomeini (RA) in Iran after the Islamic Revolution, *Journal of Society and Politics*, 2(5), 1-14. <https://sanad.iau.ir/Journal/jsp/Article/1119896> [In Persian]
2. Akhavan Kazemi, B. (2005). Social justice from some Islamic and Western perspectives. *Islamic Government Journal*, 10(2), 90. <https://www.magiran.com/p325481> [In Persian]
3. Augustine, A. (1950). The City of God IV. *New York, Fathers of the Church, inc.* <https://cmc.marmot.org/Record/.b12921567>
4. Fanaei, A. (2013). Religion in the balance of ethics. *Serat Publications*. <https://seratpub.com/home/?q=node/13> [In Persian]
5. Ghaninejad, M. (2003). About Hayek. *Negahe Moaser*. ISBN: 9789647763059 [In Persian]
6. Ghorosi, S., and Shamseddini Motlagh, M. H. (2013). Perception of social justice based on citizens' access to urban services (Case study: Kerman city). *Urban Sociological Studies (Urban Studies)*, 3(9), 41-66. [sid.ir/paper/210344/fa](https://www.sid.ir/paper/210344/fa) [In Persian]
7. Habibzadehkoli, A., Akbari Noori, R., mortazavi asl, Kh. (2023). The possibility of inferring the justice system as fairness from within the discourses of the Islamic Republic. *Journal of Society and Politics*, Vol 1, No 1, Shiraz, PP 71-88. <https://sanad.iau.ir/Journal/jsp/Article/782772> [In Persian]
8. Hassan Zadeh, Z., Mazaheri, M., and Khosravi, M. (2011). Examining the relationship between attribution style and life satisfaction. *International journal of basic science in medicine*, 3(1), 24. [sid.ir/paper/203550/fa](https://www.sid.ir/paper/203550/fa) [In Persian]
9. Hezarjaribi, J. (2011). Examining the sense of social justice and its influencing factors (Case study: Tehran city). *Applied Sociology (Research Journal of Humanities, University of Isfahan)*, 22(3 (43)), 41-62. <https://www.sid.ir/paper/154969/fa> [In Persian]
10. Huddleston, J. (1989). In search of social justice. *George Ronald*. <https://isbsearch.org/isbn/9780853982883>
11. Irannezhad, Ebrahim., Jamshidi, Mohammad Hossein., and Farshbafiyani, Ahmad. (2013). Social justice in Imam Khomeini's reflection. *journal of iranian social development studies (jisds)*, 5(1 (17)), 115-134. <https://www.sid.ir/paper/231890/fa> [in Persian]
12. Mahmoudi Janki, F. (1998). Security and insecurity from the perspective of criminal policy (Part 1). *Judicial Legal Perspectives*,

- 1997, 8, 168-196. <http://noo.rs/1cYvE> [In Persian]
13. Mirsendasi, S. M. (2011). Sociological perspective on justice. Tehran: *Center for Humanities Research and Development*. ISBN: 978-600-5211-34-4 [In Persian]
14. Moein, M. (2009). Persian Dictionary. *Amir Kabir Publication*. ISBN: 9789640001646 [In Persian]
15. Mohseni Tabrizi, A. (2002). Pathology of social-cultural alienation: Examining value isolation in public universities. *Research and Planning in Higher Education Quarterly*, 46, 18-29. <https://www.sid.ir/paper/395367/fa> [In Persian]
16. Navaei Lavasani, M., Sedigh Sarvestani, R., and Zahedi Mazandarani, M. J. (2013). Sense of justice and related social factors. *Social Welfare*, 13(49), 159-186. sid.ir/paper/56852/fa [In Persian]
17. Rawls, J. (2009). A Theory of Justice. United Kingdom: *Harvard University Press*. <https://www.hup.harvard.edu/books/9780674017726>
18. Saroukhani, B. (2007). Folklore studies: From method to meaning. *Folklore Culture*, (10), 0-0. sid.ir/paper/447928/fa [In Persian]
19. Williams, J. C., & Lynn, S. J. (2010). Acceptance: An Historical and Conceptual Review. *Imagination, Cognition and Personality*, 30(1), 5-56. <https://doi.org/10.2190/IC.30.1.c>

مقدمه

بر خف مفاهیم، جملات مفاهیم، که خف اساسی خف ز ند گف بشف هستن خف تغییر انف تاریخی خف اجتماع خف خف سیاه خف خف عصفب مختلف خف تفوی خف خف نتوانست خف ارز شف آن هلبکاهف مفهوب عدالباز جملات ایف مفاهیم محسوب می شوف (Mirsandasi, 2011: 37-38) خف خف هنگف معیف عدالبف معانی خف دلف کر د خف داد گر خف داد گف بو خف خف انصاف داشت خف آور خف شفف (Moein, 2009: 2279) خف خف اندیشفف سیاسی اسلامی خف کلمف عدالبف فلفل معانی خف متنوف می جملات است خف درستی خف عایف تساوی خف نفی خف گونف تبعیض خف قرلی داد خف خف چیف خف جانی خود شف خف عایف حقوقی افرا خف داد خف خف خف دلی تعریف می کنف (Akhavan Kazemi, 2005: 18-19) خف خف اساسی تعاریف معانی خف عنوانی شفف خف برداشت هائی اندیشمند ایف مختلف ایف عدالت ایف مفهوب خف تقسیم بندی هائی گوناگون خف قرلی گرفت است خف خف ایف تقسیم بندی هف مفاهیم عدالبف تنه ایف یکدیگر جلفب مجلفب متفاوت نیستن بلکف هم پوشانی خف یادنی میانی آن هلو جوف دار فبلا ایف وجود خف جملات معروف تر یف انواع عدالبف می توافی خف عدالبف طبیعی خف عدالبف صور خف ماهوی خف عدالبف توزیع خف عدالبف اجرایی خف کیفر خف خف نه ایف عدالبف اجتماع خف اشارف کر هف

مفهوب عدالبف منظمی اندیشه هائی اماب خمینی (ر) بسیلی گستر خف است خف صور تی کف همف جنبه هائی فر دیف اجتماع خف الهی خف فلف خف می گیر ف اماب صراحت خف نموف عدالبف اجتماع خف معانی امتیای قائل نشدنی برای گروه هائی خاص خف بر پایف قدرت ثروت و نفوذ خف قومیت اشارف داشت خف فاهمیی آف خف تصمیم گیری هائی حکومتی داشت (Aghamohamadi et al., 2024: 2) خف خف طوف تاریخ جوامع بشر خف تلاش هائی بسیلی خستگی ناپذیری خف خف دنبالی دستیابی خف عدالبف اجتماع خف بوده انف ایف هدف بزرگ یعنی ایجالت جامعه ای کف خف آف عدالبف انصاف خف معانی واقعی خاکف باشف نظامی کف خف بهتر یف شکلی ممکن نیاز هائی مادی خف معنوی انسان هلو فلبر آور خف کنف دیر بلی یکف فبزرگتری آرمان هائی بشر یف بوشف است تلاش بر خف رسیدن خف عدالبف اجتماع خف طوف تاریخ وقایع بسیار خف فلف ز خف است تلاش کف شکست هلف بدگمانی هلو هر گز نتوانسته ان آف فلف متوقف کنف ایف هدف قرن هلو صور خف پراکنف دنبالی شفف خف ابتل تنه ایف جنبه هائی محدود خف عدالبف اجتماع خف کف امر و نه مورث نظری است خف توجف داشت است (Huddleston, 1989) خف اهلسوالی ایف است کف مقصوف ایف «عدالبف اجتماعی» عدالبف اجتماعی هف عصف حاضر چیستگ اراکف یکف نظر خف عدالبف اجتماع خف واقع خف نو عی تیف نف شفف مسیف شکل دهی یکف جامع نظامی یافت است اهمیت عدالبف دارف یکف جامع متعالی چنانف است کف آگوستینی قدیس بیای می کنف «عدالبف فلف کنف بگذار یف آنچه ایف یکف حکومت می مانف چیز خف جف دسغه هاف دز یغما هف نخواهف بود» (Augustine, 1950: 140) خف مقصوف ایف عدالبف اجتماع خف رابطه منصفان خف عادلانه فر خف جامع است رابطه ای کف بوشف و سیلف توزیع ثروت و صفت هف موقعیت هف فلف از نف هف بفا خف فعالیت فر د خف گروهی مورث سنجش قرلی می گیر فف البف خف بر خف جوامع عدالبف اجتماع خف بفا معانی فر اینف مطمئن شفف ایف کف شهر و ندای و ظایف اجتماع خف خف فلف انجاف می دهف خف خف فلف جامع می گیر نف معیف شلف است

خف ابتله مفهوب عدالبف اجتماع خف تنه بقوق مالکیف محدود می شف اهلبل گذ شفف زمانه ایف مفهوب گستر شف یاف خف دیف نقش مهمی خف تکامل آف ایف کر هف عنوانی مثال عدالبف اجتماع خف تعالیف خضر نف موسی خضر نف مسیح خضر نف محمف (ص) بفا کامل تر یف شکلی خف نمایان شف است فب اعلی تمدن دیف نیرو یف بسیلی قدر تمف خف جامع بشری بوشف نقش مهمی خف تکامل مفهوب عدالبف اجتماع خف داشت است فف دیف فلف و بیخا اخلاقی عنوانی انگیزه اصلی فر خف جامع خف پرورش خف حقی تمایز بیف نیکو خف بدی سرفه بزرگ خف توسع خف تکامل عدالبف اجتماع خف داشت است (Huddleston, 1989) خف

بنابر ایف ایف کف عدالبف اجتماع خف جایگه ویژه ایف خف فرهنگ دینی خف اجتماع خف سیاسی هلا ایرانیای دار هف مطالع حاضر بفر سنی عدالبف اجتماع خف عواملی موقف بآف می پرداز هف مسأله اصلی پژوهش حاضر ایف است کف میزای احساسی بر خور د خف عدالبف اجتماع خف خف بیف شهر و ندای شفف گراش بفا عنوانی یکف شهر ستای مذهب ستی خف جنوب استای فارس فلف چف اندازنه می باشفف چف هتغیر هائی بفضیلتی احساس عدالبف تأثیر گنلی می باشند

عنصوف بر ابرخی بھ عنوانی یکھ مفھوف قابلق لمسق فو در کھ یکی اقب بخش هائی اساسی تشکیلق دھنھف مفھوف عدالف اجتماعی هاستف فو اقب تر کبف آف بقل دیگوف عناصوف می توانق بھ تعاریف متنوعی اقب مفھوف عدالف اجتماعی دسقف پیقل کرد فو دید گھف نقطھ نظرق هایدف دستایق بھ عدالف اجتماعی هاستف مزق ساز ماندهئی اقلق جامعف بھ شوبه هائی اسقف کھ بتوانق تولید اقب جامعف ول بھ سھم هائی معینق میاق افر اقب فیل گروھ هل تقسبھ کر ف بھ صور بھ سادھ توف براقی تحققی آرماق عدالف اجتماعی هاستف جامعف با بھ صور بھ ساز مانق هدف منق تعریفق کردف (Ghaninejad, 2003) اھ احساسق عدالف دستایق بھ فرو یه اقی منصفانق اسقف فو مسیور سیدق بھ جامعھ اقی بساماق کھ فو آقا ولھ هر شخصق حقق بر ابرقی نسب بھ بیشتر یق آزادی ساز گلف آزادی دق دیگر اقب داشتھ باشق (یعنی آزادی هائی اساسی بر اقب) ثانیق نابرابری هائی اجتماعی فو نیق اقتصادی بھ شوبه هائی ساز ماندهئی شونق کھ یکھ بھ سوھ همگاق باشق فو فو کھ دسترسق بھ آن هل بر اقی همگاق بھ سادگی امکاق پذیر بھ باشق (Rawls, 2009) اھ فو اندیشھ هائی امام خمینق (رھ فو جامعھ اقی کھ قانونق بھ صور بھ مساوی میاق اقلق مختلف حاکھ باشق جایی بر اقی تبعیض فو دوگانگی نباشق همف گروھ هائی جامعف بھ حقوقي خوفر سیدھ اقب عدالف اجتماعی نموق خواھف داشتق (Irannezhad et al, 2013: 125) اھ

لای جمالی شاخص، هائی مہدی عبداللہ اجتماع مہدی، تواریف ہف مواریف، وف اشاریف داشتف

فرهنگ گرایان اقتصادی به مباحث اخلاق کاری تعریف می‌گردند مطابق این شاخص دسترس افراد به منابع و خدمات اجتماعی به تعریف میزانی که شدت کلی که در فرهنگ است

شهر وندانی هو استفادانی منافع و امتیاتی دارایی حقوقی مساوی این اهل تمام این یکسانی نیستند و تساوی و برابری این نقطه نظریاتی را راهی برای شکلی تخصیصی نابرابر منافع نمایش می دهد و برابری و یکسانی نیازی به خدماتی کمکی بیشتر نمی باشد نیازمندانی می شوند و این واقعیتی است که برابری و یکسانی به عدالت نمی آید؛ زیرا امکانایی برای منادی تا کنونی که

بیبیاف می‌کند که افراد؛ زمان پذیرا در آن عادات و باورهای خود را تغییر می‌دهند و می‌توان این تغییرات را با استفاده از ابزارهای مختلف اندازه‌گیری کرد (Habibzadehkolli et al. 2023: 82).

همانطور که ذکر شد، مفهوم عدالت اجتماعی پیوندی با ابتفالی تنگ تنگ فیلز ندگی جوامع انسانف دار هوف آب آنجایی که انسانف موجودی چنف بعدی استف عواملق تعددی می توانوف ابیجالف فیلز احساساف عدالت اجتماعی وف وف ایفای نفش فکننف ابی جملف مهم تریف ابی عواملق احتمالف می توانوف وف موافق فف اشافف کرف

بر خوردار بخلفی فضا یعنی مناسب اخلاق و عمومیت

رعایف ارزش‌های اخلاقی توسط افراد جامع‌استفای ارزش‌های شامل صداقت و وفائی به پیمان‌های علف‌چاپ و سی‌ف‌دور و بی‌ف‌یکر نگی‌ف‌رعایف
حقی‌سایر به‌منش‌خوش‌ف‌بر خوف‌نیک‌ف‌انصاف‌ف‌م‌شوف

دین پیچیده ای پیچیده و دارای ابعاد متنوع است و بر این اساس مفاهیم مختلفی در آنجا تعریف شده و متفاوت آن کف و عملیاتی یافت می شود. مصداق این تعریف که با یکدیگر مشترک باشد نشان خواهد داد که با یک مفهوم واحد در باره خود مصداق های مختلفی همچون اینها تعریف شده و با یکدیگر مرتبط است. پیچیدگی مفهوم دین از طرف مفهوم دین مشخص می شود و این تعریف حقیقی و مفهومی است که با تعریف دین از طرف دین (Fanaei, 2013) به هم می پیوندد و دین را می توان به عنوان یک سیستمی تعریف کرد که باور و اعتقاد انسانی است و به شخص است و پیچیدگی مفهوم دین از طرف دین مشخص می شود و این تعریف حقیقی و مفهومی است که با تعریف دین از طرف دین (Fanaei, 2013) به هم می پیوندد و دین را می توان به عنوان یک سیستمی تعریف کرد که باور و اعتقاد انسانی است و به شخص است و پیچیدگی مفهوم دین از طرف دین مشخص می شود و این تعریف حقیقی و مفهومی است که با تعریف دین از طرف دین (Fanaei, 2013) به هم می پیوندد و دین را می توان به عنوان یک سیستمی تعریف کرد که باور و اعتقاد انسانی است و به شخص است و

امینیشوف فرهنگ هائیک لغت بگ معنائیک «آزادی بگ آرمشوف فقدان ترس بگ عذب هجوب دیگران بگ آمغب استغ امنیش اجتماع بگ بگ ساحتی بگ حر بگ شهر و نندای بگ کف دیوار تباط بگ دیگوار افراجمع بگ نهاد طیف حاکمیش استغ مر تبیط می شو بگ اکثف شهر و نندای بگ جامع بگ صور بگ پیوستغ بگ طیف نند بگ، و؛ مبغفل ای بگ قلمر و هلا، و بغم، شو نغف؛ نند بگ آر، هلا مستل؛ نبار تباط بگ ای بگ قلمر و هاسف (Mahmoudi Janki, 1998: 171)

بیگانگہف اجتماعہف

بایگلف اجتماع، -اقتصادی ف

[illegible]

پس از جمع آوری داده‌ها، برای روش‌های آماری توصیفی مثل جدول و نمودار، هدف در صف‌فرآوری، میانگین‌ها، میان‌هنگام‌ها، انحراف‌های استاندارد، ضرایب همبستگی و ضرایب همبستگی رگرسیونی است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، استفاده از شیف کلیف تجزیه و تحلیل‌های آماری و بقاء استفاده از نرم‌افزارهای افزایش کیفیت و رگرسیونی است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، استفاده از شیف کلیف تجزیه و تحلیل‌های آماری و بقاء استفاده از نرم‌افزارهای افزایش کیفیت و رگرسیونی است.

شکل ۱: مدل مفهومی پژوهش

بحث و ارائه یافته‌ها

آماره‌های مربوط به پارامترهای مرکزیت و پراکندگی متغیرهای احساس عدالت اجتماعی، فضای مناسب شهری، پایبندی دینی، امنیت اجتماعی، بهره‌مندی از خدمات شهری، مقبولیت اجتماعی، احساس بیگانگی اجتماعی، رضایت از زندگی، احساس محرومیت نسبی و پایگاه اقتصادی اجتماعی، نتایج بدست آمده از آزمون‌های پرسشنامه، به جدول ۱ نشان داده شده است.

جدول ۱: آماره‌های توصیفی نمره متغیرهای تحقیق

متغیرها	میانگین	انحراف معیار	چولگی	کشیدگی
احساس عدالت اجتماعی	۱/۵۷	۱۳/۹۶	۰/۰۲۵	۰/۷
فضای مناسب شهری	۱۵/۰۴	۳/۸۰۲	۰/۰۵۷	-۰/۴۶۵
پایبندی دینی	۲۰/۹۱	۶/۸۹۱	۰/۰۵۷	-۰/۱۶۸
امنیت اجتماعی	۴۴/۳۷	۴/۵۰۴	۰/۳۵۱	-۰/۱۰۱
بهره‌مندی از خدمات شهری	۳/۵	۹/۷۱	۱/۶۷	۰/۰۴۶
مقبولیت اجتماعی	۸/۲۶	۴/۱۵	۰/۱۷۶	۰/۰۲۱
احساس بیگانگی اجتماعی	۸/۳۹	۸/۴۱	۰/۲۴۵	۰/۳۳۹
رضایت از زندگی	۱/۱۹	۵/۴۴	۱/۲۴	۰/۴۸۲
احساس محرومیت نسبی	۵/۸۳	۵/۶۴	۰/۷۲۳	۰/۷۷۶
پایگاه اقتصادی اجتماعی	۹/۲۵	۶/۶۲۶	۰/۰۴	-۰/۳۵۹

ف

منبع تغییرات	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	R	R ² _{adj}	مقدار F	مقدار p
رگرسیون	۵۷۶/۷۲۲	۹	۴۵۰۸/۵۲۵	۰/۷۳۷	۰/۵۳۳	۹۹/۴۸	۰/۰۰۱
باقی مانده	۳۴۰۷۵/۲۳۶	۳۷۴	۹۱/۱۱				
جمع	۷۴۶۵۱/۹۵۸	۳۸۳	—				

نتایج مدل‌رگرسیون خطی برازش‌دهنده متغیرهای اساسی آزموده شده در جدول ۱ نشان‌دهنده شفاف‌سازی نتایج آزمون‌های نشان‌دهنده کیفیت مدل‌های احساسی عدالت اجتماعی به جهت توجه به میزان اثرپذیری از خود را در فضای مناسب شهرهای پایبندی دینی و امنیتی اجتماعی به بهره‌مندی از خدمات شهری مقبولیت اجتماعی احساسی بیگانگی اجتماعی و رضایتمندی و زندگی متفاوت می‌باشد (۰/۵ < p) و این‌ها متغیرهای دخیل در احساس عدالت اجتماعی می‌باشد. جوانان شهرستان‌گراشنده هستند هم‌چنین دلیل می‌شود که احساس محرومیت و تبعیض نسبت به ارتباط معنی‌دار به جهت احساس عدالت اجتماعی و این شهرستان‌دار (۰/۵ > p).

ف

متغیر	برآورد B	خطای معیار	برآورد استاندارد β	مقدار t	مقدار p
فضای مناسب شهری	۵۳/ف	۰/۱۶۸	۰/۱۴۴	۱۵۹/ف	۰۰۲/ف
پایبندی دینی	۴۰۶/ف	۰/۱۱	۰/۳	۳/۶۸۶	۰۰۱/ف
امنیت اجتماعی	۳۹۴/ف	۰/۱۶۹	۰/۱۳۷	۲/۳۳	۰۲/ف
بهره‌مندی از خدمات شهری	۱۴۶/ف	۰/۱۲۹	۰/۰۵۲	۱/۱۳۲	۰۲۹/ف
مقبولیت اجتماعی	۱۴۷/ف	۰/۱۷۲	۰/۲۸۱	۶/۶۵۳	۰۰۱/ف
احساس بیگانگی اجتماعی	۱/۱۱۹	۰/۱۸۶	-۰/۳۰۸	-۶/۰۰۲	۰۰۱/ف
رضایت از زندگی	۴۴۶/ف	۰/۱۳۹	۰/۱۷۴	۳/۲۱۵	۰۰۱/ف
احساس محرومیت نسبی	۰/۳۰۴	۰/۱۵۸	-۰/۰۷۷	-۱/۹۲۱	۰۵۶/ف
پایگاه اقتصادی-اجتماعی	۱/ف	۰/۰۹۶	۰/۰۶۲	۱/۰۴۳	۰۳۸/ف

ف

بر اساس نتایج بدست‌آمده می‌توان گفت که مهم‌ترین پیش‌بینی‌کننده‌های احساس عدالت اجتماعی به ترتیب پابندی دینی، مقبولیت اجتماعی، احساس بیگانگی اجتماعی، رضایت از زندگی، فضای مناسب اخلاقی، عمومی‌ها، امنیت اجتماعی، منفی‌باش، همچنین نتیجه‌گیری‌های احساسی، محرومیت نسبی، و احساس عدالت اجتماعی، هم‌مایه جوانان شهر ستان گراش تأثیر معنی‌دار نمی‌دارد.

نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که بی‌پایگاه اقتصادی - اجتماعی و احساس عدالت اجتماعی، هم‌مایه شهر و نداشتن رابطه مستقیم معناداری و وجود رابطه عکس‌گراش، وضعیت اقتصادی - اجتماعی افراد، هم‌باش احساس عدالت اجتماعی، بیشتر از منفی‌باش، نتایج تحقیق

نویافته‌ها نشان می‌دهد که با افزایش سطح درآمد، احساس عدالت اجتماعی نیز افزایش می‌یابد (۳۹۲هـ). نتایج نشان می‌دهد که با افزایش سطح درآمد، احساس عدالت اجتماعی نیز افزایش می‌یابد (۳۹۲هـ). نتایج نشان می‌دهد که با افزایش سطح درآمد، احساس عدالت اجتماعی نیز افزایش می‌یابد (۳۹۲هـ). نتایج نشان می‌دهد که با افزایش سطح درآمد، احساس عدالت اجتماعی نیز افزایش می‌یابد (۳۹۲هـ).

نتایج تحقیق نشان می‌دهد که با افزایش سطح درآمد، احساس عدالت اجتماعی نیز افزایش می‌یابد (۳۹۲هـ). نتایج نشان می‌دهد که با افزایش سطح درآمد، احساس عدالت اجتماعی نیز افزایش می‌یابد (۳۹۲هـ). نتایج نشان می‌دهد که با افزایش سطح درآمد، احساس عدالت اجتماعی نیز افزایش می‌یابد (۳۹۲هـ). نتایج نشان می‌دهد که با افزایش سطح درآمد، احساس عدالت اجتماعی نیز افزایش می‌یابد (۳۹۲هـ).

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

ادراک عدالت یکی از مهم‌ترین عوامل در رضایت شهروندان است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که با افزایش سطح درآمد، احساس عدالت اجتماعی نیز افزایش می‌یابد (۳۹۲هـ). نتایج نشان می‌دهد که با افزایش سطح درآمد، احساس عدالت اجتماعی نیز افزایش می‌یابد (۳۹۲هـ). نتایج نشان می‌دهد که با افزایش سطح درآمد، احساس عدالت اجتماعی نیز افزایش می‌یابد (۳۹۲هـ).

پژوهش‌ها نشان می‌دهد که با افزایش سطح درآمد، احساس عدالت اجتماعی نیز افزایش می‌یابد (۳۹۲هـ). نتایج نشان می‌دهد که با افزایش سطح درآمد، احساس عدالت اجتماعی نیز افزایش می‌یابد (۳۹۲هـ). نتایج نشان می‌دهد که با افزایش سطح درآمد، احساس عدالت اجتماعی نیز افزایش می‌یابد (۳۹۲هـ).

پژوهش‌ها نشان می‌دهد که با افزایش سطح درآمد، احساس عدالت اجتماعی نیز افزایش می‌یابد (۳۹۲هـ). نتایج نشان می‌دهد که با افزایش سطح درآمد، احساس عدالت اجتماعی نیز افزایش می‌یابد (۳۹۲هـ). نتایج نشان می‌دهد که با افزایش سطح درآمد، احساس عدالت اجتماعی نیز افزایش می‌یابد (۳۹۲هـ).

1. Aghamohamadi, E., Ghaedi, M R., Keshishiyan Sirki, G., Khodaverdi, H.(2024). The Position of the Deprived Class in the Discourse Criteria of Imam Khomeini (RA) in Iran after the Islamic Revolution, *Journal of Society and Politics*, 2(5), 1-14. <https://sanad.iau.ir/Journal/jsp/Article/1119896> [In Persian]
2. Akhavan Kazemi, B. (2005). Social justice from some Islamic and Western perspectives. *Islamic Government Journal*, 10(2), 90. <https://www.magiran.com/p325481> [In Persian]
3. Augustine, A. (1950). *The City of God IV. New York, Fathers of the Church, inc.* <https://cmc.marmot.org/Record/.b12921567>
4. Fanaei, A. (2013). Religion in the balance of ethics. *Serat Publications*. <https://seratpub.com/home/?q=node/13> [In Persian]
5. Ghaninejad, M. (2003). About Hayek. *Negahe Moaser*. ISBN: 9789647763059 [In Persian]
6. Ghorosi, S., and Shamseddini Motlagh, M. H. (2013). Perception of social justice based on citizens' access to urban services (Case study: Kerman city). *Urban Sociological Studies (Urban Studies)*, 3(9), 41-66. sid.ir/paper/210344/fa [In Persian]
7. Habibzadehkolli, A., Akbari Noori, R., mortazavi asl, Kh.(2023). The possibility of inferring the justice system as fairness from within the discourses of the Islamic Republic. *Journal of Society and Politics*, Vol 1, No 1, Shiraz, PP 71-88. <https://sanad.iau.ir/Journal/jsp/Article/782772> [In Persian]
8. Hassan Zadeh, Z., Mazaheri, M., and Khosravi, M. (2011). Examining the relationship between attribution style and life satisfaction. *International journal of basic science in medicine*, 3(1), 24. sid.ir/paper/203550/fa [In Persian]
9. Hezarjaribi, J. (2011). Examining the sense of social justice and its influencing factors (Case study: Tehran city). *Applied Sociology (Research Journal of Humanities, University of Isfahan)*, 22(3 (43)), 41-62. <https://www.sid.ir/paper/154969/fa> [In Persian]
10. Huddleston, J. (1989). In search of social justice. *George Ronald*. <https://isbnsearch.org/isbn/9780853982883>
11. Irannezhad, Ebrahim., Jamshidi, Mohammad Hossein., and Farshbafiyani, Ahmad. (2013). Social justice in Imam Khomeini's reflection. *journal of iranian social development studies (jisds)*, 5(1 (17)), 115-134. <https://www.sid.ir/paper/231890/fa> [in Persian]
12. Mahmoudi Janki, F. (1998). Security and insecurity from the perspective of criminal policy (Part 1). *Judicial Legal Perspectives*, 1997, 8, 168-196. <http://noo.rs/1cYvE> [In Persian]
13. Mirsendasi, S. M. (2011). Sociological perspective on justice. Tehran: *Center for Humanities Research and Development*. ISBN: 978-600-5211-34-4 [In Persian]
14. Moein, M. (2009). Persian Dictionary. *Amir Kabir Publication*. ISBN: 9789640001646 [In Persian]
15. Mohseni Tabrizi, A. (2002). Pathology of social-cultural alienation: Examining value isolation in public universities. *Research and Planning in Higher Education Quarterly*, 46, 18-29. <https://www.sid.ir/paper/395367/fa> [In Persian]
16. Navaei Lavasani, M., Sedigh Sarvestani, R., and Zahedi Mazandarani, M. J. (2013). Sense of justice and related social factors. *Social Welfare*, 13(49), 159-186. sid.ir/paper/56852/fa [In Persian]
17. Rawls, J. (2009). *A Theory of Justice*. United Kingdom: *Harvard University Press*. <https://www.hup.harvard.edu/books/9780674017726>
18. Saroukhani, B. (2007). Folklore studies: From method to meaning. *Folklore Culture*, (10), 0-0. sid.ir/paper/447928/fa [In Persian]
19. Williams, J. C., & Lynn, S. J. (2010). Acceptance: An Historical and Conceptual Review. *Imagination, Cognition and Personality*, 30(1), 5-56. <https://doi.org/10.2190/IC.30.1.c>